

דברי משפט

כולל עיקר דברי החיבורים: טור, בית יוסף, שו"ע, משנ"ב, ביח"ל, לזית חן ופסקי תשובות
(ועוד בו כמה הערות מהספרים כף החיים, ילקוט יוסף, אוצרות הפוסקים ואחרים)
ערוכים זה כנגד זה, למען ירוץ הקורא בו

הלכות שבת, חלק ג': סימנים ש"כ – שד"ם

בעזרת החונן לאדם דעת,
בדיבוק חבירים בכולל 'אהל יוסף'

על ידי

דניאל ב"ר משה טזאיטז הי"ו

רב דעדת בני-עקיבא

פח מתא ס'–פאזלו, ברזיל

תוכן הענינים

סימן ש"כ – דיני סוחט (תולדת דש)

- [א] שלושה סוגי פירות 6
- [ב] ציץ שנולד בתערובת 7
- [ג] חכנת תמד צימוקים מע"ש 7
- [ד] סוחט לתוך אוכל 7
- [ה] בוסר 8
- [ז] לימון 8
- [ז] שלקות 9
- [ח] דג 9
- [ט] ריסוק שלג 10
- [י] שבירת קרח 10
- [יא] נטילת ידיים במי שלג 10
- [יב] שפשוף ידיים במלח 11
- [יג] דריסת שלג 11
- [יד] חשתנה בשלג 11
- [טז] בד על החבית 11
- [טז] חידוק מוכין 12

- [יז] ספוג 12
- [יח] פקק פשתן 12
- [יט] צביעה באוכלים 13
- [כ] קינוח במפה 13
- סימן שכ"א – דיני גיבול (תולדת לש) 13
- [א] דין חבילי פירות 15
- [ב] מי מלח 15
- [ג] למלוח צנן 16
- [ד] למלוח כמה חתיכות 16
- [ה] למלוח בשר מבושל 17
- [ו] פולין ועדשים 17
- [ז] לדוך פילפל 17
- [ח] לכתש מלח 17
- [ט] לחתוך בשר מבושל 18
- [י] לגרור גבינה 18
- [יא] לחשקות תלוש 18
- [יב] חיתוך ירקות 19
- [יג] רדית דבש 20
- [יד] גיבול קלי ושתית 20

- [טז] עירבוב חרדל 22
- [טז] שחליים ושום 22
- [יז] עשית אנומלין 23
- ואלונתית 23
- [יח] שריית חילתית 23
- ציצן שחיקת ריפות, קילוף ירקות 24
- סימן שכ"ב – דינים שונים בהכנת המאכל 24
- [א] ביצה שנולדה בשבת 25
- [ב] יו"ט ולאחריו שבת 25
- [ג] פירות שנשרו 25
- [ד] כלי ממאכל בהמה 25
- [ה] עצי בשמים 26
- [ו] חלוקת מנות 26
- סימן שכ"ג – דיני קנית ערכי שבת 26
- [א] דין כלי מדידה 28
- [ב] למדוד למחר 29
- [ג] ביצים ואגוזים 29
- [ד] לא לחזכיר שם דמים 29

- [ח] סחיבת משא 30
- [ז] חדחת הכלים 31
- [ז] טבילת כלים חדשים 31
- [ח] תיקון כלי ששתה בו גוי 32
- [ט] שיפשוף כלים 33
- [י] שיפשוף במלח 33
- סימן שכ"ד – חכנת מאכל לבשר 34
- [א] שימוש בכברה 34
- [ב] מדידת המנה 34
- [ג] גיבול מורסן 34
- [ד] התרת אגודת קשים 35
- [ה] עצים רכים 36
- [ו] חיתוך דלועין 36
- [ז] חיתוך נבלח 36
- 28 [ח] חיתוך שחת וחרובים 37
- [ט] האבסה והלעטה 37
- [י] האכלת תרנגולים 38
- [יא] מי שמזונותיו עליך 38

39	[יב] האכלת תולעת משי	[יג] חנ"ל שעשה מעצמו לישראל	48	[ב] סיכה ומישמוש	58	[יז] חולח שאין בו סכנה, או שיש בו סכנת אבר	68
עשבים	[יג] העמדת בחמה על גבי עשבים	[יד] חכנת קבר וארון	48	[ג] איסור גרירה	58	[יח] המקיז דם	69
[יד] העברת מאכל מחמור לשור	[יז] חכנת חלילים	[טז] חכנת חלילים	49	[ד] סיכת הרגל עם חמנעל	59	[יט] בישולי עכו"ם	70
39	[טז] ספק חנ"ל	[יז] חכנת חלילים	49	סימן שכ"ח - ריפוי		[כ] ריפוי העין	70
39	[טז] גריפת האיבוס	[יז] חכנת חלילים	51	[א] איסור ריפוי	60	[כא] קילורין	71
סימן שכ"ח - הנאה ממלאכת חגוי	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	51	[ב] במקום סכנה	60	[כב] דין השמן	71
[א] נתינת מזון וחפצים	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	52	[ג] מכת חלל	60	[כג] ספוג על המכה	72
[ב] גוי אלם	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	52	[ד] מי אומד ומה מותר לעשות	62	[כד] נתינת עלה	72
[ג] החלפת משכון	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	52	[ה] מכה שאינה של חלל	63	[כה] נתינת הרטיה	72
[ד] אפית פת	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	53	[ו] גב ביד או גב הרגל	63	[כו] גילוי הרטיה	73
[ה] צידת דגים וליקוט פירות לעצמו	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	53	[ז] מכות שונות	63	[כז] רטיה לשימור	73
[ז] חנ"ל בשביל ישראל	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	54	[ח] מי שאחזו דם	64	[כח] מפיס מורסא	74
[ז] חנ"ל בספק	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	54	[ט] חולי העין	64	[כט] צמיתת ביין	74
[ח] הבאה מחוץ לתחום	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	55	[י] גדר מומחה	64	[ל] שמיטת הפרק	75
[ט] ספק חנ"ל	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	55	[יא] תחילת הטיפול	65	[לא] ציפורן וציצים	75
[י] מילוי מים	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	56	[יב] מי מחלל	65	[לב] גמיעת החומץ	75
[יא] ליקוט עשבים לעצמו	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	56	[יג] אשרי חזריז	66	[לג] גונח	76
47	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	56	[יד] דין השחיטה	67	[לד] הנקה בכוס	76
[יב] חנ"ל בשביל ישראל	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	56	[טז] גרוגרת אחת	67	[לה] קילוח החלב	77
	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	58	[טז] שתי גרוגרות	67	[לו] דין מסטיכי	77
	[יז] חכנת חלילים	[יז] חכנת חלילים	58	[א] סיכת שמן וחומץ יחד	58	[לז] מאכל בריאים	78

110	[ח] בגדים	100	[ח] כריכת סמרטוט	88	[ט] חוזרים בכלי זיין	79	[לח] תיקון הקול
110	[ט] אחרים	101	[סג] רחיצה		סימן ש"ל – יולדת	79	[לט] אפיקטויזין
	[י] לחצר שאינה מעורבת	102	[י] מי שלא מל מעולם	89	[א] דין היוולדת	79	[מ] נתינת כוס חמה
111			סימן של"ב – טיפול	90	[ב] כותית	80	[מא] דין חשיכו
111	[נא] לחצר שלו		בבהמה	90	[ג] גדר יולדת	80	[מב] חתעמלות
111	[יב] כתבי הקודש	103	[א] הולדת בהמה	91	[ד] ג' מחזורי הזמן	81	[מג] העלאת אברים
113	[יג] מגילת אסתר	103	[ב] סיכה	92	[ה] הצלת הולד	81	[מד] רחיצה בחמים
113	[יד] קמיעות	103	[ג] הרצה	92	[ו] מדורה	82	[מה] לחש
113	[טו] תיק הספר		[ד] העמדה במים והקזה	93	[ז] דין הפג	82	[מו] כלי על העין
113	[נז] תפילין וארנק		סימן של"ג – פיגוי אוצר	94	[ח] חליבת האם	82	[מז] עצם
114	[יז] חפצים אחרים	105	[א] פיגוי	94	[ט] יישור האברים	83	[מח] טיפול בדם
114	[יח] אמירה לגוי בס"ת	106	[ב] ריבוי בחילוך	94	[י] כריכה בבגדים	83	[מט] פתילה
115	[יט] שאר אסונות	106	[ג] הרבה אורחים	95	[יא] ערלת הגרון		סימן שכ"ט – פיקוח נפש
115	[כ] גליזנות		סימן של"ד – דליקה		סימן של"א – מילה	85	[א] חזריז משובח
115	[כא] כתבי אפיקורוס	107	[א] הצלת מזון	96	[א] מילה בשבת	85	[ב] רוב וקבוע
116	[כב] גרם כיבוי	107	[ב] טלטול המוקצה	96	[ב] ציצין	86	[ג] ספק
116	[כג] טלית	108	[ג] פת	97	[ג] פג וספק	86	[ד] חיי שעה
	[כד] נתינת שאר משקים	108	[ד] מחג לחג	97	[ד] שלא בזמנה	87	[ה] עליונים מתים
117		109	[ה] חולצה ורעבתן	98	[ה] ספקות	87	[ו] מצור חגויים
117	[כה] גוי שבא מעצמו	109	[ו] כלי אחד	99	[ו] מכשירי מילה	87	[ז] עסקי ממון
118	[כו] אמירה לגוי	109	[ז] כלי תשמיש	100	[ז] שחיקה	88	[ח] סכנות פרטיות
119	[כז] גחלת						

סימן של"ה – חבית

[א] חבית שנשברה סתם

120

[ב] נשברה בראש חגג

[ג] לאורחים

[ד] זב התירוש

[ה] התפזרות פירות

סימן של"ו – צמחים

[א] עליה באילן

[ב] שורשים

[ג] שימוש בעשבים

[ד] השלכת זרעים

[ה] עשבים שע"ג כלי

[ו] תחובים בעפר

[ז] תלישה מעציץ

[ח] העברת עציץ

[ט] קשקשים בצינור

[י] הרהת עשב או פרי

[יא] שריית זרעים

סימן של"ז – כיבוד

[יג] צידי אילן וצידי צדדים

128

[א] גרירת מיטח וריבוע

[ב] כיבוד חבית

[ג] סיכת הקרקע

[ד] צידוד חבית

סימן של"ח – השמעת קול

[א] השמעה קול דרך שיר

[ב] אמירה לגוי לגן

[ג] שעון

[ד] שימור פירות

[ה] משחק באגוזים

[ו] שאיבה בגלגל

[ז] כיסוי הפירות

[ח] נתינת כלי תחת הדלף

סימן של"ט – כמח גזירות

[א] רכיבה

[ב] שחייה

[ג] מחיאת כפיים, הקשה

138

[ד] דיון משפטי

139

[ה] כינוס

[ו] חשטת דבר במים

סימן ש"ם – דינים שונים

[א] נטלת ציפורניים

[ב] יבלת

[ג] מחיקה

[ד] כתיבה שאינה

[ה] רישום בציפורן

[ו] מתיחת חוט תפירה

[ז] חידוק חוט הבגד

[ח] נתינת מוכין בכסת

[ט] קיבוע מלח

[י] קיבוע דבילה

[יא] חיבוע שומשומין בדבש

148

[יב] נתינת זרעים במים

[יג] קריעת נייר

[יד] דיבוק נייר

סימן שט"א – חתרת נדרים

[א] לצורך שבת

[ב] יום אחרון

[ג] חרמי הקהל

סימן שט"ב – דין בין

חשמשות

[א] שבות לצורך מצוה

סימן שט"ג – קטן

[א] גדרי הפרשת קטן

מאיסור

סימן שט"ד – חולך במדבר

[א] אינו יודע מתי שבת

[ב] יודע מתי יצא

151

152

154

156

סימן ש"כ – דיני סוחט (תולדת דש)

[א] שלושה סוגי פירות

מקור: משנה (שבת קמ"ג ע"ב): "אין סוחטין את הפירות להוציא מהם משקין, ואם יצאו מעצמן – אסורין, רבי יהודה אומר: אם לאוכלין – היוצא מהן מותר, אם למשקין – היוצא מהן אסור". **גמ'** (שם): הלכה כרבנן בזיתים וענבים, כר"י בשאר פירות, ומחלוקתם היא בתותים ורימונים, רבנן לחומרא ור"י לקולא. "תנאי: סוחטים בפגעין... ושל בית מנשיא בן מנחם היו סוחטין ברימונים... אמר רב נחמן הלכה כשל בית מנשיא בן מנחם". **רש"י:** סחיטה היא שייכת למפרק תולדה של מלאכת דש. לד' רבנן יצאו מעצמן אסורים מדרבנן גזירה שמא לסחוט, לד' ר"י מותר אם כינסם לאוכלין כי לא ניהא ליה בכך. של בית מנשיא בן מנחם היו מחמירים כי היו רגילים לכך בחול.

טור:

זיתים וענבים אסורים גם כשיצאו מעצמם כי היות ורובם לשתייה חוששים שמא ימלך עליהם לשתייה. תותים ורימונים – אם כנסן לשתייה חוששים שמא ימלך ולכן אסורים ואם כנסם לאכילה לא חוששין לכך כיון דרובן לאכילה, שאר כל הפירות – מותר לסחוט לכתחילה

ב"י:

רי"ף: הלכה: זיתים וענבים – לכו"ע לעולם אסורים, שאר פירות – לכו"ע לעולם מותרים, תותים ורימונים – לכו"ע אסור, ואם יצאו מעצמם – אם כנסם לאוכל – מותר לר"י והלכה כמותו. (**רא"ש, רמב"ם, סמ"ג**)

הגהות הסמ"ק: כל מה שמותר לסחוט שאר פירות הוא רק על מנת למתק המאכל אבל בזיתים וענבים תותים ורימונים – אפילו למתק אסור לסחוט, והראיה מבית מנשיא וכן מדעת רב חסדא שאמר "כיון דאחשבינהו – הוי ליה משקה" (**תוספות, רבינו ירוחם**)

ב"י: דחה ד' הגהות הסמ"ק שהבין כך גם בדעת רש"י ותוס' ואמר שזו ההבנה של ההוא אמינה, אך למסקנת הגמ' אין טענה של 'אחשבינהו' כלל. בביאור 'בית מנשיא' הודה "שכל פרי שדרך לסוחטו למימיו אסור לסוחטו בשבת", והכלל כדי לאסור די שיהיה זה הרגלם של הרבה אנשים אפילו שאינו רובא דעלמא, ואם נודע שבמקום אחד סוחטים אותו למימיו, כיון שהוא מנהג מקום, חשוב זה יותר ממשפחה אחת – ונאסר על כולם (וכן מסיק מתשובת ה**רא"ש** בלימונים, **שיבולי הלקט**). וזה דוקה כשסוחטים המשקה לתענוג אבל אם נסחט לרפואה – אין זה אסור כלל. קשה: ממנהג מצרים לסחוט לימונים בכמות גדולה בחול ונוהגים להקל לסוחטו בשבת? (א) מותר כי לעולם לא שותים את המיץ בפני עצמו אלא בעירוב מים. (ב) כי סוחטים הלימון לתוך מים מסוכרים וזה לעולם מותר.

שו"ע:

מין: זיתים וענבים – אסורים לעולם, תותים ורימונים – אסור לסחוט ואם יצאו מעצמם וכונסו לאוכל – מותר, שאר פירות – מותר לסחוט
רמ"א: במקום שרגילים לסחוט איזה פרי לתענוג – נאסר כתותים, אם הוא לרפואה – אין זה אסור. מותר למצוץ בפה כל פרי, יש אוסרים למצוץ בפה ענבים.

משנ"ב: סחיטת זיתים וענבים – איסור תורה {מפרק תולדת דדש}. יצאו מעצמן – נאסרו מדרבנן {שמא יסחוט}. כשקבץ תותים וענבים הואיל ורובן לאכילה והוא אספם לאכילה – לא גזרו בו חכמים. אם כנסם סתם – אסור דכלמשקה שוינהו. שאר פירות – מותר {כי המשקה היוצא מהם כאוכל ואין שם משקה עליו והוא כמפריד אוכל מאוכל}. **רמ"א** – כשנוהגים לסוחטם במקום אחד – נאסר רק אותו מקום, ואם נשלח למקומות אחרים – אסור בכל העולם, אך לד' **מ"א** אם נוהגים לסחוט במקום אחד ואילו לכולם היו פירות כאלה גם היו סוחטים – נאסר לכל העולם, ואילו היו להם לא היו סוחטים – בטלה דעתם. (**בה"ל** – ואז גם במקומם מותר), ולד' **מ"ב** ראוי להחמיר כבר אם קצת אנשים סוחטין ולאסור בכל מקום, ובודאי באותו מקום אין להקל לעולם. אגס – אסור בכל מקום. **תפוח חי** – כנ"ל, **מבושל** – מותר. **מציצה בפה** – מותר כי זהו דרך אכילה ואין זה דרך סחיטה כלל, וה"ה למצוץ רוטב מבשר, ביסקויט בקפה, קנה סוכר. ולסברת האוסרים – זה עדיין דומה ליניקה ואסור. **א"ר** – יש להחמיר בזיתים וענבים, **מ"ב** – יש להחמיר רק כשמוצץ, היינו שהפרי אינו בפה, אבל אם הפרי בפיו אין מקום להחמיר אפילו שאח"כ משליך הזגים.

בה"ל: דחה דעת ה**ט"ז** (וה**ב"ח**) שסבר ששאר פירות מותר לסחוט רק למתק, ואמר שכיון שדעת רוב הראשונים להתיר יש להקל כמרן, ורק במקום שנהגו להחמיר כד' הגהות הסמ"ק – אין להקל. הוסיף **במ"ב** (סוס"ק ח') שכן ד' **מ"א** להקל, גם למחמירים מותר לסחוט שאר פירות בקערה לטיבול חוץ מזיתים

המשקה שזב בסוף אכילתו). שאר פירות- בימינו שסוחטים כמעט כל פרי, דין פירות אלו שאסור לסוחטן כתותים ורימונים, והיות והוא דרבנן – מותר לקטן וחולה שאב"ס בשינוי.

וענבים. גר"א וט"ז – תפוחים כשאר פירות, וחולק וסובר כח"א – שאסור כי עושים הרבה סידר.
פס"ת: חיתוך פרי- מותר לחתוך פירות, וכן לאכול אשכולית בכפית, אף שפעולה זו מוציאה מעט מיץ מהפרי ע"ג הצלחת, כי אין זו כלל כוונתו (ואף יכול לשתות

[ב] עיץ שנולד בתערובת

טור:

טור: אם התרסקו מע"ש – מה שיוצא בשבת מותר. מותר גם לשתות בשבת יין מחבית בה שמו בע"ש ענבים שלימים והם מתבקעות בשבת כי זה נולד בתערובת (בעל התרומה)

ב"י:

בעל התרומה: אם יוצא היין במשך השבת – אין הוא אסור מטעם דבר שיש לו מתירין, שכן הוא נולד בתוך התערובת, ומעולם לא היה בעין, ולכן מותר לשתות היין בשבת (סמ"ג, סמ"ק, מרדכי)

[ג] הכנת תמד צימוקים מע"ש

ב"י:

בעל התרומה: אם שם חרצנים וצימוקים במים לפני שבת – מותר לשתות המיץ בשבת

שו"ע:

מרן: חרצנים וזגים שנתן עליהם מים [מבעוד יום] לעשות תמד – מותר לשתות בשבת, ואפילו לא נתן מים והיין זב מאליו – מותר לשתותו
משנ"ב: כי המיץ שיוצא בשבת מתבטל כנ"ל. **חיי אדם:** אסור לחתוך צימוקים ולערבם במים בשבת.

[ד] סוחט לתוך אוכל

מקור:

גמ' (קמ"ד ע"ב): "אמר רב יהודה אמר שמואל: סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה, אבל לא לתוך הקערה".

רש"י: מותר כי בקדירה יש אוכל ולכן ברור שאין כאן מפרק אוכל אלא רק מפרק אוכל לתוך אוכל

ב"י:

רי"ף: הקדירה יש בה אוכל לפיכך זה אוכל לאוכל- ומותר, הקערה אין בה ולכן זהו משקה לאוכל - ואסור (טור, תוספות, רמב"ם)

רבינו חננאל: סבר שמימרא זו נאמרה דוקה ביום טוב, ולא בשבת (ולכן אסר בשבת לסחוט פרי לתוך אוכל)
רא"ש: כתב כד' הרי"ף בפסקיו, ובתשובה כתב שלא ראוי להכנס למחלוקת זו "והמחמיר תבוא עליו ברכה".

שו"ע:

ב"י: לסחוט לכלי עם אוכל מותר, שהיא ד' רוב הראשונים

מרן: מותר לסחוט פרי לתוך קערה בה יש אוכל כדי לתקנו, לפי שהוא משקה הבא לאוכל ונחשב כאוכל, ואפילו ענבים מותר.

משנ"ב: ר"ח החמיר בזה (ראה לשון מרן כאן ס"ז), ולכן לד' **מ"ב** המחמיר תבוא עליו ברכה (**כהרא"ש**).

בה"ל: היו שהבינו מרש"י שמה שקובע הוא שם הכלי, שבקערה אפילו עם אוכל יהיה אסור, וברור שרוב הראשנים לא הבינו כך ולא שם הכלי קובע. אם הכלי מלא משקה, יש כאן סחיטה ואיסור דאורייתא (**א"ר**)

לו"ח: דחה הבנת המ"ב שלדע' רש"י אם סחט בכלי ריק ע"מ לתיתו באוכל חייב חטאת, והוכיח ממאירי ורדב"ז שבמקרה כזה אם כוונתו לתת במאכל – עשה איסור דרבנן בלבד (גזירה שמא אנשים יבואו לטעות בזה), נ"מ שבמקום הצורך מותר לומר לגוי לסחוט באופן זה.

[ח] בוסרב"י:

רב יוסף: התיר לסחוט בוסר לאוכל

הרא"ש: טוב להחמיר

ר"ת: ביאר שהיותו והבוסר עצמו אינו ראוי לאכילה סחיטתו אסורה מדין בוסר

סמ"ג: הביא הר' יוסף שהתיר, וד' ור"ת שאוסר (**הג"מ, מרדכי**)

סמ"ק: הביא רק ד' ר"ת

שו"ע:

מרן: יש מי שאומר שדין בוסר כמו כל פרי שמותר לסחוט לאוכל, ור"ת אוסר **משנ"ב: ט"ז** - ואם אוכל לאלתר יהיה מותר כדין כל בוסר (**א"ר**), **מ"א** - חלק עליו ואסר אפילו הכי שכן הוא דרך ברירתו והוא מלאכה ממש (!), **מ"ב** - ראוי להחמיר כמ"א, ואם הפרי נאכל לפחות ע"י הדחק אפשר לסמוך להקל.

בה"ל: וגם אם סחט הבוסר, היות ומדיני ברכות עולה שראוי לברכה משמע שהוא ראוי מעט לאכילה ולכן אינו אלא איסור דרבנן. **פרמ"ג** - יש כאן בעיה של דישא ולכן אין נ"מ לאלתר, וכן משמע מלשון **ר"ת** בעצמו ולכן יש להחמיר כאן לעולם ואפילו לאלתר (נגד הט"ז).

לו"ח: על המחלוקת בד' ר"ת אם מותר לסחוט הבוסר לאלתר, **ט"ז** - מתיר ו**מ"א** - אוסר, וחזק דבריו שיש גם איסור דש, ו**מ"ב** - נטה אחריו לאסור. **לו"ח** - הביא חבילת פוסקים שמתירים בכמה ממלאכות הכנת האוכל כשהוא לאלתר (דש, מעמר, מעבד, מכה בפטיש וכו') ומוסיף לפירוש דע' מרן, שעל אף הכלל "י"א וי"א - הולכים כי"א בתרא", כאן כתבו האחרונים (חיד"א, שו"ר) שהביא מרן י"א קמא כדי לסמוך עליו בשעת הדחק. והיות ישנה מחלוקת אחרונים בד' ר"ת לאלתר, כאן הוא ס"ס, והעיקר שמותר לסחוט בוסר לאלתר.

[ז] לימוןב"י:

רא"ש [לד' **הטור**]: התיר לסחוט לימונים ואסר רימונים

שז"ע:

מרון: מותר לסחוט לימונים

משנ"ב: כיום יש להחמיר לסחוט הלימון רק על גבי סוכר, או ע"ג תבשיל.

לו"ח: חיזק דברי מרן שהעיקר שמותר לסחוט לימונים בזה"ז

פס"ת: חז"א- גם ההיתר לסחוט ע"ג סוכר הוא כאשר הרוב הוא סוכר ושלא יערבב אח"כ את הסוכר במים כדי לעשות לימונדה (ולתינוק מותר). וי"א עוד שאפילו ע"ג אוכל אין לסחוטו בכלי, וכן מטעם בורר בקליפה – מותר רק סמוך לאכילה.

רא"ש (בתשובות): מותר לסחוט לימונים שאין דרך לסחוטן למשקה אלא רק לצורך אוכל (**רבינו ירוחם**)

[ב"י] [מסעיף א'] קשה: מנהג מצרים לסחוט לימונים בכמות גדולה בחול ונוהגים להקל לסחוטו בשבת (**א**) מותר כי לעולם לא שותים את המיץ בפני עצמו אלא בעירוב מים. (**ב**) כי סוחטים הלימון לתוך מים מסוכרים וזה לעולם מותר].

[ז] שלקותמקור:

גמ' (קמ"ה ע"א): "כבשים שסחטן, אמר **רב:** לגופן - מותר, למימיהם - פטור אבל אסור, שלקות: בין לגופן בין למימיהן - מותר. **ושמואל** אמר: אחד זה ואחד זה, לגופן - מותר, למימיהן - פטור. **רבי יוחנן** אמר: כבשים ושלקות, לגופן - מותר, למימיהן - חייב חטאת. **רש"י:** מותר לכתחילה כי כאשר מוציא המים מתוך הפרי, אינו רוצה את המשקה והוא אינו מפרק.

שז"ע:

מרון: כבשים ושלקות מותר לסחוט לעצמם תמיד, למימיהן - רק לכלי עם אוכל. "ולרבינו חננאל - כל שהוא צריך למימיהן חייב חטאת" אפילו יש אוכל בכלי.

משנ"ב: כך מותר להוציא המים מסלאט חסה, וכן השמן מהאיטריות. מוריס הוא אוכל ומותר לסחוט לתוכו. טוב להחמיר כד' **הב"ח** (בעקבות תשובת הרא"ש, אפילו על אוכל)

בה"ל: הרבה פוסקים סברו כר"ח שלמימיהן חייב חטאת כרבי יוחנן וטעמם להחמיר אע"פ שהקילו בסחיטת שאר פירות: (**א**) כי דרך השלקות בסחיטה, (**ב**) שהבלוע בהם כבר היה עליו שם משקה קודם.

רי"ף: ר"ח - פסק כרבי יוחנן, **הרי"ף** חלק עליו וסבר שבכבשים ושלקות, היות ולד' רב ושמואל לגופן מותר - כך הלכה, למימיהם פסק לקולא כשמואל שהוא איסור דרבנן (**רמב"ם, רא"ש**)

[ח] דגב"י:

ב"י: "משמע בגמ' שהסוחט דג לציר, דינו כסוחט שלקות למימיהן"

שז"ע:

מרון: "הסוחט דג לצירו דינו כסוחט כבשים ושלקות למימיהן"

משנ"ב: כלומר אם רצה את הציר שנבלע בו בתהליך המליחה שלו, הרי זה מקביל לשלקות למימיהן ואסור, [ואם רק רוצה לתקן הדג לאכילתו - מותר], אבל מה שיוצא מגופו עצמו - דומה לסוחט שאר פירות ומותר.

[ט] ריסוק שלג

מקור:

ברייתא (נ"א ע"ב): "אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו, אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש".
רש"י: ריסוק – שבירה לחתיכות דקות, ואסור לעשות זאת בגלל שמוליד בשבת ודומה למלאכה כשבורא את המים הללו
תוספתא (ג כג): "אין מרסקין את השלג שיזובו מימיו אבל מרסק הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש"

ב"י:

שו"ע:

מ"ר: אסור לרסק לחתיכות קטנות, מותר לתת לכוס עם נוזל שיפשירו מעצמם, וכן לתוך כלי ריק בשמש - גם מותר
משנ"ב: לשבור חתיכה גדולה - מותר (**ב"י**). לרסק לקטן להכין מים - אסור דרבנן. יש מתירים לרסק לתוך הכוס (עם נוזלים). לד' **רמ"א** אוסר לשים בחמה (אף שיפשירו לבד) {משום נולד}.
לו"ח: דע' מ"רן לאסור ריסוק שלג בכוס, אע"פ שהתירו התוספתא ופסקו רמב"ם, לפי שאינו כתלמוד שלנו, והיות וריסוק שלג הוא גזירה משום סוחט, והרי סוחט למשקה הוא אסור דאורייתא, לכן אין להקל כאן.
פס"ת: עשית קרח - יש מתירים ויש אוסרים, אך לכו"ע מותר להחזיר למקפא שאריות הגלידה וכדומה. ישים המים בכוס ואח"כ הקרח, אך מותר לשפוך מעט מים על התבנית כדי שהקרח יצא יותר בקלות {שמים אלו הולכים לאיבוד}, וה"ה להניח קוביות קרח ע"ג פירות כדי לצננם {כי מים אלו הולכים לאיבוד}. סודה-יש הרוצים לאסור משום נולד במים או משום עובדין דחול, ויש להתיר שאין כאן קיום שהרי הגז יתנדף אם ישאיר הכוס מגולה (אך עדיף להכינו מע"ש). סוכר - יש שחששו שיש להחמיר שלא להמיס סוכר במים שבכוס, והעולם לא חששו לזה.

שו"ע:

מ"ר: "מותר לשבר הקרח כדי להוציא המים שתחתיו"
משנ"ב: מ"א - בנהר או באר נ"ל לאסור {מפני שהוא מחובר לקרקע ויש חשש סותר}, מ"ב - האחרונים מקילים כמ"ר נגד ד' מ"א.

רבינו ירוחם: יזהר שלא יטול כך, ואם נטל יזהר שלא ידחוק

שו"ע:

טור: לא מרסקין שלג או ברד אך נותנם לתוך כוס, כיון שאינו עושה בידים
ר"ן: שני טעמים לאיסור: (א) משום סרך מלאכה, (ב) גזירה שמא יסחוט פירות
רמב"ם: "ואין מרסקין את השלג שיזובו מימיו, אבל מרסק הוא לתוך הקערה או לתוך הכוס"

בעל התרומה: אסור משום נולד, ולתת לכוס מותר רק אם יש בה משקה (**ב"י**): ולפי זה לד' בה"ת גם אם הפשירו סתם מעצמם גם אסור

מ"מ: מהתוספתא מותר גם לרסק [בקערה שיש בה נוזל, "כיון שהוא מתערב במשקה"] (**רמב"ן**, **ר"ן**)

ב"י: נהגו להתיר לשבר קרח לחתיכות גדולות לכל צורך, (א) מעט המים שנוצרים אינם חשובים, (ב) אינו מתכוין לכך, (ג) הם הולכים לאיבוד.

[י] שנידת קרח

ב"י:

טור: "ראבי"ה התיר לשבר הקרח כדי לקחת המים שמתחת" (**מרדכי**, **שיבולי הלקט**)

[יא] נטילת ידיים במי שלג

ב"י:

טור: לכן יש להזהר לא ליטול ידיים עם מים מעורבים בשלג [תוס' - שלא יבוא לידי ריסוק, ותבוא עליו ברכה] (**רא"ש**)

בה"ל: אין להקל בזה לכתחילה בלי להזהר (דחה מ"א)

מ"ר: יזהר שלא יטול במים עם שלג, ואם נטל יזהר שלא ידחוק
משנ"ב: אפשר להקל בזה אם נזהר לא לרסק. (מ"א- לפי דע' מ"רן בס' ט'
 צריך להיות מותר ממש)

[יב] שפשוף ידיים במלח

ש"ע:

מ"ר: יזהר שלא ישפשף ידיו במלח
משנ"ב: במלח לבד אסור, יכול לערבב מלח במים וליטול מזה ידיו

ב"י:

בעל התרומה: לא ישפשף ידיו במלח כי הוא נימוח בכף והוא משום נולד

[יג] דריסת שלג

ש"ע:

מ"ר: מותר לדרוס בשלג
ט"ז: כיון שאי אפשר להיזהר מזה
משנ"ב: כיון שאינו מתכוין לכך

ב"י:

ראה סעיף י"ד

[יד] השתנה בשלג

ב"י:

מ"ר: הביא את שתי הדעות
משנ"ב: ט"ז מקל, א"ר גם מקל אם יש לו בזה טורח גדול

מהר"ם: התיר להשתין בשלג

רא"ש: היה נזהר מזה כי זה דבר ודאי

ש"ע:

[טז] בד על חחבית

מקור:

גמ' (מח א): "רבי זירא איקלעו לבית ריש גלותא... הדר חזייה דפרס דסתודר אפומיה דכובא, ואנח נטלא עילויה, נזהיה רבה. אמר ליה רבי זירא: אמאי? אמר ליה: השתא חזית. לסוף חזייה דקא מעצר ליה. אמר ליה: מאי שנא מפרונקא? - אמר ליה: התם - לא קפיד עילויה, הכא - קפיד עילויה".

רש"י: כי בגד העשוי לכך אין מקפידין עליו ומסתמא לא יבוא לידי סחיטה [לכן לא גזרו בו]

טור:

רבינו ירוחם: תלה הדין אם הוא בגד שלובשים אותו או לא (ב"י- אין זה מדוקדק, ועיקר איסור סחיטת בגד הוא מכבס)

אסור לתת בד על פי המחבית ולשים מעליו הכלי שדולים בו, ואם הוא בד מיוחד לכך מותר

ב"י:

רמב"ם: העתיק הדין

שו"ע:

משנ"ב: מדובר שהחבית ריקה, אם היתה מלאה גם בלי כלי מעליו – אסור.
(וזאת כשאין בעיה של עשית אוהל)

מ"ר: אין לפרוס סודר על פי החבית ולהניח כלי לח על גביה, אבל בגד מיוחד לכך מותר

[טז] חידוק מוכיןמקור:

גמ' (קמ"א ע"א): "אמר רבא: לא להדוק איניש אודרא בפומא דשישא, דילמא אתי לידי סחיטה"

רש"י: אודרא – מוכין שסותמים פי החבית

ב"י:

טור: "אסור להדק מוכין בפי החבית שיש בה משקין שמא יבוא לידי סחיטה"

שו"ע:

מ"ר: "אסור להדק מוכין בפי פך שיש בו משקין – משופ סחיטה
משנ"ב: מדובר במוכין לחים, וכשהוא סוחט חוזר הנוזל לחבית והוא פסיק רישא של דישה, [ולכן אם הם לחים משאר משקים - גם אסור]
בה"ל: נראה באמת שאם המוכין יבשים מותר להדקם

[יז] ספוגמקור:

משנה (קמ"ג ע"א): "בית שמאי אומרים: ... ספוג, אם יש לו עור בית אחיזה – מקנחים בו, ואם לאו – אין מקנחים בו. וחכמים אומרים: בין כך ובין כך ניטל בשבת...". **גמ' (שם):** "אימא סיפא: ספוג, אם יש לו בית אחיזה – מקנחין בו, ואם לאו – אין מקנחין בו... מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות". **רש"י:** לא מקנחין בו כי "כשאוחזו נסחט בין אצבעותיו"

ב"י:

ראב"ד: אם יש לו בית אחיזה זה מותר כי זה כמו צלוחית מליאה במים

שו"ע:

מ"ר: "ספוג - אין מקנחין בו אלא אם כן יש לו בית אחיזה, גזירה שמא יסחוט"
משנ"ב: לא גזירה היא, אלא פסיק רישא
בה"ל: א"ר- ספוג יבש גם אסור, מ"ב- משאיר בצ"ע

[יח] פקק פשתןמקור:

גמ' (ק"א ע"א): "אמר רבי שימי בר חייא משמיה דרב: האי מסוכרייא דנזייתא – אסור לבדוקיה ביומא טבא... פסיק רישא ולא ימות".

רש"י: בגד שכורכין בברזא כשאין הנקב שלם.

תוס': אין גזירת "שרייתו זהו כיבוסו" אלא במים ולא בשאר משקין [כי א] שהן אינם מנקים ב] שאין דרך לסחוט בגד לצורך המשקה], אך בכל מקרה אסור לסחוט, א] שכשסוחט הבגד מתלבן מעט והוי מכבס (תולדת מלבן) ב] יש מפרק כמו סוחט זיתים וענבים (תולדת לש) [ר"ך – כשצריך המשקה]

טור:

הערוך: פסיק רישא דלא ניהא ליה מותר, ולכן אפשר להדק הפקק בפי החבית, ואם יש כלי תחתיו – אסור דניהא ליה

ר"י: אוסר אפילו בדלא ניהא ליה

ב"י:

הערות: ביאר שמה שנאסר בגמ' הוא כי הוא בראש החבית ואסור כי ניהא ליה, ובדלא ניהא ליה – מותר, ואפילו דרבנן ליכא

ר"ן: מה שנאסר הוא בדופן, ואין כאן לא כיבוס (כי זה יין) ולא סחיטה (כי אינו תריך המשקה), וכאן הוא איסור דרבנן משום שסוחט בדרך סחיטה, וגם סובר שפ"ר דלנ"ל – אסור דרבנן

רא"ש: מכאן שפ"ר דלנ"ל – אסור דרבנן (**רא"ש**, **תוספות**, **מרדכי**, **ר"י**, **סמ"ג**, **סה"ת**)

מ"מ: לא הכריע בפ"ר, גם סובר (כר"ן בד' תוס') שאם המשקה נאבד – אין סחיטה (**רשב"א**)

רמב"ן: אין דישה אלא בגידולי קרקע, סוחט בגד יש רק משום מכבס, אך ישנו גם ביין כשמכבס מעט

רבנו ירוחם: הביא שתי הדיעות ואמר שבכל מקום נוהגים להקל כערוך

כל בו: סובר כאוסרים אך אם הברזא ארוכה מותר כמו ספוג עם ידית

שז"ע:

מ"ר: הביא שתי הדיעות בפסיק רישא דלנ"ל ומשמע שאוסר כאן, וכדי להתיר מנהג העולם צריך שתהיה ידית ארוכה וזו טענה חלשה, לכן טוב להנהיג להקפיד שהיין ילך לאיבוד

משנ"ב: **הרא"ש** – פ"ר דלנ"ל בשאר איסורין – איסור תורה. **ט"ז** – היתר מ"ר בנוי על תרי לטיבותא, איבוד המשקה וברזא ארוכה. **מ"ב** – מה שהתיר מ"ר הוא בשאר משקין אך מים אסור תמיד כי יש בהם גם מלבן. **ט"ז** – יין לבן דינו כמים. **מ"ב** – אם נשפך משקה על המפה לא יגררם בכח שלא יסחוט, וכן שלא יפזר על עוד חלק מהמפה ויהיה צובע [השלם כאן סעיף כ].

בה"ל: משמע שמ"ר אוסר פרדלנ"ל, וכאן התיר כי הברז ארוך. בדין מתלבן לא משנה אם המשקה הולך לאיבוד או לא – אסור. גדר פרדלנ"ל – מספיק שאין לעושה הפעולה שום נ"מ מעשיתה [תוס']. **ט"ז** – אם נשפכו שאר משקין על המפה לא יאסוף בכף ואף שאח"כ זורק המשקה בינתיים עשה סחיטה, אלא ידחוף בעזרת סכין בעדינות, ואם דחף בכוח עשה איסור כיבוס מהתורה. **א"ר** – מסכים רק שלדעתו בכף אינו אלא איסור דרבנן. **מ"ב** – מסכים שיש איסור דרבנן ולכן גם בכף רק יסיר המשקה שצף מלמעלה, ונוטה להקל אם אכן יש איסור בגורר המים על המפה בסכין מכמה טעמים.

לו"ח: מחזק ידי מ"ב שאכן מ"ר סובר שפרדלנ"ל אסור מדרבנן נגד ד' הערוך, וגדרו: "שאינו נהנה בפעולה שנעשית על ידו, ואין צריך שיהיה הדבר רע בעניו".

שז"ע:

מ"ר: אין צביעה באוכלין, ומותר ליתן כרכום לאוכל

משנ"ב: מותר לערב יין לבן באדום. **פ"מ** – גם אם נתכוין לצבוע המאכל מותר לעשות זאת, **נש"א** – יש להמנע מכך כשמתכוין לכך (כגון: מראה ביי"ש).

פס"ת: כלל- שאם מערבב הסממן במאכל רק כדי לצובעו, ואין לו כל כוונה לאוכלו – אסור, ולכן יש להזהר שלא לתת צבע במאכל רק ע"מ לצובעו. מיכל **חיטוי**- שגם צובע המים בשירותים, יש אוסרים, **צי"א**- מתיר {שאינו אלא לנקיון בלבד ואינו מעוניין בצביעה}.

ב"י:

ספר יראים: אין צביעה באוכלין

שבולי הלקט: נראה שמותר לתת כרכום לאוכל

ד"מ: מותר לערב יין אדום בלבן (כס"י)

[כ] קינוח במפה

ב"י:

ספר יראים: אוכל צובע בד ולכן יש להזהר מלנגב ידיו מלוכלכות מתות במפה (תולדת צובע)

ד"מ: אור זרוע - מותר כי הוא דרך ליכלוך

שו"ע:

מרחן: יש מי שאומר שיש להקפיד לא לקנח ידיו הצבועות מאוכל במפית
משנ"ב: צביעת פניו באיפור נאסר כי דרכו בכך, אבל להעביר ידיים
מלוכלות בפנים – מותר, "שאינן צביעה אלא בדבר שדרכו לצבוע". אפשר לסמוך
על המקילים (כאו"ז) כשקשה להיזהר. הצובע חוט של ארבעה טפחים בצבע קבוע
– איסור תורה, ובצבע זמני – שבות. המערב פיגמנט במים: רמב"ם – איסור
תורה, ראב"ד – לא חייב עד שישתמש בזה.
פס"ת: מפית נייר- מותר לקנח בה ידיו {לפי שהיא מיד נזרקת}. משקפיים
וארילוקס- מותר {שאינו עושה שום פעולה כדי לשנות הצבע}.

סימן שכ"א – דיני גיבול (תולדת לש)

[א] דין חבילי פירות

מקור: ברייתא (קכח עא): "חבילי סיהא אזוב וקורנית, הכניסן לעצים - אין מסתפק מהן בשבת, למאכל בהמה - מסתפק מהן בשבת. וקוטם ביד ואוכל, ובלבד שלא יקטום בכלי. ומולל ואוכל, ובלבד שלא ימלול בכלי הרבה, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים: מולל בראשי אצבעותיו ואוכל, ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול".

ב"י:

ראה סימן שי"ט

[תוספות (שם ד"ה הכניסן): "הא סתמא - נעשה כמי שהכניסן למאכל בהמה"]

שו"ע:

מרח: ענפים שהם גם חומר בעירה וגם מאכל בהמה [ולעיתים גם מאכל אדם], אספם לבעירה – הם מוקצה, למאכל בהמה – קוטם רק ביד ואוכל מהם לעצמו, ומולל בקצה האצבעות

משנ"ב: סתם – כמאכל בהמה ומותר. מולל באצבע ולא בכף היד

[ב] מי מלח

מקור:

משנה (קח עא): "אין עושים הילמי בשבת, אבל עושה הוא את מי המלח, וטובל בהן פתו, ונותן לתוך התבשיל". **גמ'** (שם עב) "... אין עושין מי מלח מרובין לתת לתוך הכבשין שבתוך גיסטרא, אבל עושה הוא מי מלח מועטין, ואוכל בהן פתו ונותן לתוך התבשיל" ... "תני רבי יהודה בר חביבא: אין עושין מי מלח עזין .... וכמה? אמר אביי: תרי תילתי מילחא ותילתא מיא. למאי עבדי לה? אמר רבי אבהו: למורייסא".

[תוספות (שם ד"ה אין עושין): "ושרי לעשות מי מלח בשבת ליתן על עופות צלויין ואם נותן מלח על העופות ואח"כ נותן משקין עליהם שרי אפילו לרבי יוסי שהשמוננית ממתיק המלח כמו שמן].

ב"י:

רמב"ם: מי מלח עזין אסורין דמיחזי ככובש כבשים

ר"ן: ואלה אסורים אפילו מעט

שו"ע:

מרח: אין עושין אלא מעט מי מלח לתת לאוכל, ועזין שיש בהם שני שליש מלח – אסור אפילו מעט

משנ"ב: מי מלח אסורים גם אם הם בעירוב שמן וחומץ. הכובש ירקות – איסור דרבנן. **תו"ש** - אם עושה כדי לתת לתבשיל מותר הרבה, **א"ר** – חולק ואוסר וכן נוטה המש"ב. נותן מים/שמן/מלח – יש מתירים שהשמן מחליש כוח המלח. ובאופן מותר או מועט מותר גם להכין המאכל לסעודה אחרת, **ומ"א** – אסור לסעודה אחרת.

[ג] למלוח צנון

מקור:

גמ' (קח עא): "תני רבי יהודה בר חביבא: אין מולחין צנון וביצה בשבת. רב חזקיה משמיה דאביי אמר: צנון - אסור, וביצה - מותרת. אמר רב נחמן: מריש הוה מלחנא פוגלא, אמינא: אפסודי קא מפסידנא ליה, דאמר שמואל: פוגלא חורפי מעלי. כיון דשמענא להא, דכי אתא עולא ואמר: במערבא מלחי כישרי כישרי, ממלח - לא מלחנא, טבולי - ודאי מטבילנא. רש"י: "למלוח שלוש או ארבע יחד, שהמלח מעבדן והם מתקשים..."

ב"י:

רמב"ם: נראה ככובש, והוא כמבשל

רי"ף: הלכה כאביי ומותר למלוח ביצה (רא"ש, רמב"ם)

ספר התרומה: זמן ארוך הוא מתחילת הסעודה עד סופה, אבל מיד זה אחר זה – מותר

אור זרוע: חתיכה אחת מותר לטבול ולהשהות זמן רב (סמ"ג, סמ"ק, הג"מ)

מרן: אסור למלוח ארבע חתיכות צנון יחד שנראה ככובש, כל אחת לבדה ולאוכלה- מותר. ביצים – מותר למלוח

משנ"ב: גם ירקות אחרים שרגילים למלוח אסור (בצל, שום ומלפפון). ט"ז- מלח אחד והשאיר במלחו, עשה איסור תורה. למלוח ומיד לשפוך חומץ ותבלינים – מותר. בחסה – יש איסור, אלא שישפוך שמן ותבלינים וגם מלח – מותר. ט"ז – לשפוך יין לחומץ כדי שגם יחמיץ – איסור תורה [לטעם רש"י]. מ"ב – לתת מלפפונים חיים בתוך כבושים – אסור. ביצים מותר כי אינן נכבשים ואין המלח מעבדן.

לו"ח: חמוצים שכבר היו כבושים במלח יכול לתיתם בשבת בחומץ כדי לשנות טעמם 'שאין כבישה אחר כבישה'. אם הוציאם מהצנצנת ועדיין לא נכבשו כל צרכן – יחמיר לא להחזירם. מותר לתת מלח בסלט עגבניות לפי שאין דרך העולם להחמיצם ואין המלח מועיל להם אלא רק נותן בהם טעם. ופיזור סוכר מותר ואין לו דבר משותף עם כבישה במלח.

פס"ת: מלפפונים קלופים- גם אסור למלוח, וה"ה עגבניות ופלפלים. דרך המותרת- ימלח ומיד יתן לתוכם שמן או חומץ. שימור פירות בסוכר- גם אסור

שו"ע:

מרן: יש אומרים שמותר למלוח כמה חתיכות, כל אחת לבד ולהניח יחד כדי לאכול מיד

משנ"ב: יזהר שלא יגעו זב"ז. הזמן האסור הוא מתחילה עד סוף הסעודה, אך המנהג הוא לא להשהות כלל.

[ד] למלוח כמה חתיכות

ב"י:

תרומת הדשן: מותר לטבול כמה חתיכות, אחת אחת, כדי לאוכלן יחד מיד (אור זרוע)

[ח] למלוח בשר מבושל

ב"י:

שבולי הלקט: אסור למלוח בשר מבושל כדי להשאירו במלחו, שכן מליחת בשר היא מלאכה ומליחה שו של מבושל משמרת את הבשר, וכן בשר חי או דג – אסור למלוח בשבת (גאונים)

שו"ע:

מ"א: אסור למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת ולהניחם **משנ"ב:** כי 'לחניהם' דומה לעיבוד. **מ"א ט"ז** – אסור לסעודה אחרת, **א"ר**, **גר"א** – אסור רק אם הוא מכין בשביל מוצ"ש, **מ"ב** – נוטה להתיר במיוחד אם הוא יום חם. **מ"א:** בשר או דג חיים – אסור למלוח מדרבנן דמיחזי כעיבוד. בשר שחוטא שיסתיימו שלושה ימים בלי מליחה בשבת – אסור לשוטפו אפילו ע"י גוי שיכול לצלותו, לקצב – מותר ע"י גוי, **מ"ב** – נוטה להתיר ע"י גוי כשיש בזה הפסד, **נודע ביהודה** – אפשר אפילו יהודי או ירחוץ עליו ידיו.

[ז] פולין ועדשים

ב"י:

רבנו שמשון: אין למלוח ביחד פולין ועדשים מבושלים עם הקליפה **הג"מ:** העתיק הר"ש

שו"ע:

מ"א: אסור למלוח הרבה פולין ועדשים בקליפתן **משנ"ב:** שהמליחה מעבדת אותם **לו"ח** (סו"ס ס'): אסור דוקא שנתבשלו בקליפת השרביט שלהם ולא בקליפת הפולים עצמם.

[ז] לדוך פילפל

מקור:

גמ' (קמא עא): "אמר רב יהודה: הני פלפלין, מידק חדא חדא בקתא דסכינא – שרי, תרי – אסור. רבא אמר: כיון קדא משני – אפילו טובא".

ט"ז: מותר לדוך הרבה פלפלים בשינוי – בקת הסכין

ב"י:

רי"ף: דין זה נאמר בשבת (תוספות, רא"ש, ר"ן, רבינו ירוחם)

מ"מ: כן דעת רמב"ן, רשב"א

רמב"ם: הוא בשבת אך דוקא בקת ובקערה, לא במכתשת

סמ"ק: נאמר בשבת, אך ראוי להחמיר ממראית העין

ר"ח: מדובר ביו"ט (רש"י, שאילתות) [השווה ד' הר"ח בב"י ש"כ סעי' ד']

שו"ע:

מ"א: דיכת הרבה פלפלים – מותר בשני שינויים, קת הסכין ובקערה **משנ"ב:** רק לאותה שבת. דך במכתשת – איסור תורה. **ט"ז** – יש בעיה של מוליד ריח אם שם התבלין בבד כדי לכותשו בשולחן, וממקום אחר משמע שהתיר שהוא דבר שאינו מתכוין. **שה"צ** – לחתוך דק בסכין שכוונתו לאכול לאלתר – נראה דמותר. **לו"ח:** במוליד ריח כשאינו מתכוין אע"פ שהוא פ"ר – יש להקל ולהתיר כי עיקר הדין תלוי במחלוקת הפוסקים

[ח] לכתש מלח

ב"י:

אגור: יש מי שמתיר לדוך המלח בקת הסכין
כל בו: צריך שינוי אחר (כי זה רגיל לדוך על השלחן)

מ"מ: מהתוספתא יוצא שמותר לכתוש המלח בקת

שבולי הלקט: הרי בשינוי עדיין היה צריך להיות אסור מדרבנן? כאן הוא מותר
כי זהו שינוי גמור

ד"מ: כל זה במלח ים, אך במלח דק ביתי, מותר לחתוך בסכין (דומה לכיכר לחם
שכבר היה טחון) [ראה ד' רשב"ם וד"מ בב"י סעיף י"ב]

[ט] לחתוך בשר מבושל

מקור: תוספתא (ביצה א יג): "אין מרסקין דבילה וגרוגרת וחרובין לפני הזקנים בשבת, אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואניו חושש". **גמ'** (עד עב): "אמר רה
פפא: האי מאן דפריס סילקא – חייב משום טחון".

ב"י:

תרומת הדשן: מותר לחתוך בשר מבושל דק דק, אפילו למי שאינו מצליח
ללעוס, דאם רוצה אוכלו כך (והרי אינן גידולי קרקע). אסור לחתוך דק דק בשר
לעופות כי אינן יכולות לאוכלו כך (וכן יש בזה טירחא יתירה לחיות)

רשב"א: נאסר בסלק דוקה למי שרוצה להשאיר לאחר כך כמו לאחר שעה, אבל
לאכילה מיד – מותר שהוא דרך אכילה.

[י] לגרור גבינה

ב"י:

ריב"ש: אסור לגרור הגבינה במגרדת
ד"מ: ביו"ט אפילו בשינוי – אסור

שו"ע:

מרן: אסור לכתוש המלח במדוך, ובקת הסכין – מותר

רמ"א: זה במלח גס. במלח דק תעשיתי – מותר (כמו פריסת לחם)

משנ"ב: גם במלח צריך שני שינויים כמו בפלפל. פירור ביד ודאי מותר. מלח דק
אסור במכתשת. **פרמ"ג** – סוכר דינו כמלח דק

פס"ת: קוביות סוכר – **שביתת שבת** – כל מה שנתקשה מאוד ע"י חיבורו שוב אסור
לפרקו {כי נתבטלה טחינתו הראשונה}, ולכן אסור להמיס קוביות סוכר, וי"א
שאין להחמיר בזה.

שו"ע:

מרן: מותר לחתוך בשר מבושל דק דק

רמ"א: אסור לחתוך דק דק בשר לעופות כי אינן יכולות לאוכלו כך

משנ"ב: אין טחינה אלא בגידולי קרקע, ולכן מותר לחתוך גם כדי להניח לאח"כ.
בעופות היות ולא יכולות לאוכלו כך – הטחינה אסורה, אך אם זה לאלתר – מותר
בה"ל: כך נראה להתיר שלא לאלתר אפילו למאכל בהמה מותר לחתוך

שו"ע:

מרן: אסור לגרור הגבינה במגרדת

משנ"ב: ומותר לחתוך דק דק בסכין כי אינו גידולי קרקע [ולמרן ודאי מותר].
בקדרום וכדומה – מותר שמותר לטלטלם לצורך גופו. דבר שאינו רוצה לאוכלו
או להאכילו – אסור לטוחנו בשינוי, שהוא טחון.

פס"ת: כלים – **שש"כ** – כל כלי מיוחד למלאכת חיתוך פירוק וכדומה – אין
לשתמש בו, **אג"מ** – מותר להשתמש בכל מיני סכינים אפילו המיוחדים לחיתוך
דבר מסויים (ואף להרחיב רוחב חותך הלחפם למשל), וי"א שיש בזה עובדין
דחול.

[יא] להשקות תלוש

ב"י:

רשב"א: מותר להשקות ירקות תלושים הראויין לאכילה

מרון: "מותר להשקות התלוש שלא יכמוש"
משנ"ב: מה שאינו אוכל – אסור [דרבנן?]. המחובר – אסור מראורייתא, כך למשל עציץ עם עשבי בושם [ואם אינו נקוב – איסור דרבנן].

שו"ע:

[יב] חיתוך ירקות

מקור: גמ' (עד עב): "אמר רה פפא: האי מאן דפריס סילקא – חייב משום טוחן". **רש"י:** "חותך הדק"

טור: אסור לחתוך הירקות דק דק (שדומה לטוחן)

ב"י:

תוספות: מה שאסרה הגמ' זה דוקה בסלק, כשעושה חתוכות קטנות מאוד
רשב"ם: לחם מותר לפרר כי כבר היה טחון (**ה"מ**, **סמ"ג**, **ר"ן**, **מרדכי**)
רא"ם: אסור לחתוך פירות דק דק [=משמע כל ירק] (**אור זרוע**)
רא"ש: מדובר בגמ' בעניין אחר לגמרי של סוג עצי דקל (**ר"ח**)
רמב"ם (**לפי ב"י**): אסור לחתוך דק דק כל ירק המיועד לבישול (וגם אם יאכלו חי), ואם נאכל תמיד חי – כנראה שיש בזה איסור דרבנן
ב"י: סיכום: מותר שאחד יכין סלט ירקות ויחתוך דק לשימוש לאלתר, ומ"מ נכון להזהיר לא לחתוך חתיכות מאוד קטנות.
ד"מ: מותר לפרר הלחם לתרנגולים (**ר"ן**)

שו"ע:

מרון: "החותך ירק דק דק – חייב משום טוחן"
רמ"א: וכן אסור לחתוך גרוגרות לזקנים, או פירות. לחם – מותר שהקמח כבר היה טחון. ובכל מקרה אם זה לאלתר – מותר.
משנ"ב: בגרוגרות מחמירים כי אינן יכולים לאוכלו כך והוא גידולי קרקע. לחם-מותר אפילו אינו לאלתר. לחיות- אפילו לאלתר, עדיף שיזהר לחתוך חתיכות גדולות, ובכלל גם לבני אדם לאלתר – עדיף שיחתוך חתיכות גדולות [ב"י].
החותך דק דק- הרבה זמן לפני הסעודה קרוב לחטאת! בכלי מיוחד- לעולם אסור.
ביה"ל: מ"א – אם יכולים לאוכלו כך מותר לחתוך, מ"ב – חולק ואף בזה יש טוחן (כי הוא גידולי קרקע), והפתרון שיחתוך לאלתר. פירורי לחם – במכתשת גם אסור, כך גם גבינה. כאן מותר לחתוך בסכין, אע"פ שבבורר אפילו לאלתר אסור בכלי, כי דרך הכנת התבשיל כאן הוא תמיד בעזרת סכין. שיעור הגדל- לא ידוע לנו ולכן יש להזהר בזה מאוד.

לו"ח: חיתוך- מעיקר הדין מובן שמרן פסק כרשב"א, ומה שכתב שיחתכו לא קטן מידי הוא לרוחא דמילתא, לכן מותר וכך נוהגים לחתוך דק דק לאלתר לסעודה, ואין טעם לחשוש לד' החז"א שרוצה להחמיר בזה. ומ"ש שהחותך דק דק לפני הסעודה קרוב לחטאת – הפריז על המידה, ולהפך שאם עשה כך בדיעבד אין לאסור המאכל. ומ"ש שלא יחתוך אף לאלתר בכלי, הוא בכלי מיוחד אך במזלג ודאי מותר, לכן יכול לרסק בננה במזלג לתינוק, שלא כד' חז"א שכתב שיש לעשות זאת בשינוי.

פס"ת: גודל החתיכות- יחתוך מעט יותר גדול ממה שרגיל בחול, סמוך לסעודה, רשז"א- גדר האסור הוא זה שאינו צריך לטוחנו בשינוי, ומעל לזה מותר. מיעוק- חז"א- היתר לאלתר אינו מועיל במיעוק ולכן אין למעך בננות במזלג ובשינוי מותר, **אג"מ- כל מה שנמעך ונעשה גוש מחמת הלחות שבו עצמו אינו בו איסור כלל. ירקות מבושלים- לכו"ע מותר למעך במזלג. הכנת בצל וביצה- קולף הבצל והביצים סמוך לסעודה, נותן השמן לקערה הריקה וחותך הביצים בחתיכות**

גדולות, מערבב בשינוי ובנחת, ואלה שנהגו לעשותו כרגיל ללא השינויים יש להם ע"מ שיסמוכו רק שיהיה סמוך לסעודה. שימוש בקופיץ - י"א שמותר שהוא סכין.

[יג] רדית דבש

מקור: ברייטא (צה עא): "תנו רבנן: ... והרודה חלות דבש, שגג בשבת - חייב חטאת, הזיד ביום טוב - לוקה ארבעים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות".

ב"י:

טור: אסור לרדות דבש מהכוורת שדומה לתולש

רמב"ם: הלכה כחכמים, שכשעוקר ודומה לדש והוא שבות.

רשב"א: אם החלה תלושה מהכוורת או שהדבש צף בה כבר מערב שבת - מותר (תוספות, מ"מ)

מ"א: אסור לרדות דבש מהכוורת שדומה לתולש

מ"ב: נתלשו מבעוד יום או נתרסקו - מותר

משנ"ב: הוצאת החלה שלימה (בלי לרדות הדבש) – גם אסור. נתלשה החלה ממקומה והיא בכוורת – כבר מותר להוציאה משם ולאכול הדבש הנוסף, אך לרדות ממנה דבש – גם אסור שהוא מפרק, ואף אם יצא מעצמו – אסור בגזירה שמא ירדה. אם ריסק החלה, אף שעדיין מחוברת לכוורת – מה שנוסף בשבת מותר

ב"ה"ל: לפי ר"ת שאוסר סחיטת בוסר – אין לרדות דבש מהחלה אפילו לתוך אוכל, לפי שיש כאן בורר, שהחלה איננה אוכל. דבש שברור שטפטף מבעוד יום – יכול להוציאו מהכוורת בשבת.

שו"ע:

[יד] גיבול קלי ושתית

מקור: משנה (קנה עב): "... ונותנין מים למורסן, אבל לא גובלין". **גמ'** (שם): "מתניתין מני? ואמר לי: רבי יוסי בר יהודה היא, דתניא: אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים - האחרון חייב, דברי רבי. רבי יוסי בר יהודה אומר: אינו חייב עד שיגבל. תנו רבנן: אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין. מאן יש אומרים? אמר רב חסדא: רבי יוסי ברבי יהודה היא. והני מילי - הוא דמשני. היכי משני? אמר רב חסדא: על יד על יד. ושויין שבוחשין את השתית בשבת ושותים זיתום המצרי. והאמרת אין גובלין! לא קשיא, הא - בעבה, הא - ברכה. והני מילי - הוא דמשני. היכי משני? אמר רב יוסף: בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית, בשבת - נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ. לוי בריה דרב הונא בר חייא אשכחיה לגבלא דבי נשיה דקא גביל (**רש"י** - מורסן) וספי ליה לתוריה, בטש ביה. אתא אבוה אשכחיה, אמר ליה: הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב, ומנו - רבי ירמיה בר אבא: גובלין ולא מספין...".

[גמ' (יח עא): "מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתן? - אמר רב יוסף: רבי היא, דתניא: אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים - האחרון חייב, דברי רבי. רבי יוסי אומר: אינו חייב עד שיגבל. אמר ליה אביי: ודילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי - אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל דיו דלאו בר גיבול הוא - אימא ליחייב! - לא סלקא דעתך, דתניא: אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים - האחרון חייב, דברי רבי. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עד שיגבל. ודילמא: מאי אפר - עפר, דבר גיבול הוא. - והתניא: אפר, והתניא: עפר! - מידי גבי הדדי תניא?]

תוספות (י"ח ע"א ד"ה אבל דיו): "ואם תאמר והא מורסן דאמר בפרק בתרא (דף קנה: ושם) 'דלאו בר גיבול הוא' וקאמר התם ר' יוסי ברבי יהודה אינו חייב עד שיגבל? וי"ל דהתם לגבי קמח קאמר דאינו בר גיבול, אבל בר גיבול הוא טפי מדין ולהכי לא מיייתי מיניה הכא אדיו".

[מאירי (שבת יח ע"ב, עמ' 72): "...ונמצא לדעת זה: שכל שהוא מחוסר גיבול וגיבולו גיבול כקמח ועפר - אינו חייב בנתינת מים, ומ"מ לכתחילה אסור שמא יגבל, ומה שאינו מחוסר גיבול כלל - חייב בנתינת מים כדיו ואפר ... שמשנתנו במים לתוכו הוא ראוי לכך. ומה שהוא חסר גיבול ואין גיבולו גיבול כל כך - מותר לכתחילה בנתינת מים, כגון מורסן וחול וכיוצא בו, והדברים נראים.]

ב"י:

רי"ף: הלכה כרבי יוסי ברבי יהודה שנתנית ים אינה אסורה, וגיבול בשינוי – מותר: בעבה – רק קצת, ברכה – גם הרבה בשינוי הסדר (קמח/חומץ) (**רא"ש**, **ר"ן**, **טור**)

מ"מ: בעבה – אפשר גם לעשות הרבה – בשינוי הסדר (קמח/חומץ) (**רמב"ן**, **רשב"א**)

רמב"ם: בקמח רגיל: מגבל חייב כלש מדאורייתא. קלי – אסור מדרבנן שדומה לקמח רגיל. בשינוי של מעט – מותר. שתית: רכה – מותר לגבל הרבה, עבה – בשינוי הסדר (**רבינו ירוחם**)

תרומת הדשן: כל בלילה עבה [דינה כקמח רגיל, כלומר הוא 'דבר המתגבל' ואסור אפילו לתת מים], וגיבולו מן התורה. וברכה מותר בשינוי של מעט, כי הקלי כבר קלוי אין כאן איסורי תורה, ובדרבנן הותר בשינוי. (**דרישה**)

ספר התרומה: הלכה כרבי שבנתינת מים לתערובת חייב! (**רא"ם**, **סמ"ג**, **סמק**, **הג"מ**) [**ד"מ**: מותר להחליק אוכל ואינו ממחק (כייכול לאוכלו בלי זה) (**מרדכי**)]

שו"ע:

מ"ר: קלי: מעט – מותר, הרבה – אסור, שמא יגבל קמח רגיל. שתית – רכה – הרבה מותר, בשינוי הסדר (קמח/חומץ), עבה – אסור שנראה כלש.

רמ"א: ראה להלן בסעיף הבא

משנ"ב: לישא אינו דוקה במים אלא בכל משקה המדביק. דבר 'לאו בר גיבול' [=אינו נגבל מעולם], רמב"ם – איסור דרבנן לגבל, הרבה ראשונים – חייב לכו"ע עם נתינת מים. **מ"ר** פסק כרמב"ם 'בלאו בר גיבול' שהוא דרבנן ולכן מותר בשינוי, ולפי שאר הראשונים – גם מותר (**ביה"ל** – כי הקלי כבר קלוי ואין איסור תורה ורק תיקון המאכל!), ולפי ה"א **ברמ"א** – אסור אלא רק שיתן המים קודם, [ובמקרה זה יותר גיבולו, מהסברה שהביא בב"ה ל"ד"ה "שמא יבוא", נגד מה שהחמיר בב"ה ל"ה הקודם ד"ה "אין מגבלין" 'שיש לישא אחר לישא', י"ל שכאן הוא כבר קלוי, ואין בו לישא כלל]. קלי: אפילו קשה מותר, ומעט שאמר הוא אפילו יותר מכגורגרת. שתית: עבה מותר מעט = קלי שמותר תמיד מעט [ולי קשה: הרי קלי אפילו עבה מותר וא"כ אינו ראה כלל לשתית עבה!]? **ט"ז** – קמח מצה אין לעשות אפילו בלילה רכה כי איננו יודעים את הסדר אז א"א לעשות הפוך, **א"ר** – מותר כשיעשה 'כהפוך' של גמ' היינו קמח/נוזל, וינענע בעדינות. **מ"א** – אסור להשתין על טיט, וכן בחול שהוא פ"ר דמגבל, **בית מאיר** – מותר דהוא פרדלנ"ל בדרבנן, **מ"ב** – יכול להקל כשהטיט אינו שלו.

ביה"ל: לדעת **סה"ת ורמ"א**, גם אם נתן מים בע"ש – אסור לגבל בשבת, כי הוא מיפה העיסה יותר (וראיתו מירושלמי). מה שאינו בר גיבול בעצם [=לאו בר גיבול לקולא] – אם נתן בו מים מע"ש יכול לגבלו שאין מועיל לו כלל, כגון אפר. **פרמ"ג** – לד' התוספות, הותר גיבול הקלי כי הוא נחשב 'בר גיבול' (כקמח!) ומותר בשני שינויים פחות מכשיעור ובעדינות, וכן יצא לו קולא בקמח רגיל שמעט מותר (!), **נשמת אדם** – חלק עליו, הרי 'חצי שיעור אסור מהתורה!' אלא שקלי הוא 'לב"ג', ומודה לו **מ"ב** ולא מטעמו אלא כי הקלי יובש בתנור וראוי לאכילה כמות שהוא, ואח"כ בגיבולו אינו לש אלא מכין האוכל ועורכו ואיסורו דרבנן ומותר בשינוי של מעט, או בשינוי של לאלתר.

לו"ח: על מ"כ מ"א שאסור להשתין על טיט שהוא גיבול, מצדד להתיר שהרי פרדלנ"ל באיסור דרבנן – מותר, וכן ברקיקה בעלמא אין גיבול.

פס"ת: גדר בלילה רכה – כל שהוא רך יותר מהרגיל ביום חול הוא רכה, **חז"א** – רק כשנשפך ונוזל הוא רכה אפילו מעט. גדר – כשבהליך עשיית הבלילה יש לשב שהיא עבה – כבר בא לכלל האיסור, כגון: חמאה ואבקת קקאו, ריבה בגבינה. אבקות – הנמסות במים: אינן עושות בלילה, העושות בלילה: אסורות, כגון: ג'לי, פודינג או שביב תפ"א. דייסה – ישהר לעשותה דקה, ולתינוק יש להקל אפילו שנעשית עבה (כשא"א לעשותה מע"ש). גדר שינוי – העולה מהרמ"א [להלן ט"ז]

יש לעשות שני שינויים, שינוי סדר הנתינה וזינוי באופן הגיבול, כגון: לערבב באצבע או על ידי נייעור הכלי.

[טז] עירבוב חרדל

מקור: גמ' (קמ עא): "... כי הא דאתמר: חרדל שלשו מערב שבת, למחר ממחו בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש. ולא יטרוף אלא מערב."

ב"י:

רי"ף: העתיק הדין (רא"ש, רמב"ם, אור זרוע)

ב"י: ומותר לנער בכף רק שלא יטרוף

ספר התרומה: מותר לערבב נוזלים בחרדל או בשום, רק אם כבר נתן המשקים מע"ש (רא"מ, מרדכי, סמ"ג, סמ"ק, ה"מ, רבינו ירוחם)

תרומת הדשן: לפי שהוא סובר שהלכה כרבי, שנתנית מים זהו גיבולו. אם נתן קודם ואח"כ מערב בשבת – אין קפידה, רק שלא יטרוף. ואם עושה בלילה רכה, אף שלא נתן המשקה מע"ש – מותר בשינוי הסדר (אוכל/משקה) וכן שיערב ביד, ובעבה – לא מהני שינוי הסדר.

שיבולי הלקט: חרדל צריך ללושו מע"ש, ולא מספיק שריסקו אותו כי לישתו חשובה

[טז] שחליים ושום

מקור: גמ' (קמ עא): "שחליים ששחקן מערב שבת, למחר – נותן לתוכן שמן וחומץ, וממשיך לתוכן אמיתא, ולא יטרוף אלא מערב. שום שריסקו מערב שבת, למחר – נותן לתוכו פול וגריסין, ולא ישחוק אלא מערב..."

ב"י: [השלם מהסעיף הקודם]

רא"ש: שחליים שזכן מע"ש, בשבת מוסיף יין חומץ, ומערב בעדינות (כלי לטרוף) (טור)

ספר התרומה: אסור לערב נוזל בתערובת בשבת לעולם

ש"ע:

מ"ר: לש החרדל מע"ש – יכול להוסיף לו נוזלים, ולערבו אפילו בכלי אך בעדינות

משנ"ב: אפילו אם לא נילוש מע"ש במים, רק בנוזל שלו – מותר. והעירבוב מותר כל עוד אינו טורף שזו דרכו.

ביה"ל: באופן כזה מותר לעשות בכך בלילה עבה, והטעם שהתירה לדע' הי"א איסור דאורייתא ע"י שינוי קטן, כי נראה א' שכבר נילוש מע"ש ואין לישא אחר לישא אלא רק מרכך עכשיו החרדל (ויוצא מה חומרא: שאם לא לש מע"ש – אסור ללוש), ב' כאן ע"י המיחוי הוא מפריד החלקים ולא מחברם והוא הפך הלישה (ולכן מספיק שינוי אחד, בשונה משתית שצריך שניים)

ש"ע:

מ"ר: שחליים או שום שזכן מע"ש, מותר בשבת לתת בהם נוזלים אך לערב בעדינות (רמ"א: ולא בכף רק ביד). וי"א שמותר להוסיף נוזל בשבת רק כשכבר עירב הנוזל בע"ש.

רמ"א: כשנותן המזון ואח"כ הנוזל ומערב באצבע – זהו שינוי, וכך נוהגים **משנ"ב:** אם כבר נתן הנוזל מע"ש – מותר לערב בשבת בכף בעדינות. דעת רמ"א להחמיר בכל אלה ולפסוק שנתנית מים כבר היא מלאכת גיבול (כשיוצר בלילה עבה). אם כבר נתן הנוזל מע"ש, אפילו מעט (אך לא טיפות בודדות) – יוכל להוסיף לתת נוזל ולערב בשינוי אחד (מעט או שיטרוף בלי כוח). ואם נוצרת בלילה רכה – אין כאן גיבול ומותר לערב בשבת רק שיעשה גם בשינוי של אוכל/נוזל, ואפילו לסעודה אחרת. ומה שאמר בהג"ה הוא בחדרל או בשאר טבלים שעושין אותם דק דק. לכן בחרי"ן אם לא עירב החומץ מע"ש, יעשה סדר הפוך (חרי"ן/חומץ) ויערב בלילה רכה באצבע או ע"י נייעור הכלי, וכן בחרוסת.

מ"א: אין לטרוף ביצים בקערה ממראית העין שנראה שרוצה לבשלן.

ביה"ל: ועדיין קשה על המרדכי אם לא נתן מע"ש איך מתיר לשיטתו לערב בשבת אפילו בשינוי, הרי זהו גיבול?

ושאר המרכיבים הם נוזלים ואין בהם לישה (וכן פסק בשש"כ כי הוא בלילה רכה).
פס"ת: גדר- איסור לישה הוא רק במערב שני גופים נפרדים. מיונז- אין לעשות עבה או אפילו רכה. ביצים- מותר לטרוף ביצה אחת.

לו"ח: טריפת ביצים - מקור הדין בגמ' ונחלקו בו הראשונים, ומזה שמרן לא העתיקו בשו"ע משמע שלא סובר כך, ולכן המיקל בו לעת הצורך יש לו על מי לסמוך. מותר לעשות מיונז לאלתר, רק לא יטרוף בכוח, כי החרדל נילוש מע"ש

[יז] עשיית אנומלין ואלונתית

מקור: משנה (קלט עב): "ועושיין אנומלין בשבת". **ברייטא** (קמ עא): "תנו רבנן: עושיין אנומלין בשבת, ואין עושיין אלוונטית. ואיזו היא אנומלין ואיזו היא אלוונטית? אנומלין - יין ודבש ופלפלין, אלוונטית - יין ישן ומים צלולין ואפרסמון, דעבדי לבי מסותא למיקר".

טור: עושים אנומלין לשתייה, ואין עושים אלוונטית לרפואה
מדרן: מותר לעשות אנומלין (=יין, דבש ופלפל) לשתייה אך אין לעשות אלוונטית (יין, מים ושמן אפרסמון) שהוא לרפואה
משנ"ב: מותר לערבן ולאוכלם, אך לטרוף האנומלין או לסגנם - ודאי אסור.
מהרי"ל - אסור לעשות הרבה ביצים קשות עם פטרוזיליה וחומץ שדומה לכובש, **מ"א** - מתיר בזה. דבר רפואה (**ביה"ל**: שאינו מאכל בריאים) גם כשהוכן מע"ש - אסור בשבת.
פס"ת: קצפת- אין לעשות קצפת משמנת, או גלידה מחלב וכו'.

שו"ע:

[יח] שריית חילתית

מקור: משנה (קמ עא): "אין שורין את החילתית בפורשין". **גמ'** (שם): "דתניא: אין שורין את החילתית לא בחמין ולא בצונן, רבי יוסי אומר: בחמין - אסור, בצונן - מותר. למאי עבדי ליה - ליוקרא דליבא. רב אחא בר יוסף חש ביוקרא דליבא, אתא לקמיה דמר עוקבא. אמר ליה: זיל שתי תלתא תיקלי חילתתא בתלתא יומי. אזל אישתי חמשא בשבת, ומעלי שבת. לצפרא אזל שאל בי מדרשא, אמרו ליה: תנא דבי רב אדא, ואמרי לה - תנא דבי מר בר רב אדא: שותה אדם קב או קביים - ואינו חושש. אמר להו: לשתות - לא קמיבעיא לי, כי קא מיבעיא לי - לשרות, מאי? **אמר** להו רב חייא בר אבין: בדידי הוה עובדא, ואתאי שאילתיה לרב אדא בר אהבה, ולא הוה בידיה. אתאי שאילתיה לרב הונא, ואמר: הכי קאמר רב שורה בצונן ומניח בחמה. כמאן דשרי? - אפילו למאן דאסר, הני מילי - היכא דלא אישתי כלל, אבל הכא כיון דאישתי חמשא ומעלי שבתא, אי לא שתי בשבת - מיסתכן.

[ירושלמי (שבת פ"ז ה"ב [י טור א]): "ההן דשחק תומא, כד מפרך ברישיא - משום דש, כד מבחר בקלופייתה - משום בורר, כד שחיק במדוכתה - משום טוחן, כד יהיב משקין - משום דש, גמר מלאכתן - משום מכה בפטיש"]

שו"ע:

מדרן: אין לשרות החילתית אף בקר, אך מותר לתיתה לתוך חומץ ולטבל בה הפת.
 היה שרוי מע"ש - מותר לשתותו בשבת. אם התחיל לשתותו כבר לפני יומיים - יכול לשרותו בשבת בקר ולשים בשמש, ולשתותו כי הוא סכנה להפסיק הטיפול
משנ"ב: הוא תרופה לחיזוק הלב אחרי יציאה מבית המרחץ. אם אין שמש מותר לשימו באש כי הוא סכנה.

[יט] שחיקת ריפות, קילוף ירקות

ב"י:

רמב"ם: מותר לגמור הכנת הריפות (הדייסה)

סמ"ג: אין לאסור לקלוף ירקות לאלתר (נגד פשט הירושלמי דמייר בקולף

להניח) (**סמ"ק, סה"ת, רבינו ירוחם**)

רבינו פרץ: לקלוף הרבה ביחד - נראה כבורר ואסור

שו"ע:

מרן: תערובת של שום בוסר ומלילות, מחוסר דיכה – אסור לגמור בשבת, מחוסר שחיקה – מותר לגמור בשבת. לכן מותר לסיים שחיקת הריפות (דייסה) בכלי בשבת

רמ"א: מותר להחליק האוכל, המחמיר במאכל תפוחים שדרכו בכך – תע"ב. אסור לקלוף שום ובצל להניח, ולאלתר - מותר

משנ"ב: עיבוד האוכל להוציא השמן יש בו שלוש פעולות: ריסוק, דיכה ושחיקה. כאשר סיים הדיכה נחשב כבר גמר מלאכה ולכן לשחוק מותר. גם כך לא יטרוף בכוח אלא בעדינות (בשינוי). דבר שצריך למיחוק כדי לאוכלו ואינו נאכל בלי זה, יש בו איסור עיבוד אוכלין וממחק, שניהם דרבנן. מותר למרוח מרגרינה על לחם ואין צריך להחמיר בכך אפילו לד' רמ"א. קילוף פירות וירקות יש בו בעית בורר, ולכן לאלתר לאותר סעודה – מותר.

ביה"ל: הרמ"א שאמר שיש להחמיר הוא רק בתפוחים ותפ"א. אין ממרח באוכלים אם הוא לצורך האוכל עצמו אך אם מחליק מאכל על חור של חבית – יש כאן איסור תורה, הא דכאן מותר ולא אומרים פ"ר (אפילו שהוא אדרבנן) – כי אפשר לאכול בלי זה. **מאמר מרדכי** - קשה על קילוף, אם הוא מצד בורר הרי בקילוף מפריד פסולת מאוכל וזה אסור. אלא דזוהי דרך האכילה כדי להגיע לתוך הפרי ולאלתר מותר.

פס"ת: קילוף - כל פרי שקליפתו אינה נאכלת אין לקלף אלא סמוך לאכילה, וללא מקלף {כי הוא אחד מתנאי בורר}. **מריזה** - של פירות חיים על הלחם – אסור {טוחן}. **הוצאת הגרעין** - דרך אכילה מותר, אך לעולם לא בכלי מיוחד לכך.

סימן שכ"ב – דינים שונים בהכנת המאכל

[א] ביצה שנולדה בשבת

ב"י:

ראה בהלכות יו"ט

שו"ע:

מ"ב: ביצה שנולדה בשבת אסורה לאוכלה או ליגע בה, ואפילו באלף אינה בטילה
מ"ב: הביצה אסורה באכילה מדרבנן ולכן היא מוקצה ואין לטלטלה. אם חל יו"ט
 אחר השבת היא אסורה מהתורה בגלל שהוכנה בידי שמיים בשבת. אע"פ
 שאיסורה מדרבנן – דשל"מ אסור לעולם, ואפילו במקום ספק דרבנן, כי אחרי
 זמנו יהיה מותר ודאי. אם היה לו ודאי שנולדה מע"ש – מותרת. בגלל שביצה היא
 עגולה – יש איסור מיוחד ליגע בה שמא תתגלגל.

[ב] יו"ט ולאחריו שבת

ב"י:

ראה בהלכות יו"ט

שו"ע:

מ"ב: חל יו"ט ואחריו שבת או להפך, אסורה תמיד מזה על זה
ב"ב: נולדה בשבת – מותרת ביום שני שהוא יו"ט שני של גלויות, אלא אם יש
 שני ימי ראש השנה שאסורה עד סופם.

[ג] פירות שנשרו

מקור: גמ' (ביצה ג עא): "...רב יוסף אמר: גזרה משום פירות הנושרין, אמר ליה אביי: פירות הנושרין טעמא מאי? - גזרה שמא יעלה ויתלוש".

ב"י:

רמב"ם: העתיקו

(ב"י): ולערב מותרין מיד, כי לא נעשה בהן מלאכה - אין בהן קנס

שו"ע:

מ"ב: פירות שנשרו מהדקל, בשבת – אסורים, ולמוצאי – מותרים מיד
מ"ב: ספק נשרו בשבת – גם אסורות [כנ"ל סעיף א'], גזירה שמא יעלה ויתלוש
 ומשום מוקצה. כל פרי או ירק – אסור לאוספו בשבת שמא נשרו היום, ואם יודע
 שנשרו מלפני השבת – מותר לאוספם אך לא הרבה יחד שנראה כמעמר. ואין בהם
 קנס 'בכדי שיעשו' כי לא נעשית בהם שום מלאכה [כב"י]

[ד] כלי ממאכל בהמה

מקור: משנה (ביצה לג עא): "רבי אליעזר אומר: נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו". גמ' (שם עב): "אמר רב יהודה: אוכלי בהמה אין בהן משום תקון כלי".

ב"י:**רא"ש:** מהתלמוד משמע שמותר לחתוך אפילו בכלי (נגד תוספתא)**שו"ע:**

מ"ר: אין איסור תיקון כלי על מאכלי בהמה, לכן מותר לעשות קיסם בשבת מקש או תבן, ואפילו בסכין. אך מעץ ממש – אסור.

מ"ב: כל מה שראוי לאכילת בהמה בכלל ההיתר. נראה שאם משמתש במאכל בהמה על מנת לתקן כלי – חייב חטאת. מה שמותר – אפילו לחתוך במידה, כי 'אין מחתך באוכל' [ראה מ"ב סעיף הבא]. ואם אינו מאכל וחותר בכלי – חייב חטאת. ומחמת כבוד הבריות לא התירו איסור תורה אלא רק דרבנן כגון שיוציא הקיסם מביתו כלאחר יד.

[ח] עצי בשמים

מקור: גמ' (ביצה לג עב):

"רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא דאמרי תרוייהו: כי הוינן בי רב יהודה, הוה מפשח ויהיב לן אלותא אלותא, אף על גב דחזיא לקתתא דנרגי וחציני! – לא קשיא; הא – רבי אליעזר, הא – רבנן. דתניא, רבי אליעזר אומר: נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו, וחכמים אומרים: לא יטול אלא מאבוס של בהמה.

ב"י:

ב"י: הלכה כחכמים שאפילו קשים – שרי לקטום, לפי שהוא מאכל בהמה והוא שובר כדי לחזק הריח, והוא כשבירת החבית לאכול גרוגרת שבתוכה

שו"ע:

מ"ר: עצי שמים, רכים או קשים – מותר לטלטלם או למוללם כדי להריח בהם.

מ"ב וביה"ל: ולקטום ממש: רכים – אפילו בכלי (שה"צ – שהם אוכלי בהמה), קשים – רק ביד, ולכן לא יחתוך הדס בסכין. פרטי מחתך: (א) חותר המקפיד על המידה – חייב, ואם עושה לקלקל או כמתעשק – פטור. (ב) אין חיתוך באוכלים, (ג) מה שדרכו לחתוך בכלי – איסורו בכלי (ואם חתך ביד – עשה איסור דרבנן), ומה שדרכו ליחתך ביד – איסורו אפילו ביד.

שה"צ: פרמ"ג – יש איסור מוליד ריח באוכלין (מקורו בחכם צבי).

לו"ח: ט"ז מ"א – יש מוליד ריח במי רחיצה. והעיקר שאין מוליד ריח באוכלין כדע' אחרוני הספרדים. מותר לקטום הבשמים הקשים ביד כדי ליתן לחבירו להריח, אך בכלי אסור אפילו לעצמו כד' מ"ב.

[ז] חלוקת מנות

מקור: משנה (קמח עב):

"מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן, ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה". גמ' (קמט עב): "חסורי מיחסרא והכי קתני: מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן, אפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה. מאי טעמא – כדרב יהודה אמר רב. עם בניו ועם בני ביתו – אין, עם אחרים – לא. מאי טעמא? כדרב יהודה אמר שמואל: מנה גדולה כנגד מנה קטנה – אף בחול לאחרים אסור. מאי טעמא – משום קוביא".

ב"י:

ב"י: חולק על הבנת הר"ן, גם כי נדחו דברי רב בב"ב, ולכן מותר עם בני ביתו רק במנות שוות כפשט רי"ף ורא"ש

רמב"ם: עם בניו ובני ביתו – מותר להפיס אפילו גדולה כנגד קטנה, ואין בעית קוביא כיון שהכל שלו (ב"י: כפשט הסוגיה)

רי"ף רא"ש: עם בניו ובני ביתו – אין, עם אחרים – לא, דמקפידים רי"ף: אפילו שהרי"ף לא פירט, אעפ"כ מודה שמותר גם גדולה כנגד קטנה

שז"ע:

מרן: המחלק מנות שוות יכול להטיל גורל בין בני ביתו, אבל בין אחרים המקפידים – אפילו זה לא יעשה. אם המנות אינן שוות – אפילו בבני ביתו אסור, משום קוביא, וי"א שבכמקרה זה בבני ביתו – מותר שאינם מקפידים.

רמ"א: כשאסור להטיל גורל בשבת – אפילו על ידי גוי.

מ"ב: לחלק בלי גורל מנות שונות – מותר. בקוביא אסור עם בני ביתו אפילו שהכל שלו דילמא אתי לסרוכי, ולד' הי"א אין קפידה כזו. גורל לקיום מצוה (מי יאמר קדיש) – מותר ואחרונים כתבו שזה דוקה ע"י ספר ולא ע"י פיתקאות

ביה"ל: מ"א (מהתוספות) – אי ידעינן דקפקי, אפילו בלי גורל לא יעשה, וכן לא טוב לישאול דברים מאנשים אלה המקפידים, כי הם מכירים זה את זה. סתם שכינים שאינם מקורבים – מותר לחלק בלי גורל ולישאול מהם דבר מה. להטיל גורל מי יעשה דבר מה ראשון - מותר

סימן שכ"ג – דיני קניית צרכי שבת

[א] דין כלי מדידה

מקור: משנה (ביצה כט עא): "[חכמים אומרים:] אומר אדם לחברו: מלא לי כלי זה, אבל לא במדה. רבי יהודה אומר: אם היה כלי של מדה - לא ימלאנו. גמ' (שם): "מאי 'אבל לא במדה'? אמר רב יהודה אמר שמואל: אבל לא בכלי המיוחד למדה. אבל כלי העומד למדה - ימלאנו. ואתא רבי יהודה למימר: אפילו כלי העומד למדה לא ימלאנו... רבא אמר: מאי 'אבל לא במדה'? - שלא יזכור לו שם מדה, אבל כלי המיוחד למדה - ימלאנו, ואתא רבי יהודה למימר: כלי המיוחד למדה - לא ימלאנו רש"י: העומד - שכשישבר זה, זה יבוא תחתיו
ר"ח: המיוחד - "שאינו עשוי להשתמש בו אלא למדוד בלבד". העומד - "שמכיל מידה ידועה... והוא עשוי להשתמש בו בביתו"
רמב"ם: העומד - שהוא מוכן ועדיין לא נעשה בדיוק במידה
[גמ' ירושלמי] (ביצה פ"ג ה"ח): "רב חונה אמר או חסר או יתר".

רבי יהודה		חכמים		
רבא	שמואל	רבא	שמואל	
X	X	X	X	לזכור המידה
X	X	✓	X	כלי המיוחד
✓	X	✓	✓	כלי העומד

שו"ע:

מדרן: מותר לומר למוכר 'מלא לי כלי זה', (כל כלי, אפילו המיוחד למידה), אך המוכר לא יכול לשפוך מכליו לכליו של קונה.
רמ"א: נוהגים להקל, שהמוכר מודד מידה מקולקלת, ע"י הוספת מטבע, ואז רשאי לשפוך לכלי הקונה
משנ"ב: יש להקפיד לא להזכיר הפועל 'מכירה'. (כשהמוכר ממעט המידה אין כאן גזל {כי זה מוסכם בין הצדדים}).
י"ל: שקיות סוכר הארוזות בקילו יחמיר ולא יאמר 'תן לי עשר קילו', אך המקיל יש לו על מה לסמוך. אין להקל כרמ"א במדידה חסירה.

ב"י:

רא"ש: הלכה כחכמים בביאור רבא, שמותר כל כלי רק שלא יזכיר שם מידה (רמב"ם, בעל העיטור)
רמב"ן: כרבי יהודה [כשמואל לחומרא או כרבא לקולא? ומשמע שהוא ט"ס]
רי"ף: הפך את השיטות וכתב שהלכה כחכמים אליבא דרבא שמותר רק כלי העומד (!)
ר"ן: אסור לעולם שהמוכר ימדוד בכל כלי שירצה וממנו ישפוך לכליו של בע"ב שהוא מדידה, אלא יביא בע"ב כליו או יקה כלי המוכר לביתו וישפוך
מרדכי: הלכה כחכמים. נהגו למדוד במידה אך מחסיר או זורק לתוכה חפץ כדי שלא תהיה מדויקת (הגהות אשיר"י)
רא"ש: אסור לסמן בסיכה בקיר כמה מידות אדם לוקח
ב"י: האריך לדון בשיטת הרמב"ם, בסתירה בין הפירוש לחיבור והוכיח שהעיקר מה שכתב בחיבור, וכן בסתירה בין כאן להלכות שבת והסביר שאינם סותרים ומדברים בשני ענינים שונים. ביאר שיטת הר"ן, ודחה את ביאור מהר"י אבנהב בדע' הר"ן אם התכוון לומר שני דברים או עניין אחד וביאר שמדובר בשני ענינים. ולענין הלכה: הלכה כרבא אליבא דחכמים, אך לא בכליו של מוכר או שיקח המדוד לביתו |רא"ש ור"ן|.

[ב] למדוד למחר

מקור: [גמ' ירושלמי (ביצה פ"ג ה"ח): "רבי לעזר אמר לזעורה בר חמא: מלי לי ההן מנא, ולמחר אנן מכילין ליה"].

ב"י:

מ"מ: יכול לומר למוכר מלא כלי זה ולמחר נמדוד כמה הוא

שו"ע:

מ"ר: מותר לקונה לומר למוכר 'מלא כלי זה', ולמחרת ימדדוהו

רמ"א: "אבל לא יאמר לו תן לי מידה פלונית"

משנ"ב: אבל מותר לתת לו כלי מדידה ולומר לו למלא עד גובה מסויים. מה שנאסר במכירה ה"ה בהשאלה.

[ג] ביצים ואגוזים

מקור: **משנה** (ביצה כט עב): "הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו, ואומר לו: תן לי ביצים ואגוזים במנין, שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו".

שו"ע:

מ"ר: מותר לומר 'תן לי כך וכך ביצים או אגוזים'

משנ"ב: {כי כך מקובל למנותן, ואין המניין לצורך מסחר אלא להודיע כמה צריך}

ב"י: אין

[ד] לא להזכיר שם דמים

מקור: **ברייטא** (ביצה כט עב): "תנו רבנן: הולך אדם אצל רועה הרגיל אצלו... ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה. רבי שמעון בן אלעזר אומר: ובלבד שלא יזכיר לו סכום

מקח".

רש"י: מדה - קב או קביים, מקח - דמים

[ר"ח: מנין - עכשיו אהיה חייב לך מאה אגוזים, מקח - עתה אהיה חייב לך מאה מטבעות (תוספות, רא"ש)]

שו"ע:

מ"ר: אין לקונה להזכיר למוכר שם דמים ('תן לי בכך וכך מטבעות'), סכום מידה או סכום מניין, כלומר - 'עם מה שהייתי חייב לך, עכשיו אני חייב לך כך וכך' **רמ"א:** מקילים לומר: שכל מה שנאסר הוא כשעושה איתו סיכום מה שחייב לו, אך באופן שאינו עושה סיכום - מותר. לגבי 'שם דמים', לא אסר אלא במה שאין מחירו קבוע בשוק, אך אם מחירו קבוע - מותר להזכיר שם דמים כי הוא רק כדי להקל על הדיבור.

משנ"ב: למרן אין לומר 'תן לי ביצים במחיר כך וכך, [או גם 'כך וכך ליטר', ד' הגר"א במרן], וכ"ש שאסור לעשות סה"כ החוב. לרמ"א יכול לומר לו דמים כשהמחיר קבוע כי הוא צורת דיבור. **מ"ב:** המקל כרמ"א - יש לו על מי לסמוך,

רא"ש: יש להזהר משניהם, לא להזכיר מידה או משקל (**רמב"ם**)

רי"ף: הפך שיטות ת"ק ורבי שמעון וביארם בעקבות ר"ח, אם כבר חייב לו עשרים, לא יאמר לו 'תן עוד עשר ואני חייב לך עתה שלושים'

ר"ן: כל פעם שסיכם על ערך כספי של מכירה - עשה את האיסור

הגהות אשירי: יכול לומר תן לי במאה מטבעות, בלבד שלא יהיה לו כבר חוב ישן, וחישב עתה את הסה"כ (**ב"י:** והוא פשט הרי"ף)

תוספות: "מכאן יש להזהר שלא להזכיר אפילו סכום מנין, לפי שדומה למקח וממכר", [=הכוונה שהמוכר לא יעשה חשבון מדויק כדרכו בחול], וכן הקונה לא יעשה חשבון מדויק אפילו של כמות כמה חייב למוכר, אבל יכול לדבר על מספר פריטים סתם.

אך רצוי מאוד להחמיר כד' מרן. בעקבות תשובת הרא"ש: אסור מה שנוהגים לרשום עם סיכה בדף, ובבתי הכנסת - מעיקר הדין מותר לסמן כך סמוכי

הנדבות, כי הוא צרכי מצוה, אך עדיף שיעשו בהערמה, כגון בעזרת גרעינים (בלי פתקאות עם סכומים רשומים) [או בצבעים שהם שווי ערך כספי].

ביה"ל (ד"ה אבל דסעיף א'):

מניין = מספר	מידה = כמות	דמים = מחיר	
×	×	×	לעשות סיכום של החוב
✓	מרן: ×	מרן: ×	לומר 'תן לי בכך וכך (מחיר או כמות)' כשהמחיר או הכמות קבועים
	רמ"א: ✓	רמ"א: ✓	
×	×	×	לומר 'תן לי בכך וכך (מחיר או כמות)' כשהמחיר או הכמות אינן קבועים

י"ל: מותר לקנות מראש מוצר ולתת למוכר בשבת את הפתקים עם שם המוצר אך אסור שיהיה כתוב בפתק ערך המוצר (קנית קרח בירושלים) וק"ו שלמצוה - מותר לשלם מראש על טבילה ולהראות לבלנית את הפתק בשבת.

[ח] סחיבת משא

מקור: משנה (ביצה כט עב): "המביא כדי יין ממקום למקום - לא יביאם בסל ובקופה, אבל מביא הוא על כתפו, או לפניו. וכן המוליך את התבן - לא יפשיל את הקופה לאחריו, אבל מביאה הוא בידו". **גמ'** (שם): "אמר מר: אם אי אפשר לשנות - מותר".

ב"י:

תוספות: זה ביו"ט כי יוצא לרה"ר, אבל בשבת שאינו אלא בתוך ביתו עדיף שיקח בפעם אחת שלא יטרח יותר

ר"ן: אין הבדל בין יו"ט לשלבת שיש לטרוח טרחה בשינוי, מטעם עובדין דחול

שו"ע:

מרן: עדיף לסחוב משא בחלקים קטנים, ואם יש לו אורחים וממהר - יקח כרגיל, וי"א שעדיף שיקח בגדול שלא ירבה בטירחה

משנ"ב: הרמ"א [בהלכות יו"ט] פסק הלכה כדיעה אחרונה, ואין מחלוקת בניהם [כמו **תוס'**]: כשהוא מחוץ לבית עדיף בכמה פעמים כי בפעם אחת זה מושך תשומת לב כאילו הוא חול, אך בביתו וברשותו עדיף שלא ירבה טירחה ויקח בפעם אחת. [מהעיון נראה שאכן לא נחלקו מרן ורמ"א]

[ז] **הדחת הכלים**

מקור: ברייתא (קידוש עא): "תנו רבנן: קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית, שחרית - מדיחן לאכול בהן בצהרים, בצהרים - מדיחן לאכול בהן במנחה. מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח. אבל כוסות וקיתונות וצלוחיות - מדיח והולך כל היום כולו, לפי שאין קבע לשתייה".

ב"י:

אין

שו"ע:

מרב: מותר להדיח כלים לצורך סעודה אחרת בו ביום, לכן לאחר סעודה שלישית - אין לשטוף, ולעולם מותר לשטוף כוסות לפי "שכל היום ראוי לשתייה" **משנ"ב:** כאשר מותר להדיח, כל כמות מותרת אפילו אינו צריך אלא אחד. ההיתר לקולא לפי צורך השימוש: אם יודע בערב שכבר לא יצטרך כלים למחרת - כבר אסור לו, ואם יודע שאחרי סעודה שלישית עוד יצטרך כלים - עדיין מותר לו, וכן בכוסות אם בבירור יודע שלא יצטרך עוד כוסות - אסור לשטוף. **לו"ח:** מי שיש לו כלים נקיים אחרים - לא הותר לו להדיח כליו שהרי זה לא הותר אלא בקושי. יש להחמיר לא להדיח הכלים אחרי סעודה שלישית, אפילו שעדיין ירצה לאכול שכן רק הותר לצורך שלוש סעודות חובה (מאירי). מותר לתת הכלים במדיח כלים, בצורה לא מסודרת כדי שהמטבח לא ישאר מלוכלך, בתנאי שעושה כך כל יום.

יל"י: מודה למ"ב שאם יודע שיאכל אחרי סעודה שלישית - מותר להדיח הכלים. מותר לשטוף הכלים ב'אמה' או במשחת כלים ואין כאן לישא. מותר להדיח הכלים בעזרת ליפה מסוג 'ננס'.

פס"ת: יש כלים אחרים - שתי דיעות אי שרי להדיח, ולכו"ע אם מדיח כדי לשמור על בית נקי - מותר (וראיתו מהצעת המיטות). **הרמב"ם:** מותר להרטיב הכלים להקל ההדחה, אך כלי שנשרף לא ישרה לפי שודאי מכין ההדחה למוצ"ש, אלא יערים ליטול ידיו על גביו. **הרמב"ם:** אגב אחת - נוטה הוא להחמיר שלא ישטוף כל הצלחות אגב צלחת אחת שצריך באותו רגע. **ממחקר:** בצמר פלדה - הביא שתי דיעות, והוסיף שאף המיקל לא אמר אלא בצמר פלדה בעל סיבים רחבים אך ברגיל ודק פשוט שיש בו סחיטה מדרבנן. 'ננס' - מקיל רק אם אינו מוסיף נפח בגלל המים שסופח.

[ז] **טבילת כלים חדשים**

מקור: משנה (ביצה ב ג?): "חל להיות אחר השבת, בית שמאי אומרים: מטבילין את הכל מלפני השבת, ובית הלל אומרים: כלים מלפני השבת, ואדם בשבת... " **גמרא:** (יז עב): "דכולי עלמא מיהת כלי בשבת לא, מאי טעמא? - אמר רבא: גזירה שמא יטלינו בידו ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים... **רב יוסף** אמר: גזירה משום סחיטה... **רב** ביבי אמר: גזירה שמא ישהה (רש"י: עד ליום טוב בכונה) ... **רבא** אמר: מפני שנראה כמתקן כלי.

גמ' (ביצה יח עא): "מדלין בדלי טמא - והוא טהור". **ירושלמי** (ביצה פ"ב ה"ב, וכן תרומות פ"ב ה"א): "בכלים קטנים מערים עליהן ומטבילין. תני רבי הושעיה: ממלא הוא אדם כלי טמא מן הבור ומערים עליו ומטבילו, תני: נפל דליו לתוך הבור, נפל כלייו לתוך הבור - מערים עליהן ומטבילין"

שו"ע:

מ"ר: מותר להטביל כלים חדשים, ויש אוסרים, וירא שמים יצא ידי שניהם בכך שיתן הכלי לגוי במתנה לאותה שבת.

רמ"א: אם הוא כלי של מים – יערים לטבולו על ידי מילויו במקוה
משנ"ב: טעם ה"ש אוסרים הוא כי מתקן הכלי ואסור דרבנן. מה שהתיר מ"ר הוא גם לכלי מתכת שחייב טבילה מהתורה. משמע שרמ"א כאן לא חולק על מ"ר (ורק מוסיף עוד פתרון) אך בד"מ סובר להדיא כהאוסרים, [לכן נראה שלד' מ"ב יש להחמיר]. אם בכ"ז בדיעבד הטביל הכלי בשבת – מותר להשתמש בו בדיעבד [ומסכים איתו לדידהו לו"ח]. אם יש ספק אם בכלי חייב טבילה – יכול לטבולו לכתחילה [ומסכים איתו לדידהו לו"ח]. כשבא במוצ"ש להטביל הכלי שנתן לגוי – יטבילנו בלא ברכה. כשבא להערים ולטבול בשבת – גם לא יברך.

ביה"ל: הביא שיטות הראשונים ושמרן פסק כרי"ף שהעתיק טעמם של רב יוסף (סוחט) ורב ביבי (ישהה) שלא שייכים בטבילת כלים חדשים ולכן מותר. **פרמ"ג** שואל – איך מתיר מ"ר כלי מתכת שטבילתו מהתורה הרי זה ודאי מתקן מהתורה? מ"ב – הרי אם משתמש בלי טבילה, האוכל לא נאסר מעולם ולא עשה איסור תורה, ורק עבר על גזירת חכמים, וכן אין טבילה זו מסירה טומאה ממש אלא רק מועילה לצורך העלאת הכלי מרשות הגוי לקדושת ישראל והיא מ"ע מהתורה ולכן אינו נראה כלל תיקון דאורייתא, ושפיר התיר מ"ר. ועל מה שכתב שלא יברך כשמטביל בהערמה נראה שצריך להיות מותר לברך, אך למעשה השאיר הדבר בצ"ע.

לו"ח: חזר ואישר דיברי הבה"ל בנושא כלי מתכת שמותר למ"ר, ולמעשה כל שאינו מצוי לתיתו לגוי יכול לטבילו ממש, כולל מתכת.

י"ל"י: כשטובל בשבת – ודאי יברך על הטבילה, ואשכנזים יברכו בשקט.

פס"ת: מוזה – **שדי חמד** – אסור להחזיר המזוזה אם נפלה מתוך נרתיקה (שעדיין תלוי במשקוף) {משום שמתקן הבית}, צי"א – מותר ואין בו בונה {כי הוא חובת גברה ומותר לאורח לגור בבית גם בלעדיה, א"כ יצאה מכלל מתקן}.

משנ"ב: לפי שאינו מתקן אלא מנקה. גם בליכלוכו – אינו מוקצה [כמסקנת סוגית הגמ']. **תרומת הדשן** – אין לבטל לעולם איסור לכתחילה, ונ"מ בין שבת לחול, ביבש ביבש באיסור תורה שבטל ברוב ואח"כ בושל בתערובת, בחול וביו"ט – מותר להרבות עד שישים כדי לאוכלו לבו ביום, ובשבת – אסור משום תיקון. מותר לשער ולהעריך בעין אם יש שישים בתערובת (אפילו נעשת מע"ש) אך לא למדוד. אין לשפשף בכוח סכין שנטרפה כדי לחתוך בה קר דהוי מתקן.

ב"י:

רי"ף: הביא טעמם של רב יוסף ושל רב ביבי (שמדובר בטמאה וטהרה), **[ב"י:]** ולכן משמע שמותר להטביל כלים חדשים בשבת ויו"ט

רא"ש: הביא טעמם של רבה ורבא, ולכן אסור להטביל כלים חדשים בשבת ויו"ט

רמב"ם: הביא טעמו של רב ביבי בלבד (**ומ"מ** ביאר מדוע)

רשב"א: אסור להטביל ביו"ט כלים שקנה מהגוי

כל בו: ביו"ט אסור להטביל כלים חדשים, ויש מתירים

מרדכי: מותר להטביל על ידי הערמה שיערה מים בכלי ואגב כך יטבול אותו (**רשב"א, הג"מ, מ"מ**)

ב"י: להלכה הדין שמותר להטביל כלים חדשים (כד' רי"ף ורמב"ם), אך למעשה כל כלי שאפשר למלא במים באופן רגיל, יש לחוש ולהערים כשיטת המרדכי

ד"מ: מכל מקום אסור לטבול כלים בשבת או ביו"ט

מרדכי: אם שכח להטביל הכלי מע"ש – יתנהו לגוי במתנה וישאל ממנו

[ח] תיקון כלי ששתה בו גויב"י:

רבינו ירוחם: מותר לשטוף כלי ששתה בו גוי יין נסך, ואין כאן איסור דמחזי כתיקון כלי

שו"ע:

מ"ר: כוס ששתה בו גוי יין – מותר לשוטפו

יל"י: גם תערובת האסורה מדרבנן – אין להוסיף כדי לבטלה בשבת שנראה כמתקן. למדוד ממש שיעור שישים – יש להחמיר בזה, והפרמ"ג הקל כי הוא

צורך מצוה.

[ט] שיפשוף כלים

מקור: ברייתא (קכח עא): "נימא כתנאי: "בכל חפין את הכלים, חוץ מכלי כסף בגרתקון", הא נתר וחול – מותר, והתניא: נתר וחול אסור! ... הא רבי יהודה, דאמר: דבר שאין מתכוין – אסור, הא רבי שמעון דאמר: דבר שאין מתכוין – מותר" רש"י: "...הוא עיקר תקון כלי כסף, וגורר אותו, שהכסף כך, והוא ממחק שהוא אז מלאכה".

ב"י:

סמ"ג: שאר כלים מותר אפילו בגרתקון

רבינו ירוחם: נתר וחול יש לייחד להם מקום לפני שבת, שאם לא כן הרי הם מוקצים

שו"ע:

מ"ר: מותר לשפשף הכלים בכל דבר, חוץ מאשר לשפשף כלי כסף בגרתקון העשוי משמרי יין שאסור מפני שממחק הכלי
משנ"ב: וצריך ליחד מקום לנתר מלפני שבת מחמת מוקצה. **מהרי"ל** היה מחמיר לא 'להצהיר' הכלים. **פרמ"ג** – אין להשחית הסכין בעץ שהוא דומה לממחק.
ביה"ל: מותר לשפשף הכלים במורסן, ולדע' רמ"א צריך שירטיבנו מראש, ואם הוא יבש יכול לקחת אותו בידיים רטובות ואין זה מגבל.
יל"י: מודה למ"ב שאין לתקן הסכין או אפילו אין לשפשפו בכוח כדי להסיר ממנו חלודה (וכן פס"ת)

פס"ת: אבקת חול – מותר להשתמש באבקם חול מסוג 'רם' עם הרבה מים או ביד רטובה. שפשוף במגבת – מותר לשפשף כלי זכוכית במגבת להבריקם אך לא כסף שזה מצחצחן (בעקבות מהרי"ל). חלודה – אסור להוציאה מסכומים וכלי מתכת.

שו"ע:

מ"ר: אין לחפוף כלים במלח לפי שהוא נמחה בחפיפה
משנ"ב: יכול ליתן מלח במים שיתמוסס שם, ואח"כ ישתמש בזה לשטוף הכלים.

ב"י:

מרדכי: אסור לחפוף כלי כסף במלח בשבת שהמלח מתמחה עם המים
ב"י: דווקא מחיה אסורה אבל לא הדחה, ולא דוקה כלי סכף אלא כל הכלים]

[י] שיפשוף במלח

סימן שכ"ד – הכנת מאכל לבהמה

[א] שימוש בכברה

מקור: משנה (קמ עא): "אין כוברים את התבן בכברה ולא יתננו על גבי מקום גבוה בשביל שירד המוץ, אבל נוטל הוא בכברה ונותן לתוך האיבוס"

ב"י:

אין

[רמב"ם (כא לב):] "המרקד מאבות מלאכות, לפיכך אין כוברים את התבן בכברה, ולא יניח הכברה שיש בה תבן במקום גבוה בשביל שירד המוץ מפני שהוא כמרקד, אבל נוטל התבן בכברה ומוליך לאבוס אע"פ שירד המוץ בשעת הולכה שהרי אינו מתכוין לכך" [

שו"ע:

מין: אסור לכבד תבן בכברה, ואפילו אסור למלא הכברה ולהניחה במקום גבוה כדי שיפול המוץ, אך מותר להשתמש בה ככלי למילוי האבוס, ודרך אגב היא כוברת, לפי שאינו מתכוון
משנ"ב: {הוא איסור דרבנן של מרקד}, והמרקד התבואה מהפסולת שבה – זהו איסור תורה של מרקד ממש
כה"ח: וכאן שעושה דרך אגב הוא דבר שאינו מתכוון ומותר (כר"ש)

[ב] מדידת חמנה

מקור: גמ' (ביצה כט עא): "אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא, ודרש: לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו ביום טוב, אבל קודר הוא קב או קבים ונותן לפני בהמתו, ואינו חושש".

ב"י:

רש"י: נוקב בכרי במידה והיא מתמלאת מעצמה
רי"ף: משער בערך הכמות (רמב"ם)

שו"ע:

מין: לא ימדוד השעורים לתת לבהמה, אלא משער באומד הדעת
משנ"ב: ובכלי אחר [כה"ח: שאינו של מדידה] - מותר

[ג] גיבול מורסן

מקור: משנה (קנה עב): "... ונותנין מים למורסן, אבל לא גובלין". **גמ' (שם):** "מתניתין מני? רבי יוסי בר יהודה היא, דתניא: אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים - האחרון חייב, דברי רבי. רבי יוסי בר יהודה אומר: אינו חייב עד שיגבל... לוי בריה דרב הונא בר חייא אשכחיה לגבלא דבי נשיה דקא גביל (רש"י - מורסן) וספי ליה לתוריה, בטש ביה. אתא אבוה אשכחיה, אמר ליה: הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב, ומנו - רבי ירמיה בר אבא: גובלין ולא מספין, ... והני מילי - הוא דמשני. היכי משני? אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי: שתי וערב. והא לא מערב שפיר! - אמר רב יהודה: מנערו לכלי... אמר רב [מנשיא]: חד קמי חד, תרי קמי תרי - שפיר דמי, תלתא קמי תרי - אסור. רב יוסף אמר: קב ואפילו קביים. עולא אמר: כור ואפילו כוריים".

ב"י:

רי"ף: הלכה כרבי יוסי בן יהודה, {כיון שיש סתם משנה כמותו} (רא"ש, רמב"ם)

מ"מ: מורסן אינו בר גיבול ולכן אין גיבולו אלא איסור דרבנן, ולכן נתינת מים מותרת

תוספות: מה שהוא לא בר גיבול הוא חמור יותר ולכן לכו"ע חייב עם נתינת מים (ראב"ד)

בעל התרומה: הלכה כרבי לחומרא, שעצם נתינת המים אסורה (סמ"ג, סמ"ק) **כ"י:** הלכה כר"י בר"י

ד"מ: נקטינן לחומרא כבעל התרומה הולכת המקל

רש"י: מותר העירבוב של "פעם אחת שתי ופעם אחת ערב"

רי"ף: מוליך ואינו חושש (**ב"י:** נראה לד' שאין הגבלת כמה פעמים) (רמב"ם) **כמות**

רי"ף: הלכה כעולא שאין הגבלת כמות (רא"ש, רמב"ם)

ר"ן: הכונה להגביל גיבול המורסן בכלי, ולא לעניין אחר, ולכן אסור להכין שלושה לשניים

רמב"ם: מתיר לגבל גם כור אך רק הנצרך לבהמות שלו (**ב"י:** קשה א"כ מה מחלוקת עולא ורב יוסף?)

רמב"ן: מותר לגבל מורסן בשינוי רק לתורים אך לתרגולין - אסור

[ד] חתרת אגודת קשים

מקור: משנה (קנה עא): "מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה, ומפספסין את הכיפין, אבל לא את הזירין". **גמ'** (שם): "אמר רב הונא: הן הן פקיעין, הן הן כיפין. פקיעין - תרי, כיפין - תלתא, זירין - דארזי. והכי קאמר: מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין, והוא הדין לכיפין. אבל לא את הזירין - לא לפספס ולא להתיר. אמר רב חסדא: מאי טעמא דרב הונא - קא סבר: למטרח באוכלא - טרחינן, לשוויי אוכלא - לא משוינן... אמר רבא: מאי טעמא דרב יהודה - קסבר: שוויי אוכלא - משוינן, מטרח באוכלא - לא טרחינן"

ב"י:

ב"י: מסקנת הסוגיה כרבי יהודה

רי"ף: לא העתיק היתר חתרת הזירין (**ר"ן:** כי יש להם שלושה קשירות והוא טירחה יתירה)

רש"י: משמע שגם זה מותר

רמב"ם: "ומתירין אלומות של עמיר לפני בהמה ומפספס בידו אלומות קטנות אבל לא אלומות גדולות מפני הטורח שבהן".

מ"מ: לא ברור כד' מי פסק רמב"ם

שו"ע:

מ"ר: אין לגבול מורסן, אך מותר לתת בו מים בשבת, ומערבב שתי וערב (**ביה"ל:** אפילו כמה פעמים), וכן מותר לערבב בתוך הכלי ולתת לפני הבהמה, אפילו כמה כורים. ויש אוסרים לתת מים במורסן ומה שהתירו לערבב הוא שכבר נתנו בו מים מבעוד יום

[**רמ"א:** ובסימן שכא טז (בשום וחרדל) בירר **מ"ב** שלד' **רמ"א** יש להחמיר כדיעה אחרונה]

משנ"ב: הכמות שהותרה הוא מה שצריך כדי להאכיל החיות לאותה שבת. לדעת המחמירים (בעל התרומות) על כל חומר, קמח, מורסן ואפר, אסור לתת מים ולערבב אם הורטב מע"ש - רק בשינוי. **חיי אדם:** בשעת הדחק מותר להרטיב ולערבב ע"י גוי. המורסן הוא קליפת התבואה הנשארת בנפה אחרי הניפוי, המוץ: הוא הנושר בשעת הדישה - יש גם להחמיר (**ביה"ל:** להחשיבו שאינו בר גיבול לחומרא והרטבתו היא איסור תורה).

ביה"ל: מרן פסק כר"י בר"י כדע' רוב הראשונים. טעם שהתיר גיבול בשינוי - כי עצם עירבוב המים הוא דרבנן, ולד' **פרמ"ג:** כי הוא לצורך האכלת חיות לא גזרו בו, וא"כ יהיה מותר נתינת מים וגיבול אף קמח ממש לחיות (!). במה שאינו בר גיבול - לרמב"ם הוא קל ומדרבנן, לדע' הי"א הוא חמור יותר (ראב"ד) וחייב עם נתינת מים אלא שמורסן נחשב לדידהו - 'בר גיבול' ולכן הוא קל, פטור בנתינת מים וחייב מדרבנן בגיבול בלא שינוי (!).

שז"ע:

מ"ר: חבילות קשים – מותר להתיר, אפילו היו כמה קשרים, אבל אסור לשפשף, הכלל: שיווי אוכל במה שאינו עדיין אוכל – מותר, טירחה במה שכבר ראוי לאכילה – אסור.

רמ"א: ורק מותר להתיר קשר שאינו של קיימא

משנ"ב: ואין הרמ"א חולק על מ"ר בפרט זה כלל. אם יש קושר ומתיר באוכלי בהמה: **מ"ב** – כן, **מהריק"ש** בדע' רמב"ם – לא.

[ח] עצים רכים

ט"ז: עצים שקצצם מן הדקל וכשהם רבים יש מאכילים אותם לבהמה – מותר להתיר וגם לזפזף לפי שבלי זה אינם ראויים לאכילה

ב"י:

אין

שז"ע:

מ"ר: עצים שקצצם וראויים למאכל בהמה כשהם לחים, מותר להתיר ולפספס בהן, כי בלי זה אינם ראויים
ביה"ל: שלטי הגיבורים – והעומדים סתם ראויים למאכל בהמה, כי אם לא הרי הם מוקצים לטלטול

[ז] חיתוך דלועין

מקור: משנה (קנו עב, וביצה כז עב): "רבי שמעון אומר: [מחתכין את הדלועין לפני הבהמה...]."

ב"י:

רי"ף: הלכה בהלכות שבת כרבי שמעון שאין מוקצה (**רא"ש**, **רמב"ם**)

רש"י: מדובר בלדועין תלושים מע"ש וסתם דלועים עומדים למאכל אדם, {ואם נתלשו בשבת היו אסורים גם לרבי שמעון} (**רא"ש**)

שז"ע:

מ"ר: מותר לחתוך לבהמה בשבת דלועין שנתלשו מע"ש
משנ"ב: רכים – כבר ראויים לאכילה ואין לחותכם, קשים – יחתוך אך לא דק דק משום טוחן, ואם הוא לאלתר – אפילו לבהמה מותר דק דק. נתלשו היום – הרי הם מוקצה

[ז] חיתוך נבלה

מקור: משנה (קנו עב, וביצה כז עב): "רבי שמעון אומר: [... ואת הנבלה לפני הכלבים, רבי יהודה אומר: אם לא היתה נבלה מערב שבת – אסורה, לפי שאינה מן המוכן]."

גמ' (קנה עב): "אמר לך רב יהודה: לא, נבלה דומיא דדלועין; מה דלועין – דאשוני, אף נבלה – דאשוני. והיכי משכחת לה – בבשר פילי. אי נמי: בגורייאתא זוטרי".

ב"י:

רש"י: הנבלה דוקה מסוכנת שנתנבלה היום – מותר (לרבי שמעון), אך בבריאה

שמתו לפתע בשבת – יודה לר"י שאסור

רי"ף: מחתכין את המהמה לפני הכלבים

(ב"י): כתבו באופן סתמי, ולמעשה בבהמת חולין, בשבת שאין בו מקוצה, גם

בהמה שהיתה בריאה מע"ש ונתנבלה בשבת – מותר לחותכה לכלבים (**טור**,

רא"ש, **רמב"ם**, **רבינו ירוחם**)

ר"ת: לחומרא שרק בהמה מסוכנת שמתה בשבת מותרת

ב"י: כיון ששלושת עמודי ההוראה הקילו, ודין מוקצה הוא דרבנן – הלכה לקולא, שאף בבריאה שנתנבלה בשבת מותר לחותכה

מ"מ: הקשה על הרמב"ם למה לא ביארו שמה שמותר לחתך הנבלה זה דוקה בקשה, שאי אפשר לאוכלה בלא זה, אך ברכה משמע שאסור שהיא טירחא יתירא (כד' רבי יהודה בגמ')

ב"י יש להקשות כך גם על רי"ף ורא"ש, וביאר שאכן זוהי כונתם, ולהלכה אכן

אין לחתוך רק הבהמה הקשה שאינה ראויה להיאכל אלא על ידי הדחק

שז"ע:

תרומת הדשן: אין לחתוך בשר חי דק דק לעופות {שאינו ראוי אלא לכוס} [שייך לשכ"א ט]

מ"ב: מותר לחתוך נבילה קשה, גם אם היתה בריאה ונתנבלה בשבת, ואם היא רכה וראויה לאכילה בלי זה – אסור (כי הוא טירחא יתירה בראוי כבר)
רמ"א: לחתוך בשר חי דק דק לפני עופות – אסור, כי אינו ראוי לאכילה בלי זה
מ"ב: ואזי הרי הוא טוחן [שכא ט]
מ"ב: א"ר וגר"א – מסתפקים אם מותר גם בריאה. גדר 'קשה' להתיר – קשה מעט אף שנאכלת על ידי הדחק. ואם מאכיל גורים – גם מותר לחתוך להם. ומה שאסר לעופות הוא דוקה בבשר כשר חי (**בה"ל:** העומד לאכילת עופות בלבד), בנבלה – מותר (**בה"ל:** שרובו עומד לכלבים בלי חיתוך ולכן אין בו טחינה), **פרמ"ג:** אם חותך להאכיל לאלתר – מותר.

[ח] חיתוך שחת וחרובים

מקור: משנה (קנה עא): "אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה, בין דקה ובין גסה. רבי יהודה מתיר בחרובין לדקה".

שז"ע:

מ"ב: אין לחתוך שחת וחרובים לפני הבהמה – לפי שראוי לאוכלו בלא כן
משנ"ב: אסר חרובים קשים, אך הרכים – מותר שאינם נאכלים בלי זה

ב"י: הלכה כרבי יהודה שאם הבהמה צעירה מותר להכין לה (ור"ף ורא"ש לא כתבו דין זה כי הוא מובן מאליו)

רמב"ם: אין מרסקים השחת או החרובים מפני שנראה כטוחן

מ"מ: בכמה נוסחאות משמע שלרמב"ם אין טחינה בפירות

ב"י: האריך להוכיח שאין זו נוסחה נכונה אלא י"ל בדע' הרמב"ם אין טחינה אלא בפירות

רשב"א: הקשה מדוע רמב"ם אוסר זאת מחמת טוחן וכאן משמע שאסור מחמת אין טורחים? ענה שאכן אם הבהמה רכה יש כאן בעיה של טירחה דרבים אך אם היא קשה אולי יהיה מותר – קמ"ל שגם זה אסור מטעם טירחא באוכלים

[ט] האבסה והלעטה

מקור: משנה (קנה עב): "אין אובסין את הגמל, ולא דורסין, אבל מלעיטין. ואין מאמירין את העגלים, אבל מלעיטין". **גמ'** (שם): "אמר רב יהודה: המראה - למקום שאינה יכולה להחזיר, הלעטה - למקום שיכולה להחזיר". **רב חסדא** אמר: אידי ואידי למקום שאינה יכולה להחזיר, והמראה - בכלי, הלעטה - ביד.

שז"ע:

מ"ב: גמל: אסור להאבסו – שעושה כריסו כאבוס, ואסור לדרוס – עד מקום שאינו יכול להחזיר, אך מותר להלעיט. עגלים – מאכילם עד מקום שיכולים להחזיר [אז מה ההבדל בין גמל לעגל?]
רמ"א: תרנגולים דינם כעגלים
משנ"ב: כל מה שנאסר הוא משום טירחה יתירה. אווז מפותם שאינו רגיל כלל לאכול לבדו – מותר להאכילו פעם ביום על ידי אמירה לגוי [ועיין מקבילה שכ"ה]

ב"י: הלכה כרבי יהודה

רי"ף: העתיק המימרא של ר"י (רא"ש, רמב"ם)

י"א מ"ב], **תשובת הרמ"א**: ואם לא על ידי קטן, ואם לא יאכילה בעצמו משום עצר בעלי חיים, מהרש"ל – חולק לחומרא

ביה"ל: שיורי ברכה: ישנן הרבה בעיות של טריפות באוזים המפוטמים ועדיף להתרחק מאכילתם.

[י] האכלת תרנגולים

מקור: משנה (קנה עב): "ומהלקטין לתרנגולין ...

שו"ע:

מ"ר: מותר לתת המאכל בפי התרנגולים
משנ"ב: ויש להזהר לא להרים החיות כי בעלי חיים הם מוקצה
י"ל: מותר לתת אוכל לפני חיות הבית בשבת

[יא] מי שמזונותיו עליך

מקור: משנה (קנה עב): "... ואין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך, אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולין, ולפני יוני הרדיסיות". **גמ'** (שם): "... - הני מזונותן עליך, והני - אין מזונותן עליך. כדתניא: נותנין מזונות לפני כלב, ואין נותנין מזונות לפני חזיר. ומה הפרש בין זה לזה? זה - מזונותיו עליך וזה - אין מזונותיו עליך. אמר רב אשי: מתניתין נמי דיקא אין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך, אבל נותנין לפני אווזין ולפני תרנגולין, ולפני יוני הרדיסיות. מאי טעמא? לאו משום דהני מזונותן עליך והני אין מזונותן עליך? - וליטעמך, מאי איריא מיא, אפילו חיטי ושערי נמי לא! - אלא שאני מיא דשכיחי באגמא".

ב"י:

ר"ן: מסוף הסוגיה משמע שאוכל שאינו מצוי כגון חיטים ושעורים – תמיד יהיה מותר לתת, אפילו לחיות שאין מזונותיהם עליך {שהרי אינו מצוי באגמא}
רי"ף: אינו מחלק ולעולם חיה שאין מזונותיה עליך – אסור להאכילה שום דבר (**רמב"ם**)
ב"י: דע' הר"ן נובעת מגירסא שונה אך אינן מקובלים לדינא, ונדחה הדיוק, ולמעשה "שום מזון אין לתת למי שאין מזונותיו עליך"

שו"ע:

מ"ר: אין להאכיל דבורים, יוני שובך או עליה וחזירים לפי שאין מזונותיהם עליך, אך כלבים, אוזים, תרנגולים – מותר לפי שמזונותיהם עליך
משנ"ב: יונים: אפילו שלך אסור, חזיר: בכל אופן אסור לגדלו, ואם הוא אצלו לפרעון חוב – מותר (**חיד"א**, **י"ל**). כלב: גם אם אינו שלך – מותר להאכילו. אין לפזר פירורי לחם ליונים בשבת שירה כפי המנהג.
ביה"ל: ואם מותר לבעליהם להאכילם – גם יהודי אחר שאינו הבעלים מותר לו להאכיל
לו"ח: הנהוגים לתת פירורים לציפורים בשבת שירה – ימשיכו במנהגם שנעשה לשם מצוה, ומנהג קדוש הוא שמרבה ביראת שמים שמראה שה' מזין כל בריה (וכן הקל **בפסקי תשובות**).
י"ל: מותר להניח שיירי המאכל, אותם אדם היה זורק בלאו הכי, מחוץ לפח האשפה כדי שהחתולים יאכלו אותם {כי אין בזה טירחה}. ציפורים: מותר לנער המפה במרפסת וכך יאכלו הציפורים את הפירורים (אפילו שאינו מנער שם בכל יום) (וכן הקיל **בפסקי תשובות**) כלב רחוב: הנכון שישליך הפסולת סתם וכך לא יטרח בעבורו. דגים באקווריום: מותר להאכיל אם אוכלים כל יום.
פסקי תשובות: השלכת פסולת- מותר להשליך פסולת מחוץ לבית, אף שהיא טובה לבעלי החיים בחוץ, {שהרי ממילא יש לו להשליכה לזבל}. **חיות הפקר**-

ערוך השולחן – כל חיה הפקר שהיא רעבה – מותר להאכילה {משום צער בעלי חיים}. עופות בשבת שירה – יש שהתירו בשופי ויש שהתירו רק ע"י קטנים.

[יב] האכלת תולעת משי

ב"י:

רב האי גאון: מותר להאכיל תולעת המשי שתלויה בחייה במזון שאנו נותנים לה
רשב"ץ: מותר לפזר לפנייהם האוכל

שו"ע:

מ"ר: מותר להאכיל תולעת המשי.
משנ"ב: לפי שתלויה בנו ואסור לטלטלה.
ביה"ל: ברכי יוסף: אם התולעת אינה אוכלת כל עוד נשראו שאריות באוכל של קודם – מותר לנקוט ולגרור כלאחר יד בשינוי

[יג] העמדת בהמה על גבי עשבים

מקור:

ברייטא (קכב עא): "והאמר רב הונא אמר רבי חנינא: מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת, אבל לא על גבי מוקצה בשבת!"

ב"י:

אין

שו"ע:

מ"ר: מותר להעמיד הבהמה ע"ג עשבים מחוברים, אבל לא על גבי מוקצה –
(**מ"ב:** שמא מתוך שמוקצה קל) יבוא הבעלים ליתן לה בידיו. ולהדריכה (בלי לגעת בה) שתלך למקום אפילו של מוקצה – ודאי מותר.
משנ"ב: אע"פ שברור שהיא תתלוש ואין בזה ביטול 'למען ינוח שורך' שכן זה מנוחתה שתאכל.

[יד] העברת מאכל מחמור לשור

מקור:

משנה (קמ עב): "נוטלין מלפני בהמה זו ונותנין לפני בהמה זו בשבת", **גמ' (שם):** "דאית לה רירי. והא דקתני נוטלין מלפני בהמה שפיה רע - בחמור דלא דייק ואכיל, ונותנין לפני בהמה שפיה יפה - בפרה, דדייקא ואכלה".

ב"י:

שו"ע:

מ"ר: מותר להעביר מאכל מחמור לשור, אך לא להפך כי החמור נגעל מהרוק של השור
רמ"א: ויש מחמירים לא להעביר מבהמה לאחרת שאינה בת מינה
משנ"ב: משור לשור ודאי מותר למרן. ואפשר להקל כנגד רמ"א אא"כ יודע בבירור שאותה בהמה לא תאכל, ואז יטרח טירחה יתירה

ספר התרומה: יש לבדוק אם מותר לתת מאחת לשניה מספוא כאשר אינן בני אותו המין (**סמ"ג**)
ד"מ: וכן כתב המדרכי

[טז] גריפת חאיבוס

מקור:

משנה (קמ עב): "גורפין מלפני הפטם, ומסלקין לצדדין מפני הרעי, דברי רבי דוסא. וחכמים אוסרין".

ב"י:

ב"י: הלכה כחכמים

שו"ע:

משנ"ב: תיבה סתמית מותר לגורפה ועליה לא גזרו. אין לגרוף בצמוד לאיבוס רגיל כי ודאי חלק כבר מאוס ולא יאכלנו ממילא והוא טירחה יתירה.

מ"ר: אסור לגרוף אבוס אדמה שמא יבוא להשוות גומות, ושל כלי גזירה אטו של אדמה. אסור לסלק התבן המלוכלך לצדדים

סימן שכ"ה – הנאה ממלאכת הגוי

[א] נתינת מזון וחפצים

מקור: גמ' (ביצה כא עב): "אדבריה רבא למר שמואל ודרש: מזמנין את הנכרי בשבת, ואין מזמנין את הנכרי ביום טוב, גזרה שמא ירבה בשבילו. מרימר ומר זוטרא כי הוה מקלע להו נכרי ביום טוב אמרו ליה: אי ניהא לך במאי דטריחא לך - מוטב, ואי לא - טריחא יתירא אדעתא דידך לא טריחין".

ברייתא וגמ' (יט עא): "תנו רבנן: 'נותנין מזונות לפני הכלב בחצר, נטלו ויצא - אין נזקקין לו. כיוצא בו, נותנין מזונות לפני הנכרי בחצר, נטלו ויצא - אין נזקקין לו'. הא תו למה לי? היינו הך! - מהו דתימא: האי - רמי עליה, והאי לא רמי עליה, קמשמע לן".

[**תוספות** (ג עא ד"ה בבא): "נותנין מזונות לנכרי בחצר, נטלו ויצא - אין נזקקין לו" - משמע דווקא כשהנכרי בחצר, אבל אם עומד בחוץ ופושט ידו לפניו משמע דאסור ליתן להדיא ע"מ להוציא. ויש לומר דמיירי בנכרי והחפץ של נכרי דאפילו מכניס ומוציא כל היום אין כאן איסור כלל כיון שאין החפץ של בעל הבית".]

ב"י:

מזון:

טור: מותר לזמן גוי לאכול בשבת

רמב"ם: מותר לתת האוכל לפני הגוי שיאכל, ואם הוציא - אין נזקקין לו (**טור**)

מ"מ: משמע מדבריו שאם אמר הגוי שיוציא - אין לתת לו (**הג"מ**)

הג"מ: ההיתר בנוי על מזונותיו עליך והוא נובע מדרכי שלום (**תוס', ר"ן**)

ראב"ד: אם יכול להתחמק - עדיף, וכשנאלץ לתת לו יעשה זאת כלאחר יד

תוספות: כל מה שהותר הוא כשהגוי עומד בחצר, אך אם הוא בחוץ - אסור לתת לו, {שנראה כנותן על מנת שיוציא} (**רא"ש, ר"ן, טור**)

-שאר חפצים

תוספות: שאר חפצים שאינם אוכל - אסור {שנראה ממש שנותן על מנת שיוציא} (**רא"ש, ר"ן, ריב"א, מרדכי, טור**)

-חפציו של הגוי

תוספות: בחפציו של הגוי, מותר לתת לו את שלו (**ר"ן**)

רא"ש: המנהג באשכנז לא לתת לגוי אפילו חפציו {משום מראית העין} (**טור**)

שו"ע:

מרב: מותר לזמן גוי בשבת. מותר לתת לפניו אוכל כשהוא בתוך החצר - ואם הוציאם הוציא לעצמו. אם עמד בחוץ, או בשאר חפצים שאינם אוכל, אפילו שלו ועומד בפנים - אסור ליתן לו משום מראית העין

רמ"א: ואפילו שייחד מקום מבעוד יום לחפצי הגוי - יש להחמיר

משנ"ב: אך ביום טוב אסור להזמין מראש גוי לאכול אצלו {שמא ירבה בשבילו} {ואם בא מאליו - מותר, ועיין תקי"ב ומ"ב וביה"ל שם שיש מקום להקל באיבה ועוד}. ובשבת מותר שכן לא שייך 'שמא ירבה', והיות ויש כאן 'דרכי שלום' נחשב כמו מזונותיו עליך ומותר לטרוח עבור כל גוי. מותר לתת לפניו אך לא יתן בידיו שאם אח"כ יצא עם זה הרי עשה עקירה למפרע, **וא"ר** מקיל בזה כי לא נותן לו על מנת להוציא, וד' **מ"ב** להקל כמותו. כשהגוי ביקש בסתם - גם מותר ליתן לו, אלא אם הוא כמות גדולה שא"א לאוכלו מיד. כשעומד בחוץ אסור אפילו להניח לפניו כדי שיעקור בעצמו. מה שמרן אמר שלא יתנו לו אפילו חפציו - דוקה בעומד בחוץ, אבל אם עומד בפנים - לא החמירו בזה {הרי אין מראית העין לפי שהם של הגוי, ואעפ"כ החמירו בממושכן שלא יתן לו כי החפץ עתה שייך לישראל}.

ביה"ל: בכל דבר שנותן לגוי על מנת לאכול מעצמו ואח"כ הוציא, לא שייך לומר שעשה עקירה או דמיחזי כשלוחו, ולכן דבר אוכל מותר ליתן בידו. (ועל פי ד' **אור זרוע** [ב"י סע' ב'] - ברה"ר דילן שהיא דרבנן - אפשר גם להקל לתת לו על מנת להוציא כשיש איבה ומשום דרכי שלום).

מאמר מרדכי: מש"כ מרן על חפציו קאי גם בעומד בחצר שאסור כפשט לשונו

[ב] גוי אלם

ב"י:

אורי זרוע: עתה שאין רה"ר דאורייתא יכול לתת אפילו ביד הגוי חמץ בערב פסח שחל להיות בשבת. כשרופאים שולחים להביא מבית היהודי בשבת מזון כתרופה לגוי – יש לתת להם (**מרדכי**)

הג"מ (בשם אור זרוע): לדידן שאין רה"ר דאורייתא, משום דרכי שלם או בגוי אלם – מותר לתת לו או לשלוח לו מה שהוא מבקש

ב"י: וכל זה לא נאמר אלא במקום מצוה או איום, ואם לאו לכו"ע אסור {מפני מראית העין}

ד"מ: בשעת הדחק מותר לקבל חזרה משכון או ערכו הכספי בשבת ואח"כ יתענה על כך. [שייך לסעיף 3]

[ג] החלפת משכון

ב"י:

תוספות: אסור לתת המשכון בידו אא"כ מוציאו דרך מלבשו

ראב"י"ה: אין להחזיר משכון של גוי אפילו אם ייחד לו מקום מראש (**מרדכי**)

מרדכי: אין להחזיר המשכונות בשבת שנראה כמו"מ, ואם הגוי אלם או שעת הדחק – מותר

רבנו ירוחם: נהגו להחזיר המשכונות לגוי ואפילו ליהודי, כאשר המשכון אינו מוקצה ומציא דרך מלבשו

ד"מ (א): החזרת משכונות יש בה איסור מו"מ מפני מראית העין.

[ד] אפית פת

ב"י:

ר"ת: אסור לאכול פת שאפה הגוי בשבת לעצמו, לפי שבערב שבת עדיין היתה קמח ולכן היתה מוקצה בבין השמשות (**סה"ת, סמ"ג, סמ"ק, מרדכי, הג"מ, רא"ש, רשב"א, שיבולי הלקט, רוקח**).

ב"י: [ביאר ר"ת:] כיון שלא טחן מבעוד יום - כאילו דחאן בידיו והפך החיטים למוקצים ואסור, וזה לדין יו"ט שיש בו מוקצה לכו"ע, אך לענין שבת כבר אסור מחמת שנאפה בשבת והיות ונגמר בידי אדם באיסור – אסור. (והביא עוד ביאור, אלא שדחאו)

שו"ע:

מ"ר: משום דרכי שלום, או באלם – מותר לתת לו או לשלוח לו על ידי אחרים

רמ"א: וכן יקל לצורך מצוה, כגון חמץ בפסח

משנ"ב: ד"כ: לרפא מחלת הגוי במאכל ישראל, אלם: ומבקש חפציו אף שאינו מאיים עתה. גם במקרים הללו שמותר – יזהר שלא יתן בידיו, יניחנו או ישים בתיקו בלבד. וה"ה בע"פ שחל להיות בשבת. [והוסיף מ"ב תמ"ו ס"ק ז שהמוצא חמץ ביו"ט יכול לבקש מהגוי להוציאו מהבית, שכן ביעורו הוא מדרבנן והאמירה לגוי לטלטלו היא שבות דשבות המותר לצורך מצוה כגון זו, ומ"מ לא נוהגים אלא לכפות עליו כלי (כפשט מ"ר שם), וביאר בשה"צ טעמו שחוששים שמא יאמר הגוי שהיהודי עושה איתו כשפים, או שפשוט יאכלו במקום לשורפו והוי כנותן מתנת חמץ בפסח]

שו"ע:

מ"ר: מותר להחליף משכון של גוי או של ישראל רק בדרך מלבוש, ללבושו עשכיו

רמ"א: עדיף שהגוי יוציא המשכון ויניח מה שהביא ושהיהודי לא יגע בכלום

משנ"ב: באלם שרוצה לקחת שלא דרך מלבוש – גם מותר. אם הגוי הביא המעות לשלם ההלוואה, מ"א – מתיר, א"ר – מחמיר, מ"ב – אם לא יקבל יהיה לו מזה נזק כספי (כי המשכון זול מערך ההלוואה) - אפשר להקל. בישראל המחליף משכון אין כאן מסחר ואין מוקצה.

ראב"י"ה: היה מלקה מי שהיה לוקח פת מן האופה בשבת (**הג"מ, הגהות אשר"י, אור זרוע**)

ד"מ: אסור אפילו לצורך מצוה

ספר התרומה: יש צד להיתר – כמו נוכרי שהדליק נר לעצמו, ויש צד לאסור – כי יש לחלק בין אכילה לדברים אחרים, ואין הלחם האפוי ראוי להאכל כמו שהיה ראוי הקמח לפני כן

רא"ש: התיר הכל שכן גם אם היה קמח בבה"ש, הרי טחינה והאפיה נעשו על ידי גוי בהיתר (**פסקי רי"ד**)

שז"ע:

מרון: פת שאפה הגוי לעצמו, אפשר להקל ולהתיר בשעת הדחק או לסעודת מצוה או המוציא של שבת

רמ"א: אך אסור לתת לו כסף מראש עבור המוצר שיקח בשבת כי אז הגוי עושה עבור ישראל

משנ"ב: {האוסרים – כי לא היה מוכן כל כך כמו אחרי שנעשה בו איסור דאורייתא של מבשל ונולד, ועוד היות והוא אוכל גוזרים שמא יאמר לגוי לאפות. המקילים – לא מחלקים בין אוכל לשאר דברים וגם אין מוקצה כי נסתיים ע"י גוי שאין בו הקצה מדעתו}. הלכה כאור זרוע שאם הוא עבדו של היהודי – אפילו בפעם הראשונה ולעצמו אסור שלא ירגילנו. בשעת הדחק שאין לו ממי לשאול ומקיל, לא יקרא לגוי בשבת לתת לו שכרו וה"ה שאסור לשלם לו מראש (כרמ"א).

ביה"ל: מיירי בפת פלטר בעיר שרובה גויים שעשה על דעתם בשבת. אם ספק שמא נאפה מבעוד יום – יש להקל. אינו דומה לגוי שהחל לעשות מנעלים מבעוד יום שהוא קל יותר, כי כאן עשה הכל בשבת.

לו"ח ויל"י: ביאר כי מה שאמר מרן הוא בפת בעה"ב ממש, לפי שהיא לא נאסרה כשנעית בשבת כדי שלא יהיה עינוי ליהודי בשבת, ואפילו יש לו אוכל אחר לאכול, כגון פירות וכו' אפי' הכי מותר לו. כמו"כ מותר לומר לגוי להביא מרה"י לר"י דרך רה"ר דבר מאכל וכדומה, שכן לדעת רוב הפוסקים אם לא הניח ברה"ר (אפי' נח בה מעט) אין זה אלא איסור דרבנן, ושבות דשבות במקום מצוה – מותר, וה"ה עבור הכנסת אורחים, או משום דרכי שלום. וכך בחו"ח נהגו לקחת פת מן העכו"ם בשבת.

ב"י: הכוונה להתיר כשאין מוקצה (כגון בישראל), אבל כשיש מוקצה כגון צד וליקט – גם סמ"ק יאסור. ומשמע מהטור שאסר כאן כפירות הנושרים מאליהם שישבור לאסור גם בבישול ואפה {כנגד דעת אביו הרא"ש} **סמ"ג, סמ"ק:** אין הבדל בין ספק לודאי, בשניהם, בשבת – אסור, למוצ"ש – מותרים מיד ((ספר התרומה, הג"מ, ר"ן) **ר"ן:** הטעם הוא שכל שיש במינו מחובר – דרכם של בני אדם ללקוט באותו היום.

ב"י: ביאר 'שגמרו בידי אדם' מתיר רק לדבר שחייב שהגמר באמת על ידי בן אדם, ואם עשה בהיתר – זה מתירו, אך מה שיכול היה להיגמר על ידי עצמו, כגון פרי שיכול ליפול מהעץ לבדו, גם אם גמרו גוי בהיתר – לא הותר על ידי כך **הגהות אשירי:** יש מתירים בשעת הדחק (תוספות ורק אין להקל בשני ימי ר"ה) **מ"מ:** פת שאפאה גוי לעצמו או לגוי אחר – מותר ליהודי אחר שאינו מכירו ואינו יודע שצריך לפת (רמב"ן, רשב"א, ר"ן)

רבינו ירוחם: אלה הקובעים לגוי בשבת מחיר וגם מזמינים אותו הביתה כדי לשלם לו – ודאי אסור

אור זרוע: אם מי שבישל הוא העבד שבבית היהודי, אפילו לא ידע כלום וזה הפעם הראשונה – אסור {שמא ירגילו בכך} (**הגהות אשירי**)

סמ"ק: פת שאפאה גוי – מותר לצורך סעודת מצוה או ברית מילה או אפילו ברכת המוציא

ב"י: היות ומוקצה הוא דרבנן, יש לסמוך על המתירים בשעת הדחק או לצורך מצוה

[ח] צידת דגים וליקוט פירות לעצמו

טור: בודאי או בספק (אם צדם היום או אתמול) – מסתבר לאסור, שבו ביום אסורים, ולערב מותרים מיד.

ב"י:

ספר התרומה: יש צדדים להתיר שהרי עושה לצורכו, ויש אוסרים כדין פירות הנושרים שהרי כאן זהו דבר מאכל (**סמ"ג, סמ"ק**) **תוספות:** הרא"ם (רבי אליעזר ממיץ) אכל דג מליח שצלה הגוי לעצמו, וקשה (**רבינו ירוחם**)

ב"י: הכוונה שקשה להתיר אם מכירו כי מרגילו לעשות זאת, אבל בשאינו מכירו – ודאי יהיה מותר

סמ"ג, סמ"ק: רק אם עושה לעצמו ואינו מכירו – מותר (אבל מכירו – גם אסור שלא ירגילנו) (**ספר התרומה, הג"מ בדעת ר"ת**)

שו"ע:

מ"ר: גוי שצד או ליקט לעצמו, בודאי, או אפילו בספק עשה המלאכה היום או אתמול, בו ביום – אסור, לערב – מותר מיד

משנ"ב: {צידה חמורה לכו"ע כי יש מוקצה במיצוד בשבת, ואפילו היה ניצוד מעצמו עדיין יש מוקצה, וה"ה בפירות לפי שהיו מחוברות מע"ש}. האיסור הוא גם על טילטול. אם ניכר ממצב הפרי שנלקט מע"ש – מותר. ולערב מותר מיד כי עשה מעצמו {ובזה לא שייך לגזור 'שמא יאמר לו'}.

[ז] חנ"ל בשביל ישראלמקורות:

- גמ'** (ביצה כד עב): "אמר רב פפא: הלכתא: נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש מאותו המין במחזור - אסור, ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו. ואם אין מאותו המין במחזור, תוך התחום - מותר, חוץ לתחום - אסור. והבא בשביל ישראל זה - מותר לישראל אחר".
- גמ'** (עירובין מ עא): "הנהו בני גננא דגזו להו אסא (רש"י: קושי כילות לחתנים, ונותנים סס הסס) ביום טוב שני, לאורתא שרא להו רבינא לאורוחי ביה לאלתר ... אזלו שייליה לרבא, אמר להו: בעינן בכדי שיעשו."
- משנה** (מכשירין ב ה, הובא בגמ' קנ"א ע"א): "עיר שישאל ונכרים דרים בה והיה בה מרחץ מרחצת בשבת, אם רוב נכרים - רוחץ מיד, ואם רוב ישראל - ימתין כדי שיחמו החמין, מחצה למחצה - ימתין כדי שיחמו החמין".

ב"י:

רמב"ם: למוצ"ש – אסור בכדי שיעשו גם ליהודי אחר שלא נעשה עבורו [מ"מ, ר"ן, טור (בהלכות יו"ט)]
ב"י: כך משמעות דברי הטור כאן, שגם לאחר שלא נעשו עבורו אסור בכדי שיעשו
סמ"ג: אם עשה בשביל ישראל וגם בשביל גוי, לערב – בכדי שיעשו (ספר התרומה)

[ז] חנ"ל בספקמקורות:

- משנה** (ביצה ג ב): "מצודות חיה ועוף ודגים שעשאן מערב יום טוב - לא יטול מהן ביום טוב, אלא אם כן יודע שנצודו מערב יום טוב. ומעשה בנכרי אחד שהביא דגים לרבן גמליאל, ואמר: מותרין הן, אלא שאין רצוני לקבל הימנו. **גמ'** (ביצה כד עא): "מעשה לסתור? - חסורי מחסרה והכי קתני: ספק מוכן - אסור, ורבן גמליאל מתיר. ומעשה נמי בנכרי אחד שהביא דגים לרבן גמליאל, ואמר: מותרין הן, אלא שאין רצוני לקבל הימנו. אמר רב יהודה אמר שמואל: אין הלכה כרבן גמליאל".
- משנה** (שבת כג ד): "נכרי שהביא חלילין בשבת - לא יספוד בהן ישראל, אלא אם כן באו ממקום קרוב". **גמ'** (קנא עא): "מאי ממקום קרוב? רב אמר: ממקום קרוב ממש, ושמואל אמר: חיישינן שמא חוץ לחומה לנו. דיקא מתניתין כוותיה דשמואל, דקתני עשה לו ארון וחפר לו קבר יקבר בו ישראל אלמא: מספיקא שרי, הכא נמי - מספיקא שרי"
- רש"י** (שם ד"ה ושמואל אמר): אפילו הביא מחוץ לעיר אנו תולין להתיר, ואומרים: שמא בתוך התחום לנו ערב שבת, וסופדין בהן במוצאי שבת מיד, וחיישינן נמי אמרינן

לקולאטור:

ספק אם צד או לקט בשביל ישראל או בשביל גוי, או ספק אם ליקט היום או אתמול, בו ביום – אסור, ולערב – מיד

ב"י:

סמ"ג: בספק - מותר לערב מיד (ספר התרומה)

שז"ע:

מרון: ספק ליקט ליהודי, או ספק ליקט היום או אתמול – הדין כמו קודם, וי"א שלערב מותר מיד

משנ"ב: גוי המביא מתנה ליהודי או מביא לשוק למכור – אינו נקרא ספק, שודאי לקט או אפה היום. {ואסרו אע"פ שהו דרבנן, כי הוא דבר שיש לו מתירים, ובשבת עצמו החמירו כי מוקצה דינו חמור}, ואם יש שני ספקות: שמא לקט היום, שמא עבור ישראל – מותר לערב מיד {משום ס"ס}. למעשה בספק: **א"ר** – מקיל, **ח"א** – מחמיר, **מ"ב** – מקיל לצורך מצוה, **ביה"ל:** או בשעת הדחק. **ביה"ל:** סתם פירות שאצל הגוי – יש להחמיר ובערב יאכלם רק בכדש"י כעיקר דעת מרן.

כ"י: הנושא תלוי במחלוקת רש"י ותוס' אם מה שאמרו בחלילים שלנו מחוץ לחומה הוא לקולא או לחומרה

רי"ף: גם בספק יהיה אסור בכדי שיעשו (בעקבות התוספות, רמב"ם)

ד"מ: ויש להחמיר בספק חוץ לתחום ובספק מוכן

[ח] חבאה מחוץ לתחום

מקור: גמ' (ביצה כד עב, כה עא): "אמר רב פפא: הלכתא: נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש מאותו המין במחובר – אסור, ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו. ואם אין מאותו המין במחובר, תוך התחום – מותר, חוץ לתחום – אסור. והבא בשביל ישראל זה – מותר לישראל אחר".

טור:

מרון: מה שאין בו חשש צידה, אלא שודאי הובא מחוץ לתחום

הביא לעצמו: מותר בו ביום,

הביאו לישראל: למי שהובא – אין לאוכלו אך מותר לטלטלו,

לערב – בכדי שיעשו

לאחרים – בו ביום, מותר

י"א: הביאו לישראל: למי שהובא – לערב – מיד מותר

מה שמותר לטלטל לכל יהודי, הוא דוקה בתוך העיר המוקפת חומה. וסתם עיר יושבה ולבסוף הוקפה, וסתם מבצר – להפך, ולכן לא נחשב מוקף לדירה וא"א לטלטל בו.

רמ"א: חישוב בכדש"י – מבוקר יום ראשון

משנ"ב: {מותר לאחרים כי הוא איסור תחומים דרבנן, מה שהותר לטלטל לכל כי לישראל אחר מותר לאוכלם לכן אין גוזרים בו}. לא יחליפו בניהם שני יהודים מה שהובא עבור כל אחד. אחד שהובא עבורו יכול למכור למי שלא הובא לו. מי שהובא לו – אסור לבני ביתו ולאורחיו. הביא למכור, עיר שרובה ישראל – אסור, רובה גויים – מותר. הובא בספינה – בעיה. כדש"י: לא צריך לחשב הזמן שנח בנסיעה אלא רק זמן הנסיעה ניטו. {לרמ"א לא מחשב הלילה – כי אין זה מקובל ליסוע בלילה, **ביה"ל** – אינו, אלא הכל לפי הזמן}. הלכה כסברה ראשונה, ואם נעשה איסור תורה יש להחמיר, ולהקל לצורך מצוה.

מה שהובה מחוץ לתחום, מביאו לעצמו – מותר בו ביום. הביאו לישראל, בו ביום – אסור למי שהובא עבורו, לכולם – מותר, לערב – בכדי שיעשו

כ"י:

כ"י: משמע שמה שאמרה המשנה ביו"ט, הוא הדין בשבת, שלישאל אחר –

מותר

הגהות אשירי: מה שהובא מחוץ לתחום בשבת – אסור גם למי שלא נעשה עבור, ולערב – בכדי שיעשו

רי"ף בתשובה: ולערב, למי שנעשה בשבילו – בכדי שיעשו (**ר"ן**, **מרדכי**,

סמ"ג, **ספר התרומה**)

רא"ש: גם למי שנעשה עבורו – מותר מיד {כי לא נעשה בו איסור תורה}

ר"ן: מותר לישראל בתוך העיר אך אסור לטלטלה מחוץ לאותה העיר (**מרדכי**,

אשירי, **רבינו ירוחם**, **ד"מ**)

רא"ש: סתם עיר מוקפת לדירה היא ומותר לטלטל בכל העיר, סתם מבצר – לא

שז"ע:

[ט] ספק הנ"ל

טור: בספק הובא מחוץ לתחום, לר"י – מותר גם מי שנעשה עבורו, לר"ף –

בכדי שיעשו

ב"י:

ב"י: קשה על ה**טור** שכתב שר"י מתיר רק אם הוא ספק שהובא, ואינו כן שכבר כתבו ה**רא"ש** וה**תוספות** בשם ר"י שגם בודאי הובא לערב – מותר מיד אפילו למי שהובא בשבילו. במחלוקת רש"י ור"ף, לרש"י אכן בספק מותר גם למי שנעשה בו ביום

רי"ף: יש להחמיר למי שנעשה – בכדי שיעשו. (גאונים)

רשב"א: יש להחמיר כדברי הרי"ף הגוי החי מחוץ לעיר, אך בגוי השרוי עימנו בעיר – יש להקל בשפק ולתלות שהביאו ממקום קרוב (ר"ן, מ"מ, טור בהלכות יו"ט)

ד"מ: והחישוב של הזמן בכדי שיעשו – יש לעשותו מיום ראשון בבוקר (סמ"ג, מרדכי) [שייך לסעיף הקודם]

[י] מילוי מים

מקור:

משנה (שבת טז ח): "נכרי שהדליק את הנר – משתמש לאורו ישראל, ואם בשביל ישראל – אסור. עשה נכרי כבש לירד בו – יורד אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל – אסור. מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באין בספינה, ועשה נכרי כבש לירד בו, וירדו בו רבן גמליאל וזקנים. גמ' (קכב עא): "תנו רבנן: נכרי שליקט עשבים – מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל – אסור. מילא מים להשקות בהמתו – משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל – אסור. במה דברים אמורים – שאין מכירו, אבל מכירו – אסור".

[**תוספות** (שם ד"ה משקה): "אומר ר"ת מדנקט בהמתו ולא נקט מילא מים לעצמו דווקא להשקות בהמתו אסור משום שלא היה יכול להביאה לתוך הבור אבל הוא עצמו שרי דמטפס ועולה מטפס ויורד וכיון שיכול ליכנס לתוך הבור ולשתות לא אסרו לו בשביל שמילא אותם נכרי... ור"י אומר דה"ה לישראל עצמו אסור והאי דנקט בהמתו לאשמעינן רבותא דלא גזרינן דילמא אתי לאפושי בשביל ישראל שבהמה רגילה לשתות הרבה אבל ישראל עצמו פשיטא דשותה אחריו דליכא למיחש כולי האי דילמא אתי לאפושי בדדלייה אחת מושך הרבה לצורכו ולצורך ישראל. ולפי זה אם נמשכו המים לצורך ישראל זה אסור לכל ישראל אי איכא איסורא דאורייתא כגון שמביאם דרך רה"ר או מרה"ר לרה"ר אבל בכרמלית שרי לישראל אחר..."]

טור: ואם מילא עבור בהמת ישראל – אסור לכל תשמיש

ב"י:

ב"י: כלומר אסור לאותו בעל הבהמה וגם לישראל אחר, וכן אסור לשתיה וגם לשימושים אחרים {והכל נאסר כי נעשה בו מלאכה מדאורייתא}

תוספות: ועתה שאין רשות לנו רה"ר מדאורייתא {מפני שאין ששים ריבוא בוקעים בה} – מותר למי שלא נעשה בשבילו (**מרדכי**, **הג"מ**, **סמ"ג**, **סה"ת**)

שו"ע:

מרן: גם ספק הובא עבור יהודי – אסור. אם הגוי גר העיר ויש פירות כאלה בתחום העיר – מותר, גם אם יש לו בית בעיר ואחר מחוץ לה – תולים שהביא מביתו בעיר ומותר.

משנ"ב: {אע"פ שספק דרבנן לקולא, כאן מחמירים לפי שהוא דבר שיש לו מתירים}. ובמוצ"ש – מותר מיד. {בשני בתים הולכים לקולא מתוך שאומרים: כאן נמצאו – כאן היו}.

ביה"ל: ט"ז – אם היה לו אחד בעיר ושניים מחוץ לעיר, הולכים לפי רוב. גר"א, א"ר, מ"ב – גם בזה הולכים לקולא ותולין שבא מהעיר

ר"ת: מה שנאסר הוא לבהמה, אך לבעליה – מותר {כי הוא ממילא יכול ללכת לבור בעצמו כדי לשתות} (**ר"ן**)

ר"י: מה שנאסר הוא לבהמה ולבעליה (**רא"ש**, **ר"ן**, **מ"מ בדע' הרמב"ם**)
ד"מ: נהגו להקל כד' ר"ת, ולומר לקטן לטלטל ברה"ר דרבנן ואין להקל בזה והמחמיר תבוא עליו ברכה, אם יש לצמוא צד להקל שהיהדי יעשה זאת בעצמו בלאו הכי – אפשר להקל בדוחק גדול או לצורך מצוה

שז"ע:

מ"ר: גוי שמילא מים לבהמתו

בין רה"ר לרה"י, אם הישראל אינו מכירו – מותר לו להשקות בהמתו אחריו.

אם מילא לצורך בהמת ישראל – אסור בכל דבר לכל אדם

מכרמלית לרה"י – מותר למי שלא נעשה בשבילו

רמ"א: גם אם מילא לצורך ישראל, הוא מרה"ר לרה"י – מותר לאדם להשתמש במים לעצמו {משום שיכול ללכת לשם לשתות בעצמו}, ויש מתירים אפילו אמירה בזה, וכך נוהגים לומר לגוי להביא שכר או דברים אחרים דרך כרמלית, ואין למחות בידם אם הוא צורך מצוה או בשעת הדחק

משנ"ב: אם הגוי מכירו – אסור אפילו עשה מעצמו {שמא ירבה והוא איסור דאורייתא}. ומה שאסר הוא לשתיה או לרחיצה וכל דבר, ולערב – בכדי שיעשו. אם יכול להנות מהמים בלי מלאכת הגוי מותר לו או לבהמתו (כשעשה במכירו),

[יא] ליקוט עשבים לעצמו

מקור: גמ' (קכב עא): "תנו רבנן: נכרי שליט עשבים - מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. מילא מים להשקות בהמתו - משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. במה דברים אמורים - שאין מכירו, אבל מכירו - אסור. איני? והאמר רב הונא אמר רבי חנינא: מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת, אבל לא על גבי מוקצה בשבת! - דקאים לה באפה, ואזלא היא ואכלה. אמר ר' במה דברים אמורים - שאין מכירו, אבל מכירו - אסור. הא רבן גמליאל מכירו הוה! - אמר **אביי**: שלא בפניו הוה. **רבא** אמר: אפילו תימא בפניו, נר לאחד - נר למאה.

רש"י (שם ד"ה שלא בפניו הוה): כשעשאו לא היה רבן גמליאל סס, דניכיון ליה.

[תוספות] (שם ד"ה אמר אביי): "נראה לר"י דמודה אביי דנר לאחד נר למאה, אלא דסבר דהכא אם היה בפניו עיקר היה נעשה לצורך ר"ג שהיה נשיא ושר וראש בספינה].

שז"ע:

מ"ר: ליקט הגוי עשבים לעצמו, יהודי שאינו מכירו יכול לכוין את בהמתו לאכול ממה שנשאר (אבל להעמידה – אסור שהרי האוכל מוקצה {ויש חשש שיטול בידיו}). מכירו – אסור שמא ירבה בעבורו. בכל מה שאין חשש שירבה, כגון: נר או כבש – מותר אפילו מכירו.

משנ"ב: ח"א – בשעת הדחק שאין לו מה להאכיל לבהמתו – יכול לסמוך על היש מקילים [רמ"א סעיף קודם] ולומר לגוי להאכיל בהמתו {שהרי יכולה ללכת לשם בעצמה, וכן משום צער בעלי חיים}, וזה רק פעם אחת ביום, אבל לומר לו ללקוט עבורו – אסור בכל אופן {שהוא איסור תורה}. **"מ"ב בד' מ"ר** אם מכירו ויודע שצריך לאותה מלאכה – אסור להנות ממנה אפילו שלא נעשה בפניו, **ולד' מ"ר בב"י** – גם אם לא ידע שיהודי צריך למלאכה, אם מכירו – בכל אופן אסור. **"מ"ב** – מקיל כפירוש ראשון לצורך. במכירו שאסור, לערב - מותר מיד.

ביה"ל: לד' ר"ן ומ"מ (ועוד כמה ראשונים) מה שנאסר במכירו הוא שעומד לפניו ממש בשעת המעשה {והוא דע' אביי}, למעשה אין לסמוך להקיל שהרי התוספות החמירו בפירוש בזה {מטעם שמא ירגילו לשבת אחרת}, ומכל מקום

רי"ף: הלכה כרבא (**רא"ש, רמב"ם**)

מ"מ: אם מכירו כל שאינו נמצא בפניו כעת – מותר {כאביי, שאין חשש שמא ירבה בשבילו}, והוא מתאים לדע' הרמב"ם. ובמכירו לפניו – אסור, רק כאשר יודע שהישראל צריך לכך, ואם לאו – גם מותר.

ר"ן: אם אינו מכירו, שלא בפניו או אפילו בפניו – מותר. ואם הוא דבר שאין חשש שיוסיף עבורו, אפילו מכירו בפניו – מותר

ב"י: מ"מ ור"ן הבינו שרבא מודה לאביי ורק מקיל יותר שאפילו בפניו ומכירו לפעמים מותר כשאי אפשר להרבות, אך לד' **ב"י** נראה מסתימת לשון שלושת הראשונים שסוברים שאכן רבא חולק על אביי וסובר שבמכירו אפילו שלא בפניו – אסור {שכן יש חשש שמא ירבה בשבילו}

תוספות: אסור לאכול דג מליח שצלאו הגוי לעצמו (**רבינו ירוחם**)

לד' מ"א בכל פעם שהגוי יודע שהיהודי צריך לכך – נאסר, וממילא אין מקום להקל.

[יב] הנ"ל בשביל ישראל

טוֹר: אם ליקט בשביל ישראל – אסור

ב"י:

ראב"י"ה: אפילו אם אינו מכיר היהודי, אך אמר בפירוש שהוא עושה המלאכה בשביל ישראל – אסור (הגהות מרדכי)

שו"ע:

מ"ר: אמר הגוי שהוא עושה המלאכה עבור יהודי, אפילו אינו מכירו, או אפילו לא אמר אך מעשיו מורים שעושה עבור יהודי, כגון שהדליק נר בבית היהודי והלך – אסור.

משנ"ב: אם הגוי הדליק והתשמש מעט לעצמו – מותר ליהודי להנות מזה, ואפילו אם הגוי עדיין לא השתמש בו רק שתיכף יחזור על מנת להשתמש באור – מותר מיד עתה ליהודי, **ביה"ל** [סעיף י ד"ה להשקות]: שמתברר ממעשיו שעשה לעצמו אפילו אם הוא על דעת שישתמש רק עוד כמה רגעים – כבר הותר.

[יג] הנ"ל שעשה מעצמו לישראל

טוֹר: אם עשה המלאכה לישראל מעצמו – לא צריך למחות בידו. אם עושה זאת באופן קבוע – צריך למחות

ב"י:

תוספות: אם עשה לישראל מיוזמת עצמו – מותר (**רא"ש, מרדכי, מ"מ בד' הרמב"ם**)

רא"ש: אם עושה זאת באופן קבוע – יש למחות בידו (**מרדכי, נראה בד' המרדכי**)

שו"ע:

מ"ר: אם עשה המלאכה עבור הישראל מעצמו (כגון שכבר האכיל בהמתו) – אין צריך למחות בו, ואם הוא דבר קבוע – צריך **משנ"ב:** שהרי לא היה כאן שום ציווי של היהודי והגוי עושה לעצמו כדי להרויח פרנסתו – מותר, אך אם רגיל בכך זה רק הערמה – ואסור

[יד] חכנת קבר וארון

מקור: משנה (כג ד): "עשו לו ארון וחפרו לו קבר – יקבר בו ישראל, ואם בשביל ישראל – לא יקבר בו עולמית". **גמ'** (קנא עא): "עשו לו ארון וחפרו לו קבר" וכו'.

אמאי? הכא נמי ימתין בכדי שיעשו! – אמר עולא: בעומד באסרטיא. תינח קבר, ארון מאי איכא למימר? – אמר רבי אבהו: במוטל על קברו".

רש"י: בעומד – הקבר באסרטיא, שאין דרך ישראל ליקבר שם, דולאי לא נעשה בשביל ישראל. במוטל – הארון. על קברו – שם נכני באסרטיא,

למי שנעשה אסור לעולם, לאדם אחר – לערב מותר בכדי שיעשו (**מ"מ, רש"י,**

רמב"ן)

ראב"ד: מקיל יותר, ולד' ישראל אחר לערב – מותר מיד {**ב"י**: כי ישנו כבר קנס על המבקש מהגוי לעשות – שהיה אסור לעולם, לכן לא גזרינן יותר}

מ"מ: אם נעשה בצינעה, ה"ה לישראל אחר – לערב מותר בכדי שיעשו (**ר"ן**)

רא"ש: לא חילק בין בפרהסיא או צינעא, וכתב שכל פעם שגוי עשה קבר עבור ישראל – לא יקבר בו עולמית (**ב"י: הרא"ש** סובר כגאונים, ולד' ר"ן גם רי"ף

רש"י: כשעשאו הגוי במקום ציבורי (שאין דרך ישראל להיקבר שם) – ברור שלא נחפר בשביל ישראל, ולכן הוא קל יותר ומותר להשתמש בו מיד לערב

גאונים: כשעומד במקום ציבורי – לא יקבר בו עולמית, {שכן הוא חמור, שהתברר לכל שיקבר בקבר שנחפר עבור ישראל} (**ר"ן**)

רמב"ם: משמע שאף אם נעשה במקום ציבורי אך העוברים שם לחא יודעים למי נחפר – לא נאסר עולמית {שאין בכך פרהסיא וגנאי}, ואם נעשה בפרהסיא –

שהשמיט הסוגיה יסבור כמותם, ואע"פ שבר"ף שלנו כן כתובה הסוגיה, זוהי תוספת של תלמיד)

שו"ע:

מ"ר: גוי שעשה קבר עבור עצמו – מותר ליהודי ליקבר בו.
עשה עבור ישראל מסויים בפרהסיא – לא יקבר בו לעולם אותו יהודי, לאחר – לערב מותר בכדש"י
עשה עבור ישראל מסויים בצינעא – לערב מותר לכל בכדש"י
משנ"ב: כאן החמירו לאסור עולמית כי הוא דבר פרהסיא. **מ"א** – הוא הדין לכל שנעשה בפרהסיא, **ט"ז** – רק נאמר על קבר, ובדבר אחר בכדש"י, **מ"ב** – מקיל בשעת הצורך.

[טז] חבאת חלילים

מקור: **משנה** (כג ד): "נכרי שהביא חלילין בשבת - לא יספוד בהן ישראל, אלא אם כן באו ממקום קרוב". [**רש"י** (קנא עא, ד"ה לא יספוד) "לעולם, וקנסא טו". **תוספות** (ד"ה נוכרי שהביא): "...על כן נראה 'דלא יספוד בהן ישראל' היינו עד כדי שיבואו דסתם חלילים אין מביאין אותן לשם אדם אחד אלא לשם כמה בני אדם"]

ב"י:

רש"י: אם הובא בשביל ישראל – אסור לעולם {למי שהובא בעבודו, כדין קבר} **תוספות:** לא נאסר אלא בכדי שיעשו [לכל ישראל] (**רי"ף**, **רא"ש**, **רמב"ם**, **רשב"א**)

רא"ש: אע"פ שבאופן כללי כאשר הובא ליהודי בלי עשיית איסור דאורייתא (כמו הוצאה בכרמלית) – הותר מיד, כאן במת נאסר בכדי שיעשו כי יש לזה קול יותר, שהביאו החליל למת, והוא קנס מיוחד.

ר"י: ולאחרים – מותר מיד (**ר"ת**)

ב"י: כבר פסק שאם נעשית מלאכה דאורייתא – גם לאחרים ימתינו בכדי שיעשו [ובזה"ז הבאה מחוץ לתחום הוא דרבנן] (**רוב הפוסקים**, **רא"ש**, **טור**)

[טז] ספק חנ"ל

מקור: גמ' (קנא עא): "מאי 'ממקום קרוב'? **רב** אמר: ממקום קרוב ממש, **ושמואל** אמר: חיישינן שמא חוץ לחומה לנו.

טור: מסתמא שאין ידוע אם הובא היום או אתמול, **לרש"י ורא"ש** – מותר, **לרי"ף ורמב"ם** – אסור. אם היהודי ביקש מהגוי להביא לו – אסורים לעולם.

ב"י:

ב"י: מה שכתב הטור שאם ביקש מהגוי נאסר עולמית, אולי הבין כך מדע' התוספות אך אים זה פשוט, ולמעשה רבינו ירוחם סבר כך שבאומר נקנס שיאסר עליו עולמית, ולא כך דע' הרמב"ם.

שו"ע:

מ"ר: ספק הובאו מתוך או מחוץ לתחום – מחמירים כסעיף קודם
ביה"ל: ובסעיף ז הביא ה"א שבספק מותר מיד, בסעיף ט וכאן החמיר

רש"י: תולין לומר שהביאן מע"ש, וכבר בשבת היות בתוך חומת העיר (**רא"ש**)
רי"ף: מסתמא אומרים שהלך איתם בלילה ולכן נאסרו (**רמב"ם**)
רמב"ם: בא ממקום מסויים – לאחרים יש להתמין במוצ"ש בכדי שיובא מאותו המקום ממש
מ"מ: כלומר אפילו אם יש מאותו המין במקום קרוב (**רשב"א**)
ד"מ: מספיק שימתין כדי הילוך שיעור מיל אחד (**אגור**)

מעשה	האיסור	עבור מי	ודאי	ספק
------	--------	---------	------	-----

לערב	בשבת	לערב	בשבת			
			מותר לצורך מצוה	לעצמו		אפה הפת
			מותר לצורך מצוה	ליהודי עבדו		
			מותר לצורך מצוה	ליהודי לאחר		
		מיד	אסור	לעצמו	דאורייתא ונולד (וה"ה לכל מלאכה דאורייתא [מ"ב])	צד וליקט
בכש"י וי"א מיד	אסור	בכש"י	אסור	ליהודי עבדו		
בכש"י וי"א מיד	אסור	אסור [מ"ב]	אסור [מ"ב]	ליהודי לאחר		
			מותר	לעצמו	דרבנן	הביא מחוץ לתחום
			אסור אך מותר לטלטל	ליהודי עבדו		
מיד [מ"ב]	אסור אך מותר לטלטל	בכש"י וי"א מיד	מותר	ליהודי לאחר		
			מותר (אפילו רה"ר) אם לא מכירו	לעצמו	רה"ר – דאורייתא כרמלית - דרבנן	מילא מים
		בכש"י [מ"ב]	אסור, רמ"א – מותר לפי שיכול לילך לשם בעצמו, וכרמלית מותר גם אמירה [מ"ב – אין להקל באמירה, אחרונים – היום מקילים]	ליהודי עבדו		
			מותר (בכרמלית)	ליהודי לאחר		
			לא מכירו – מותר, מכירו - אסור	לעצמו	דאורייתא?	ליקט עשבים
			אסור, ובפעם הראשונה אינו צריך למחות	ליהודי עבדו		
				ליהודי לאחר		
			מותר	לעצמו	דאורייתא?	הכין קבר
		בפרהסיא – לעולם אסור. צינעא – בכש"י	בפרהסיא – אסור בצינעא – אסור	ליהודי עבדו		
		פרהסיא וצינעא - בכש"י	בפרהסיא – אסור בצינעא – אסור	ליהודי לאחר		
			[לא קיים]	לעצמו	רה"ר – דאורייתא כרמלית - דרבנן	הביא חלילים
כנ"ל	כנ"ל	רה"ר – בכש"י כרמלית - מיד	אסור	ליהודי עבדו		
			[לא קיים]	ליהודי לאחר		

סימן שכ"ז – רחיצה

[א] איסור רחיצה בחמים

מקור: ברייתא (לט עב): "דתניא, לא ישתטף אדם כל גופו, בין בחמין ובין בצונן - דברי מאיר, רבי שמעון מתיר, רבי יהודה אומר: בחמין - אסור, בצונן - מותר. אמר רב חסדא: ... מחלוקת - בקרקע, אבל בכלי - דברי הכל אסור. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה. **ברייטא** (מ עא): "אתמר: חמין שהוחמו מערב שבת; רב אמר: למחר רוחץ בהן כל גופו אבר אבר, ושמואל אמר: לא התירו לרחוץ אלא פניו ידיו ורגליו. [והלכה כשמואל] גמ' (שם): "בתחילה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת, התחילו הבלנים להחם בשבת ואומרים: מערב שבת הוחמו, אסרו את החמין והתירו את הזיעה .... ראו שאין הדבר עומד להן - התירו להן חמי טבריה, וזיעה במקומה עומדת".

מ"ד: בחמי האור שהוחמו מע"ש - אסור לרחוץ או לשטוף כל גופו, ורק מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו. בחמי טבריה כשהם בקרקע, או במים צוננים - יכול לרחוץ אפילו כל גופו.

מ"א: מה שהקל בחמי האור שיכול גם לרחוץ שאר אבריו, הוא כל עוד לא רחץ כל גופו.

משנ"ב: {איסור הרחיצה הוא גזירה שמא יבוא להחם מים בשבת}. מה שאמר שמואל לרחוץ פניו ידיו ורגליו או אברים אחרים הכוונה כל עוד לא רוחץ רוב גופו, שרחיצת הרוב היא אסורה אפילו אבר אבר (**כנה"ג, כה"ח**). מים שהוחמו בשבת - אסור לרחוץ בהם אפילו פיו"ר. אשה שרוחצת עצמה תיזהר לא לסחוט בגדיה התחתונים. **ח"א** - מקוה טהרה צריכה להיות פושרת כדי שאפשר יהיה לטבול בה (**נ"ב, חכם צבי, מ"ב**). שאר מעיינות חמים דינם כחמי טבריה, ואם רוחץ בהם מטעמי רפואה - אסור (**כה"ח, ברכ"י**), ואם דרך לרחוץ שם לרפואה אף שהוא אינו רוחץ לשם כך - גם לו אסור (**מ"ב**).

ביה"ל: מצטער, שאינו חולי כל הגוף - מותר לו לרחוץ במים שהוחמו מע"ש **לו"ח:** חולק על דברי הח"א ומביא חבילת פוסקים, גאונים וראשונים שאין לטבול אף בפושרים בשבת (**בית מאיר, ערך השלחן**), דחה דע' **מהר"י עייש** שטבילה אינה בכלל גזירת מרחצאות ומותר אף בחמים, וסיכם להקל כמותו לצורך מצות פרו"ר כטבילת נידה (ועדיף שתטבול בבין השמשות), אך לגבר הטובל מקריו שהוא רשות ממש - אין להקל לכתחילה אפילו בפושרים, ושב ואל תעשה עדיף. **פס"ת:** נוהגים להקל לטבול לקרי בחמים ממש {ע"פ הסברה שטבילה לאו בכלל הגזירה}, ומכ"ש לאשה בליל שבת, וכתב **שבה"ל** שמי שיכול החמיר יקפיד לטבול במים קרים או בפושרים. טוב שלא יחממו המקוה בשבת ע"י שעון.

רי"ף: הלכה במשנה כרבי יהודה (**רא"ש, רמב"ם**).
ב"י: כוונת שמואל לאו דווקא רק פניו ידיו ורגליו, אלא אף אברים אחרים רק שלא ישטוף כל גופו
ספר התרומה: מה שהותר בחמי טבריה היא רחיצת [הכנסת הגוף במים] כל גופו **ב"י:** מכאן שבמים קרים הותר גם הכל - רחיצת כל הגוף
מרדכי: במים קרים הותר רק שטיפת הגוף, אך רחיצה לעולם אסורה
סמ"ג: מה שהותר בחמי טבריה הוא רק בקרקע, אך בכלי - לא {לפי שבכלי לא מינכר שהוא מחמי טבריה אלא חמי האור} (**ספר התרומה**)
רא"ש: מותר בחמי טבריה גם בכלי (**טור**)

שו"ע:

[ב] דין מערה

מקור: **משנה** (כב ה): "הרוחץ במי מערה ובמי טבריא ונסתפג אפילו בעשר אלונטיאות - לא יביאם בידו..." **גמ'** (קמז עא): "קתני מי מערה דומיא דמי טבריא, מה מי טבריא - חמין, אף מי מערה חמין. הרוחץ - דיעבד אין, לכתחילה - לא".

ב"י:

רי"ף: מי מערה של חמי טבריה שהיא מקורה {ולכן יש בה הרבה זיעה} - לכתחילה אסור לרחוץ בה (**רמב"ם, גאונים**)

ר"ן: בחמי טבריה הכל הותר אפילו במערה (ומה שאמרו במערה הוא בחמי האור) (**רבינו יונה, רמב"ן, רשב"א, תוספות, רא"ש**)
כ"י: יש להקל למעשה כד' הר"ן {כי עיקר הדין הוא גזירה ויש להקל בדברי דרבנן}

הגהות אשירי: יש להחמיר שלא לרחוץ בחמי טבריה כלל

כ"י: אין טעם לחומרה זו, {שכן חכמים התירוהו, והלא כל החומרה היא רק מדרבנן}

[ג] אמת חמים

מקור: **משנה** (ג ד): "מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים: אם בשבת - כחמין שהוחמו בשבת, ואסורין ברחיצה ובשתיה. אם ביום טוב - כחמין שהוחמו ביום טוב, ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה".

ב"י:

רש"י: הצינור הועבר מע"ש והמים זורמים בו משך כל השבת, מה שעבר ביום השבת אסור כמה שהוחם בשבת {**תוס'** - מה שגזרו על זה איסור הוא שמא יתערבבו המים ואז הוא חימום בתולדת האור}.

תוספות: הצינור מוקף מחיצות בכל צד והמים שבו לא מתערבבים, {והגזירה היא משום הטמנה במה שמוסיף הבל}

ר"ן: הצינור משמש כמחסן, הוא סגור ובשבת פותחים אותו לעוקא בקרקע ונשפכים מים חמים, (מכאן שהטמנה במה שמוסיף הבל - אסור אפילו בדיעבד). (**רמב"ן:** אסור בדיעבד רק במה שמצטמק ויפה לו, או בנוזל קר שנתחמם).

[ד] להתחמם כנגד המדורה

מקור: **ברייתא** (קכח עא): "תנו רבנן: מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף בצונן, ובלבד שלא ישתטף בצונן ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו"

שו"ע:

מרן: י"א שמה שהותר בחמי טבריה שבקרקע - דווקא כשאינם במערה מקורה, וי"א שמותר בכל מקרה

משנ"ב: {כי יש מערה אזי מזיע הרבה}, ויש לסמוך להקל כדיעה שניה.

כה"ח: לפי כללי הפסיקה מרן כאן מתיר זיעה במערה מקורה של חמי טבריה. **וברכ"י** רצה להחמיר

שו"ע:

מרן: אין להניח מע"ש צינור מים קרים בתוך אמת מים חמים כדי לפתוח את הצינור בשבת ולהנות מהמים החמים, ואם עשה - המים אסורים ברחיצה ובשתיה. ביו"ט - אסורים ברחיצה ומותרים בשתיה.

משנ"ב: אם הסילון הותקן בע"ש ומימיו מתערבבים עם מימי האמה - מותר להתשמש במים בשבת. {וכשהוטמן בע"ש ופיו סתום אע"פ שהמים התחממו בע"ש - אסור משום מטמין במה שמוסיף הבל}. מי שהוחמו ביו"ט - מותר לרחוץ בהם רק פיו"ר [עיין תקיא ב].

ביה"ל: ואם הסילון הותקן בע"ש והוא פתוח ושופך מים כל השבת - נראה שיש להתיר באופן זה

ב"י:

רמב"ם: טעם האיסור הוא שכשמפשיר המים שעל גופו נצמא כרוחץ כל גופו בחמים (רמב"ן)

שו"ע:

מ"ר: אסור להתרחץ בקרים ומיד אח"כ להתחמם כנגד המדורה, שנראה כמי שרוחץ בחמים. להפך: להתחמם ואח"כ להתרחץ במים קרים – מותר.
משנ"ב: מבאר בדע' הרמב"ם, שמפני שאין זו רחיצה ממש עשאו כהוחמו מע"ש ונאסר רק כל גופו, אך עדיין מותר פיו"ר

[ח] חימום הידיים

ב"י:

רא"ש: יש להזהר, שלאחר נטילת הידיים, לא לחמם את הידיים ליד האש (מרדכי, תוספות, רש"י)

ב"י: לפי טעם הרמב"ם [בסעיף ד'] – אין כאן חשש כלל {שכן רק רחץ ידיו בלבד}. וטעם האיסור לרא"ש (אע"פ שהפשרת מים לשתייה מותר): (1) שמא יבוא לחמם מים לרחיצת כל גופו, (2) הוא במקום שהיד סולדת.

שו"ע:

מ"ר: י"א שיש להיזהר לא לשטוף הידיים ומיד אח"כ לחמם הידיים כנגד המדורה, אלא שצריך קודם ליבש ידיו
משנ"ב: {כאן מחמיר יותר ועשוהו כרוחץ ממש במים שהוחמו בשבת, ולכן נאסר אפילו פיו"ר}
ביה"ל: המג"א מסיק שלדיעה זו אסור לשים ידיו הרטובות אפילו במקום שלא יוכלו להגיע ליד"ס. מעצמו: לשים ידיו נגד כותל תנור חם – יש להיזהר
כב"ח: כאן הוא כד' הרא"ש שיש להחמיר אף בחלק מהגוף, (ואין כן דע' רמב"ם, ומשמע שאין להחמיר בו)

[ז] חימום כלי או בגד

מקור: ברייתא (מ עב): "תנו רבנן: מיחם אדם אלונטית ומניחה על בני מעים בשבת, ובלבד שלא יביא קומקומוס של מים חמין ויניחנו על בני מעים בשבת, ודבר זה אפילו בחול אסור מפני הסכנה".

ב"י:

ב"י: אסור אף בחול כי לעיתים המים רותחים ויבוא לידי סכנה

שו"ע:

מ"ר: אסור לתת כלי מלא במים חמים על בטנו, ואפילו בחול אסור – מפני הסכנה
רמ"א: מותר לחמם בד ולשים על הבטן
משנ"ב: בקבוק חם: לרש"י – שמא ישפכו ויבוא לידי רחיצה, מותר אם הוא סגור הרמטית, לתוס' – שניכר שהוא לרפואה, ולכן עדיין אסור, מ"ב, כה"ח – להקל בצורך גדול. ביה"ל – כלי ריק לכו"ע מותר {לפי שאין מינכר שהוא לרפואה}
ביה"ל: מ"א ופרמ"ג – מחמירים לאסור גם בפושר, מ"ב – חולק לקולא בפושרים גמורים
כה"ח: כלי או בגד מותר לחמם אפילו יותר מיד"ס

[ז] רחיצה בנהר

מקור: ברייתא (קמא עא): "אמר רב יהודה: מאן דסחי במיא - לינגיב נפשיה ברישא, והדר ליסליק, דילמא אתי לאתויי ארבע אמות בכרמלית. - אי הכי, כי קא נחית נמי, קא דחי כחו ארבע אמות, ואסיר! - כחו בכרמלית לא גזרו".

ב"י:

רא"ש: משמע שהעולה מן הרחיצה סוחב הרבה מים על גופו, אך לא החמירו על מי שהולך ברחוב כי זה רק מעט מים

שו"ע:

מרן: הרוחץ בנהר יש לו לעלות לאט מהרחיצה שלא יבוא לטלטל מים בכרמלית, ההולך בגשם – לא הקפידו בו
משנ"ב: מג"א – נהגו שלא לרחוץ בנהר, מקוה או אבמטיה, שמא יבוא לידי סחיטה. **מ"ב** – ועדיין פיו"ר מותר. כשעולה יעלה לאט שלא יבוא לטלטל מים בכרמלית, **פרמ"ג** – אף בהליכתו בתוך הנהר אם חלק מגופו מחוץ למים.
הגשם בבגדים הוא מועט ולכן לא גזרו בו. **ט"ז** – קשה: הלא הם רבים מאוד יותר מאשר על גוף האדם? וענה: שמפני שהוא דבר שבא בפתע באמצע הרחוב – אין מחמירים בו, **גר"א** – מותר כי הטיפות בטילות לבגד. (**פס"ת**: וה"ה לקולא אף לצאת מהבית בשלג או בגשם).

ביה"ל: הביא שתי סברות בעניין טבילת בעלי קריין שנטמאו מע"ש ורוצים לטבול בשבת: לאסור - שהרי יש כאן מתקן טומאה מהתורה, להתיר - שהרי היום שאין לנו דיני טומאה וטהרה אין בזה שום תיקון כלל (משא"כ באשה שהטבילה מתירה אותה לבעלה), האריך לבאר ביאור הגר"א לחומרה, וסיים שיש להתיר בבעל קרי אפילו נטמא מאתמול, ולהחמיר בטובל לתוספת קדושה שאינו טוב מאשה שלא טובלת אם אינה בזמנה, (**ובלו"ח** דחה ביאורו בדע' הגר"א)
כה"ח: ברחיצה יש עוד בעיות, כגון: סחיטת אלונטית, שיטה בנהר וכו', אך יש מתירים, וכ"א ינהג כמנהגו, והמתירים יזהרו לא להיכשל בבעיות
פס"ת: נהגו להקל האשכנזים להתקלח כל הגוף במים קרים כשסובל מהחום.

[ח] טבילת אדם

מקור: משנה (ביצה ב ב): "חל להיות אחר השבת: **בית שמאי** אומרים - מטבילין את הכל מלפני השבת, **ובית הלל** אומרים - כלים מלפני השבת, ואדם בשבת". גמ' (ביצה יח עא): "תניא כוותיה דרב ביבי: כלי שנטמא מערב יום טוב - אין מטבילין אותו ביום טוב, גזרה שמא ישא. רבא אמר: מפני שנראה כמתקן כלי. - אי הכי אדם נמי! - אדם נראה כמיקר. - הא תינח מים יפים, מים רעים מאי איכא למימר? - אמר רב נחמן בר יצחק: פעמים שאדם בא בשרב, ורוחץ אפילו במי משרה. - תינח בימות החמה, בימות הגשמים מאי איכא למימר? - אמר רב נחמן בר יצחק: פעמים שאדם בא מן השדה מלוכלך בטיט ובצואה, ורוחץ אפילו בימות הגשמים".

ב"י:

ב"י: מן הגמרא התברר שיש עוד סיבות, כגון לנקות עצמו מן הטיט ואפילו בימי החורף במים רעים.

שו"ע:

מרון: מותר לאדם לטבול מטומאת קרי בשבת

משנ"ב: {לפי שנאה כמיקר}, ולפי המנהג האשכנזי שלא לרחוץ הנהר, טוב נהגו הנשים שלא לטבול מטומאתן אם היא טבילה שלא בזמנה, שכן מיחזי כמתקן (מנהגי מהרי"ל). ולגבר מותר לטבול לקרי שכן אין זה אלא רשות ממש ואין הוא מתקן דבר, וודאי מותר אם נטמא היום, וכן המנהג להקל.

ביה"ל: הביא שתי סברות בעניין טבילת בעלי קריין שנטמאו מע"ש ורוצים לטבול בשבת: לאסור - שהרי יש כאן מתקן טומאה מהתורה, להתיר - שהרי היום שאין לנו דיני טומאה וטהרה אין בזה שום תיקון כלל (משא"כ באשה שהטבילה מתירה אותה לבעלה), האריך לבאר ביאור הגר"א לחומרה, וסיים שיש להתיר בבעל קרי אפילו נטמא מאתמול, ולהחמיר בטובל לתוספת קדושה שאינו טוב מאשה שלא טובלת אם אינה בזמנה

[ט] שימוש בחומרי רחיצה

מקור: ברייתות (כ עב): "אמר רב יהודה: עפר לבינתא שרי. אמר רב יוסף: כוספא דיסמין שרי. אמר רבא: עפר פלפלי שרי. אמר רב ששת: ברדא שרי. מאי ברדא? - אמר רב יוסף: תילתא אהלא, ותילתא אסא, ותילתא סיגלי. אמר רב נחמיה בר יוסף: כל היכא דליכא רובא אהלא - שפיר דמי. בעו מיניה מרב ששת: מהו לפצוע זיתים בשבת? אמר להו: וכי בחול מי התיירו? קסבר: משום הפסד אוכלין. לימא פליגא דשמואל, דאמר שמואל: עושה אדם כל צורכו בפת! - אמרי: פת - לא מאיסא, הני - מאיסי".

ב"י:

רי"ף: הלכה כרבי נחמיה שכל עוד אין רוב אהלה - מותר {שאם יש רוב, הוא פסיק רישא שמשיר - ואסור לכו"ע, ואם אין רוב - הוא רק דבר שאינו מתכוין, ומותר} {רא"ש, רמב"ם לפי נוסחת המ"מ, טור} **רי"ף:** רחיצת ידיים במי זיתים מותרת שכן אין בזה הפסד אוכלים {רא"ש}

[י] מורסן

ב"י:

מרדכי: מותר לקחת מורסן מגובל מבעוד יום, או יקה יבש בידיים יבישות וישפוך המים על ידיו {לפי שהוא גיבול כלאחר יד}

לו"ח: הביא דע' מרן [בב"י יו"ד קצז] שדחה דין המהרי"ל, ופסק שאשה טובלת בשבת גם טבילה שאינה בזמנה וכן הוא המנהג (ושבעיית סחיטת השער שנויה במחלוקת, ואין היא סיבה מספקת להחמיר שלא לטבול). לכן גם אין מקום להחמיר לגבר לא לטבול שכן הוא מנהג הספרדים לרחוץ ולטבול בקר בשבת. למעשה הביא ראיות רבות שת"ח בירושלים נהגו לטבול לתוספת קדושה בשבת.

כב"ח: אכן מותר לנשים לטבול רק ינגבו השיער במגבת גדולה ואם נסחט הוא כלאחר יד ומותר. מנהג ירושלים שת"ח טובלים בשחר יום השבת. נהגו להקל לטבול במקוה שהוחמה מע"ש, או שגוי ישפוך החמים למקוה. אם יש כפתור ויסות לחום המקוה - יש לכסותו בשבת.

שו"ע:

מרון: מותר להתרחץ עם תערובת שיש בה חומרים המשירים השיער, כל עוד הם אינם הרוב בתערובת

משנ"ב: זה כולל הזקן והראש רק שלא יסחוט. כל עוד ודאי שהחומר אינו מישיר - מותר, {ואם הרוב משיר ה"ה פסיק רישא ואסור, אך שאינו רוב הוא דבר שאינו מתכוין ומותר}.

כה"ח: מחצה על מחצה - מותר. אם הוא קרוב להשיר - גם אסור

פס"ת: יכול לנקות לכלוך בזקנו ויזהר ליכש בעדינות כדי שלא יסחוט בהדיא.

שו"ע:

מרון: מותר לרחוץ הידיים במורסן

רמ"א: אסור לרחוץ ידיו במלח, בסבון, או בחלב לפי שנימוחים {והוא איסור נולד}.

משנ"ב: או שהמורסן מגובל מע"ש או שיקחהו בידיים רטובות (ביה"ל - אפילו טופח ע"מ להטפוח) {שכל עוד אינו נמותן המים למורסן הוא גיבול שלאחר יד}.

{במלח אסור לפי שהוא נימוח ונולד}. **מעשה רוקח** - אסור להשתמש בסבון שהוא פ"ר של ממרח, **מג"א ושלטי גבורים** - יש מקילים שכן אינו עומד

לו"ח: ביאר הפר"ח [יו"ד קיז סקד] שלכו"ע אם הוא פגום – מותר {מטעם נותן טעם לפגם}. הביא הרבה אחרונים אשכנזים שסברו שעיקר הדין בכלל לקולא כדע' ר"ת. ובשו"ת קרית חנה דוד העלה שסבונים שלנו פגומים ומותר להדיח בהם כלים אפילו בחמים של כלי ראשון, והסכים איתו, והוא המנהג (כה"ח). העלה שיותר להשתמש בסבון כדע' הגת ורדים וש"א, ובודאי לרופא מותר. **פס"ת:** אין סיבה ממש לאסור שימוש בסבון אך נהגו כבר להחמיר, בנוזלי – ודאי מותר

למשקה ויהיה מותר, תפארת ישראל - אך אם היא רכה – ודאי אסור שהוא ממחק, מ"ב - וכן פשט המנהג לאסור סבונים. **ביה"ל:** ולב"י מותר לו אפילו לשפוך מעט מים על המורסן שבידיו (כה"ח). **גר"א:** סבון מחומר אסור – אסור מדרבנן, מחמת 'סיכה כשתיה', ר"ת: מתיר, מ"ב: רק המדקדקים נוהגים להחמיר בזה 'אך ראוי לחוש היכא שאפשר'. **כה"ח:** יש להחמיר שמי שרוצה להשתמש בסבון ימחהו מע"ש לגמרי במים וכך ישתמש בו בשבת.

[יא] מרחץ סתום

מקור: גמ' (מ עב): "תנו רבנן: מרחץ שפקקו נקביו מערב שבת, למוצאי שבת - רוחץ בו מיד. פקקו נקביו מערב יום טוב - למחר נכנס ומזיע, ויוצא ומשתטף בבית החיצון".

ב"י:

ר"ן: אם לא סתמו הנקבים, ימתין בערב בכדי שיעשו גזירה שמא יחתה בגחלים

שו"ע:
מ"ר: מרחץ שהוחם מע"ש וסתמו נקביו – מותר לרחוץ בולערב מיד, אך אם השאירו הנקבים פתוחים – בערב ימתין בכדי שיעשו, גזירה שמא יבוא לחתות בגחלים
משנ"ב: בתי החורף שיש להם חימום מלמטה ויש אבנים על הנקבים – נוהגים לפותחם בשבת
פס"ת: הסקה מרכזית – אסור לפתוח הברז כדי שיכנסו מים חמים, מותר לסגור הברז, מותר לפתוח החלון כדי לאוורר החדר. בהסקה ביתית עם מנגנון חשמלי – יכול להנמיך את הטמפרטורה כשההסקה לא פועלת, אם היא על גז – אין לגעת כלל

[יב] איסור הזעה

מקור: גמ' (מא עא): "אמבטיאות של כרכים מטייל בהן ואינו חושש. אמר רבא: דוקא כרכין, אבל דכפרים - לא. מאי טעמא? - כיון דזוטרין, נפיש הבליהו".

ב"י:

רא"ש: אמבטי של כפרים – אסור לעבור בה כי היא קטנה ומיד יזיע בה, ושל כרכים שהיא גדולה – יכול לעבור בה
רי"ף: השמיט החלוקה בין גודל בתי המרחץ
{**ר"ן:** הטעם שהרי"ף השמיט דין זה כי לא ברור מה הבדלי הגודל בין של כפרים לשל כרכים}
רמב"ם: אסור להיכנס לכל מרחץ בשבת כדי להזיע (**כ"י:** ומשמע מדבריו שיותר להיכנס לטיול שלא על מנת להזיע)

שו"ע:
מ"ר: אסור להכנס למרחץ אפילו רד כדי להזיע
רמ"א: ורק לעבור במקום שיכול להזיע - אסור
משנ"ב: אם לא מתכוין להזיע, למ"ר: – מותר, אפילו במרחץ קטן (כה"ח), והוא דע' (רמב"ם). **ולרמ"א:** בזה אמר שיש להמחיר, ולכן הטובלים שצירים לכתחילה להיזהר מזה, שלא יזיעו שם.

[יג] מרחץ בעיר שיש גויים ויהודים

מקור: משנה (מכשירין ב ה): "עיר שישראל ונכרים דרים בה והיה בה מרחץ מרחצת בשבת, אם רוב נכרים - רוחץ מיד, ואם רוב ישראל - ימתין כדי שיחמו". **גמ'** (קכב עא): "רבי יהודה אומר: באמבטי קטנה, אם יש בה רשות - רוחץ בה מיד. מאי רשות? - אמר רב יהודה אמר רב יצחק בריה דרב יהודה: אם יש בה אדם חשוב, שיש לו עשרה עבדים שמחממין לו עשרה קומקומין בבת אחת באמבטי קטנה - מותר לרחוץ בה מיד".

ב"י:

רש"י: רבי יהודה הוא הלכה שכן לא חלק על ת"ק (טור)
רמב"ם: רק כתב דברי ת"ק (ובכך דחה דברי ר"י) (רי"ף)

שו"ע:

מרן: עיר שיש בה יהודים וגויים, אם הרוב גויים – מותר להיכנס למרחץ מיד במוצ"ש, רוב ישראל או חצי חצי – ימתין לערב בכדי שיעשו
משנ"ב: {הטעם הוא היות ומוצ"ש רוב הרוחצים הם יהודים, משמע שהגויים הסייקוהו בסוף השבת עבור ישראל}. הרוב נקבע לא לפי תושבי העיר אלא לפי המשתמשים למעשה במרחץ זו באותה העת, ויש להמתין בכדי היחמו המים.

סימן שכ"ז – סיכה

[א] סיכת שמן וחומץ יחד

מקור: משנה (יד ד): "החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ, אבל סך הוא את השמן. ולא שמן ורד, בני מלכים סכין שמן ורד על מכותיהן שכן דרכם לסוך בחול, רבי שמעון
אומר: כל ישראל בני מלכים הם". גמ' (קיא א-ב): "אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: הלכה כרבי שמעון... אלא אמר רבא: אני וארי שבחבורה תרגימנא, ומנו - רבי חייא
בר אבין, הלכה כרבי שמעון - ולא מטעמיה. מאי הלכה כרבי שמעון ולא מטעמיה? ... אלא: הלכה כרבי שמעון - דשרי, ולא מטעמיה; דאילו רבי שמעון סבר: אף על גב
דלא שכיח - שרי, רב סבר: אי שכיח - אין, ואי לא שכיח - לא, ובאתרא דרב שכיח משחא דוורדא.
ברייטא (קלד עב): "אמר רב: אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת. ושמאל" אמר: נותן חוץ למכה, ושותת ויורד למכה... תניא כוותיה דשמואל: 'אין נותנין חמין ושמן
על גבי מכה בשבת, אבל נותנין חוץ למכה, ושותת ויורד למכה'".

ב"י:

שו"ע:
מ"ד: מותר לסוך שמן רגיל בלבד. במקום שסכין להנאה שמן וורד – מותר גם
לסוך שמן וורד בשבת.
רמ"א: ובמקום שלא סכין אלא לרפואה – בכל שמן אסור
משנ"ב: {הסיכה בשמן חומץ אסורה גזירה משום שחיקת סממנים, תולדת
טוחן}. יכול לסוך השמן גם על גבי המכה. במדינותינו אסור לסוך הראש בשמן
או במקום חבורה. לסוך בחלב ושומן אסור משום ממרח ונולד

ב"י: {טעם לאיסור שמן וחומץ, או יין וחומץ, כי אסור לעשות רפואה בשבת,
וסיכה מותרת כי הוא דבר מועט ואינה דומה לרפואה}
רי"ף: הלכה כרב (רא"ש, רמב"ם)
רבינו חננאל: הלכה כרבי שמעון (בה"ג, ר"ן)
תוספות: מותר לסוך שמן, אם הוא לבדו, אפילו על גבי המכה (ומה שנפסק
כשמואל הוא במעורב עם מים חמים)
הגהות מיימוניות: אסור לסוך שומן וחלב בגלל איסור ממחה ונולד
ב"י: הלכה כרב {שכמותו פסקו שלושת עמודי ההוראה}, אך בימינו שאף בריא
לא סך בחול להנאתו – יש לאסור בשבת {כי ודאי נעשה לרפואה}

[ב] סיכה ומישמוש

מקור: משנה (כב ו): "סכין וממשמשין בבני מעים אבל לא מתעמלין ולא מתגרדין..." ברייתא (קמז עב): "תנו רבנן: סכין וממשמשין בבני מעים בשבת, ובלבד שלא
יעשה כדרך שהוא עושה בחול. היכי עביד? - רבי חמא בר חנינא" אמר: סך ואחר כך ממשמש, רבי יוחנן" אמר: סך וממשמש בבת אחת"

ב"י:

שו"ע:
מ"ד: מותר למשמש רק בשינוי, שיסוך וימשמש יחד, ולא בכח
משנ"ב: מידת הכוח לדע' הרמב"ם כל עוד מביא עצמו להזיע

ב"י: הראשונים פסקו כרבי יוחנן

[ג] איסור גרירה

מקור: ברייטא (קמז עב): "תנו רבנן: אין גוררין במגררת בשבת. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אם היו רגליו מלוכלכות בטיט ובצואה - גורר כדרכו ואינו חושש. רב
שמואל בר יהודה, עבדא ליה אימיה מגררתא דכספא".

ב"י:

ב"י: הראשונים פסקו כרשב"ג

שו"ע:

מ"ר: אין לגרד בכלי, ואם הוא מלוכלך - מותר
משנ"ב: {גירוד הוא עובדין דחול}, לכן ביד או בכלי המיוחד לשבת - מותר.
מג"א- נהגו להשתמש במסרק מיוחד לשבת, **מ"ב-** ואם הוא תולש השער - גם אסור.

[ד] סיכת הרגל עם המנעל

מקור: גמ' (קמא עב): "דתני רבי חייא: ... ולא יסוך את רגלו שמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל, אבל סך את רגלו שמן ומניח בתוך המנעל או בתוך הסנדל. וסך כל גופו שמן ומתעגל על גבי קטבליא ואינו חושש... אלא, אי איתמר הכי איתמר: אמר רב חסדא: לא שנו אלא שיעור לצחצוח, אבל שיעור לעבדו - אסור".

ב"י:

רמב"ם: מה שנאסר הוא דווקא בחדשים {שבכך נראה במעבד העור}.

מ"ר: אסור לסוך הרגל כשהיא מונחת בנעל או בסנדל, (**רמ"א:** חדשים) {שדומה לעיבוד}, אך לסוך ומיד להכניסה למנעל או סנדל - מותר. וכן סך גופו ומתעדל על העור כל עוד אין בכמות השמן כדי לעבד העור, ואפילו הוא מספיק לצחצח העור - כל עוד לא מכווין לכך, מותר.

משנ"ב: {האיסור מחמת מלאכת מעבד}. מישחת נעליים - בחדש ודאי אסור וי"א גם בישן, ואם יש במישחה גם צבע - אסור משום צובע. הקל שמה שאסר מ"רן הוא דוקא בחדשים כרמב"ם ורמ"א. ציחצוח הנעל ע"י גוי - לערב בכדי שיעשו. פירוק דוכסוסטוס מעור - תולדת מפשיט.

שו"ע:

סימן שכ"ח – ריפוי

[א] איסור ריפוי

מקור: משנה (יד ד): "החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ, אבל מטבל הוא כדרכו, ואם נתרפא – נתרפא..." גמ' (ע"ז כח עא): "אמר אביי, ת"ש: החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ; חושש הוא דלא, הא כאיב ליה טובא – שפיר דמי".

ב"י:

מ"מ: חולה שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך – גזרו עליו שלא יעשו לו שום רפואה {משום שחיקת סממנים, (תולדה דטוחן)}, ואפילו שלא יעשו לו על ידי גוי

ר"ן [סו"ס י"ז]: כל מה שהותר לחולה שאין בו סכנה מלאכת הגוי, הוא דווקא לחולה שנפל למשכב מחמת המחלה, אבל במיחוש שהיה לאדם והוא מתחזק והולך – אסור לו הכל, אפילו מה שהיה מותר לבריא כשנראה שעושה לרפואה {גזירה משום שחיקת סממנים} (**רשב"א בשם הרמב"ן**).

ד"מ [ס"ק י]: חולה כל גופו = נפל למשכב

[ב] במקום סכנה

מקור: משנה (יומא ח ו): "... ועוד אמר רבי מתיא בן חרש החושש בגרונו מטילין לו סם בתוך פיו בשבת מפני שהוא ספק נפשות וכל ספק נפשות דוחה את השבת".

[ירושלמי (כך כתב במ"ב ס"ק ו, ולא מצאתי)]

ב"י:

תרומת הדשן: והנשאל מגונה {כי היה לו ללמד דין זה לבני עירו מראש}

שו"ע:

מ"מ: מי שחלה במחלה המסכנת את חיו – מצוה להזדרז ולהציל חיו, והשואל רב לפני שמחלל – הרי זה שופך דמים

משנ"ב: {מצוה לחלל דכתיב 'וחי בהם' ולא שימות בהם, והשואל מעכב הטיפול ויכול להביא להחמרת מצב החולה והוא לאו 'דלא תעמוד על דם רעיד'}. המורה בעירו חייב ללמד הלכות אלו לקהל. אם החולה מסרב לקבל טיפול מחמת השבת – כופין אותו.

[ג] מכת חלל

מקור: גמ' (ע"ז כח עא): "... דאמר רב אדא בר מתנה אמר רב: גב היד וגב הרגל הרי הן כמכה של חלל, ומחללין עליהן את השבת... מהיכן מכה של חלל? פירש רבי אמי: מן השפה ולפנים. בעי רבי אליעזר: ככי ושיני, מאי? כיון דאקושי נינהו – כמכה דבראי דמו, או דלמא כיון דגואי קיימי – כמכה של חלל דמו?...".

משנה (יומא ח ו): "ועוד אמר רבי מתיא בן חרש החושש בגרונו מטילין לו סם בתוך פיו בשבת מפני שהוא ספק נפשות, וכל ספק נפשות דוחה את השבת". **גמ'** (יומא פד עא): "רבי יוחנן כי חשב צפידנא עבד הכי בשבתא, ואיתסי. ורבי יוחנן היכי עביד הכי? – אמר רבי נחמן בר יצחק: שאני צפידנא, הואיל ומתחיל בפה וגומר בבני מעיים".

רא"ש: חניכיים ושיניים לא נפשט דינם, והוא ספק נפשות לכן דינו לקולא

ב"י:

ר"ן: נראה שפוסק לחומרא (**כ"י**) – אולי רק כתב זאת כדחיה בעלמא, אך למעשה עדיין סבור לקולא כרא"ש)
כ"י: וברור שאם חלה בצפדינא, שהיא מחלה המתחילה בשיניים ונגמרת במעיים – הוא פקוח נפש
רבינו יונה: מכה של חלל שהיא פקו"ג, דוקה שהתקלקל אחד מהאברים הפנימיים או מחמת בועא' (**רשב"א**, **ר"ן**, **מ"מ**)
[ר"י בן אבא מרי] (סימן של"ד): החושש בשיניו – מותר לעוקרה על ידי גוי (אורחות חיים)

מרן: כל מכת חלל בתוך הגוף, מן השיניים פנימה כולל השיניים, כאשר התקלקל אחד מהאברים, או שנוצרה בועה – היא סכנת נפש. מיחוש – אינו נקרא מכה **רמ"א:** ועקירת שן מחמת הכאב – יעשה על ידי גוי
משנ"ב: החניכיים גם הם מכת חלל. צפידנא לעולם היא סכנה מדין התלמוד. כאב שיניים שהחולה או הרופא אומרים שלא צריך לחלל – אין מחללים. מה שאמר **מרן** על שיניים הוא כשכואב לו מאוד וחלה כל גופו (אפילו לא נפל למשכב), וכן מה שאמר **רמ"א** הוא כשכואב לו מאוד וחלה כל גופו (אפילו לא נפל למשכב), וצריך שיעשה על ידי גוי, כי עקירת שן אינה תרופה ידועה לכאב שיניים ואולי לא יתרפה כלל על ידי זה, ומה שהתיר **מרן** הוא ריפוי על ידי תרופות ולא יותר (ולדעתו לא נחלקו). ובעוקר השן אפילו שהיהודי מסייע לרופא על ידי פתיחת פיו – מותר שהוא סיוע שאין בו ממש (**וט"ז** החמיר בזה). **מ"א** – ויהודי לא יעקור שהוא איסור תורה של חובל.

ביה"ל: יש להוסיף (בעקבות **הגר"א**) שמי שכואב לו מאוד באחד מאבריו וחושש לנזק באחד האברים הפנימיים ואין רופא כדי לשאול שהרי כבר נכנס לגדר ספק נפשות. **בשו"ע הגר"ז** הקל לעקור השן גם בלא חלה כל גופו. יש להקשות על **מ"א** שהרי בעקירת שן הוא מכוון רק להוציא השן, והוצאת הדם היא פ"ר דלא ניחא ליה שהיא מדרבנן, ולכן יש להקל בגוי אף באינו חולה כל גופו.

לו"ח: כאן בעקירת השן שאינו צריך לדם (אע"פ שהוא חובל לרפואה) הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה ואין איסורו אלא מדרבנן, ולכן למעשה יש להקל **כר"ז וכבה"ל** שמותר על ידי גוי גם כשלא חלה כל גופו. ועוד הוכיח שגם לאומרים שמסייע יש בו ממש – אינו אינו אלא איסור דרבנן, ולכן מותר ע"י גוי כשמצטער אף שלא חלה כל גופו.

פס"ת: אספירין: יש מי שהתיר מטעם שהוא מאכל בריאים שהרבה אוכלים אותו בכל יום באופן קבוע (ומוסיפים לזה הסברה שכיום כל התרופות מוכנות ואין מציאות של שחיקת סממנים), ויש שכתב שמותר רק אם הכאב חזק, ואם יודע שסובל ממיגרנה וכאבו ילך ויחמיר – מותר לו ליטול מיד לפני שיפול למשכב. תרופה שחשבוה חז"ל למסוכנת וכיום מקובל בבירור בין הרופאים שאין בה סכנה – מחמירים כדעת ולא מקילים באיסור שבת החמור (**נשמת אברהם**, **הרב אלישיב**)

[ד] מי אומד זמא מותר לעשות

מקור: גמ' (ע"ז כח עא): "... אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: כל מכה שצריכה אומד - מחללין עליה את השבת. אמר רב שמן בר אבא אמר ר' יוחנן: והאי אישתא צמירתא כמכה של חלל דמי, ומחללין עליה את השבת" **ב"י:**

רמב"ן: אם ידוע שמכת חלל זו אינה ממיתה, ואפשר לעכב את הטיפול בלי לסכן החולה – אין לחלל עליו את השבת, וה"ה אם החולה או הרופא אומרים שלא צריך לחלל (**ר"ן, מ"מ**).

רש"י: מה שהותר לעשות הוא דווקא מה שיציל את חייו, אך דבר נוסף שאינו מאיים על חייו - לא יעשו לו, אלא ע"י גוי, (אע"פ שהחולה באופן כללי בגדר 'שיש בו סכנה')

מ"מ: מי שיש בו סכנה עושים לו כל צרכיו, (אפילו שאם לו יעשו אותו הדבר המסויים, לא יביאוהו לידי סכנה)

מ"ר: מכת חלל - אין צריכה הערכה אדם. ועושים לחולה כל מה שרגילים לעשות בחול. אם ידוע שמכה זו אינה גורמת לחולי שימית מיד, אלא יכול להתמתן – לא מחללים עליו

משנ"ב: כל דבר של תרופה או מאכל שמועיל לריפוי החולה, אף על פי שאין סכנה במניעתם, היות ויש בדבר מעט צורך וזה דרך טיפולו בחול – מותר לעשות לחולה שיש בו סכנה. אם הדבר הנוסף הזה הוא איסור תורה – עדיף שיעשה על ידי גוי בתנאי שזה לא יעכב כלל הטיפול. כשהרופא או החולה אומרים שאין צריך טיפול – לא מחללים. חולי הממתין הוא כשידוע בבירור שהמחלה לא תחמיר על ידי עיכוב הטיפול עד מוצ"ש.

ביה"ל: גדר מה שהותר לחולה שיש בו סכנה, אם הוא רפואה או כל צרכיו תלוי במחלוקת הראשונים, **רמב"ן** (רשב"א, ר"ן) המחמירים, ו**המגיד משנה** המקיל, וברור שמרן פסק לקולא כדעת הסוברים שעושים לו כל מה שצריך ממש, וכתב הרשב"ץ [ח"א נ"ד] "נראה שאפילו משום ישוב דעתו של חולה, אפילו אינו צריך לרפואתו אלא ישוב דעתו בלבד, והוא הדין שאר מלאכות שהחולה מתישב דעתו בהם שעושין אותן בשבת". ורצה הביה"ל להחמיר כדעת הראשונים המחמירים ולכן כתב במ"ב שאם הן מלאכות דאורייתא יש להעדיף להחמיר לעשותן על ידי גוי. כל החומרה לא נאמרה אלא 'במה שברור שלא יכבד חוליו על ידי מניעת הדבר, אבל מה שיש חשש שעל ידי מניעתו יחלש ויכבד חוליו – לכו"ע מחללים", וכן אם על ידי עשייתו יתחזקו איברי החולה - גם מחללים.

לו"ח: מחלוקת זו תלויה במחלוקת הראשונים אם שבת הותרה או דחויה, רשב"א ור"ן לשיטתם שדחויה ולכן החמירו גם כאן, וראשונים רבים סוברים שהותרה וה"ה כאן (דע' תוספות, מהר"ם מרוטנבורג, רא"ש, רבינו ישעיה הראשון, רשב"ש, רמב"ם, מ"מ) ומרן פסק כמותם לקולא ממש (וכך גם הקלו כמה אחרונים כשו"ע הגר"ז, ר"ח סולביצ'יק), שכל חושיב"ס עושים לו כל מה שיש בו מעט צורת לרפואתו, והוא מה שהיו עושים לו בחול.

פס"ת: המבקש שיודיעו לחכם להתפלל עבורו או שיודיעו לקרוביו על דבר מחלתו, מותר לעשותו על ידי גוי בטלפון, ולקרובים מותר לבוא על ידי נהג גוי, ואם רופא אומר שבכל אלה תתרף דתעו – יעשו על ידי ישראל. תרופות הומיאופטיות: אם התקבל שהם מרפאות על ידי המומחים לדבר – דינם כשאר תרופות.

[ח] מכה שאינה של חלל

ב"י:

רמב"ן: מכה שאינה של חלל – אין לחלל עליה את השבת, אלא אם החולה או הרופא אומרים שצריך לחלל {וממילא נכנס לגדר ספק נפשות} (ר"ן, מ"מ) **רבינו ירוחם:** מה שאינו סכנה עכשיו, אך עלול להביאו לידי סכנה אח"כ – מחללים עליו רק שבות דרבנן על ידי יהודי

שו"ע:

מרן: מכה שאינה של חלל – יש להעריך על ידי החולה או הרופא, ואם אחד מהם אומר שיש לחלל – מחללים, ואפילו רק אומר אחד מהם שהוא ספק – גם מחללים. **משנ"ב:** גם כשאומר אחד מהם שאם לא יטפלו בו אולי יכבד החולי ועל ידי כך יבוא לידי סכנה – גם מחללים

[ז] גב ביד או גב הרגל

מקור: גמ' (ע"ז כח עא):

... דאמר רב אדא בר מתנה אמר רב: גב היד וגב הרגל הרי הן כמכה של חלל, ומחללין עליהן את השבת".

גמ' (ע"ז יב עב):

"דאמר רבי חנינא: הבולע נימא של מים - מותר להחם לו חמין בשבת; ומעשה באחד שבלע נימא של מים, והתיר רבי נחמיה להחם לו חמין בשבת". **בריייתא** (יומר פד עא): "דתניא: שלשה דברים אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי ששמע משום רבי מתיא בן חרש: ... ומי שנשכו כלב שוטה מאכילין אותו מחצר כבד שלו..." **בריייתא** (יומר פג עב): "דתניא: מי שנשכו נחש קורין לו רופא ממקום למקום..."

ב"י:

רמב"ם: הבולע עלוקה – סכנת נפשות, ועושים כל צרכיו

שו"ע:

מרן: מכה בגב היד או בגב הרגל, בליעת עלוקה- מחללים. נשיכת כלב שוטה עקיצת חרק מסוכן, אפילו בספק ממית – דינם כמכת חלל ומחללים

[ז] מכות שונות

מקור: גמ' (ע"ז כח עא):

... אמר רב שמן בר אבא אמר ר' יוחנן: והאי אישתא צמירתא (רש"י: חולי חמה) כמכה של חלל דמי, ומחללין עליה את השבת... אמר שמואל: האי פדעתא (רש"י: פצע מכת חרב) סכנתא היא, ומחללין עליה את השבת... אמר רב ספרא: האי עינבתא (רש"י: אבעבוע הדומה לענבא) - פרוונקא דמלאכא דמותא היא... אמר רבא: האי סימטא (רש"י: נפח העומד באדם) - פרוונקא דאשתא היא..."

ב"י:

רי"ף: העתיק מימרות אלו

ר"ן: ענבתא = שחין בפי הטבעת

ה"מ: פדעתא = כל מכה של ברזל [(הג"מ) ב"י בסו"ס כ"ט]

ב"י: אשתא צמירתא = קדחת (ע"פ רש"י)

רמב"ם: אשתא צמירתא = חום הגורם לצמרצורת

רבינו ירוחם: אשתא צמירתא = חום הבא עם תחושת קור

שו"ע:

מרן: כל מכה מחמת כלי ברזל, שחין בפי הטבעת, סימטא [=פורונקולו], חום גבוה עם צמרמורת - מחללים **משנ"ב:** חום גבוה כגון טיפוס או הדומה לו, שבא עם צמרמורת ומעשבר מהרגשת חום לקור – מחללים, אך קדחת מצויה – אינה סכנה ויטפלו בו על ידי גוי.

ביה"ל: תבואות שור הסתפק אם מה שהותר הוא מכת ברזל בכוח או אפילו בנחת.

פס"ת: חתך על ידי כלי מזוהם שיכול לגרום להרעלת דם (שנמשך ממנו קו אדום), פצע מזוהם שיש בו נפיחות או גרם לדלקת בבלוטות הנימפה (שש"כ), חתך הגורם לשטף דם ורידי או עורקי – מחללים. וכן פורונקול גדול, מכת שמש,

קוץ מתחת לציפורן, כוויה בשטח גדול, כל הרעלה או בליעת גוף חד, עקיצה חרק למי שיש אלרגיה, נשיכת כלב שוטהף שריטת חתול (שש"כ). מידת החום היא

מעל 38- יקח תרופות, מעל 39 ואין זו הצטננות – מחללים. ובתינוק על עליה בחום היא חולה שאב"ס, ואם לא ברור מה מקור החום אף מחללים עליו.

[ח] מי שאחזו דם

ב"י:

אורחות חיים: מי שאחזו דם – מקיזים לו דם (רבינו שם טוב)

שו"ע:

מ"ר: מי שאחזו דם [=פוליסטימיה] – מקיזים לו דם מיד
משנ"ב: על ידי יהודי. אם אחזו מעט והא רק מיחוש – לא

[ט] חולי העין

מקור: גמ' (ע"ז כח עב): "ההיא אמתא דהואי בי מר שמואל דקדחא לה עינא בשבתא, צווחא וליכא דאשגח בה, פקעא עינא. למחר נפק מר שמואל ודרש: עין שמרדה – מותר לכוחלה בשבת. מאי טעמא? דשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו. כגון מאי? אמר רב יהודה: כגון רירא, דיצא, דמא, דימעתא, וקידחא – ותחלת אוכלא, לאפוקי סוף אוכלא ופצוחי עינא דלא".

רש"י: רירא = נוטפת עינו כירא... דיצא =... לשון נעילה ותחיבה. קדחא = חמימות. תחלת אוכלא – בתחלת החולי... ופצוחי עינא – קצא לכוחלה כדי להאיר מראית עינו.

ב"י:

רמב"ם: כגון: 'ציר', או שהיו דמעות שותתות מהן מרוב הכאב, או שהיה דם שותת מהן, או שהיה בהן קדחת'

שו"ע:

מ"ר: כאב עיניים או אפילו עין אחת, עם ציר, או ששותתות עיניו דמעות מהכאב, או שותת דם, או ריר בתחילת המחלה – מחללים
משנ"ב: {כי העין קשורה ללב ויש בחוליה סכנת נפש}. ריר בסופו – אין מחללים, וכן מי שעושה תרופה להאיר מאור עיניו – אינם סכנה

[י] גדר מומחה

מקור: גמ' (יומא פג עא): "חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין. אמר רבי ינאי: חולה אומר צריך, ורופא אומר אינו צריך – שומעין לחולה, מאי טעמא? 'לב יודע מרת נפשו' (משלי יד). פשיטא! מהו דתימא: רופא קים ליה טפי, קא משמע לן. רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך – שומעין לרופא. מאי טעמא – תונבא (רש"י: טשטוש הלעת מחמת החולי) הוא דנקיט ליה".

ברייטא (יומא פד עב): "ואין עושין דברים הללו לא על ידי גויים ולא על ידי כותיים, אלא על ידי גדולי ישראל. ואין אומרין יעשו דברים הללו לא על פי נשים ולא על פי כותיים, אבל מצטרפין לדעת אחרת".

ב"י:

רש"י: אם אשה או גוי יגידו שיש לחלל – לא סומכים עליהם, אך הם שווים להצטרף לגעת אדם אחר (**ב"י**: כדי להכריע במחלוקת דיעות, כגון שתיים אומרים צריך, ושלושה אומרים צריך, מצטרפת האשה להפוך לחצי חצי ונכנס לגדר ספק לקולא)

ר"ן: ויולדת תמיד נאמנת {לפי שזו מלאכתה}, ואם אשה אומרת 'צריך', וכל האחרים אומרים 'לא יודעים' – מחללים על פיה {לפי שמכניסה לכלל ספק} (**רא"ש**)

ד"מ: סתם אדם שנחשב לבקי – דווקא ישראל, אך סתם גוי – לא נאמן (**איסור והיתר**)

ד"מ [ס"ק י מהב"י סימן ש"ו]:

שז"ע:

מרון: כל חולי שהרופא אומר שהוא סכנה, אפילו יהיה זה חיצוני – מחללים. אחד אומר מסוכן, והשני אומר שלא – מחללים. יש מי שאומר שכל אדם נחשב מומחה מעט וכבר מביאו לכלל ספק נפשות שמחללים.

רמ"א: דוקה סתם ישראל, אבל סתם גוי – לא סומכים עליו. מי שרוצים לאונסו לעשות איסור גדול – לא יכול אדם אחר לחלל עליו שבת כדי להצילו

משנ"ב: רופא גוי מומחה – נאמן. אם החולה אומר שצריך תרופה מסוימת, ורופא אומר לא צריך – מאמינים לחולה, ואם הרופא אומר שתזיק לו – לא עושים לו. מה שאמר מרן שמאמינים לסתם אנשים הוא כשיודעים קצת רפואה, וגם אינם נאמנים נגד דעת רופא. אם הדיוט אמר לחלל – עדיף לעשות על ידי גוי. הלכה כרמ"א שגוי סתם אינו נאמן. אם רוצים לכפות יהודי לעשות אחת מג' עבירות חמורות ומסתבר שהנאנס יעדיף למות מאשר לעבור – אולי יהיה מותר לחלל עליו.

ביה"ל: אם שני רופאים נחלקו ואחד מומחה יותר – מאמינים דווקא לו. מה שעושים רצון החולה שמבקש תרופה נגד דעת הרופא הוא כשאומר שכואב לו וזה יועיל לו, אבל אם המחלה ידועה ורופא אומר שתרופה זו לא טובה לו – לא שומעים לחולה אא"כ הוא בטוח מאוד שזה יועיל לו או שמתרף דעתו אם לא יעשו לו. וליודלת לעולם מאמינים.

פס"ת: כיום שומעים לרופא מדופלם, גוי או מחלל שבת, לפי שלא מרע נפשיה לקלקל שמו, וכבר הכניס החולה לכלל ספק פק"נ. אם החולה הולך כבריא – נתון לשיקול דעת המורה.

רשב"א: נטה לומר שאין לחלל שבת על ידי יהודי כדי להציל יהודי מלהשתמד {לפי שאין אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חברל}.

תוספות: מותר לאדם לעשות איסור קטן כדי להציל חברו מאיסור חמור **ב"י:** (בעקבות התוס') מותר לחלל שבת אפילו באיסורי תורה על ידי יהודי, ואפילו כופין על כך, כדי להציל אדם משמד {שהוא איסור גדול}

[יא] תחילת הטיפול

טור: אין לעכב תחילת הטיפול כדי לחלל פחות שבתות, אלא יתחיל מיד בשבת, אפילו שעל ידי זה יבוא לחלל שבת אחת יותר

שז"ע:

ב"י: אין

מרון: לא מאחרים תחילת הטיפול כדי לחלל שבת אחת פחות, אלא מתחילים מיד בשבת בטיפול הנצרך לחולה שיש בו סכנה

משנ"ב: מדובר שיזיק לחולה עיכוב הטיפול [שלא כבסעיף ד]

[יב] מי מחלל

מקור: ברייתא (יומא פד עב): "ואין עושין דברים הללו לא על ידי גויים ולא על ידי כותיים - אלא על ידי גדולי ישראל. ואין אומרים יעשו דברים הללו לא על פי נשים ולא על פי כותיים, אבל מצטרפין לדעת אחרת".

[נוסחת הרי"ף: ברישא במקום 'כותיים' – 'קטנים', ובסיפא במקום 'על פי' – 'על ידי']

ב"י:

רמב"ן: עדיף לעשות המלאכה בשינוי בתנאי שאין זה גורם לאיחור בטיפול בחולה

מ"מ: חלוק עליה לקולא שאין צורך לעשות בשינוי {ומהרמב"ם משמע שהחמירו רק ביולדת}

תוספות: אפילו שאפשר לעשות על ידי גוי – יעדיפו לעשות על ידי ישראל {שמא יתעצל הגוי והחולה יסתכן}

ד"מ: 'ואם ישראל יכול לעשות על ידי שינויה (בלי דיחוי) – עדיף' (אור זרוע) [והשווה לשיטת הרמב"ן]

רא"ש: {הטעם שאין לעשות על ידי קטנים – לפי שלעיתים הם לא יהיו שם ואז יחפשו אחריהם ובינתיים החולה יסתכן. ועל ידי נשים או גויים – לפי שהם יחשבו שקוראים רק להם כי בעצם זה אסור, ואז לא יעשו מה שיש לעשות כי יחשבו שבעצם אסור, והחולה יסתכן}

רמב"ם: כדי שלא תהיה השבת קלה בעיניהם [וכן כתב שמוסרים לגדולי ישראל לפי שנשים דעתן קלה ולא סומכים עליהן]

מ"מ: וטעם זה שייך דווקא עבור נשים או כותים

(**ב"י** – אך אין הוא טעם לאסור בקטנים (שהרי ילדמו הדין כישגדלו) או גויים, וקשה למה המימרא בגמ' התחלקה לשתיים)

ר"ן: טעם הרמב"ם שייך גם בקטנים, שכן נראה שהכוונה שאם יעשו על ידי קטנים או נשים או גויים יחשבו כולם שאים הדבר מותר ממש, ואם לא ימצאו קטנים – לא יתירו לעשותו על ידי גדולי ישראל. ולמעשה ברור. וכן שאין מוסרים רק להם עסק זה – שמא יתעצלו בו שאינם אחראיים, אלא מוסרים להם יחד עם עוד ישראל אחר.

רבינו ירוחם: אם אשה או גוי עושה מעצמו – אין מוחם בידם (**ר"ן**)

[יג] אשרי חזריז

מקור: ברייתא וגמ' (יומא פד עב): "תנו רבנן: מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין. הא כיצד? ראה תינוק שנפל לים – פורש מצודה ומעלהו. והזריז הרי זה משובח ואין צריך ליטול רשות מבית דין – ואף על גב דקא צייד כוורין. ראה תינוק שנפל לבור – עוקר חוליא ומעלהו. והזריז הרי זה משובח ואין צריך ליטול רשות מבית דין – אף על גב דמתקן דרגא. ראה שננעלה דלת בפני תינוק – שוברת ומוציאו, והזריז הרי זה משובח ואין צריך ליטול רשות מבית דין – ואף על גב דקא מיכוין למיתבר בשיפי מכבין.... וצריכא, דאי אשמועינן ים – משום דאדהכי והכי אזל ליה, אבל בור דקא יתיב – אימא לא, צריכא. ואי אשמועינן בור – משום דקא מיבעית, אבל ננעלה דלת – אפשר דיתבי בהאי גיסא ומשביש ליה באמגוזי, צריכא..."

ב"י: מוסרים לגדולי וחשובי הציבור והמנהיגים, ולא דווקא לתלמיד החכמים גדולי התורה

ראב"י"ה: אם חולה צריך יין חם – יחמם הגוי אפילו שעושה בכך יין נסך {שהוא איסור דרבנן, עדיף מאשר שיהודי יבשל שהוא דאורייתא}

ב"י: יש לומר שהוא חולה שאין בו סכנה, והיהודי מוזג היין לכלי והגוי מבשל, כך היין לא מתנסך אלא רק קרוב לכך, ומלאכתו נעשית על ידי גוי שמותר בחשאב"ס (כי אם היה חולה שיש בו סכנה – עדיף שיעשה על ידי יהודי)

ד"מ: אפילו בחולה שיש בו סכנה, היכא שהגוי יעשה המעשה בלא עיקוב כלל – מעדיפים לעשות על ידי גוי

שו"ע:

מ"ר: יש להשתדל לעשות החילול על ידי החשובים שבישראל ולהעדיפם על שימוש בנשים, קטנים או גויים

רמ"א: נוהגים שאם אפשר עדיף שיעשה ישראל בשינוי, ואם הגוי מצוי שם, ואין זה מעכב כלל הטיפול – עדיף שיעשו כך (אם יש לחשוש שהגוי יתעצל במלאכת ההצלה – יעשה יהודי)

משנ"ב: {קטנים וגויים – שמא פעם אחת לא יהיו ויחפשו אחריהם, נשים – שייסיקו מכך שבאמת אסור לחלל השבת לחולה, או שמא הן תתעצלנה בטיפול, או שתבאנה לחלל היכא שאין צריך}. לדע' מרן כולם עומדים באותו המעמד – עדיף שיעשו חכמים הדבר. **ט"ז** – חלק על רמ"א וגם **המ"ב** נטה לדע' מרן שיעשה יהודי.

פס"ת: נחלקו האחרונים אם בטלפון יש עניין לעשות המלאכה על ידי שניים, ולמעשה עדיף שירים ויחזיר השפופרת בשינוי על ידי מרפקו או בשתי ידיו. בפק"נ מותר לקראו לכל רופא ואף אם יש אחד מצוי והשני נמצא רחוק מכאן 'שלא מן הכל זוכה אדם להתרפאות'.

ב"י: איןשו"ע:

מ"ר: המציל נפשות משובח ואין לו לדקדק אם על ידי זה יעשה איסור נוסף (בפסיק רישא), כגון: הפורש מצודה כדי להציל ילד התובע ועל ידי הרמתה גם דג דגים

משנ"ב: דוגמאות נוספות: כשמוציא תינוק מבור עושה חוליה לבור, שובר דלת כדי לחלץ התינוק ובכך עושה נסרים להדלקה

פס"ת: וכן קטן שהלך לאיבוד או נמצא משוטט ומבוהל – יש להודיע למשטרה ולחלל עליו.

[יד] דין השחיטה

ב"י:שו"ע:

מ"ר: אם החולה צריך בשר – מותר לשחוט בעבורו ואין להאכילו נבילה המצויה שם. ואם הוא צריך מיד – יאכילוהו מה שמוכן כבר

משנ"ב: {א. כי שבת הותרה, ב. שמא יקוץ באכילת נבילה, ג. אכילת נבילה היא איסור בכל כזית ושחיטה הוא איסור אחד}. קטן – עדיף להאכילו מדי נבילה.

הגהות מרדכי – אם צריך יין חם, יכין היהודי והגוי יבשל [קשה: שכתב 'שיכין היהודי', שכן להלן בס"ק נח הביא דעת פרמ"ג שיהודי שהכין וגוי בישל - פטור אבל אסור, וצ"ל שגם כאן לא יכין רק יתן לגוי לעשות הכל], {ד"מ- לפי שאיסור יין נסך הוא קל מדרבנן ואין אדם קץ בו, מ"ב – ואף יתכן שלא יתנסך כך אם הגוי לא ינערו}, והמקל לעשותו בעצמו - יש לו על מה לסמוך

פס"ת: כשיש להעביר החולה לביה"ח מותר להזמין אמבולנס ואין להעדיף שכן בדוקה, במיוחד אם נהג האמבולנס גוי, ואם נוסע באוטו עדיף שיהיה זה עם שומר שבת.

מהר"ם מרוטנבורג: אם החולה צריך בשר אע"פ שיש מן המוכן בשר נבילה – מותר לשחוט לו {טור: כי השבת אצלו כחול לכל דבר} {רא"ש} **ראב"ד:** אך אם הנבילה בנמצא והוא צריך לאכול מיד - מאכילים אותו נבילה **ר"ן:** כי האוכל נבילה עובר על לאו על כל כזית ושחיטה היא מלאכה אחת בלבד **רא"ש:** הקילו כאן {שמא החולה יקוץ לאכול נבילה ויסתכן} {ולדע' הרשב"א טעם זה הוא מרמהר"ם עצמו}

רשב"א: הדין תלוי במחלוקת אם שבת דחווה או הותרה, למי שאומר הותרה – שוחטין, למי שאומר דחווה – מאכילו נבילה. והלכה שדחווה אך לא חלק לדינא **רמב"ם:** שבת דחווה אצל סכנת נפשות (ר"ן) **ד"מ:** הלכה כרא"ש

[טז] גרוגרת אחת

מקור: גמ' (מנחות סד עא): "אמר רבה: חולה שאמדהו לגרוגרת אחת, ורצו עשרה בני אדם והביאו עשרה גרוגרות בבת אחת - פטורין, אפילו בזה אחר זה, אפילו קדם והבריא בראשונה".

ב"י: איןשו"ע:

מ"ר: צריך החולה גרוגרת אחת, ורצו עשרה וכל אחד הביא גרוגרת אחת – אף אחד לא חטא ויש להם שכר טוב על המאמץ

משנ"ב: כלומר, החולה בהול ורצו כמה אנשים כדי להצילו ואחד הביא ראשון ונתרפה בזה - אעפ"כ אין להם חטא ולהפך יש להם שכר

[טז] שתי גרוגרות

מקור: גמ' (מנחות סד עא): " בעי רבא: חולה שאמדהו לשתי גרוגרות, ויש שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושלש בעוקץ אחת, הי מינייהו מייתנין? שתיים מייתנין דחזו ליה, או דלמא שלש מייתנין דקא ממעטא קצירה? פשיטא שלש מייתנין"

ב"י:

ר"ן: ואם צריך לשתיים, ויש שתיים בעוקץ אחד ושלש בעוקץ אחד- יכרתו העוקץ שיש בו שתיים {לפי שאין לרבות בשיעורים בלי צורך} (**רא"ש**, **רשב"א**)

ד"מ: ואם הדבר בהול – לא מדקדקים (**הגהות מרדכי**)

שו"ע:

מרן: צריך שתי גרוגרות, יתלשו שלוש בענף אחד ולא פעמיים אחת בענף אחד, שיש להשתדל למעט בכמות המלאכות. ואם יש שניים בעוקץ אחד, ושלש באחד – יתלשו הראשון, שיש גם למעט בכמות האיסור.

משנ"ב: וה"ה בכישול שיש לעשות רק הכמות הנצרכת. ואם הוא בהול – אין לדקדק כלל.

פס"ת: וה"ה אם יש לו שני נרות, אחד גדול ואחד קצר שידליק זה שידלק פחות זמן, פלורסנט ולא נורת רתך, נורה אחת ולא שתיים. ובבהול אין לדקדק.

[יז] חולה שאין בו סכנה, או שיש בו סכנת אבר

מקור: וגמ' (קכט עא): " כדרב עולא בריה דרב עילאי, דאמר: כל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי בשבת. וכדרב המנונא, דאמר רב המנונא: דבר שאין בו סכנה - אומר לנכרי ועושה".

גמ' (ביצה כב עא): "אמימר שרי למכחל עינא מנכרי בשבתא. איכא דאמרי: אמימר גופיה כחל עינא מנכרי בשבתא. אמר ליה רב אשי לאמימר, מאי דעתיך? - דאמר עולא בריה דרב עילאי: כל צרכי חולה עושין על ידי נכרי בשבת, ואמר רב המנונא: כל דבר שאין בו סכנה - אומר לנכרי ועושה. הני מילי - היכא דלא מסייע בהדיה, אבל מר - קא מסייע בהדיה, דקא עמיץ ופתח?! - אמר ליה: איכא רב זביד דקאי כותך, ושניי ליה: מסייע אין בו ממש."

חולה שאין בו סכנה		רא"ש	① רשב"א (בדעת רא"ש)	② ר"ן (בדעת רא"ש)	③ רמב"ן	רמב"ם	מ"מ (בדעת רמב"ם)	④ ב"י (בדעת רמב"ם)	ד"מ (כרשב"א)
אין סכנת אבר	דאורייתא	אומר לגוי	אומר לגוי	אומר לגוי	אומר לגוי	אומר לגוי	אומר לגוי	אומר לגוי	אומר לגוי
	דרבנן	ספק	מותר לישראל	אסור לישראל	ישראל בשינוי	עושה ישראל?	אבר אחד- אסור כל הגוף- יהודי	יש עיקר- אסור אין עיקר - מותר	מותר לישראל
יש סכנת אבר	דאורייתא	אומר לגוי	אומר לגוי	אומר לגוי	אומר לגוי	אומר לגוי	אומר לגוי	אומר לגוי	אומר לגוי
	דרבנן	עושה ישראל	מותר לישראל	עושה ישראל	ישראל באופן רגיל	עושה ישראל?	אבר אחד- אסור כל הגוף- יהודי	יש עיקר- אסור אין עיקר - מותר	מותר לישראל

ב"י:

רא"ש: חולה שאין בו סכנה, אך יש בו סכנת אבר – מותר לומר לגוי לעשות כל מלאכה ומותר ליהודי לעשות עבורו מלאכות דרבנן. אם אין סכנת אבר – נשאר בספק האם מותר ליהודי לעשות איסורי דרבנן

רשב"א: גם אין סכנת אבר – מותר ליהודי לעשות איסורי דרבנן
ר"ן: אם אין סכנת אבר – אסור ליהודי לעשות אפילו איסורי דרבנן
רמב"ם: "חולה שאין בו סכנה: ... אם היו צרכין שאין בהם מלאכה – עושין אותן אפילו על ידי ישראל" (**טור** – משמע שהתיר שבות על ידי ישראל)

מ"מ (בד' הרמב"ם): מותר שבות על ידי ישראל רק לחולי שכולל כל הגוף, אבל באבר אחד – לא הותר לישראל שום שבות

ב"י (בד' הרמב"ם): אין להבחין הים חולי מקצת או כל הגוף, וכן אין להבחין בין סכנת אבר או לא, אלא שבכל מקרה הותר ליהודי לעשות שבות שאין לה עיקר מהתורה, אבל מה שאין לו עיקר שמחמתו נאסר – מותר (ביאור האסור: מה שדומה למלאכה או שנאסר משום שחיקת סממנים, כגון: כחילת העין)

ד"מ: הלכה לקולא שבחולה שאין בו סכנה, אפילו שאין בו סכנת אבר – מותר ליהודי לעשות מלאכת שבות {שכן הוא ספק דרבנן לקולא}

רמב"ן: חושאב"ס ואין סכנת אבר – ישעה היהודי שבות על ידי שינוי, ובסכנת אבר – ישעה שבות ללא שינוי

ב"י: כשאמרו שאסור ליהודי לעשות, זה כולל החולה עצמו שאסור לו אפילו לגעת בתרופה, אך אם הגוי שם התרופה בפיו – לבלוע מותר כי זה נקרא סיוע קל

שו"ע:

מ"ר: חולה שאין בו סכנה, כגון שנפל למשכב, (**רמ"א:** והוא הדין אם חלה כל גופו) – אומרים לגוי לעשות כל צרכיו. בדין יהודי אם יעשה עבורו איסורי דרבנן: **א.** תמיד – מותר, **ב.** יש סכנת אבר – מותר, אין סכנת אבר – אסור, **ג.** יש סכנת אבר – יעשה כרגיל, אין סכנת אבר – יעשה בשינוי, **ד.** אם הוא מה שיש לו עיקר מדאורייתא – אסור תמיד, ואם אין לו עיקר מהתורה – תמיד מותר, והלכה כדעיה שלישית.

רמ"א: צרכי קטן = חולה שאין בו סכנה ולכן מותר לגוי לבשל לתינוק שאין לו מה יאכל. מה שאסור לישראל לעשות – אסור גם לחולה לעשות עבור עצמו, אבל אם הגוי מכין הכל – מותר לחולה לסייע מעט {לפי שאין בזה ממש}

משנ"ב: אם יש אבר שהרופא אומר שאם ילא ירפאו אותו יבוא האדם לידי סכנה – גם זה פיקוח נפש. (אם יש סכנת אבר – כמעט לכו"ע יכול יהודי לעשות בידיים שבותים בלא שינוי). **ח"א-** גם אם יש שם גוי לעשותו עדיין מותר לישראל. אמירה לגוי באיסור דרבנן (שבות דשבות) – מותר אם יש רק מקצת חולי [שז ה]. ביאור דיעה **ד** – נסמך מהתורה כגון לכחול העין שדומה למלאכת כותב. **מ"ב** – הלכה לדידהו כמרן שכך סברו רוב האחרונים. כדי להאכיל תינוק יכולה האם לטלטל מוקצה בלי שינוי {לפי שהוא קל מסתם איסור דרבנן שצריך בו שינוי}. **פרמ"ג** – אם הגוי יבשל – יעשה הוא הכל ולא שיכין היהודי שהוא פטור אבל אסור. כשעושה הגוי לחולה, אפילו דאורייתא, מותר לכל אדם לסייע קצת, כאשר הדבר היה נעשה גם מעצמו בלי הסיוע, כגון: כוחל עינו שהחולה פותח וסוגר העין, **מ"א-** אבל אם בלי הישראל לא נעשית המלאכה – אסור, **מ"ב-** ויש מחמירים בכל דין סיוע.

לו"ח: אבל לחולה גדול שאין בו סכנה – אסור לאכול מוקצה, אפילו שהוא מוקצה דיומא, כגון: פירות הנושרים {שהרי לפי כמה ראשונים חמור מוקצה כעין דאורייתא} ורק הקילו לקטן כדי שיאכל. וכן אין להתיר לו חלב שחלבו גוי, לפי שהוא ספק דאורייתא {שמא ערבו בו חלב טמא} – לא הותר לחולה שאין בו סכנה, אלא אם זה מקום שאין מצוי בו חלב טמא כלל (שאז הוא רק מצד גזירת חכמים והותר כבישולי עכו"ם).

פס"ת: בסכנת אבר – יש על מי לסמוך לעשות איסורי תורה על ידי ישראל כשאין לפניו גוי לעשותו (**שו"ע הגר"ז, גרשז"א**). לעניין קטן, אם החשש הוא שיקבל קלקול קיבה – מותר גם לחלל. גיל הקטן, למקדימים הוא שנתיים ולמאחרים תשע וכל תלוי בכוח הקטן והאם הוא כבר רגיל לאכול אוכל רגיל.

[יח] המקיז דם

[מקור: ברייתא (קט ע"א):] "אמר רב חייא בר אבין אמר שמואל: הקיז דם ונצטנן - עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז. שמואל צלחו ליה תכתקא דשאגא (=כסא של תדהר), רב יהודה צלחו ליה פתורא דיונה (=מין ארז, עץ בוק), לרבה צלחו ליה שרשיפא (=ספסל). ואמר ליה אביי לרבה: והא קעבר מר משום 'בל' תשחית! - אמר ליה בל תשחית דגופאי - עדיף לי".

ב"י:

[ריטב"א:] וכל שכן שהוא הדין לחולה

שו"ע:

מרן: מי שהקיז דם וסובל מהקור – מותר לעשות לו מדורה

משנ"ב: כל חולי שיש בו סכנה וקר לו – מחממים בעבורו, 'שחולה מסוכן הוא אצל צינה', ועדיף שיעשה גוי.

[יט] בישולי עכו"ם

[מקור: גמ' (קט עא):] "כדרב עולא בריה דרב עילאי, דאמר: כל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי בשבת. וכדרב המנונא, דאמר רב המנונא: דבר שאין בו סכנה - אומר לנכרי ועושה".

ב"י:

רמב"ם: גוי המבשל לחולה שאין בו סכנה – אין בזה בישולי עכו"ם (רבינו ירוחם)

[רשב"א:] היות והגזירה היא משופם שמא יבוא לאכול עם הגוי, והוא איסור קל, לא גזרנו כלל על חולים, אפילו שאב"ס

ר"ן: {היות והותר לגוי לעשות כל צרכי חולה בשבת, לא רצו לחלק ולהחמיר בבישול} אך אסור לבריא לאכול ממנו לערב

רא"ה: {היות ואין בו גזירת איסור חתנות כלל} מותר גם לבריא לערב

ב"י: הותר רק לחולה, אך לבריא – אין להתירו

[ד"מ:] העתיק כל הדיעות בס"ק י'

שו"ע:

מרן: חולה שאב"ס – מותר בבישולי עכו"ם

משנ"ב: {פרמ"ג-ואע"ג שאיסורי דרבנן אחרים לא הותרו לחשאב"ס, כאן הוא איסור שאינו מחמת עצמו}, והחולה מברך עליו, ט"ז- למוצ"ש – אסור אפילו לחולה, והכלים צריכים הכשר, אך חרס בהגעלה, והאיסור בטל ברוב. ש"ך (ונראה שהיא דעת הרמ"א) - הקל בכל אלה, מ"ב- מחמיר, אך הסומך להקל לא הפסיד.

[כ] ריפוי העין

[מקור: גמ' (קח עב):] "כי הא, דרבין הוה שקיל ואזיל אחוריה דרבי ירמיה אגודא דימא דסדום, אמר ליה: מהו למימשי מהני מיא בשבת? - אמר ליה: שפיר דמי. מהו למימץ ולמיפתח? אמר ליה: זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי; דאמר רבי זירא, זימנן אמר לה משמיה דרב מתנה וזימנן אמר לה משמיה דמר עוקבא, ותרווייהו משמיה דאבבה דשמואל ולוי אמרין, חד אמר: יין בתוך העין - אסור, על גב העין - מותר, וחד אמר: רוק תפל, [אפילו] על גב העין - אסור... מדאמר שמואל: שורה אדם פיתו ביין ונותנו על גב העין בשבת".

ב"י:

ב"י: כל פעם שהוא פותח וסוגר העין – מוכחא מילתא שהוא עושה זאת לרפואה ולכן זה לעולם אסור.

שו"ע:

מרן: אין לתת יין לתוך העין, אך מותר לתת מלמעלה בתנאי שהוא לא ימצמן העין. רוק תפל – לעולם אסור

משנ"ב: {ואיסור הוא גזירת שחיקת סממנים}, ועתה שאין רוחצים ביין סתם – אסור. מותר לשטוף פיו ולהעביר הרוק על עינו. אם לא מצליח לפתוח העין – יכול ללחלח ברוק תפל, {שאיין זו מחלה כלל לכן לא גזרו בה}.

[כא] קילורין

מקור: גמ' (יח עא): "...ומניחין קילור על גבי העין, ואיספלנית על גבי מכה (ערב שבת עם חשיכה) - ומתרפאת והולכת כל היום כולו".

גמ' (קח עב): "אמר מר עוקבא אמר שמואל: שורה אדם קילורין מערב שבת ונותן על גב עינו בשבת ואינו חושש". **(רש"י):** כיון שעושה זאת מערב שבת - אין טעם לגזור על כך שכן יש בזה היכר)

ב"י:

רא"ש: מה שכתוב שיניחו מע"ש: הוא ב קילור עבה (הדומה לאיספלנית) {שיש בו גזירת סממנים או גזירת שמא ימרח}, אך כאן שהותר להניחו בשבת: הוא בקילור צלול {שהוא כמו רחיצת העין, ואין סיבה לגזור בו} **(ר"ן, טור)**
תוספות: מה שכתוב שיניחו מע"ש: הוא כאשר הוא לרפואה ממש, אך כאן שהותר להניחו בשבת - מיירי בבריא ומניחו לתענוג

סמ"ג: מה שכתוב שיניחו מע"ש: הוא בנותן בתוך העין (ולכן יתן מע"ש), וכאן שהותר להניחו: הוא בנותן על גב העין

ב"י: הלכה כרא"ש

ד"מ: ואם עמיץ ופתח - אסור לתת אפילו על גב העין **(מ"מ, הגהות אשרי"י)**

[כב] דין השמן

מקור: ברייתא (יומא נג עב): "תא שמע: סכין ומפרכסין לאדם, ואין סכין ומפרכסין לבהמה. מאי לאו דאיכא מכה, ומשום צער? - לא, דגמר מכה ומשום תענוג". **(רש"י):** מפרכסין - גלדי המכה

גמ' (קלד ב): "גופא, **אמר רב:** אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת. **ושמואל** **אמר:** נותן חוץ למכה, ושותת ויורד למכה. מיתיבי: אין נותנין שמן וחמין על גבי מוך ליתן על גבי מכה בשבת! - התם משום סחיטה. - תא שמע: אין נותנין חמין ושמן על גבי מוך שעל גבי מכה בשבת! - התם נמי משום סחיטה. תניא כוותיה דשמואל: אין נותנין חמין ושמן על גבי מכה בשבת, אבל נותנין חוץ למכה, ושותת ויורד למכה... **מיתיבי:** אין נותנין שמן וחמין על גבי מוך ליתן על גבי מכה בשבת!"

ב"י:

מרדכי: בשמן מותר אל לא בחלב {מפני בנימוח ויש בו מלאכת ממרח} **(סמ"ג, הג"מ)**

תוספות: המחלוקת בין רב ושמואל, קיימת רק במקרה והשמן מעורב עם המים החמים ואז הלכה כשמואל שנותן חוץ למכה, אך בנפרד ודאי מותר **(רבינו ירוחם)**

שו"ע:

מרן: מותר להעביר גלדי מכה בשמן. בחלב - אסור {שהוא ממרח}. נתינת שמן ומים כדי לרפא מכה - מותר רק כשנותן מבחוץ ושותת מאליו על המכה.

משנ"ב: נראה שהיום שאין סכין אלא לרפואה - אסור [שכו א], אך בסוף המכה - עדיין מותר. שמן לבד או מים חמים לבד - מותר לתוך המכה. ועל גבי המוך: שמן - מותר, מים - אסור {שמכבס וסוחט}. לתת מחוץ למכה - גם בימינו מותר.

פס"ת: ע"פ המג"א - משחה שכולה נבלעת בגוף יש להתירה לחולה אף שאין בו סכנה. מג"א ע"פ ב"י - משחה רכה מאוד הנוזלת מעצמה מהכלי שלה מותר למורחה ואין בה איסור ממרח.

[כג] ספוג על המכה

מקור: גמ' (קלד ע"ב): "תנו רבנן: נותנין על גבי המכה מוך יבש וספוג יבש, אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבשין. קשיא כתיתין אכתיתין! - לא קשיא, הא- בחדתי, הא - בעתיק, אמר אביי: שמע מינה - הני כתיתין מסו".

ב"י:

רש"י: חדשים שלא היו על גבי מכתו מעולם – הם מרפאים

רי"ף: ישנים - מרפאים

רא"ש: ישנים שלא היו מעולם על המכה – הם המרפאים, אבל אם כבר היו במכה או הם חדשים ממש – לא מרפאים ומותר לתיתם בשבת.

שו"ע:

מרן: מותר לתת בדים וספוגים על המכה להגן עליה, חדשים או ישנים {לפי שאינם מרפאים}, ואם הם ישנים מסוג שלא נתנו מעולם על המכה - אסור {לפי שמרפאים}.

משנ"ב: צ"ע

פס"ת: תחבושות שלנו שהן חדשות וסטריליות ואין בהם מה שמרפא - ודאי מותר לתיתם בשבת (אפילו ישנות)

[כד] נתינת עלה

מקור: ירושלמי (ערובין פ"י ה"א [כו ג]): "רבי יוסי בי רבי בון בשם רבי יסא: מכה שנתרפאת נותנין עליה [[רטייה]] שאינו אלא כמשמרה. רבי בון בשם רבנן דתמן: נותנין רטייה על גבי מכה בשבת שאינו אלא כמשמרה. אמר רבי תנחומא: חוץ מעלי גפנים שהן לרפואה"

ב"י:

סמ"ג: בגריסתו כתוב בירושלמי: "נותנים עלה על גבי מכה בשבת..." והעתיקו להלכה (הג"מ)

שו"ע:

מרן: מותר לתת עלה על המכה {שאינו אלא לשימור}, חוץ מעלה גפן {שהוא מרפא}

רמ"א: אין נותנים גמי על המכה - שגם זה מרפא

משנ"ב: וכן שאר עלים המרפאים – אסור. ומשמע שאין הבדל אם הגמי יבש או לח שאסור.

[כז] נתינת חרטיה

מקור: משנה (עירובין י ג): "מחזירין רטיה במקדש אבל לא במדינה אם בתחלה כאן וכאן אסור". גמ' (שם קיב עב): "תנו רבנן: רטיה שפרשה מעל גבי מכה מחזירין בשבת. רבי יהודה אומר: הוחלקה למטה - דוחקה למעלה, למעלה - דוחקה למטה... אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יהודה. אמר רב חסדא: לא שנו אלא שפירשה על גבי כלי, אבל פירשה על גבי קרקע - דברי הכל אסור! אמר מר בר רב אשי: הוה קאימנא קמיה אבא, נפלה ליה אבי סדיא (רש"י: כרית) וקא מהדר ליה. אמינא ליה: לא סבר לה מר להא דאמר רב חסדא: מחלוקת - שפירשה על גבי כלי, אבל פירשה על גבי קרקע - אסור. ואמר שמואל: הלכה כרבי יהודה! - אמר לי: לא שמיע לי. כלומר: לא סבירא לי.

ב"י:

רש"י: הטעם שאסור להחזיר – שמא ימרח

תוספות: ואין כאן גזירת שחיקת סממנים (רבינו ירושלם)

ראב"ד: אפילו פירשה על גבי קרקע – מותר להחזירה {שכן לדעתו הלכה כתנא

קמא, ואין הוא סובר את פירושו של רב חסדא במחלוקת}

רי"ף (לפי נוסחת הרא"ש): אפילו פירשה על גבי קרקע – מותר להחזירה

(כראב"ד)

רי"ף (לפי נוסחת הב"י): פירשה על גבי קרקע – אסור להחזירה, על גבי הכלי

– הלכה כתנא קמא שמותר להחזיר (ר"ן, רמב"ם, טור)

שיבולי הלקט: לכולי עלמא אם הוציאה בעצמו מרצונו, או שבכל אופן פרשה ממקומה מערב שבת – אסור להחזירה (**ב"י**: לא ברור מניין לחלוקה זו)
ד"מ [ס"ק ט"ז]: מותר לומר לגוי לעשות רטיה לחתך (**איסור והיתר**), אך אסור לתת על החתך אפר מקלה (**מרדכי**)

שו"ע:

מ"ר: רטיה שנפלה: על הרצפה – אסור להחזירה, על הכלי – יחזירה. על ידי גוי – מותר להניחה לכתחילה
רמ"א: אפשר לומר לגוי לעשות רטיה, והוא יכול לשים בה אפר מקלה המרפא **משנ"ב:** {הבעיה היא ממרח, אך בעית שחיקה אין כאן לפי שהיא מוכנה מאתמול}. כשמחזיר הרטיה לא יקשור בקשר כפול. ומותר רק שנפלה אך אם הוא הוציאה מעצמו – אסור להחזיר, וי"א שגם בזה מותר (**שעה"צ**: שמרן מתיר גם כשהוציא מעצמו). ולמקצת חולי – אין לעשות רטיה אפילו על ידי גוי.
פס"ת: וכיום כדי לשים תחבושת על החולה, אם הוא מע"ש יכנה עם המשחה וישימה אח"כ בשבת על החבורה, בשבת ישים המשחה על התחבושת וכך יניחה על הפצע ואף אם יתמרח בזה, זה כלאחר יד ומותר. וכן מותר לתת פלסטר ואף גזה, ולהסיר מותר אפילו שם יש שערות שיתלשו (**ר"ע**), ואם יש קשר יקרע אותו.

[כז] גילוי הרטיה

מקור: **ברייטא** (עירובין ק"ב עב): "ומגלה מקצת הרטיה ומקנח פי המכה, וחוזר ומגלה מקצת רטיה ומקנח פי המכה. ורטיה עצמה לא יקנח, מפני שהוא ממרח. ואם מירח - חייב חטאת"

ב"י:

ב"י: מדובר כאן בחולה שאין בו סכנה, שמותר לומר לגוי לעשות רטיה, וליהודי אסור, ואם יש בו סכנה – יתן אפילו יהודי לכתחילה (**ד"מ** ס"ק טז)

שו"ע:

מ"ר: מותר לגלות צד ברטיה עלמנת לקנח המכה, אך אין לקנח הרטיה {לפי שהוא ממרח}
ביה"ל: קשה איך להבין הסעיף לפי פירושו עצמו שכשהוציא מעצמו – לעולם אסור לו להחזירה [ועל מ"ר לא קשה], וצ"ע בזה עוד

[כז] רטיה לשימור

מקור: **ירושלמי** (עירובין פ"י ה"א [כו ג]): "רבי יוסי בי רבי בון בשם רבי יסא: מכה שנתרפאת נותנין עליה רטיה שאינו אלא כמשמרה".

תוספתא (ה ד): "ואספלנית שפרשה מן האגד מחזירה"

ב"י:

רטיה

סמ"ג: העתיק דין הירושלמי (**הג"מ**)

{**ב"י**: וטעם שלא גזרו משום ממרח, לפי שמורחים סממנים כדי לרפא המכה, אך במקרה דנן שהמכה כבר התרפאה – לא גזרינן}
 איספלנית

רי"ף: אספלנית שפירשה מן האגד מחזירה עם האגד

ר"ן: איספלנית היא חתיכת בד מרוחה בתרופה [קשורה בחבל?] ("שמושחים אותו [איתו?] במשיחה")

ב"י: כלומר יש עליה שיכבה רכה ביותר של תרופה שאין בזה חשש מירוח

ד"מ: מדובר ברטיה הקשורה בקשר, ומחמת הקשר אסור להתירה או להסירה, ולכן אכן אם פרשה ממקומה בלי שיותר האגד – יכול להחזירה

שו"ע:

משנ"ב: {ולא חוששים לשחיקה לפי שאינו בהול כי כבר התרפאה}

מרת: מותר לתת רטיה על מכה שהתרפאה {שאינו אלא משמרה}

[כח] מפ"ס מורסא

מקור: **משנה** (עדיות ב ה): "שלשה דברים אמרו לפני רבי ישמעאל ולא אמר בהם לא איסור והיתר, ופירשן רבי יהושע בן מתיא: המפ"ס מורסא בשבת, אם לעשות לה פה – חייב, ואם להוציא ממנו לחה – פטור..." **תוספתא** (עדיות א ח): "שלשה דברים אמרו לפני ר' ישמעאל ולא אמר להן איסור והיתר, ופירשן יהושע בן מתיא: המפ"ס מורסא בשבת **אם לקולפה או לעשות לה פה כדרך שהרופאים עושין** – חייב, אם להוציא ממנה לחה – פטור". **גמ'** (קז עא): אמר שמואל: כל פטורי דשבת פטור אבל אסור, לבר מהני תלת דפטור ומותר; ... ואידך: 'המפ"ס מורסא בשבת, אם לעשות לה פה – חייב, אם להוציא ממנה לחה – פטור'. וממאי דפטור ומותר? דתנן: 'מחט של יד ליטול בה את הקוץ'".

ב"י:

רש"י: כשמתקן לה פתח, הרי זה מלאכת בונה ואסור, או משום מתקן כלי, ואם עושה להוציא הליחא ולא מקפיד אם תסגר שוב – מותר {כי אינו מתקן, ולא גזרו בו משום צערא}

רמב"ם: העושה כרופא כדי להרחיב פי המכה, חייב משום מכה בפטיששו"ע:

מרת: המפ"ס שחין ומתקן פי המכה, כפי שעושים הרופאים – אסור {משום מכה בפטיש}, מפ"ס כדי להוציא הליחא בלבד – מותר

משנ"ב: גם המותר עדיף שיעשה על ידי גוי. מותר להוציא הקוץ בעזרת מחט. גם אם יש דם מעורב במוגלה מותר היות והוא דם כנוס – אין בזה איסור חבורה, רק שלא ידחוק (ובדם הבלוע בבשר – אסור). וטעם ההיתר הוא שעשיית הפתח כאן היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהיא איסור דרבנן ובמקום צער לא גזרינן (**מג"א** – ולי"א שמשצ"ל איסור תורה, כאן אינה גמר מלאכה ולכן גם היא דרבנן). מי שיש לו נקב כבר פתוח מע"ש – צ"ע אם יכול לעשות משהו כדי לשומרו פתוח. על אפטורא מותר לתת רטיה חדשה או גזה נקיה, מותר לקנחה אם אין פ"ר שמוציא דם.

פס"ת: זריקה מתחת לעור או בשריר – מותר {שאינו זה ברור שיוציא דם}, אך בוריד – אסור אלא ביש בו סכנה, ויקפיד לא להספיג כוהל בצמר גפן שמא יבוא לידי סחיטה, אלא יטפטף על המקום וינקה בנייר. בחיבור המחט אין מכה בפטיש (**מנ"א**)

[כט] צמיתה ביין

מקור: **גמ'** (קט עא): "ואמר מר עוקבא מי שנגפה ידו או רגלו צומתה ביין, ואינו חושש. איבעיא להו: חלא מאי? אמר רב הלל לרב אשי: כי הוינא בי רב כהנא אמרי: חלא לא. אמר רבא: והני בני מחוזא, כיון דמפנקי – אפילו חמרא נמי מסי להו".

ב"י:

תוספות: מדובר שהמכה היא לא מחמת ברזל (שאם היא מחמת ברזל – היא כיש בו סכנה) (**הג"מ**)

מרת: נגפה ידו או רגלו – יכול להצמיתה ביין בלבד אם אינו מעונג, שאם הוא מעונג – אף זה הוא לו רפואה ואסור

משנ"ב: בחומץ או באלכוהול או כל דבר חזק-אסור

פס"ת: יוד וכדומה שש"כ התיר כי הוא רק כדי לעצור הדם ולמנוע זיהום. ואם הדם לא נעצר – מותר לעצרו בכל דבר.

שו"ע:

[ל] שמיטת הפרק

מקור: משנה (כב ו): "ואין מעצבין את הקטן ואין מחזירין את השבר. מי שנפרקה ידו ורגלו - לא יטרפם בצונן, אבל רוחץ הוא כדרכו, ואם נתרפא נתרפא".

שו"ע:

ב"י: אין

מ"ר: נשמט פרק היד או הרגל - לא ישפשף בצונן, אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפה - מה טוב
משנ"ב: כלומר יצא העצם מהפרק, [והשלם מסע' מז]

[לא] ציפורן וציצים

מקור: גמ' (צד עב): "תניא: רבי שמעון בן אלעזר אומר: צפורן שפירש רובה, וציצין שפרשו רובן, ביד - מותר, בכלי - חייב חטאת. מי איכא מידי דבכלי חייב חטאת, וביד מותר לכתחלה? - הכי קאמר: פירשו רובן, ביד - מותר, בכלי - פטור אבל אסור. לא פירשו רובן, ביד - פטור אבל אסור, בכלי - חייב חטאת. אמר רב יהודה: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: והוא שפרשו כלפי מעלה, ומצערות אותו".

שו"ע:

ב"י:

מ"ר: ציפורן שפרשה רובה ומצערות אותו - מותר להסירה ביד, אך בציצים היה צריך שיפרוש הרוב לצד אחד, ומתוך שאין אנו יודעים איזה צד מותר - הכל אסור (**מ"ב** - אפילו ביד).
משנ"ב: {כשפרש הרוב כתלושים הם ובמקום צער לא גזרו לאסור על ידי שינוי שהוא דרבנן}. תלישה בכלי הוא דאורייתא תולדה של גוזז.
ביה"ל: מה שהותר להוציא הליחה הוא דוקה ביד. **פרמ"ג** - התולש בכלי גם לא עבר על דאורייתא {לפי שדומה לציפורן שפרשה רובה שאינה יונקת עוד}.
פס"ת: שן שפרשה רובה ומציקה לאדם, - דינה כציפורן (שאין לה עוד חיות) ומותר להוציאה, אם לא מוציא דם.

רמב"ם: פרשו כלפי מעלה וגם מצערות אותו - יכול ליטול ביד בלבד
רש"י: כלפי מעלה הוא שהתחילו לפרוש מצד הציפורן (ברש"י שלנו |מצד|)
ר"ת: למעלה הוא כלפי הגוף
טור: ויש לחוש לשני הפירושים לחומרא

[לב] גמיעת החומץ

מקור: משנה (יד ד): "החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ אבל מטבל הוא כדרכו ואם נתרפא נתרפא...". **גמ' (קיא עא):** "לא יגמע בהן את החומץ. והתניא: לא יגמע

ופולט, אבל מגמע ובולע! אמר **אביי**: כי תנן נמי מתניתין - **מגמע ופולט תנן**. **רבא** אמר: אפילו תימא מגמע ובולע, כאן - לפני טיבול, כאן - לאחר טיבול".

ברייטא (ברכות לו עא): "דתניא: החושש בגרונו - לא יערענו בשמן תחלה בשבת, אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון (=מיא דסילקא) ובולע".

ר"י: אפילו אם בולע בלא שהייה - גם אסור {לפי שגילה דעתו שהוא לרפואה}, ולכן הברייטא התירה רק על ידי תערובת
רמב"ם (לד' ב"י): מותר אם בולע מיד כמות גדולה (ולא ישהה ולא יפלוט) {שבזה לא נראה כלל שעושה דבר רפואה}
ד"מ: כל פעם שהוא לבסוף פולט את זה, אפילו על ידי תערובת אניגרון - גם אסור {שכל פעם שפולט - מראה שהוא לרפואה} (**רבינו יונה**)

רי"ף: העתיק דין הברייטא בברכות
רש"י: לא יערענו - "דמשהי ליה בגרונו ואינו בולע" {והיות ולא בולע - ברור שעושה לרפואה}, (**ב"י:** אך אם משהה ובולע - משמע שמותר)

שז"ע:

מ"ר: מי שחושש בשינוי, מגמע החומץ ופולט – אסור, מגמע ובולע – מותר, או מטבל פיתו ואוכל כדרכו. מי שחושש בגונו, לא יערער שמן בגרונו, אלא בולע כדרכו.

משנ"ב: דיני הסעיף במקרה של חשש שיניים קל שהוא מחוש בעלמא ולא הותר כלום בגללו, (אא"כ יש לו צער גדול). מחמיר על דעת מרן שאסור תמיד

[לג] גונח

מקור: ברייתא (כתובות ס עא): "תניא, רבי מרינוס אומר: גונח יונק חלב בשבת. מאי טעמא? יונק - מפרק כלאחר יד, ובמקום צערא לא גזרו רבנן. אמר רב יוסף: הלכה כרבי מרינוס". (רש"י: גונח – המיילל מכאב ליבו, פליינדריא. יונק – ורפואתו חלב עז)

ברייתא (יבמות קיד עא): "אבא שאול אומר: נוהגין היינו שיונקים מבהמה טהורה ביום טוב. היכי דמי? אי דאיכא סכנה, אפילו בשבת נמי! ואי דליכא סכנה, אפילו ביום טוב אסור! לא צריכא דאיכא צערא, וקסבר: מפרק כלאחר יד הוא, שבת דאיסור סקילה - גזרו רבנן, יו"ט דאיסור לאו - לא גזרו ביה רבנן".

ברייתא (ב"ק פ עא) "ת"ר: מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבן, ושאלו לרופאים, ואמרו: אין לו תקנה עד שינק חלב רותח משחרית לשחרית; והביאו לו עז וקשרו לו בכרעי המטה, והיה יונק ממנה משחרית לשחרית. לימים נכנסו חביריו לבקר, כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המטה חזרו לאחוריהם, ואמרו: לסטים מזויין בביתו של זה, ואנו נכנסין אצלו! ישבו ובדקו ולא מצאו בו אלא אותו עון של אותה העז. ואף הוא בשעת מיתתו אמר: יודע אני שאין בי עון אלא עון אותה העז, שעברתי על דברי חברי".

ב"י:

רי"ף: העתיק הדין שמותר בשבת (רא"ש בתשובה)

ר"ת: מדובר בצער של חולי שאין בו סכנה – ומותר לחלוב בשבת כלאחר יד (רא"ש, סמ"ג, טור)

[רמב"ם: הגונח יכול לינוק לפי שהוא חולה, אף שאין בו סכנה

ר"ח: מדובר כאן שגונח חולי של פיקוח נפש

מאירי: גונח הוא חולי קוצר הנשימה הבא מצד החזה

תוספות: מדובר בצער של חולי שקרוב לסכנה

רמב"ן (כתובות): יש שלוש שיטות, ת"ק ביבמות – אסור אפילו ביו"ט, רבנן ביבמות – שאסור לעולם בשבת אפי' במקום צער, רבי מרינוס – מותר בשבת לחולה, והלכה כמותו

י"א שברמב"ן: אינו מסוכן אלא שהוא טיפול רצוף שאם יפסיק יום אחד אזי יסתכן – ולכן התירו לו, אך כל חולה אחר שאין בו סכנה – אסור לו]

[לד] חנקת נכוס

מקור: תוספתא ((ליברמן] ט כב): "לא תקל אשה מדדיה ותחלוב לתוך הכוס או לתוך הקערה ותניק את בנה".

שז"ע:ב"י:

מ"ר: אסור לחלוב לתוך כוס או כלי כדי להאכיל התינוק

לגמע=להשהות אפילו שיבלע מיד {דומיא דדין השמן הנאמר ביחד בברייתא}. יין שרף יש להחמיר, וכן אין לשים על השן ציפורן, אלוהול. **לח"א** – אפשר להקל כמרן לגמוע ולבלוע, בחושאב"ס שהותר לישראל שבות בשינוי, אם אי אפשר בלא שינוי – גם מותר. ויש מחמירים אף בבליעת השמן, **ולמג"א** – הכל לפי מנהגי הזמן אם זה לא מקובל ומוכח שהוא לרפואה – אסור.

שז"ע:

מ"ר: גונח – מותר לו לינוק חלב מבהמה {שלא גזרו במקום צער}, ויש אומרים שמותר רק אם גונח מחמת מחלה אך מחמת רעב - אסור

משנ"ב: {אומנם חליבת בהמה הוא דאורייתא, מדין מפרק שהוא תולדת דש, כאן יניקה מבהמה הוא כלאחר יד לפי שאין דרך לחלוב בכך, הוא דרבנן ולא גזרו במקום צער, והיות וזוהי רפואתו (ולא תועיל לו חליבה על ידי גוי) התירו לו}. לשון מרן לא מבורר, וכוונתו להתיר כאן כדע' הרי"ף וכביאור הרא"ש שאפילו בשבת מותר לחולה הגונח לינוק (ולא עלה על דעתו להתיר לרעב), וכתב דע' הי"א כדי להוציא ממה שהתיר ביו"ט אף לרעב לינוק. ביו"ט הרעב יכול לינוק, אך עדיף שיחלוב על ידי גוי או לתוך מאכל.

ביה"ל: פרמ"ג – חליבת אם לכלי הוא איסור תורה של מפרק, ומותר רק על ידי גוי לחולה שאין בו סכנה. **תוספת שבת** – יניקה בפה הוא כדרכו והוא איסור תורה, **מ"ב** – צ"ע בזה

[לח] קילוח החלב

ב"י:

שיבולי הלקט: מותר לקלח בחלב מהדד כדי שינק התינוק, אך אסור להתיז החלב על מי שאחזו רוח רעה שאין כאן סכנה או חולי
[תשב"ץ קטן:] איסור תולדת דמפרק נאמר רק על חליבה בכלי, ולכן משמע שמותר לחלוב על הריצפה
מרדכי (סימן של סו"ס ח): **רב ניסים גאון:** אסור לחלוב ביד כדי לסייע התינוק **רוקח:** הוא דווקא אם חולבת לכלי {דהוי מפרק תולדת דש}, אך בקרקע - מותר]

שה"צ (פא): תוספת שבת – חליבת אם, בכלי הוא דרבנן, שהוא כלאחר יד שאין דרך אלא ביניקה, **ומ"ב** חלק עליו לקולא [עיין מ"ב סעיף הבא]

שו"ע:

מ"ר: מותר לאשה לטפטף מחלבה כדי שיאחזו התינוק ויתחיל לינוק
רמ"א: אבל להתיז החלב על מי שנשף בו רוח – אסור {שאינו סכנה}
משנ"ב: מה שמותר הוא לתוך פי התינוק. **מג"א** – אם מי שנשף הרוח יש לו צער רב - מותר לפי שהוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ובמקום צער לא גזרו רבנן.
לו"ח: הקשה הרי אם הוא לרפואה הוא מלאכה שצריכה לגופה? ולכן חולק על המג"א ואף במקום צער לא התירו דאורייתא על ידי יהודי, וה"ה לחומרה שאסור לטפטף חלב לחולי האוזן, ורק אם יעשו שתי נשים ביחד יהיה מותר.
[כה"ח:] סובר שחליבה שלא לשתייה היא מלאכה שאינה צריכה לגופה – לכן מותר במקום צער גדול, כגון לטפטף מהדד אל תוך האוזניים למי שיש כאבים מהדלקת או על הראש לכאב ראש].
לו"ח: היות ויש כאן חצי שיעור שאינו אסור אלא מדרבנן, וצרכי קטן כחולה שאין בו סכנה בהם הותר לישראל שבות בשינוי – מותר לאם לטפטף לפי התינוק. ועוד יש לומר שהקילוח לפי התינוק הוא דרך אכילה והוא מותר בהדיא לאלתר.
מנוחת אהבה (ו כב): מותר לאם להניק את בנה בכל שעה {הטעם: אע"פ שחליבה היא תולדת דש והיא איסור תורה, זה דווקא כשחולבת במכונה, אך יניקת התינוק יש עליה שם של אכילה והוא היתר ממש, ולדעת **רב עובדיה** (יביע אומר, ח"ה, או"ח סוף לב): והיות ואין גוף האדם גידולי קרקע, יש כאן איסור דרבנן, והתירוהו בגלל צער התינוק}. מותר לה ללחוץ השד כדי לסייע לתינוק כדרכה בחול, וכן לטפטף לתוך פיו כדי שיתחיל לינוק. ואם אינו מצליח לינוק מעצמו - מותר לה לחלוב במכונה כי התינוק עלול להסתכן אם יאליכוהו דבר אחר. מיניקת שמצטער מרוב חלב, יכולה לחלוב לריצפה שילך לאיבוד, או במכונה ששמו בה מראש טעם פגום (כגון סבון). {שזה ודאי שאינה צריכה לגופה}.

[לז] דין מסטיכי

מקור: **תוספתא** ([ליברמן] יב ח): "**אין לועסין מוסתכי בשבת**, אימתי? בזמן שמתכוין לרפואה, אם מפני ריח הפה - הרי זה מותר. לא ישוף אדם סם יבש בשניו, אימתי? בזמן שמתכוין לרפואה, אם מפני ריח הפה - הרי זה מותר"

ב"י:**רי"ף:** העתיק הדין (רא"ש, רמב"ם)**שו"ע:**

מ"ר: אין ללעוס או לשפשף מסטיכי לרפואה, ואם עושה להעביר ריח הפה - מותר

משנ"ב: מסטיכי הוא שרף עץ בעל ריח טוב, מותר להעביר הריח שאין בכך דין רפואה

פס"ת: לכן מותר לרחוץ פיו בריח הפה, לרחוץ הרגליים במי בושם וכן לתת אבקה (בלי תרופה) לנעליים כדי למנוע הריח.

[לז] מאכל בריאים

מקור: משנה (יד ג): "אין אוכלין איזוב יון בשבת לפי שאינו מאכל בריאים, אבל אוכל הוא את יועזר ושותה אבוברועה. כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה חוץ ממי דקלים וכוס עיקרים מפני שהן לירוקה אבל שותה הוא מי דקלים לצמא וסך שמן עיקרין שלא לרפואה". **גמ'** (ק"עא): "כל האוכלין כו'. כל האוכלין לאיתויי מאי? לאיתויי טחול לשינים, וכרשינין לבני מעיים. כל המשקין לאיתויי מאי? לאיתויי מי צלפין בחומץ. אמר ליה רבינא לרבא: מהו לשתות מי רגלים בשבת? אמר ליה: תנינא, כל המשקין שותה - ומי רגלים לא שתו אינשי".

ב"י:

ב"י: א. מי שחושש והוא מתחזק והולך כבריא - עליו נפסק שלא יאכל מה שאינו מאכל בריאים {שמראה שהוא לרפואה וגזרו עליו}

ב. חולה אפילו שאין בו סכנה - אוכל כל תרופה שצריך לה {ועל זה לא גזרו שמא ישחוק}

ג. בריא ממש - יכול לאכול מה שרוצה, אפילו זה יהיה מאכל שאינו מאכל בריאים כלל (ולאו דווקא לרעבונו, אלא אפילו לרפואתו)

שו"ע:

מ"ר: מה שהוא מאכל בריאים - מותר לכל אדם לאוכלו, אפילו שברור שהוא אוכלו לרפואה. מה שאינו מאכל בריאים - אסור למי שיש מיחוש ומתחזק והולך לאוכלו לרפואתו, ולבריא שאין לו שום מיחוש - מותר לעולם לאוכלו

רמ"א: ומי שנפל למשכב מחמת חוליו - חולה שאין בו סכנה מיקרי, ומותר לו לאכול מה שמרפא [ראה סעיף י"ז]

משנ"ב: אסור לבריא לאכול משקה המשלשל, אא"כ נפל בגללו למשכב ודינו חשאב"ס ומותר. **א"ר** - ומי שיש לו מיחוש כלשהו - אסור לאכול מה שמרפא, אפילו אם אוכלו לרעבון. **מ"א** - מי שאין לו שום מיחוש (=בריא גמור) ואוכל התרופה לא לרעבונו אלא כדי לחזק מזגו - גם אסור. ולמי שנפל למשכב מותר לשתות התרופות בעצמו (והקשה הרי מ"ר פסק שחשאב"ס שאין בו סכנת אבר מותר לו לעשות שבותים רק בשינוי? שאני התם שהם שבותים של מלאכות וכאן שאין סרך מלאכה אלא גזירה משום שחיקה, במקום חולי גמור וצער לא גזרו)

ביה"ל: הביא ראשונים רבים שמהם משמע כפשוטו המשנה שבריא שאינו מתכוין לרפואה מותר לו לאכול גם מה שמרפא {שכן אם אינו מתכוון לרפואתו לא שייך לגזור משום שחיקה}, והיות והוא מחלוקת הראשונים צריך עיון כדי להקל למעשה. בעניין נטילת תרופה לחולה שאב"ס, הביא מחלוקת הראשונים בזה, המאירי, שיבולי הלקט, מרדכי והרוקח המחמירים, והרמב"ן, רדב"ז, מ"מ המקילים. וסיכם שברור שמ"ר התיר כמותם, והיות הוא דין דרבנן פסק במ"ב להקל וכאן חזר וכתב שאין למחות ביד המקיל (ומשמע שמי שיכול להחמיר יבורך).

המעיים – רק למי שחלה כל גופו. סודה לסובלים מצרבת – יש להם על מה לסמוך לפי שאינו מרפא. שמן פרפין לטחורים – מותר כי אין זו תרופה אלא רק מניעת מחלה אח"כ. ויטמינים אף לדע' המג"א – יש להקל למי שחזק ממילא. כדורי שינה – נחלקו בזה, ומי שסובל מזה ממש מותר לו.

לו"ח: על מה שכתב במ"ב משם המג"א שאף בריא גמור אסור לו לאכול מאכל כדי לחזק מזגו – אינו לדעת מרן שהתיר בזה בפירוש בב"י וכך פסקו אחרוני הספרדים, ולדע' אפילו אשכנזים היו צריכים להקל בזה שהוא מלתא דרבנן והלוך אחר המיקל.

פס"ת: לכן כל התרופות מוקצות ומותר לטלטלן רק לצורך החולה. תרופה שהיא טיפול של כמה ימים רצופים – יש אומרים שמותר ליטלה בשבת. כדורים לחולי

[לח] תיקון הקול

ב"י:

מרדכי: מותר לאכול שרפים ולגמוע ביצה – כדי להנעים את הקול {שאין זה רפואה והוא בריא ממש}

[לט] אפיקטוזין

מקור: **משנה** (כב ו): "ואין עושין אפיקטוזין ואין מעצבין את הקטן...". **גמ'** (קמז עב): "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא בסם, אבל ביד - מותר. תניא, רבי נחמיה אומר: אף בחול אסור, מפני הפסד אוכלין".

ב"י:

רש"י: אסור מפני הפסד אוכלים שבמעיו שיקיא ויבוא לאכול שוב

רי"ף: אם יש לו צער מחמת ריבוי המאכל – מותר לו כדי להקל מסבלו

ב"י: כלומר אם יש צער אין בעיה של הפסד אוכלים, אך עדיין אסור בשבת {שכן יש דרך אחרת בהיתר}, לכן בשבת מותר לעולם רק ביד

[מ] נתינת כוס חמה

מקור: **גמ'** (סו עב): "אמר אבין בר הונא אמר רב חמא בר גוריא: סחופי כסא אטיבורי בשבתא - שפיר דמי". **(רש"י:** סחופי כסא - כוס שיש בו הצל, כגון שעיורו ממנו מים חמים, וכופהו על הטיבור למי שחש צמעיו, ולוחזו הכוס את הצער ומושך אליו את המעיים...)

ב"י: אין

מרן: החושש במעיו – מותר ליתן עליהם כוס חמה ריקה

משנ"ב: ומותר ליתן חפצים חמים על הבטן להקל לחולי המעיים [והשלם שכו ו]

פס"ת: מותר להשתמש בכרית ושמירה חשמלית, שאין זו תרופה. ובקבוק חם יש מתירים כיום.

שו"ע:

שו"ע:

מרן: מותר לאכול שרף מתוק או לגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול
משנ"ב: {לפי שאין זו רפואה כלל}

שו"ע:

מרן: אין לעשות לעולם תערובת הקאה {משום הפסד אוכלין}, והמצטער מרוב מאכל, בחול – יקיא על ידי תרופה, בשבת – יקיא בעזרת האצבע

משנ"ב: האיסור הוא כאשר רוצה להקיא כדי לשוב ולאכול {שיש בזה ביזוי אוכלים}, ובחולה אסור בסם משום שחיקה

[מא] דין השיכור

מקור: גמ' (סו עב): "ואמר אבין בר הונא אמר רב חמא בר גוריא: מותר לסוך שמן ומלח בשבת. כי הא דרב הונא מבי רב, ורב מבי רבי חיאי, ורבי חיאי מבי רבי; כי הוּן מיבסמי - מייתי משחא ומילחא, ושייפי להו לגוייתא ידייהו וגוייתא דכרעיהו, ואמרי: כי היכי דציל (=שצלול) הא מישחא - ליציל חמריה דפלניא בר פלניא".

ב"י: אין

מ"ר: השיכור – מותר לסוך כפות רגליו בשמן

משנ"ב: {טור, ט"ז, מאמ"ר - מותר כי פיקוח השיכור אינה נחשבת רפואה}, וכן מותר להריח טבק למי שיש כאב ראש {לפי שהרבה שואפים אותו לתענוג}. מה שהותר הוא לסוך בשמן ומלח המעורבים יחד.

מאמ"ר: מחזק ההגהה בלשון השו"ע 'ומלח' שמקורה בגמ', (ובלא זה מה חידוש שמותר לסוך בשמן?) ומודה בזה לדינא למ"ב.

לו"ח: אכן מותר לחולה שהשתכר לשאוף הטבק, לפי שכיום התפשט הדבר מאוד. ביום כיפור גם רוצה להקל לפי שאינו אלא מישב הדעת ומשכיח רעבונו. להריח ויקס בנזלת – מתיר {למי שאינה רפואה אלא רק מקיל מהסתימה}, וה"ה טיפות אף לנזלת אם כמעט חלה כל גופו - מותר על ידי ישראל, מתחזק והולך – אסור אף לגוי, ואף ספק אם בא לכלל חלה כל גופו – גם יש להקל.

פס"ת: משאף מיוחד כדי להקל הגודש, נראה שמותר שאינה תרופה רק מקילה עליו.

שו"ע:

[מב] התעמלות

מקור: משנה (כב ו): "סכין וממשמשין בבני מעים אבל לא מתעמלין ולא מתגרדין..." גמ' (קמז עב): "אמר רבי חיאי בר אבא אמר רבי יוחנן: אסור לעמוד בקרקעיתה של דיומסת, מפני שמעמלת ומרפא". (רש"י: מעמלת – מחממת)

ב"י:

מ"ר: אסור להתעמל שהוא לדרוס על הגוף בכוח כדי להזיע. אסור לדחוק כרס התינוק שיעשה צרכיו.

משנ"ב: {העיסוי נאסר כי לעיתים גורמים לאדם להזיע על ידי סממנים ולכן גזרו על עיסוי סתם}. ודין שפשוף התשושים תלוי במחלוקת, למי שאוסר לבריא לאכול מה שמחזק מזגו, גם זה יהיה אסור. {ואסור לדחוק שמא יבוא להשקותו סמים}.

ביה"ל: האיסור הוא דוקה עיסוי שיביאו להזיע, ואל"כ – מותר

פס"ת: פזיוטרפיה – אסור אלא לחולה שאב"ס שצריך לכך לטיפולו. ותרגילים קלים לעיניים או לנשימה – מותר שאינו ניכר שהוא רפואה וכן מותר לשים שמירה על האדם כדי שיזיע.

רמב"ם: עימול הוא דריסת כל הגוף בכוח

רש"י: עימול הוא שיפשוף בכוח

רמב"ם: וכן אסור ללחוץ בטן התינוק כדי להוציא הצואה {שמא ישתמש במסמננין המשלשלים}

שו"ע:

[מג] העלאת אנרים

מקור: גמ' (ע"ז כח עב): "אמר רבה בר זוטרא, אמר רבי חנינא: מעלין אזנים בשבת. תני רב שמואל בר יהודה: ביד אבל לא בסם. איכא דאמרי: בסם אבל לא ביד. מ"ט? מזריף זריף. (רש"י: מזריף זריף – עושה חצורה...) **גמ'** (ע"ז כט עא): "א"ר יהושע בן לוי: מעלין אונקלי בשבת. מאי אונקלי? אמר רבי אבא: איסתומכא דליבא". (רש"י: אוסתומכא – ...תנוך שנגד הלכ שקורין ניכלא ופעמים שנקפף לכל פנים ומעכב את הנשימה ...)

ב"י:

העלאת אונזיים

רש"י: העלאת אונזיים הוא העלאת גידים שיורדים וגורמים לנפילת הלחיים, ויש בזה סכנה

רמב"ם: אין בזה סכנה

רבינו ירוחם: בסם – מותר, ביד – אסור (כלישנא בתרא)

רמב"ם: בין ביד בין בכלי {ולא גוזרים בו: א. אין דרך להעשות בסמנים, ב. יש בזה צער (ב"י: ולא גוזרים במקום צער)}

מ"מ: ומזה נראה שפסק שבסם – אסור (כלישנא קמא) (ר"ן)

ב"י: נראה שהיה לרמב"ם דירסא אחרת בה נכתב 'תני רב שמואל בר יהודה: בין ביד בין בכלי במקום... אבל לא בסם', ופסק כלישנא קמא אונקלי

רמב"ם: מותר להעלות אונקלי {הטעמים כנ"ל}

ב"י: מותר להעלות האונקלי כי אין בכך מלאכה

[מד] רחיצה בחמים

מקור: ברייתא וגמ' (קט עא-ב): "תנו רבנן: 'רוחצים במי גרר, במי חמתן, במי עסיא, ובמי טבריא. אבל לא בים הגדול, ולא במי משרה, ולא בימה של סדום'. ורמינהו: 'רוחצים במי טבריא ובים הגדול, אבל לא במי משרה ולא בימה של סדום?' קשיא ים הגדול אים הגדול! ... אלא אמר רב נחמן בר יצחק: לא קשיא, הא – דאישתהי, הא – דלא אישתהי. במאי אוקימתא לבתרייתא? – דלא אישתהי. אי דלא אישתהי – אפילו במי משרה נמי! דהתניא: 'רוחצין במי טבריא ובמי משרה ובימה של סדום, ואף על פי שיש לו חטטים בראשו'. במה דברים אמורים? – שלא נשתהא, אבל נשתהא – אסור! – אלא, ים הגדול אים הגדול לא קשיא; הא – ביפין שבו, הא – ברעים שבו. מי משרה אמי משרה נמי לא קשיא; הא – דאישתהי, הא – דלא אישתהי. צתוך המים, נלאה כמיקר צעלמא)

ב"י:

רמב"ם: בים – מותר רק במים היפים אפילו אם השתהה, במי משרה – רק אם לא השתהה, (ב"י: וחידש שברעים שבים – אם לא נשתהה גם מותר, {דלא גרע

ממי משרה}) (ר"ן, מ"מ, רמב"ן, טור, ב"י)

רשב"א: מים רעים שבים הגדול – אסור לעולם

שו"ע:

שו"ע:

מ"ד: מותר להעלות הטבור על ידי כפית כוס חמה. מותר להעלות האוזן ביד או בכלי, וכן להעלות אונקלי שהוא תנוך הלב {ששניהם גורמים צער ואינם נעשים על ידי סמנים}

משנ"ב: [כוס חם כבר נידון לעיל מ]. גידי האוזניים הוא שהתירו לעלות כי יש בזה צער, (שאל"כ יהיה אסור משום עובדים דחול).

פס"ת: מותר להשתמש בפלטה ליישור שיניים, וכן לעשות אמבטיה כדי להוריד החום, שאין אלה כל כך דרך רפואה.

מ"ד: מותר לרחוץ ולשהות במי גרר, חמתן וטבריה, ובמים היפים שבים {שלא מוכח שלרפואה עבד}, אך במי משרה או במים הרעים שבים – אסור אם שוחה בהם {שאינו עושה אלא לרפואה}

משנ"ב: אם לא רוחצים בחמי טבריה אלא לרפואה – אסור לשהות [השלם לעיל תחילת שכו', ומשם משמע שלדידהו אסור בכלל]. מי שיש לו חטטים אפילו הכי מותר לו לרחוץ בים סתם או במי משרה אם לא שוהה.

פס"ת: מותר לסובלים מטחורים לשבת במים חמים שאין זה רפואה ניכרת כ"כ. בימינו אוסרים לרחוץ בחמי טבריה, אף אם אינו שוהה.

[מה] לחש

מקור: משנה (סנהדרין י א): "... ואלו שאין להם חלק לעולם הבא: ... רבי עקיבא אומר: אף הקורא בספרים החיצונים, והלוחש על המכה ואומר: 'כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך' (שמות ט"ו) ". **גמ'** (שם קא עא): "'והלוחש על המכה': אמר רבי יוחנן: וברוקק בה, לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה... תנו רבנן: 'סכין וממשמשין בבני מעיים בשבת, ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת'..."

ב"י:

רש"י: הותר כדי שלא יזיקו

שו"ע:

מ"ר: מותר ללחוש על העקרבים או הנחשים כדי שלא יזיקו
משנ"ב: באמת אם הוא מסוכן מותר לצוד ממש [שטז ז] וכאן מדובר שהוא רק חשש שאינו רודף אחריו ובאמירת הלחש גורם לו שלא יזוז כדי שיתפסו.

[מז] כלי על העין

מקור: גמ' (סנהדרין קא עא): "'תנו רבנן: 'סכין וממשמשין בבני מעיים בשבת, ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת, ומעבירין כלי על גב העין בשבת'. אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים? - בכלי הניטל, אבל בכלי שאינו ניטל - אסור".

ב"י: אין

שו"ע:

מ"ר: מותר לתת כלי הניטל על העין כדי לקררה
משנ"ב: ח"א – וכן מותר לדחוק חבורה בכלי כדי שלא תתפשט.

[מז] עצם

מקור: משנה (כב ו): "סכין וממשמשין בבני מעים אבל לא מתעמלין ... ואין מעצבין את הקטן ואין מחזירין את השבר..." **גמ'** (קמז עב/קמח עא): "'ואין מחזירין את השבר'. אמר רבי חנא בגדתאה אמר שמואל: הלכה - מחזירין את השבר. רבה בר בר חנה איקלע לפומבדיתא, לא על לפירקיה דרב יהודה. שדריה לאדא דיילא (=לעוזר שלו), אמר ליה: זיל גרביה (=גרור אותו). אזיל גרביה, אתא, אשכחיה דקא דריש: אין מחזירין את השבר. אמר ליה: הכי אמר רב חנא בגדתאה אמר שמואל: הלכה, מחזירין את השבר. אמר ליה: הא חנא דידן, והא שמואל דידן - ולא שמיע לי, ולא בדינא גרבתיד? (=כלומר שהודה לו על החידוש שלא ידעו)".

ב"י:

רי"ף: הלכה כשמואל (רא"ש)

מ"ר: עצם שיצאה ממקומה – מותר להחזירה
משנ"ב: מ"א- הרי עצם שיצאה אסור אפילו להצמיטה [לעיל סעי' כט-ל], ורק על ידי גוי מותר. **שולחן ע"ש**- אם יצא לגמרי ממקומו הוא סכנת אבר ודינו כמו נשבר שמותר להחזיר אף על ידי יהודי. **מ"ב** – נראה שגם לדע' מ"א אם הרופא אומר שיש בזה סכנה אבר – מותר להחזיר

פס"ת: גדר סכנת אבר הוא כבר כשיש סכנה שלא יתפקד כראוי, ואם יש לו כאבים חזקים או שמתנפח ויש חשש לשא יצליחו להחזיר – מותר להחזיר. ולקטן ודאי מותר. שבר – יעשו תחבושת ולא גבס שהוא מלאכה. שבר בגולגולת או עם תזוזה בעצם ארוכה או פתוח או בעמוד השדרה – מחללים (שש"כ)

שו"ע:

[מח] טיפול בדם

מקור: משנה (עירובין י יד): "כהן שלקה באצבעו: כורך עליו גמי במקדש, אבל לא במדינה. אם להוציא דם - כאן וכאן אסור".

ש"ע:

מ"ד: איז להניח בד על מכה השותת {כי בזה יצבע את הבד}, וכן אין להוציא דם מהמכה - אלא ירחץ המכה תחילה ואחר כך יכרוך הבד. יש אומרים שמותר לכרוך כורי עכביש על המכה ואחר כך לכרוך בבד.

משנ"ב: מ"א- היות והוא מקלקל זה רק דרבנן, אך אפילו צבע אדום אסור [השלם שכ כ מרן ומ"ב], מ"ב - בשעת הדחק מותר כי הוא דרך ליכלוך. י"א שלהניח על המכה מה שסופג הדם הוא דאורייתא ומ"מ הוא ודאי אסור דרבנן. מ"א- להדביק עלוקה - אסור תורה, מ"ב- ולכן אין למצוץ הדם שבין שיניו. א"ר, קצוש"ע - נטה להקל לכרוך בקורי עכביש.

לוי"ח: מקור הדין הוא הרא"ם בס' יראים [הביאו ב"י שכ יח] וחלק עליו הרדב"ז ואמר שהוא חומרה יתירה שהרי ברור שאינו צובע אלא מלכלך. ממקום אחר ביראים עולה שאסור מדרבנן רק כל צבע שאינו אדום, אך אדום - מותר. ולמעשה יש להתיר באדום. (הקשה מזה שהותר לבעול בתולה בשבת על סדין לבן והרי זה פ"ר שצובע, ועוד הקשה מהעד הלבן של הפסק הטהרה שמותר לעשותו ואף לצאת בו בשבת (שו"ע ר"ז- שאל"כ לא יהיה לה מעולם ז' נקיים!)). ולמעשה יש להקל בלבן או אדום במי שאפו נוזל לעיתים תכופות, או במי שיש לו טחורים, או אף שינקה עצמו בנייר שזורקו מיד שאינו אלא דרך לכלוך, ובענינים אחרים כגון מי שנחתך גופו ישתדל להחמיר, בבד שאינו אדום.

ב"י:

הג"מ: אין לתת על המכה מה שמושך הדם או הליחה {שהוא תולדת מפרק} **מרדכי:** מותר לכרוך 'צלצול' (?) למי שיש מכה באצבע {לפי שאינו מרפא} (ר"ש משנץ)

שבולי הלקט: אין להניח בד על המכה {משום צובע}, לכן יש לרחוץ את המכה במים קודם (ספר יראים)

כל בו: אסור לשים בד אך יכול לכרוך על החתך קורי עכביש ואחר כך יכרוך בבד

ב"י: נראה שאין להתיר קורי עכביש - {לפי שמרפא}

מרדכי: מי שיש לו חטטים בראשו - מותר לו לסוך כדרכו

ב"י: כיום שאין רגילים לסוך בחול (אלא לרפואה) - יש לאסור

[מט] פתילה

מקור: גמ' (יומא פא עא): "אמר רבא: אסור למשמש בצרור בשבת כדרך שממשמש בחול".

ש"ע:

מ"ד: אסור לשים פתילה בפי הטבעת, ואם שם בשינוי בשתי אצבעותיו ובנחת - מותר

משנ"ב: וכן אסור להניח חוקן {גזירת שחיקה}, ובחולה שאב"ס - מותר לישראל בשינוי, ועדיף שיעשה על ידי גוי. {טעם איסור הפתילה הוא 'קרוב לודאי שישיר שיער' ואז נעשה פסיק רישא. בנחת יצא מכלל פסיק רישא}. ח"א- עשית פתילה על ידי כריכת נייר - איסור דאורייתא של מכה בפטיש, על ידי קנה של לפת - מותר.

ביה"ל: [השווה דין הברזא לעיל שב ח שגם שם התיר רק על ידי שיאחז בשתי אצבעותיו]. קשה: למה נאסרה הרי לא אמרו עליה בתלמוד שיש בה פסיק רישא

ב"י:

ב"י: אין לשים פתילה בפי הטבעת, ורק אם ישם בנחת - מותר {שאז לא יבוא להשיר שיער}

שהרי היא רכה ואין זה ברור שישיר? וי"ל אולי היות ומכניס ומוציא כמה פעמים החשיבוהו לפ"ר של השרת נימין, ועדיין צ"ע. [ועל מקרה זה חידש הרב מאיר טוויל יסוד שכל פעם שבפעולה אחת לא קורא כלום אך בחזרה עליה כן יתהווה

פ"ר – נחשב כפ"ר ממש, כגון סירוק השיער שיתכן שלא ישיר כלום בפעם אחת אך אם יסתרק הרבה ודאי לבסוף ישיר שיער, אז גם זה נחשב פ"ר].
פס"ת: פתילה היום יש בה חומר מרפא ולכן אסורה אלא לנפל למשכב. לשבור כדור לשתיים מותר ואין בו מחתך

סימן שכ"ט – פיקוח נפש

[א] הזריז משוכח

מקור: ברייתא וגמ' (יומא פד עב): "תנו רבנן: מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משוכח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין. הא כיצד? ראה תינוק שנפל לים - פורש מצודה ומעלהו. והזריז הרי זה משוכח ואין צריך ליטול רשות מבית דין - ואף על גב דקא צייד כוור. ראה תינוק שנפל לבור - עוקר חוליא ומעלהו. והזריז הרי זה משוכח ואין צריך ליטול רשות מבית דין - אף על גב דמתקן דרגא. ראה שנעלה דלת בפני תינוק - שוכרה ומוציאו, והזריז הרי זה משוכח ואין צריך ליטול רשות מבית דין - ואף על גב דקא מיכוין למיתבר בשיפי. מכבין ומפסיקין מפני הדליקה בשבת והזריז הרי זה משוכח ואין צריך ליטול רשות מבית דין - ואף על גב דקא ממכין מכוכי.... מכבין ומפסיקין למה לי? דאפילו לחצר אחרת."

ב"י:

רש"י: מדובר שהדליקה בחצר אחת והאנשים בחצר אחרת ואין שהות להבריהם

שו"ע:

מ"ר: כל פיקוח נפש דוחה שבת, והזריז משוכח. נפלה דליקה שיכולה להתפשט ולסכן אנשים אחרים – מותר לכבותה
משנ"ב: מדובר שיש מוגבלים שלא יספיקו לברוח. מ"א- גם אם יכול להציל המוגבלים על ידי נשיאתם ברה"ר שלנו, עדיף לכבות {שכיבוי היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ורה"ר שלנו - י"א שהיא מדאורייתא}
פס"ת: לדעת רוב הפוסקים מחללים גם למי שהכניס עצמו למצב של סכנת נפשות, ואפילו בפשיעה, וכן עבור המאבד עצמו לדעת

[ב] ריב זקבוע

מקור: וגמ' (יומא פד עב): "אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: לא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב. היכי דמי? אי נימא דאיכא תשעה ישראל ונכרי אחד ביניהו - רובא ישראל נינהו! (אלא) פלגא ופלגא - ספק נפשות להקל. אלא דאיכא תשעה נכרים וישראל אחד - הא נמי פשיטא, דהוה ליה קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי! - לא צריכא דפרוש לחצר אחרת, מהו דתימא: כל דפריש - מרובא פריש, קא משמע לן דלא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב. איני? והאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: תשעה נכרים וישראל אחד, באותה חצר - מפקחין, בחצר אחרת - אין מפקחין! לא קשיא, הא - דפרוש כולהו, הא - דפרוש מקצתייהו."

ב"י:

רא"ש: כלומר כאשר אחד פרש והחבורה שנארה במקומה, הרי הקביעות עדיין קיימת ואנו מטילים אותה על מי שפרש כאילו הוא שם ונידון כדין קבוע, מחצה על מחצה, ולא על פי הרוב {דספק נפשות - להקל} (ר"ן, רי"ף, מ"מ בד' הרמב"ם)

ב"י: הלכה כאלו הראשונים

מ"ר: בפיקוח נפש אין הולכים אחר הרוב. תשעה גויים ואחד ישראל, אפילו שפרש אחד ונפלה עליו מפולת - מפקחים, אע"פ שפרש רואים כאילו היה עדיין קבוע (זוהי קולה מיוחדת, היות והם לא התפזרו, הקביעות המקורית עדיין קיימת, וכל קבוע כמחצה על מחצה). אבל אם בשעה שנעקרו כולם פרש אחד לחצר - אין מפקחים עליו.

משנ"ב: אפילו אם כשפרשו פרש הרוב והמיעוט נשאר - עדיין אומרים שנשארה הקביעות {ודין זה הוקל בגלל פיקוח נפש}. אה"ע ד לד: מ"ר- תינוק נמצא בעיר שרובה גויים, אין מפקחים עליו שאין שם קביעות כלל אז הולכים אחר הרוב, רמ"א- מפקחים כי בני העיר הם קבועים אז גם היהודים הם קבועים ונידון

שו"ע:

כמחצה על מחצה (גר"א). נמצא בדרך – בתר רובא. וגם כשנעקרו הכוונה דוקה התפזרו כל אחד לדרכו אבל אם יצאו אחד אחד – עדיין יש קביעות. **ביה"ל: למרן (אחרי רש"י)** – אם כשהתפזרו הלכו כולם דרך מקום אחד ואז נפלה המפולת – נחשב שעדיין לא בטלה קביעותם, ולדע' **תוספות** אפילו עברו

שם רק זה אחר זה – גם עדיין יש קביעות, שאם היו באותו הזמן במקום אחד יש להם קביעות.

[ג] ספק

מקור: משנה (יומא ח ו): "ועוד אמר רבי מתיא בן חרש החושש בגרונו מטילין לו סם בתוך פיו בשבת מפני שהוא ספק נפשות וכל ספק נפשות דוחה את השבת". **גמ'** (יומא פה עא): "מי שנפל עליו מפולת וכו'. מאי קאמר? – לא מיבעיא קאמר: לא מיבעיא ספק הוא שם ספק אינו שם, דאי איתיה חי הוא – דמפקחין, אלא אפילו ספק חי ספק מת – מפקחין, ולא מיבעיא ספק חי ספק מת דישאל, אלא אפילו ספק נכרי ספק ישראל – מפקחין. מצאוהו חי מפקחין. מצאוהו חי פשיטא! – לא צריכא, דאפילו לחיי שעה".

ב"י: אין

מרן: אף אם יש בדבר כמה ספיקות, ספק שם או לא שם, ספק חי או מת, ספק ישראל או גוי – עדיין מחללים

משנ"ב: מדובר שידוע שהיה חי בבניין אך לא ידענו אם היה שם בזמן המפולת. מומר לתיאבון אך אינו כופר – מחללים עליו, מומר להכעיס – אין מחללים עליו או עושין לו רפואה, וגם לא בחול אין להצילו.

פס"ת: בימינו רוב מחללי שבת הם בגדר תינוקות שנשבו ומחללים עליהם השבת אף אם נפגעו בחילול שבת, כגון נסיעה ברכב בשבת (הפך דע' **הפרמ"ג**).

שו"ע:

[ד] חיי שעה

מקור: גמ' וברייתא (יומא פה עא): "מצאוהו חי מפקחין. מצאוהו חי פשיטא! – לא צריכא, דאפילו לחיי שעה... תנו רבנן: עד היכן הוא בודק? עד חוטמו, ויש אומרים: עד לבו... אמר רב פפא: מחלוקת ממטה למטה, אבל ממעלה למטה, כיון דבדק ליה עד חוטמו – שוב אינו צריך, דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו".

שו"ע:

מרן: גם על מנת להציל חיי שעה – מפקחים ובודקים עד חוטמו כדי להרגיש אם חי או מת

משנ"ב: כלומר שאין מודדים לפי דפיקות הלב אלא לפי הנשימה

ביה"ל: אף כשלא מתקיים טעם 'חלל עליו שבת אחת כדי שיקיים שבתות הרבה', אם בגלל שהוא חולה מאוד או שלא מקיים מצוות – עדיין פשוט שמחללים עליו, לפי שהעיקרון הוא שמותר לחלל כל המצוות בשביל חייו של יהודי, ורק מי שהוא חייב מיתה בבית דין – אין לחלל עליו שהרי הוא עצמו לא חס על נפשו ולמה אנו נחוס.

לו"ח: מודה שאף לחולה סופני שלעולם לא יקום מחוליו מצוה לחלל השבת, וה"ה לחרש שוטה. המידה של הגמ' עד חוטמו אין להקל בה היום שיש טכניקות

רמב"ם: בודק עד חוטמו

ב"י: רמב"ם הקל משום ספק נפשות

רבינו ירוחם: כתנא קמא [?]

החייאה וברור שהרבה כבר ניצלו אף אחרי שהפסיקו לנשום לכן יש לחלצו ולהוציאו ולנסות להחיותו כל עוד יש סיכוי כלשהו להחיותו.

פס"ת: בימינו שיש אמצעי החייאה משוכללים - מחללים ועושים כל מה שהרופאים עושים כדי להציל חיים (כד' לוית חן).

[ח] עליונים מתים

מקור: ברייתא (יומא פה עא): "תנו רבנן: ... בדק ומצא עליונים מתים - לא יאמר: כבר מתו התחתונים. מעשה היה, ומצאו עליונים מתים ותחתונים חיים"

שו"ע:

ב"י: אין

מ"ר: גם אם העליונים מתים – חייב להמשיך לפקח שאולי יש חיים למטה

[ז] מצור חגויים

מקור: גמ' (עירובין מה עא): "אמר רב יהודה אמר רב: נכרים שצרו על עיירות ישראל - אין יוצאין עליהם בכלי זיין, ואין מחללין עליהן את השבת. תניא נמי הכי: נכרים שצרו וכו'. במה דברים אמורים - כשבאו על עסקי ממון. אבל באו על עסקי נפשות - יוצאין עליהן בכלי זיין, ומחללין עליהן את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש - יוצאין עליהן בכלי זיין, ומחללין עליהן את השבת."

שו"ע:

מ"ר: גויים שצרים על עיר יהודים, באו על עסקי ממון – לא מחללים, על עסקי נפשות או בסתם – מחללים. בעיר הסמוכה לספר – תמיד מחללים

רמ"א: ואפילו אם יש רק שמועה שעומדים לבוא – יוצאים לקראתם

משנ"ב: {עניני ממון ודאי לא מתיר שבת, אבל בסתם כבר נכנס לספק נפשות ומותר, וכן בספר, שהרי אם יכבשוה – יכבשו כל המדינה וזה ודאי נפשות}. וככשומעים שבאים יש להתכונן לקרב כראוי 'ואין מדקדקים בפיקוח נפש'.

רמב"ם: וכן אם באו בסתם – גם יוצאים

ב"י: רמב"ם הקל משום ספק נפשות

[ז] עסקי ממון

ב"י:

תרומת הדשן: בזמן הזה מחללים אפילו על עסקי ממון {שהרי ברור שאם לא יתנו להם מה שרוצים הם הורגים}

ד"מ: תה"ד: הכל לפי עיני הדיין והזמן

אור זרוע: רק שמעו שרוצים גויים להלחם – כבר יוצאים

מ"ר: י"א שבזמן הזה גם אם באו על עסקי ממון – מחללים {כי יש בזה סכנת נפשות}

רמ"א: יש לדון בכל מקרה לגופו

משנ"ב: מג"א- מה שאמר מ"ר הוא כשבאים לתקוף את הרבים שמסתמא יהרגו גם כמה אנשים, אבל על יחיד על עסקי ממון – יניח להם ולא יחלל. ועל דברי הרמ"א מוסיף שכיום יש לחלל, ואם הגויים ממנים אותנו להגן על העיר – גם ודאי יש לחלל {מדין דרכי שלום}.

פס"ת: לכן גנב הבא לשדוד הבית – יש להניחו בשבת, אך אם לפי התנהגותו הוא רודף (כגון שמאיים עליו ובא בכלי נשק) – מותר להתנגד ולהלחם בו, וכן אם ראה גנב בדרכו לגניבה – מותר לטלפן ולהודיע למשטרה. **שש"כ** – פורץ לבנק במקום מרוחק שאינו מאיים האוכלוסיה – אין לחלל עליו

שו"ע:

[ח] סכנות פרטיות

מקור: משנה (תענית ג ז): "על אלו מתריעין בשבת: על עיר שהקיפוה גוים, או נהר, ועל הספינה המטרפת בים. רבי יוסי אומר: לעזרה ולא לצעקה. שמעון התימני אומר: אף על הדבר. ולא הודו לו חכמים".

ב"י:

רמב"ם: ומכל מקום לדברי הכל מותר להתריע לעזרה. ודין היחיד הנרדף כתב מעצמו מדין ספק נפשות

(רשב"א: על מי שרוצים להפחיד ביתו כדי להעביר אותה על דת [ראה ש"ו])

שו"ע:

מרן: ספינה טובעת ויש בה יהודי, נהר המציף, אדם פרטי שנרדף על ידי גוי – מצוה לחלל השבת כדי להצילם

משנ"ב: וכן הנרדף על ידי יהודי שרוצה להורגו – מצילים אותו בחיי התוקף, וכן בעלי חיים מסוכנים. אינו חייב להכניס עצמו לסכנה כדי להציל חבירו אך אין לדקדק בזה ויש מצווה לנסות להציל השני.

[ט] חוזרים בכלי זיין

מקור: גמ' וברייטא (עירובין מה עא): "אמר רב [יהודה אמר רב]: שחוזרין בכלי זיין למקומן. כדתניא: בראשונה היו מניחין כלי זיין בבית הסמוך לחומה, פעם אחת הכירו בהן אויבים ורדפו אחריהם, ונכנסו ליטול כלי זיין, ונכנסו אויבים אחריהן. דחקו זה את זה, והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו אויבים. באותה שעה התקינו שיהיו חוזרין למקומן בכלי זיין".

ב"י: אין

מרן: מותר ליוצאים להציל לחזור בשבת עם כלי המלחמה
משנ"ב: {שאם לא נרשה להם לחזור עם הכל, בפעם אחרת לא ירצו כלל לצאת וזה יסכן הציבור}.

פס"ת: צי"א- רופא יכול לחזור לבית רק באיסורי דרבנן – כגון על ידי נהג גוי, **אג"מ-** אם א"א ללכת ברגל וגם א"א להשיג גוי, ואם לא נתיר לו יבוא להתרשל בפעם הבאה (או לא יניחו לו ללכת בני ביתו) – מותר לו לנהוג חזרה. אם מעריך שיצטרך לטפל בעוד מקרי פקו"נ מביתו – מותר לו לחזור.

שו"ע:

סימן ש"ל – יולדת

[א] דין היולדת

מקור: משנה (יח ג): "... מסעדין ומילדין את האשה בשבת וקורין לה חכמה ממקום למקום ומחללין עליה את השבת וקושרין את הטבור, רבי יוסי אומר: אף חותכין. וכל צרכי מילה עושין בשבת". **ברייטא וגמ'** (קכח ב): "... לאתויי הא דתנו רבנן: 'אם היתה צריכה לנר - חבירתה מדלקת לה את הנר...' אמר מר: 'אם היתה צריכה לנר - חבירתה מדלקת לה את הנר'. פשיטא! - לא צריכא בסומא. מהו דתימא: כיון דלא חזיא - אסור, קא משמע לן: איתובי מיתבא דעתה, סברא: אי איכא מידי - חזיא חבירתה ועבדה לי". **ברייטא וגמ'** (שם): "... דתנו רבנן: ... ואם היתה צריכה לשמן - חבירתה מביאה לה שמן ביד, ואם אינו ספק ביד - מביאה בשערה, ואם אינו ספק בשערה - מביאה לה בכלי... 'אם היתה צריכה לשמן' וכו'. תיפוק ליה משום סחיטה! - רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו: אין סחיטה בשיער. רב אשי אמר: אפילו תימא יש סחיטה בשיער - מביאה לה בכלי דרך שערה, דכמה דאפשר לשנויי - משנינן".

ב"י:

רש"י: קושרת הכלי בשערות הראש

מ"מ (בד' הרמב"ם): אין איסור תורה בסחיטת השיער אך יש בו איסור דרבנן, ולכן עדיף לעשות הוצאה בשינוי מאשר סחיטה זו

שו"ע:

מ"ר: יולדת דינה כחולה שיש בו סכנה ועושין לה כל צריכה בחילולי תורה על ידי יהודי, וקוראים עבורה למיילדת, מדליקים לה הנר אפילו אם סומא, אך מה שאפשר לעשות בשינוי - עושין כדי למעט באיסורים, כגון: מביאים לה שמן בכלי קשור בשערותיה

משנ"ב: אשה בחודש התשיעי הקרובה ללדת צריכה להכין כל צריכה מע"ש כדי למעט באיסורים. המיילדת יכולה לבוא גם מחוץ לתחום באיסורי תורה. אם הוא לילה אפי' אף אחד לא מבקש שידליקו - מיד מדליקים הנר (**ביה"ל** - ביום: לפני פתיחת הקבר - אם היא או המיילדת מבקשות, אחרי פתיחתו - מיד מדליקים (**רמב"ם בפירוש המשניות**)) {ואף שהדלקת הנר אינה רפואה - ישוב דעת היולדת הוא גדר הוצאתה מסכנה (**רמב"ן, מאירי**), טעם שמשנים - כי לידה היא דבר טבעי ורובן הגדול אינן מתות מזה לכן לא מקילים כל כך (**מאירי**)}. אם השינוי גרום עיכוב בטיפול - יעשו ללא שינוי. סדר העדפה בהוצאה השמן: בידה, בכלי קשור, בשערותיה.

פס"ת: יש להכין הכל מע"ש, כגון: להירשם לבי"ח, לבדוק סוג דם, אם תיסע באוטו תוציא ממנו כל המיותר ותכין התיק וכו'. מי שגרה רחוק וקשה לה להתאכסן ליד הבי"ח - יכולה להישאר בביתה ותיסע בשבת לבי"ח שרגילה ללדת בו. נסעה עם צירים ושחררו אותה - תשתדל לא לחזור בשבת, ואם אין לה לאן ללכת - תיסע על ידי גוי, אם הוא תוך התחום.

יל"י: אם יכולה ללדת בבי"ח קרוב במרחק הליכה - הרי זו משובחת

[ב] כותית

מקור: משנה (ע"ז ב א): "בת ישראל לא תילד את עובדת כוכבים, מפני שמילדת בן לע"ז", גמ' (שם כו עא): "ורמינהו: 'יהודית מילדת עובדת כוכבים בשכר, אבל לא בחנם!' אמר רב יוסף: בשכר שרי משום איבה. סבר רב יוסף למימר: אולודי עובדת כוכבים בשבתא בשכר שרי משום איבה; א"ל אביי, יכלה למימר לה: דידן דמינטרי שבתא מחללינן עליהו, דידכו דלא מינטרי שבתא לא מחללינן".

ב"י:

תוספות: מרגע שהאשה יושבת על המשבר, או מרגע שהשלים חודשיו והגיע זמנו להולד, התינוק לא מחובר עוד למקום חיותו - והולדתו אינה אלא איסור דרבנן

מרב: אסור לילד גויה, ואפילו באיסורי דרבנן
משנ"ב: ובחול בשכר מיילדים משום איבה. **מג"א** - במקום איבה בשבת מותר אם אין בו כלל איסור. **מ"ב** - והרופאים של היום שמשום איבה מחללים שבת, בדרבנן - אפשר להקל אך באיסורי תורה - אין להם על מה לסמוך.
ביה"ל: ישמעאלית בכלל גוי. גר תושב - מיילדים אם אין בו חילול, או אולי גם בדרבנן {לפי שמצווים אנו להחיותו ולכן לא גזרו עליהם}. **פרמ"ג:** קראים - נוטה להחמיר בכל, וצ"ע.

פס"ת: וכיום רוב הפוסקים הקלו לחלל שבת לרפואת הנוכרי, לפי שאם כלי התקשורת יפרסמו שיהודי לא רוצא לרפאות הגוי יהיה זה סכנת נפשות ודאית לישראל שבכל מקום. וי"א שכשמחלל יכוון שעושה להציל כלל ישראל וכך הופך האיסור למלאכה שאינה צריכה לגופה לפי שועשה אותה מצד היראה (**מהרי"ק**), **צי"א**.

יל"י: אם אפשר יש להעדיף לילד הגוי על ידי שניים שהוא דרבנן, ופשוט שהיום שיש אמצעי תקשורת וזה מסוכן לישראל בעולם. יולדת לזנונים ממזר - מחללים עליה.

שו"ע:**[ג] גדר יולדת**

מקור: גמ' (קכט עא): "מאימתי פתיחת הקבר? אמר אביי: משעה שתשב על המשבר. רב הונא בריה דרב יהושע אמר: משעה שהדם שותת ויורד. ואמרי לה: משעה שחברותיה נושאות אותה באגפיה".

ב"י:

רי"ף: לא מחללים אלא שתשב על המשבר ושדם שותת ממנה

רא"ש: מספיק שהדם שותת {משמע שהוא מוקדם משיבת המשבר ונפסק לקולא לפי שהוא ספק נפשות} (**ר"ן**, **רמב"ם**)

רמב"ן: כל אחת המאפשרויות, הראשונה שמופיעה - מחללים

ב"י: הלכה כרמב"ן

שו"ע:

מרב: נכנסת לגדר יולדת שיחללו עליה משתשב על המשבר, או משיצא דם, או משעה שלא מצליחה ללכת לבד

משנ"ב: ודבר שאורך זמן רק כגון לקרוא לה מיילדת - מותר מרגע שתרגיש קצת שעומדת ללדת, ואפילו שהוא ספק שתילד.

ביה"ל: ומה שפסק **רמב"ם** 'משעה שהדם שותת', מתברר מפיה"ש שלו שברור לו שהוא אחרי ישיבת המשבר, ואעפ"כ פסק כך לחומרא כד' רב הונא כי הוא אחרון (ולא כמו שהבין מרב בב"י).

(נגד דעת הנחלת **שבעה** כד' רוב האחרונים, ראה הדיון שם עמ' נ-נד, ובקצר שם סע' טז-יז, עמ' ו) [[
פס"ת: 'משמש' – משעה שמרגישה צירים סדירים, כמו כל חמש דקות, 'שהם שותת' – לא טיפות בודדות, ירידת מים- היא סכנה לתינוק ולכן מחללים על כך, וכן אם רופא קובע שבאה לכלל סכנה – מחללים.

[**טהרת הבית** (ח"ב יא ו): פסק מרן שהאשה טמאה טומאת לידה עם פתיחת הקבר, דהיינו פתיחה ללידה של שתי אצבעות, או טמאת נידה אם ראתה דם, אך בסימנים אלה הכתובים כאן בלבד - אין לטמאה עדיין על בעלה והיא ממשיכה בחזקת טהרה ואף אינה צריכה לבדוק עצמה, ובעלה יכול להמשיך לסייע לה. ואף אם ירדו מים נטמאה רק אם ראתה דם מעורב בהם, ובסתמא – לא ראתה וטהרה]

[ד] ג' מחזורי הזמן

מקור: גמ' (קכט עא): "עד מתי פתיחת הקבר? אמר אביי: שלשה ימים. רבא אמר משמיה דרב יהודה: שבעה, ואמרי לה: שלשים. אמרי נהרדעי: חיה שלשה, שבעה ושלשים. 'שלשה', בין אמרה צריכה אני ובין אמרה לא צריכה אני - מחללין עליה את השבת. 'שבעה', אמרה צריכה אני - מחללין עליה את השבת, אמרה לא צריכה אני - אין מחללין עליה את השבת. 'שלשים', אפילו אמרה צריכה אני - אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין על ידי ארמאי. כדבר עולא בריה דרב עילאי, דאמר: כל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי בשבת. וכדבר המנונא, דאמר רב המנונא: דבר שאין בו סכנה - אומר לנכרי ועושה".

ב"י:

ג' ימים ראשונים

רמב"ן: אם אין שם חיה או רופא – עושים לא כל מה שידוע שצריך לעשות כבר על פי חברותיה. אם יש שם חיה או רופא, ואומרים שאין צריך – לא עושים (ר"ן, מ"מ)

שאלות: אפילו אם היא או רופא אומר שאינה צריכה – מחללים עליה

רשב"א: שבת דחוויה אצל היולדת ולא הותרה, אך אעפ"כ באומרת שאינה צריכה - מחללים, אך אם אפשר למעט באיסור ממעטים
ד"מ: נוטה להקל כד' השאלות וכתב"א

שו"ע:

מרן: עד שלושה ימים ללידה – עושים לה הכל אפילו לא רוצה, עד שבעה ימים – רק אם רוצה, ועד שלושים יום – אפילו אם רוצה לא מחללים עליה שדינה אז כחולה שאין בו סכנה

משנ"ב: מג"א – זמן חישוב הג' ימים אינו מעת לעת אלא כסדר הימים לחומרא, **גר"א –** סובר לקולא שהוא מעת לעת, ומ"ב – אם לא מצא גוי לעשות לה והוא בתוך המעת לעת (אך כבר חוץ לג' ימים) יכול להקל לעשות על ידי ישראל. חישוב הזמן מתחיל מסוף הלידה (**להם משנה**). עד ג' אמרה אינה צריכה ואין רופא או מיילדת, וחברותיה אומרות שצריכה – עושים לה. יש מיילדת או רופא ואומרים שאינה צריכה – שומעים להם. עד ז' היא אומרת שצריכה ומאה רופאים אומרים שלא – שומעים לה, היא לא אומרת כלום – מחללים, היא אומרת שלא – לא מחללים אפילו חברותיה אומרות שצריכה.

לו"ח: אומנם **מרן** בהלכות יו"כ הביא דעת **תרומת הדשן** שאין ימים אלה מעת לעת, אך היות ורבו הראשונים המקילים לומר שהוא מעל"ע (והם בה"ג, האשכול, תוס', רא"ש בתשובה, רשב"א, ריטב"א ועוד), אומרים כאן הכלל שאילו היה רואה מרן דברי הראשונים האלה היה פוסק לקולא, ועוד שהוא ספק נפשות, לכן למעשה יש להקל כדע' **הגר"א** לחשבם מעל"ע (וכן פסקו גאוני אשכנז כנגד דע' ר"ש קלוגר, וכ"כ רש"ז אויירבך זצ"ל, וכ"כ ביל"י).

פס"ת: מותר לאדם אחד להתלוות ליולדת כדי שתרגיש טוב, אפילו יש שם כבר רופא המלווה, ואפילו אינה רוצה כעת שילוו אותה - מותר. מותר לה ללכת לבי"ח רחוק כי שם רגילה ותרגיש בנוח אפילו יש אחד יותר קרוב. מחללים שבת לביצוע הפלה רפואית, אפילו אין להריון 40 יום, לפי שהיא חושיב"ס.

[ח] היצלת הולד

מקור: משנה (ערכין א ד): "האשה שהיא יוצאה ליהרג - אין ממתינין לה עד שתלד, ישבה על המשבר - ממתינין לה עד שתלד". **גמ'** (שם ז' א-ב): "א"ר נחמן אמר שמואל: האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת, מביאין סכין ומקרעים את כריסה ומוציאין את הוולד. פשיטא, מאי עביד, מחתך בבשר הוא? אמר רבה: לא נצרכה, להביא סכין דרך רשות הרבים..."

ב"י:

רמב"ם: אפילו הוא ספק אם יצא חי, אף על פי שאין לו עדיין חזקת חי, כבר בא לכלל ספק נפשות – ומחללים עליו להביא סכין להצילו

שו"ע:

מ"ר: אם היולדת נפטרה בלידה - מותר לחלל שבת כדי להביא סכין ולהציל התינוק, אפילו בספק

רמ"א: ועתה לא נוהגים לעשות זאת (אפילו בחול) שמא האם עצמה עדיין חיה **משנ"ב:** {מ"א- טעם המחמירים כי אולי היא רק התעלפה, ובזמן ההמתנה לראות אם מתה – ימות תמיד הולד}

פס"ת: בימינו שיש מכשירים מדויקים לקבוע את מות האם, אם נקבע כך על ידי מומחה וידוע גם שהתינוק חי – יצילו התינוק בחילול שבת כעיקר הדין (**שבה"ל**) [קשה על כך עמדתו בעניין קביעת רגע המות?]

לו"ח: יש מחלוקת בין רש"י ותוס', שלד' רש"י לעולם מצילים הולד, ולד' תוס' מצילים אותו רק אם נעקר הולד לפני מות האם, ומסתימת לשון מ"ר משמע שפסק לקולא כרש"י (וכ"ד המג"א), אלא שהשיטת המקובצת הביא לשון רש"י בכת"י שמשמע ממנו שמודה לחילוק התוספות, וכן דייקו האחרונים בלשון מ"ר שכתב 'היושבת על המשבר', משמע משנעקר, ולא כל יולדת, וכך יש לפסוק לחומרא.

[ז] מדורה

מקור: גמ' (קכט עא): "אמר רב יהודה אמר שמואל: עושין מדורה לחיה בשבת בימות הגשמים. סבור מינה: לחיה - אין, לחולה - לא. בימות הגשמים - אין, בימות החמה - לא. ולא היא: לא שנא חיה ולא שנא חולה, לא שנא בימות הגשמים ולא שנא בימות החמה..."

ב"י:

רי"ף: לא חשוב מתי וה"ה לחולה – מדליקים עבורו מדורה (**רש"י**, **רא"ש**)

רמב"ם: עושין מדורה לחיה בימות הגשמים, ולחולה – כגון הקיז דם עושים תמיד (**סמ"ג**)

ראב"ד [בד' **הרמב"ם**]: רוצה להקל גם בחולים אחרים שאין בהם סכנה

מ"מ [בד' **הרמב"ם**]: וה"ה בכל חולה שיש בו סכנה (אלא שביטל דעתו מפני דע' **הראב"ד**)

מ"מ [בד' **הראב"ד**]: חיה כל שלושים יום מסוכנת לעניין צינה

ר"ן: יש חולה שאינו פקו"נ שעושים לו מדורה

שו"ע:

מ"ד: עושים מדורה ליולדת עד שלושים יום אחרי הלידה

משנ"ב: יולדת: אם אפשר עושים על ידי גוי ואם לאו על ידי ישראל. סתם חולה: אין סכנה – מותר לבקש מהגוי, יש סכנה – אם אין שם גוי מותר אפילו על ידי ישראל.

[ז] דין חפג

מקור: פסוק (יחזקאל טז ד): "ומולדותיך ביום הולדת אתך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי והמלח לא המלחת ומהתל לא חתלת". **גמ'** (קכט עב): "ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבא אמר רב: כל האמור בפרשת תוכחה עושין לחיה בשבת, שנאמר: 'ומולדותיך...'"; 'ומולדותיך ביום הולדת' – מכאן שמילדים את הולד בשבת, 'לא כרת שרך' – מכאן שחותכין הטבור בשבת, 'ובמים לא רחצת למשעי' – מכאן שרוחצין הולד בשבת, 'והמלח לא המלחת' – מכאן שמולחין הולד בשבת, 'והחתל לא חתלת' – מכאן שמלפפין הולד בשבת".

משנה (יח ג): "...וקושרין את הטיבור. רבי יוסי אומר: אף חותכין...". **גמ'** (קכט עב): "אמר רב נחמן אמר רבה בר אבא אמר רב: הלכה כרבי יוסי. ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבא אמר רב: מודים חכמים לרבי יוסי בטבור של שני תינוקות שחותכין, מאי טעמא – דמנתחי אהדידי". (**רש"י**: דמנתחי – זה חילך וזה חילך ונמלאו מסוכנים)

ב"י:

טור (בשם הרא"ש): חותכים רק כאשר הם תאומים וטבורם דבוקים זה בזה

ב"י: התקשה שלא מצא זאת ברא"ש, ואין להסיק זאת מדבריו

רי"ף: הלכה כרבי יוסי שמותר לחתוך (**רמב"ם**)

ב"י: מותר לחתוך כר"י אפילו לאחד

שו"ע:

מ"ד: רך הנולד לתשעה או לשבעה עושים כל צרכיו, רוחצים ומולחים, טומנים השליא, חותכים חבל הטבור. נולד לשמונה או ספק שבעה או שמונה, אם גמרו שערותיו וצפורניו – מחללים, ואם לאו – לא

משנ"ב: כל מה שנאמר הוא שאינו עושה אלא איסורי דרבנן בכך, וכן מותר לבקש מגוי להביאו או לחמם מים בעבורו. **מליחה:** רמב"ם – באבק הדס. שיליא – טומנים במוכין או בכדומה ולא באדמה שהוא חופר. **טבור:** מותר קודם לקושרו. **גר"א** – מחמיר יותר ממרן בגמרו שעריו וצפורניו ומצריך גם ששהה שלושים יום כדי להצילו, ('גמרו' – טוב רק לטלטול).

ביה"ל: על עובר שלא ידוע לנו בין כמה חודשים הוא – מחללים

לו"ח (צו): בימינו שיש מכשירים רפואיים מודרניים, במיוחד אינקובטור – יש לחלל על כל תינוק ולהקל בזה, כי ראינו רבים שלא כלו חודשיהם או ודאי בני שמונה חודשים שחיו, וספק נפשות לקולא (וכן דע' **חזון איש**, **רש"י** **אויירבך**).

פס"ת: כבר מהחודש השישי בימינו חי ומחללים עליו את השבת. וכן יש להקל לחלל עובר עובר (אפילו לפני ארבעים יום) כדי להצילו [כגון ניתוח לב במעי אימו], אפילו שאין שום סכנה לאם (**שבה"ל**, **צי"א**). ובתינוק מבחנה, כל עוד לא הושלת לרחם – לא מחללים עליו שאינו עדיין בגדר תחילת עיבור שהוא מחוץ לגוף (**שבה"ל**) [ומכאן יש לדון בדין דילול ביציות].

[ח] חליבת האם

מקור: ברייתא (קלה עא): "דתנו רבנן: בן שבעה מחללין עליו את השבת, ובן שמונה – אין מחללין עליו את השבת. בן שמונה הרי הוא כאבן, ואסור לטלטלו. אבל אמו שוחה ומניקתו מפני הסכנה".
ב"י:

תוספות: ואם נגמרו שערו וצפורניו (אע"פ שהוא לכאורא ודאי בן שמונה) – מותר לטלטלו ולמולו {כי הוא בן שבעה שרק התעכב להוולד} (רא"ש)
חליבה מפני הסכנה

רש"י: שריבוי החלב מביא את האם לידי חולי

תוספות: וגם בצער בעלמא – מותר, וכן שתחלוב היא עצמה – מותר {שהוא כדין המפס מורסא, מלאכה שאינה צריכה לגופה במקום סכנה} (רא"ש, רבינו ירוחם)

ב"י: היות והרמב"ם פסק דין מפס מורסא נראה שיסבור שגם כאן בחליבה – יהיה מותר

רב ניסים גאון: אסור לאשה לחלוב עצמה בידיה שרק הותר ביניקת התינוק (מרדכי)

רוקח: רק בכלי אסור {מפרק תולדת דש}, ועל הקרקע – מותר

[ט] יישור האברים

מקור: גמ' (קכג א-ב): "אסובי ינוקא, [רב נחמן] – אסיר, [ורב ששת] – שרי. אמר רב נחמן: מנא אמינא לה? – דתנן: 'אין עושין אפיקטויזין בשבת'. ורב ששת – התם לאו אורחיה, הכא – אורחיה. אמר רב ששת: מנא אמינא לה? – דתנן: 'מחט של יד ליטול בה את הקוץ'. – ורב נחמן – התם פקיד, הכא – לא פקיד".
משנה (כב ו): "...ואין מעצבין את הקטן ואין מחזירין את השבר..." גמ' (קמז עב): "...אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לפופי ינוקא בשבת – שפיר דמי. והאנן תנן: אין מעצבין! – התם בחומרי שדרה, דמיחזי כבונה". (רש"י: בחומרי שדרה – חוליות של שדרה שנתפרקה אחת מהן, ולאחר זמן קמייכר...)
ב"י:

רי"ף: הלכה כרב ששת שמותר (רא"ש)

רש"י: פירוש יישור האברים שהתפרקו מצער הלידה

[ראה פירוש של ר"ח להלן בסעיף יא, וראה ב"י שכ"ח מג(ב) פירוש מ"מ]

רא"ש: מחלוקת האמוראים היא ביום אחר, אך ביום הלידה מודה רב נחמן לרב ששת

[י] כריכה בנגדים

מקור: גמ' (קמז עב): "ואין מעצבין את הקטן". אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לפופי ינוקא בשבת – שפיר דמי...". (רש"י: לפופי – לחתל, ללפף, כמו שעושין לקטן שיתיישבו אבריו ולא יתעקס).

מרן: נולד לשמונה או ספק ולא גמרו שערו וצפורניו – אסור לטלטלו אך מותר לאימו להניקו בהטיה בלי לגעת בו. ואף יכולה לחלוב עצמה בידיה מפני צערה

משנ"ב: כיום מספק סתם מטלטלים התינוק

פס"ת: ולחלוב במכונה נמנו כיום שהוא איסור תורה, ואם יש לה צער תשים במיכל דבר הפוגם החלב או תחלוב פחות מכשיעור גרוגרת (שליש ביצה, למעשה פחות מ: 19 סמ"ק לר"ח נאה), ואפשר להקל לשאוב כך ולהאכיל התינוק שלא יונק מדדיה, {שהרי אם לא יאכל יגרום הדבר לקלקול קיבה לפי שהוא מזונו העיקרי}. ותעשה בצינעה.

שו"ע:

מרן: מישרים אברי הנולד שהתפרקו מחמת הלידה

משנ"ב: היישור הוא בידיים. מג"א – דווקא ביום הלידה. מ"ב – גם אח"כ. התפרקה חוליה של השדרה – מותר להחזירה למקומה רק ביום הלידה.

ב"י: אין

שו"ע:

מ"ר: מותר לכרוך הרך הנולד בבגדים – שלא יתעקם
משנ"ב: משמע מהרא"ש שמותר לכורכו גם בכוונה תחילה ליישרו {כי זה דבר
 רגיל לכורכו}
ביה"ל: ב"ח- בשדרא שנתפרקה אפילו ליפוף בבגדים אסור {שהוא בונה},
 ומהמאירי משמע שמותר.

[יא] ערלת הגרזן

מקור: גמ' (קכג א-ב): "אסובי ינוקא, רב נחמן – אסיר, ורב ששת – שרי..."

ב"י:

ר"ח: פירוש החזרת ערלת הגרזן למקומה ומחזירה בעזרת היד (**רא"ש, ר"ן**)

שו"ע:

מ"ר: נפלה עורלת הגרזן – יכול לשים אצבע בפיו ולהחזירה (אע"פ שאולי יקיא
 בגלל זאת)
משנ"ב: {ולא גוזרים משום שחיקה כי נפילת העורלה הוא דבר מצוי ולא מחזי
 כרפואה}

סימן של"א – מילה

[א] מילה בשבת

מקור: משנה (יט ב): "עושין כל צרכי מילה בשבת: מוהלין, ופורעין, ומוצצין, ונותנין עליה איספלנית וכמון, אם לא שחק מערב שבת - לועס בשיניו ונותן. אם לא טרף יין ושמן מערב שבת - ינתן זה בעצמו וזה בעצמו. ואין עושין לה חלוק לכתחלה, אבל כורך עליה סמרטוט. אם לא התקין מערב שבת - כורך על אצבעו ומביא, ואפילו מחצר אחרת".

ב"י: אין

שו"ע:

מ"ר: עושים כל צרכי המילה בשבת: מילה, פריעה, מציצה ונתינת הסממנים
משנ"ב: {דכתיב 'וביום השמיני ימול' - אפילו בשבת}. לשים תחבושת - גם מותר.

פס"ת: מחללי שבת- למול בנם של מחללי שבת בפרהסיא - מנהג ישראל למול, אם ישתדלו לא לחלל השבת, **שבה"ל**- אם זה יגרום לחילול שבת המוני של האורחים יש לדחות, **י"י**- נוטה לחלוק עליו מבחינה העיקרון ולמעשה ישקול הדבר בזהירות, **אג"מ**- ויש גם לשקול אם לא ימול הוא, ימול אותו מוהל שאינו כשר, ויש הבדל אם החילול הוא של המשפחה או של האורחים שהוא קל יותר, ויש דיעות לכאן ולכאן ואין לו לדיין אלא מה שענינו ראות. עונג שבת- מוהל שהוזמן למול בשבת מחוץ לביתו - חייב לעשות זאת גם אם יבטל עי"ז עונג שבת שלו. **מחט הפרדה- שבה"ל**- יניח משחה בראש המחט וכבר לא יהיה פס"ר, **גרשז"א**- מתיר בהדיא שהוא חלק מהמילה.

[ב] עיצין

מקור: גמ' (קלג עב): "לא תויי הא, דתנו רבנן: המל, כל זמן שהוא עוסק במילה - חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה, בין על הציצין שאין מעכבין את המילה. פירש, על ציצין המעכבין את המילה - חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה - אינו חוזר". **משנה** (יט ו): "אלו הן ציצין המעכבין את המילה: בשר החופה את רוב העטרה..."
גמ' (קלז עב): "אמר רבי אבינא אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב: בשר החופה את רוב גובהה של עטרה".

ב"י:

ואפילו להידור מצוה. (ובבדק הבית שם שלח לשו"ת **תרומת הדשן** (א רס"ד) ממנו עולה שהעטרה היא ראש הגיד, וכן מלשונו **בשו"ע** שם סעי' ה' עולה שהעטרה היא ראש הגיד)

רש"י: העטרה אינו ראש הגיד אלא הוא השפה הגבוהה המקפת את הגיד סביב, ורוב בגובה אינה רוב היקיפה אלא די שיהיה רוב גובהה במקום אחד
בעל העיטור: גם על ציצים שאינם מעכבים - חוזר אפילו שפירש
[ב"י (רס"ד ה-ו): אחד מראשוני ספרד- ביאר שיש כאן שתי דיעות, אם הוא ראש הגיד או הוא הטבעת המחלקת בין הגיד לראש, וסיכם שהמעכב המילה לעניין שימשיך למולו בשבת הוא אם מכסה רוב גובה הראש במקום אחד או את רוב היקף החוט. ושם הוסיף כדין המשנה שכל עוד לא פירש יכול להמשיך למול

שו"ע:

מ"ד: כל עוד לא סילק ידו חוזר למול כל ציץ, סילק – חוזר רק לציץ המעכב, והוא זה שחופה רוב גובה העטרה אפילו במקום אחד
משנ"ב: ר"ן- אפילו כבר עסוק בפריעה – עדיין נחשב 'למי שלא סילק ידו' וחוזר על כל ציץ (אך בעסוק במציצה – ספק), וה"ה אפילו אחר הוא הפורע

[ג] פג זספק

מקור: גמ' (קלה עא): "...אמר מר: '...ולא ספק דוחה את השבת', לאתויי מאי? - לאתויי הא דתנו רבנן: בן שבעה מחללין עליו את השבת, ובן שמנה אין מחללין עליו את השבת. ספק בן שבעה ספק בן שמונה - אין מחללין עליו את השבת. בן שמונה הרי הוא כאבן, ואסור לטלטלו. אבל אמו שוחה ומניקתו מפני הסכנה". **גמ'** (שם עב): "תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל ששה שלשים יום באדם - אינו נפל, שנאמר (במדבר יח) 'ופדויו מבן חדש תפדה'... אמר **רב אדא בר אבהו**: מלין אותו ממה נפשך; אם חי הוא - שפיר קא מהיל, ואם לאו - מחתך בבשר הוא..."

ב"י:

רי"ף: ספק בן ז' או בן ח' – אין מחללים עליו (**רא"ש**)

ר"ן (בד' הרי"ף): משמע שאין מלים שום ספקות בשבת

טור [יו"ד רס"ו]: הקשה על דע' אביו **הרא"ש** שאין מלים את הספק בשבת, וסבר שהלכה כרב אדא בר אבהו שמלים אותה ממה נפשך, אפילו לא גמרו שערו וצפורניו

ב"י: תמה על הר"ן שהסיק מהרי"ף שאין מלים ספקות בגלל הלידה בשבת, והרי מעשים בכל יום שמלים? וכן תמה על קושית הטור על אביו מכמה מקומות ברא"ש. לכן למעשה, אם גמרו סימניו: לעולם מלים אותו (אפילו ודאי בן ח'), [והוא על פי דעתו בדעתם של רי"ף ורא"ש] {היות ורוב אלה שגמרו שערות וציפורניים חיים, סומכים על הרוב ומחזיקים אותו שיחיי, אף שלמעשה לא יצא עדיין מכלל נפל}, לא גמרו: בן ז' ודאי – מלים (והוא אף לד' הרמב"ם), בן ח' ודאי או ספק בן ז' או ח' – אין מלים.

[ד] שלא בזמנה

מקור: גמ' (קלב עב): "תנו רבנן: מילה דוחה את הצרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה. יום טוב - אינה דוחה אלא בזמנה בלבד".

שו"ע:

מ"ד: מילה שאינה בזמנה – אינה דוחה שבת
משנ"ב: {דכתיב 'וביום' דוקה}.

רש"י: שלא בזמנה - כגון: חולה שהמתינו לו
ב"י: או שנולד ביום ו' בין השמשות

שמותר לראשון לחזור ולמול. וכן ציצין המקיפים רוב היקף העטרה (הפנה לש"ך [יו"ד רס"ד סע' ה ס"ק ט] שהעתיק דברי **הב"י** על שני ביארי העטרה ונטה לחומרא. וכן בבה"ט הביא תשובת **חתם סופר** [ח"ב יו"ד רמ"ח] שהעטרה לחומרא היא החוט ואם שייר המוהל חוט דק כחוט בשערה על פני רוב החוט בתחתית הטערה – הרי הוא ערל מדאורייתא!)

שו"ע:

מ"ד: בן שבע – מלים אותו, בן שמונה או ספק בן שמונה או בן שבעה – גמרו שערו וצפורניו כן, ואם לאו – לא.

רמ"א: (עיין ביו"ד רס"ו)

משנ"ב: {אם גמרו אומרים שהשתהה ולכן נראה כבן שמונה, וכל ספק מחמירין כי לא מלים ספק בשבת} **רמ"א** - שהפנה ליו"ד כתב שם שגם ספק בו ח' או בן ז', ואפילו לא נגמרו סימניו - מלים בשבת ממה נפשך. ולמעשה יש בזה מחלוקת אחרונים אשכנזים אם לפסוק כמרן או להקל כרמ"א, **מ"ב** - כל אחד יעשה כמנהגו.

פס"ת: אג"מ - כיום לא מלים את הפג בשבת משום שאינו בשל עדיין מבחינה רפואית, והכל לפי דעת הרופאים.

[ח] ספקות

מקור: ברייתא וגמ' (קלד עב, קלה עא): "תנו רבנן: 'ערלתו' (ויקרא יב) - ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא ספק דוחה את השבת. ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא ספק דוחה את השבת. ערלתו ודאי אנדרוגינוס דוחה את השבת. רבי יהודה אומר: אנדרוגינוס דוחה את השבת וענוש כרת. ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא נולד בין השמשות דוחה את השבת. ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא נולד כשהוא מהול דוחה את השבת..."

גמ' (נדה מב עב): "... וכי ההוא דאתא לקמיה דרבא אמר ליה: מהו לממהל בשבתא? אמר ליה: שפיר דמי. בתר דנפק, אמר רבא: ס"ד דההוא גברא לא ידע דשרי לממהל בשבתא? אזל בתריה, אמר ליה: אימא לי איזי, גופא דעובדא היכי הוה? אמר ליה: שמעית ולד דצויין אפניא דמעלי שבתא, ולא אתיליד עד שבתא. אמר ליה: האי - הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוא, והוי מילה שלא בזמנה, וכל מילה שלא בזמנה - אין מחללין עליה את השבת."

גמ' (קלה עא-עב): "אמר רבי אסי: כל שאמו טמאה לידה - נימול לשמונה, וכל שאין אמו טמאה לידה - אין נימול לשמונה, שנאמר: 'אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה וגו' וביום השמיני ימול בשר ערלתו' (ויקרא יב). אמר ליה אביי: דורות הראשונים יוכיחו, שאין אמו טמאה לידה - ונימול לשמונה! - אמר ליה: נתנה תורה ונתחדשה הלכה. איני? והא איתמר: יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות, רב הונא ורב חייא בר רב חד אמר: מחללין עליו את השבת; וחד אמר: אין מחללין. עד כאן לא פליגי - אלא לחלל עליו את השבת, אבל לשמנה - ודאי מהלינן ליה! - הא בהא תליא."

ב"י:

אנדרוגינוס

רמב"ם: הלכה כת"ק, שאנדרוגינוס לא דוחה

טור [יו"ד רס"ו]: יש פוסקים כר"י לקולא

ב"י: נקטינן כת"ק שאינו דוחה

בין השמשות

סמ"ג: {היות ונשמע קולו משמע שודאי הוציא ראשו}

סמ"ג: אם מיד אחרי שהוציא התינוק ראשו, נראה שלושה כוכבים בינוניים - הוא

לילה ונימול בשבת. (**הג"מ**)

הג"מ: ואין זה תלוי כלל בתפילת הציבור (**מהר"ם מורטנבורג, הגהות אחרונות**

דמרדכי)

האם אינה טמאת לידה

רש"י: כגון- יצא דופן או מי שילדה ואח"כ התגיירה.

שתי עורלות

רש"י: שני עורות וי"א שני גידים

רא"ש: יש ספק בדין זה, לכן נידונים לחומרא, נימולים לשמונה אך לא מחללים

עליהם השבת (**רמב"ם**)

שו"ע:

מרב: הספקות הם: אנדרוגינוס, נולד בן השמשמות, נולד מהול, יוצא דופן, בן הגירות שילדה בגיותה ואח"כ התגיירה, נולד עם שתי עורלות - כולם אינם נימולים בשבת.

משנ"ב: אנדרוגינוס - יש לו שני אברי מין. בין השמשות - של ע"ש או של מוצ"ש. גדר בה"ש - י"א שהוא 15 דקות זמניות לפני שיצאו שלושה כוכבים בינוניים. **ברכ"י**- מעת שקיעה עד לצאת ג' כוכבים בינוניים (והוא מנהג א"י). **רדב"ז** - גם אם יש ספק נולד לפני או בבין - גם לא מלים בשבת. נולד מהול - דוקה שנראה כך אף בלא קישוי. יוצא דופן - לידה קיסרית. שתי עורלות - שתי גידים או שתי עורות עליו.

ביה"ל: פרמ"ג - מחזק דברי רדב"ז שהרי אין בו ס"ס כי יש לאשה חזקת מעוברת, ואין ספק נגד חזקה, **מ"ב**- ואפשר גם לומר אולי אינו כי הוא משם אחד, ובכל אופן היות ואינה חזקה אלימה, כשנולד ביום ו' בתוך השבת או לפני - ימולו אותו בשבת. כתב **מרן** [יו"ד רס"ב ו]: "אם לאלתר כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינוניים, יש לסמוך עליהם שהוא לילה, אפילו הוא למחר שבת. אבל אם שהו אחר כך, אם לפי השיהוי נראה להם שהיה יום בהוצאת הראש, אין להם אלא מה שעניניהם רואות ויהא נימול לשמונה, אפילו אם יארע בשבת", הקשה עליו שתי שאלות לפי דעת ר' יוסי שבה"ש כהרף עין, ולכן סיכם שיש לסמוך שנולד בלילה רק כאשר הוציא האב ראשו וראה מיד בחוץ הרבה כוכבים קטנים, שאז ודאי נולד בלילה. אם הוציא ראשו וזהה הכוכבים ואחרי איזה זמן נולד, אף שעתה הוא לילה - יש לתלות לומר שנולד בין השמשות לחומרא.

לו"ח: ס"ס: דחה קולת המ"ב בביה"ל בנוולד בע"ש, ולדעתו כל מי שלא נולד בבירור בלילה (לפי שיטת הגאונים) דינו כנולד בספק ואינו נימול לעולם בשבת. **שתי עורלות:** לפי הביאור השני שברש"י הביאו מ"ב שהם שתי עורות, יש להזהיר המוהלים כשמלו כבר ורואים שיש לו שתי עורות לא ימשיכו ויפרעו, אלא יפסיקו מיד וביום א' יסיימו המילה בברכותיה, ויש להקפיד היות והוא ספק איסור תורה.

פס"ת: בין השמשות- **חיד"א-** בא"י הם 18 דקות אחרי השקיעה, **גרשז"א-** מנהג לחשב 25 דקות, **חז"א-** 35 דקות. לנוהגים כר"ת רבו הדיעות אם יש להחמיר להחשיבו נולד בה"ש עד 40 ד' אחרי שקיעה, ויש לעשות בזה שאלה חכם. **גדר נולד-** חוץ לפרוזדור היינו שיצא לאויר העולם, וכך נוהגים כי זוהי אותה מציאות טבעית. **יציאת הראש-** רוב מצחו או כל מצחו, **עכו-** שיצא הטבור. (וודאי שאין להסתמך על רישום זמן הלידה שאינו תמיד מדויק). **הורעה** מלאכותית- **גרשז"א-** מסתפק אם דוחה שבת [ונראה שלמעשה לא מחמירים]

[ז] מכשירי מילה

מקור: **משנה** (יט א): "**רבי אליעזר** אומר: אם לא הביא כלי מערב שבת מביאו בשבת מגולה, ובסכנה מכסהו על פי עדים. ועוד אמר רבי אליעזר: כורתין עצים לעשות פחמין ולעשות כלי ברזל. **כלל** אמר רבי **עקיבא** כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת - אינה דוחה את השבת, ושאי אפשר לעשותה מערב שבת - דוחה את השבת". **גמ'** (קלג עא): "אמר רב יהודה אמר רב: הלכה כרבי עקיבא".

[גמ'] (קל עא, עב): "אמר רבי אבא בר רב אדא אמר רבי יצחק: פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מערב שבת, והביאוהו בשבת [דרך גגות ודרך חצירות] שלא ברצון רבי אליעזר. מתקיף לה רב יוסף: שלא ברצון רבי אליעזר? אדרבה, רבי אליעזר הוא דשרי! וכי תימא שלא ברצון רבי אליעזר - דשרי אפילו ברשות הרבים, אלא ברצון רבנן - דאסרו דרך רשות הרבים, ושרו דרך גגות דרך חצירות וקרפיות. ומי שרי? והתניא: כשם שאין מביאין אותו דרך רשות הרבים - כך אין מביאין אותו לא דרך גגות ולא דרך קרפיות ולא דרך חצירות. אלא אמר רב אשי: שלא ברצון רבי אליעזר ומחלוקתו, אלא ברצון רבי שמעון. דתנן, **[רבי שמעון אומר:]** אחד גגות ואחד קרפיות ואחד חצירות - כולן רשות אחד הן לכלים ששבתו בתוכן, ולא לכלים ששבתו בתוך הבית".

ב"י:

ב"י: הלכה כרבי עקיבא

רי"ף: הלכה כרבי שמעון

ב"י: מה שמועיל דרך גגות הוא כשהתינוק נמצא בבית חצר שאין בה דירורין, או שיש בה והוא מעורב, ואם לאו - אסור להכניס הסכין או להוציא התינוק אמירה לגוי

בה"ג: מותר כבר לפני המילה כל אמירה לגוי לצורך המילה

רי"ף: מה שמהותר לפני המילה הוא רק בשבות דרבנן (**רמב"ם, רא"ש**)

ב"י: וה"ה להביא מים או סכין

שו"ע:

מרן: מכשירי מילה אינם דוחים, לכם אם שכח להביא הסכין מע"ש לא יכול להביאו אפילו בדרבנן, אך מותרת אמירה לגוי באיסור דרבנן

רמ"א: (עיין ש"ז)

משנ"ב: **טלטול האיזמן** אחר המילה [שי ס"ק טו]: **ט"ז-** האיזמל הוא מוקצה מחמת חסרון כיס, לכן אחרי המילה יצניענו באותו החדר, **מג"א-** עליו להקפיד לא להוציאו מידו, אך כל עוד הוא בידו יכול להוליכו לאן שהוא רוצה כי הוא בהיתר, **א"ר-** אם עליו גם לפרוע, יתנו לאדם אחר ביד שזה יצניענו, ואם הניחו ויש חשש שיגנב יכול לסמוך על רמ"א וש"ך, שהתירו לקחתו כדי לשמרו. {הבאת הסכין היא שבות דשבות במקום מצוה}, ואין להביא התינוק לסכין אפילו בשבות, {שאפשר למולו בביתו}, ואם צריך - יעשה על ידי גוי. **מחה"ש-** ויש תמיד להעדיף הבאת הסכין ולא הילד {כי אם יוציא התינוק, הרי אחרי המילה יצטרך שוב לטלטלו להחזירו לאימו}. עמ"ש **רמ"א-** הכוונה לדעתו שם שמותרת אמירה לגוי לצורך מצוה אף באיסור דאורייתא, והעיקר שלא כדעתו, ובזה"ש שאין רה"ר דאורייתא אפשר לסמוך עליו בהוצאה לצורך המילה, כשאין ברירה.

ביה"ל: **חת"ס-** תיקון ציפורן המוהל הוא איסור תורה של עשיית כלי, ואף אם אין אחר רק זה שצפורנו נסדק - לא ימולו. **מג"א** [ע"פ **רמ"א** בש"ז הנ"ל] - אפשר גם להקל כגון להשחיז הסכין שהתקלקל בשבת כשאין אחר.

לו"ח: הוצאה למילה: ולנו המחמירים ברה"ר גם בזה"ז, אפשר עדיין להקל ע"פ הסוברים שהוצאה מרה"י לרה"י דרך רה"ר היא איסור דרבנן (ועוד צירף דע' בעל העיטור שאמירה לגוי מותרת אפילו בדאורייתא לצורך מצוה) - ויוכל לומר לגוי, ואם יכול עדיף שיאמר לגוי לבקש מגוי אחר שבכך עוד יורד לדרבנן אחר.

[ז] שחיקה

מקור: משנה (יט ב): "...ונותנין עליה איספלגית וכמון, אם לא שחק מערב שבת - לועס בשיניו ונותן. אם לא טרף יין ושמן מערב שבת - ינתן זה בעצמו וזה בעצמו. ", **ברייתא וגמ'** (קלד עא): "תנו רבנן: דברים שאין עושין למילה בשבת עושין לה ביום טוב - שוחקין לה כמון, וטורפין לה יין ושמן. אמר ליה אביי לרב יוסף: מאי שנא כמון ביום טוב - דחזי לקדרה, יין ושמן חזי נמי בשבת לחולה! דתניא: אין טורפין יין ושמן לחולה בשבת. אמר רבי שמעון בן אלעזר משום **רבי מאיר**: אף טורפין יין ושמן. אמר רבי שמעון בן אלעזר: פעם אחת חש רבי מאיר במעיו, ובקשנו לטרוף לו יין ושמן, ולא הנחנו. אמרנו לו: דבריד יבטלו בחייד? אמר לנו: אף על פי שאני אומר כך, וחבירי אומרים כך - מימי לא מלאני לבי לעבור על דברי חבירי. הוא ניהו דמחמיר אנפשיה, אבל לכולי עלמא - שרי! - התם לא בעי ליכא, הכא בעי ליכא. - הכא נמי, ניעביד ולא לילך! - היינו דקתני: נותן זה בפני עצמו וזה בפני עצמו". (רש"י: ליכא - לטורפו ולערצו יפה יפה. זה לעצמו - סמערצ ואינו לוכך)

ב"י:

ר"ן: בשבת מותר לטרוף יין ושמן (אך לא ללוד)

ב"י: לא העתיקו דין זה הפוסקים כי אולי סברו שהוא רק לד' רבי מאיר, ואין כן דעת ת"ק.

שו"ע:

מ"ר: לא שחק הכמון מע"ש - לועס בפה, לא ערב יין ושמן מע"ש - יתן כל אחד בפני עצמו

משנ"ב: כמון - קודם המילה, אם שם לב שאין כמון לפני המילה ולא יוכל ללעוס בשיניו, או שייצטרך להביאו דרך מבוי שאינו משותף - לא ימול {כי מכשירי מילה אינן דוחים השבת}. נודע לו אחר המילה - ודאי בא לכלל פקו"נ ועושה לו כל צרכיו, וישתדל להמעיט באיסורים. יין ושמן - א. נותן כל אחד בנפרד על הפצע, ב. שם שניהם באותה קערה ואם התערבו מה טוב.

ביה"ל: מ"ר פסק לחומרא כת"ק, **מ"ב** - וה"ה גם לשאר חולים (כד' רשב"א, רמב"ן, רי"ף, רא"ש), אך כמה ראשונים פסקו כר"מ לקולא (אור זרוע, מאירי, ר"ן, מ"מ), וע"י שינוי - לכו"ע שרי.

[ח] כריכת סמרטוט

מקור: משנה (יט ב): "...ואין עושין לה חלוק לכתחלה, אבל כורך עליה סמרטוט. אם לא התקין מערב שבת - כורך על אצבעו ומביא, ואפילו מחצר אחרת".

שו"ע:

מ"ר: לא יעשה חלוק אלא יכרוך סמרטוט, ויכול לכורכו על אצבעו כדי להוציאו דרך חצר לא משותפת

משנ"ב: הוצאה - **מ"ב** - אפילו אם נודע לפני המילה. **א"ר:** וה"ה להוציא בכרמלית

ביה"ל: כתב **במ"ב** חלוק ע"פ דע' **רש"י** שאין בו סכנה אלא שאולי יצטרך מילה שוב מדרבן {כי העורלה תרד}, אך לד' **רשב"א** בלי חלוק בא לכלל סכנה ולכן אם ראה, אפילו אחרי המילה - מותר להביאו באיסור תורה.

ב"י:

טור: אף שכורכו לא הותר להעבירו דרך רה"ר (אלא רק דרך חצר שלא עירבו)

ר"ן: מותר לו להביאו דרך רה"ר

ב"י [בד' **הר"ן**]: אולי אין כוונתו דרך רה"ר ממש?

[ט] רחיצה

מקור: משנה (יט ג): "מרחיצין את הקטן בין לפני המילה ובין לאחר המילה, ומזלפין עליו ביד אבל לא בכלי. ר' אליעזר בן עזריה אומר: מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת, שנאמר (בראשית לד): 'ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים'", **גמ'** (קלד ב): "כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר: הלכה כרבי אלעזר בן עזריה". **גמ'** (עירובין סח עב): "ההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה, אמר להו רבא: נישיליה לאימיה, אי צריכא - נחים ליה נכרי אגב אימיה. אמר ליה רב משרשיא לרבא: אימיה קא אכלה תמרי! - אמר ליה: אימור, תונבא בעלמא הוא דנקט לה".

ב"י:

ביום השני

מ"מ [בד' הרמב"ם]: נראה שביום השני - אסור**רשב"א**: כל שכן שמותר גם ביום השני (**רמב"ן**)**ר"ן**: דברי הרי"ף נוטים להמ"מ ברמב"ם שבשני אסור**ד"מ: תרומת הדשן**: מותר לרחוץ בשני**רא"ש**: ביום השלישי - מותר לגמרי אפילו על יד ישראל (**תוס'**)**ב"י**: בימינו שידוע שאינו מסוכן אם לא ירחוץ ביום השלישי - אסור**ד"מ**: גם בימינו - מותר {שאין הבדל בסכנה בין זמנם לימינו}

ריבוי שיעורים

ר"ן: מותר להרכות שיעור ביו"ט, ובשבת - אסור מדאורייתא**רשב"א**: אפשר לפרש שהותר לחמם על ידי ישראל, שכן ביו"ט חימום מים הוא

גזירת חכמים והותר לצורך התינוק, וריבוי שיעור בשבת הוא איסור דרבנן

כניסה לפקו"נ

ר"ן: אם הוא אחרי המילה ונכנס לסכנה - עושים לו כל צרכו אפילו על ידי

יהודי, אך משתדלים לשנות מה שאפשר. ונשאר בשאלה אם נמול אותו על דעת

שאחרי המילה ברור שנצטרך להחלל השבת, (כלומר האם נכנסים לכתחילה

למצב של פקו"נ)

רמב"ן: מותר למולו גם אם על ידי זה יכניסהו לפקו"נ ויצטרך לחלל השבת ודאי

{לפי שהיא מצוה בזמנה}

רז"ה: אם אין לו מים חמים מראש - ידחה המילה ולא יכנס למצב של פקו"נ(**רשב"א**)**ב"י**: ומה שאמרו במשנה 'כורך באצבעו' הוא שלא שם לב לכך לפני המילה, וגם

בדיעבד יעשה הכל כדי למעט באיסורים. נראה שרי"ף רמב"ם וטור סוברים

כרז"ה

ד"מ: מ"מ - אין להשוות שבות שהותרה במקום אחד למקום אחר, שכל היתרבשבות הוא מקרה בודד (**ר"ן**)

שו"ע:

מ"מ: כיום אין רוחצים התינוק בכל יום ולכן לא מחללים על כך השבת**רמ"א**: נוהגים לרוחצו במים שהוחמו מע"ש, אם הוא לפני המילה או ביום

השלישי למילה. אם רואים שהוא מסוכן לרחיצה כעת - רוחצים אותו מיד בחילול

שבת

משנ"ב: בד' מ"מ {לפי שנשתנו הטבעים}. ויש להיזהר מסחיטת הסדין. יעדיף

גוי כדי לרחוץ הקטן בשבת, וכן יכול לומר לגוי להביא מים חמים שהוחמו כבר

בשביל גוי (אך לא יכול לומר לו לחמם) *חולה שנתרפה ביום חמישי* - **רשב"ץ**:אין למולו {שמא יבוא לחלל שבת}, **מג"א**, **א"ר**: מותר. **כנסת הגדולה**

(ע"ה"ט): מנהג קושטא - יום ד' - כן, יום ה' - לא, יום ו' - כן]

[י] מי שלא מל מעולם

ב"י:

טור: לאב אסור למול את בנו בשבת {שהרי בזה הוא פסיק רישא של מתקן את בנו}, אך לאחר מותר {כי לא מתכון לתקן בזה}. ואם אין אחר – מותר לאב (**רבי אליעזר הלוי**)

מרדכי: מי שלא מל מעולם – לא ימול לראשונה בשבת {שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת} (**רבינו שמחה**)

תרומת הדשן: מקילים שהאב מל את בנו בשבת, אפילו יש אחר למול. וגם מי שמל פעם אחת כבר יכול למול (ולא צריך חזקה של ג' פעמים)

שו"ע:

מרן: מי שלא מל מעולם, לא ימול לראשונה בשבת, ולהפך אם מל רק פעם אחת – יכול למול, אפילו הוא בנו

משנ"ב: מי שלא פרע מעולם – לא יפרע לראשונה בשבת. **רמ"א** [יו"ד רס"ו]-טוב להחמיר שלא ימולו שני מוהלים בשבת, אחד מל ואחד פורע, **מ"ב**-יש להקל בזה, והוא המנהג.

פס"ת: וגם אם האב רק ימול והמוהל יעשה ההכנות והפריעה – עדיין מותר, **יעב"ץ**-ומותר לאב כך אף אם לא מל מעולם!

סימן של"ב – טיפול בבהמה

[א] הולדת בהמה

מקור: משנה (יח ג): "אין מילדין את הבהמה ביום טוב אבל מסעדין..." **גמ'** (קכח עב): "כיצד מסעדין? רב יהודה אמר: אוחו את הולד שלא יפול לארץ. רב נחמן אמר: דוחק בבשר כדי שיצא הולד. תניא כוותיה דרב יהודה: כיצד מסעדין - אוחזין את הולד שלא יפול לארץ, ונופה לו בחוטמו, ונותן לו דד לתוך פיו כדי שינק. אמר רבן שמעון בן גמליאל: מרחמין היינו על בהמה טהורה ביום טוב. היכי עביד? - אמר אביי: מביא בול של מלח ומניח לה בתוך הרחם, כדי שתזכור צערה ותרחם עליו. ומזלפין מי שליא על גבי וולד כדי שתריח ריחו ותרחם עליו. ודוקא טהורה, אבל טמאה - לא. מאי טעמא? - טמאה לא מרחקא ולדא, ואי מרחקא ולדא - לא מקרבא".

ב"י:

רא"ש: הסתפק הר"י אם האמור 'מסעדים' הוא רק ביו"ט או גם בשבת

טור: אין מילדים אך מסעדים

ב"י: תמיה על הטור איך כתב שמסעדים כאשר אביו השאיר הדבר בספק

שו"ע:

מרן: אסור לילד בהמות בשבת

משנ"ב: וכן לסעדה וכל צרכי הלידה - אסור.

ביה"ל: פרמ"ג - ואם היא בחשש סכנה - מותר ע"י גוי

פס"ת: חז"א - נעקר הולד ויש סכנה לבהמה, יכול לקרוא לנוכרי, ואם לא מצא - מותר לו לסייע בעצמו, **גרשז"א** - מותר לפתוח השלפוחית לפי שאין פתח זה מתקיים

[ב] סיכה

מקור: ברייתא וגמ' (נג עב): "תא שמע: סכין ומפרכסין לאדם, ואין סכין ומפרכסין לבהמה. מאי לאו דאיכא מכה, ומשום צער? - לא, דגמר מכה ומשום תענוג".

שו"ע:

מרן: בתחילת המכה שיש לבהמה צער - מותר לפרכס המכה או לסוך המכה בשמן, אבל בגמר מכה שהוא לתענוג - אסור

משנ"ב: פרכוס = הוצאת הגלד. {בסיום המכה שכבר נתרפאה - לא יבוא לידי טרחה בטיפול}

ב"י:

אין

[ג] הריצה

מקור: ברייתא וגמ' (נג עב): "תא שמע: ... רבי נחמן בר יצחק אמר: שחיקת סממנין גופה תנאי היא; דתניא: בהמה שאכלה כרשינין - לא יריצנה בחצר בשביל שתתרפה, ורבי אושעיא מתיר. דרש רבא: הלכה כרבי אושעיא".

ב"י:

מרן: מצטערת מרוב אכילה - מותר להריצה בחצר

משנ"ב: מסוכנת - אף שהוא רפואה, היות וברפואת בהמתו אין אדם בהול כל כך - לא לא גזרו על זה מחמת שחיקה. **חולה סתם** - מותר לומר לגוי לעשות אפילו דאורייתא

ב"י: הלכה כרבא שפסק כרבי יאשיה שמותר להריצה

שו"ע:

פס"ת: גזירת סממנים היא רק על האדם, ולכן לבהמה מותר לתת תרופות או להזריק זריקה תת עורית או בשריר (אך לא תוך ורידית שהוא חובל מהתורה).

וכן לשים גוש של משחה בלי למרוח.

[ד] העמדה במים וחקזה

מקור: ברייתא וגמ' (נג עב): "תא שמע: ... תא שמע: בהמה שאחזה דם - אין מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן. אדם שאחזו דם - מעמידין אותו במים בשביל שיצטנן! - אמר עולא: גזירה משום שחיקת סממנים. אי הכי אדם נמי! - אדם נראה כמיקר. אי הכי בהמה נמי נראה כמיקר! - אין מיקר לבהמה. ולבהמה מי גזרינן? והתניא: היתה עומדת חוץ לתחום - קורא לה והיא באה. ולא גזרינן דילמא אתי לאתויי. אמר רבינא: כגון שהיה תחום שלה מובלע בתוך תחום שלו. רבי נחמן בר יצחק אמר: שחיקת סממנים גופה תנאי היא... [ורבי אושעיא] מתיר. דרש [רבא]: הלכה כרבי אושעיא.

ב"י:

רי"ף: הלכא כרבא וכרבי יאשיה שאין שחיקת סממנים בבהמה ולכן הלכה שמותר להעמידה במים {לפי שאין אדם בהול כל כך על ממונו} (רא"ש, רמב"ם)

בעל התרומה: רק הליכה בחצר מותר {שאינו ניכר שהוא לרפואה}, אך להעמידה במים – אסור {שניכר שהוא ריפוי} (סמ"ג, סמ"ק, הג"מ) **מרדכי:** בהמה שאחזה דם שנכנסה לכלל ספק סכנת נפשות – אומר לגוי להקיצה.

שו"ע:

מ"ר: אחזה דם – מותר להעמידה במים שתצטנן, ספק סכנת נפשות – מותר לומר לגוי להקיצה

משנ"ב: {קרובה למיתה- מתוך שאדם בהול על ממונו יבוא לידי איסורי דאורייתא, לכן התירו לו אמירה לגוי}, ח"א- וכן בכל בהמה חולה, אפילו מחלה קלה – מותר לומר לגוי {בגלל צער בעלי חיים}.

ביה"ל: [הערת בנו רבי אברהם, נפטר בכסלו תרנ"ב]

סימן של"ג – פינאי אוצר

[א] פינאי

מקור: משנה (יה א): "מפנין אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה, מפני האורחים ומפני ביטול בית המדרש, אבל לא את האוצר..." **גמ'** (קכו עב, קכז עא): "השתא חמש מפנין, ארבע מיבעיא? - אמר **רב חסדא**: ארבע מחמש. [איכא דאמרי: ארבע מאוצר קטן וחמש מאוצר גדול]. ומאי 'אבל לא את האוצר'? - שלא יתחיל באוצר תחלה. ומני? - רבי יהודה היא, דאית ליה מוקצה. **ושמואל** אמר: ארבע וחמש. כדאמרי אינשי, ואי בעי - אפילו טובא נמי מפנין. ומאי 'אבל לא את האוצר'? - שלא יגמור כולו דילמא אתי לאשוויי גומות, אבל אתחולי מתחיל. ומני? - רבי שמעון היא, דלית ליה מוקצה". **רש"י**: ארבע מחמש - שאסור לגמור את האוצר דילמא אתי לאשוויי גומות, ואס יכ הרצה אין מפנין אלל חמש מחשך טירחה.

בריייתות (קכז א): "תנו רבנן: אין מתחילין באוצר תחילה, אבל עושה בו שביל כדי שיכנס ויצא. עושה בו שביל? והא אמרת אין מתחילין! - הכי קאמר: עושה בו שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו. תנו רבנן: **תבואה צבורה, בזמן שהתחיל בה מערב שבת - מותר להסתפק ממנה בשבת**, ואם לאו - אסור להסתפק ממנה בשבת, דברי רבי שמעון. רבי אחא מתיר. כלפי לייא? אלא אימא: דברי רבי אחא, ורבי שמעון מתיר. תנא: כמה שיעור תבואה צבורה - לתך".

שו"ע:

מ"ד: אוצר של מזון, אסור להתחיל לפנותו בשבת לדבר הרשות, אך לדבר מצוה התירו השבות ומותר להתחיל עתה לפנותו, ומוציא לא יותר מחמש קופות, ולעולם אחת פחות מסך הקופות כדי שלא יבוא להשוות גומות **רמ"א**: קופה = ג' סאה. אורחים הם שהזמינם מהרחוב לישון אצלו או שהוזמנו אצל חבירו ועתה הביאם לאכול אצלו, אבל המזמין חבירו לסעודה - אין זה אורח להקל.

משנ"ב: מדובר במחסן של מזון הראוי לאדם או לבהמה, ולכן אינו מוקצה אך פינאי כולו היא בעיה {**ב"י** - משום טירחא יתירה, **ב"ח** - עובדים דחול}. (התחיל מע"ש מותר לפנות לדבר הרשות, וגם רק ארבע קופות). עשיית שביל ברגליו לעולם מותר, וכשהותר למצוה מותר גם בטירחה כגון פינאי על ידי שילשול מהגג. {לצורך אורחים התירו שהיא מצוה כקבלת פני שכינה}, ומי שהזמינו אותו לכבוד אורח הנמצא כבר בבית ידידו - גם הוא מקרי אורח. עצם הסעודה בגדר סעודת מצוה - ודאי שרי לפנות.

ביה"ל: שלטי גיבורים - ברצפה מרוצפת - מותר. לפנות התל- **מ"ב** - תלוי במחלוקת מרן ורמ"א [של"ז ב]. **פרמ"ג** - סוג השבות שהתירו לצורך מצוה היא כגון זו מצד עובדין דחול או טירחא, ולא דברים אחרים.

ב"י:

פינאי

רי"ף: מותר לפנות דוקה לאורחים או לצורך לימוד תורה שהם מצוות, אך שלא במקום מצוה - לא (**רא"ש**, **רמב"ם**)

רי"ף: לא הכריע במחלוקת רב חסדא ושמאל **רז"ה:** הלכה כרב חסדא שלא יפנה הכל ולא יותר מחמש {שהסוגיה כמותו} ובסיפא כשמאל שאין לגמור את האוצר (**רא"ש**, **רמב"ם**, **רמב"ן**, **רשב"א**) עשיית שביל

רמב"ם: ההגבלה היא לצורך דבר הרשות, אך לצורך מצוה - מותר (**מ"מ בשם רבותיו של הרמב"ן**)

תבואה צבורה

רי"ף: תבואה צבורה שהתחיל לפנותה מע"ש - יכול לטלטלה בשבת, (**ב"י**: כלומר לדבר הרשות).

ר"ן: סובר שאפילו בדבר מצוה, (והמידה של לתך שוות ערך לארבע קופות) **ב"י**: כל אוצר שהתחיל לפנותו מע"ש, יכול לפנותו בשבת, אפילו לדבר הרשות גדר אורחים

תרומת הדשן: מה שהתירו השבות לכבוד האורחים הוא למי שהזמנת אותו לגור ולישון בביתך ואין לו היכן להיות {דבזה ודאי יש מצוה בכנסת אורחים והיא סעודת מצוה}, אך מי שהזמין סתם ידיד לארוחה - אין להתיר, ואולי אין לחלק. **ב"י**: נראה שמה שנספק שמא אין להחמיר, אינו באורח לסעודה שודאי אין דינו כאורח, אלא כגון מי שהוזמן אצל חבירו ועתה בשבת החליט הוא להזמין לביתו

[ב] ריבוי בחילוך

מקור: גמ' (קכז עא): "איבעיא להו: הני ארבע וחמש קופות דקאמר, בארבע וחמש קופות - אין, טפי - לא, אלמא: למעוטי בהילוכא עדיף. או דילמא: למעוטי משוי עדיף?...".

ב"י:

ב"י: הבעיה לא נפשטה בגמ'

רא"ש: עושין כפשט משנה שלא יותר מארבע או מחמש קופות

שו"ע:

מרן: לא יחלק הקופות לקופות קטנות {כדי שלא להרבות הילוך}

[ג] הרבה אורחים

מקור: גמ' וברייתא (קכז עא): "איבעיא להו הני ארבע וחמש דקאמר, אף על גב דאית ליה אורחין טובא או דילמא הכל לפי האורחין? ואם תמצי לומר הכל לפי האורחין, חד גברא מפני לכולהו או דילמא גברא גברא מפני לנפשיה? תא שמע: דאמר רבה אמר רבי חייא: פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה מקום דחוק לתלמידים, ויצא לשדה ומצא שדה מלאה עומרים ועימר רבי כל השדה כולה. (שמע מינה הכל לפי האורחין). ורב יוסף אמר רבי הושעיא: פעם אחת הלך רבי חייא למקום אחד וראה מקום דחוק לתלמידים, ויצא לשדה ומצא שדה מלאה עומרים ועימר רבי חייא כל השדה כולה. שמע מינה: הכל לפי האורחין. ועדיין תבעי לך: חד גברא מפני ליה לכולא, או דילמא כל גברא וגברא מפני לנפשיה? - תא שמע ועימר רבי. - ולטעמך, רבי בדנפשיה עימר? אלא: צוה ועימר, ולעולם כל חד וחד מפני לנפשיה".

ב"י:

ב"י: נפשט שהמידה היא לכל אחד, ולא נפשט אם כל אחד מפנה לעצמו או לא

רי"ף: יש להחמיר שכל אחד יפנה לעצמו (**רא"ש, רמב"ם**)

ב"י: הכוונה שבעה"ב יכול לפנות עבור אורחיו אך אין זה מרשה לו לפנות יותר

מארבע חמש קופות

ד"מ: ר"ן - כלומר ט"ו סאין. **אור זרוע** - מעשה בבון **שרבינו יואל** כעס על

סוחרי יין שפרקו עגלה בכניסת שבת לפי שהיה בה יותר מט"ו סאה, ולא היה

לצורך מצוה.

שו"ע:

מרן: ארבע קופות היא מידה בעבור כל אורח, ואם יש הרבה אורחים יש מידה כזו עבור כל אחד, אך אדם אחד לא יפנה בכלל יותר מארבע אלא יפנה כל אחד עבור עצמו.

רמ"א: חביות שהביאו בעגלה והוא שבת לא יפנה אלא לכבוד מצוה או אורחים שהוא כפינוי אוצר

משנ"ב: פירוש שהביאו העגלה מע"ש ולא הספיקו לפרוק אותה, ואם רוצה לשתות ממנה יקח הצריך ולא יטרח לפינוי הכל, ואם א"א אחרת יכול לפרוק {שכבוד השבת גם הוא מצוה}. **פרמ"ג** - אם הגוי פורק מעצמו - ל"צ למחות

סימן של"ד – דליקה

[א] הצלת מזון

מקור: משנה (טז ב): "מצילין מזון שלש סעודות הראוי לאדם, הראוי לבהמה לבהמה. כיצד? נפלה דליקה בלילי שבת - מצילין מזון שלש סעודות, בשחרית - מצילין מזון שתי סעודות, במנחה - מזון סעודה אחת. ר' יוסי אומר לעולם מצילין מזון שלש סעודות", וגמ' (ק"ז עב): "מכדי בהיתרא קטרח, נציל טפי! - אמר רבא: מתוך שאדם בהול על ממונו, אי שרית ליה - אתי לכבויה".

ב"י:

טור: מצילים מזון שלוש סעודות בערב, שתיים בבוקר, ואחת בלבד בצהריים
תוספות: הגבלות אלה הם לדרי הבית {שאם יתירו להם יותר, מתוך בהילותם להציל יבואו לכבות ממש}, אבל השכנים - יכולם להציל הכל {שאינו שלהם ואינם בהולים} {ר"ן, סמ"ג, תרומה, רשב"א ורמב"ם [לד' מ"מ]}
רמב"ן: מקשה שאין לסברה ראיה

שו"ע:

מ"ר: אם נפלה דליקה בשבת, מותר לבני הבית להציל מזון לסעודות הבאות בלבד, לאדם ולבהמה {שאם ירשו יותר מתוך טרדת ההצלה אולי יבוא לכבות}, אך בתים הקרובים שמפחדים מהתקדמות הדליקה - יכולים להציל מה שרוצים מביתם שלהם

משנ"ב: נוטה לומר שמביתו לחצרו - מותר הכל. אחר חצות ולא אכל: ב"ח - רק שתי סעודות, פרמ"ג - מפקפק. {תוס' - לגבי מת מחשש לבהילות דוקה התירו להוציא, כי במת אדם בהול יותר ובממון פחות, ולכן אם לא נתיר לו - יכבד ולא יעשה דבר}. [בזה"ל: שולחן עצי שיטים - כיום שמותר לכבות ממילא מותר לבני הבית להציל הכל כולל מוקצה וכו'] {שכן אין לגזור שמא יבוא לכבות, שכבר הותר לו}, מ"ב - אין זה פשוט {שיכול לבוא לידי שאר מלאכות אסורות, כגון הוצאה}, אך אין למחות במקילים]. אחרים שבבית אך אינם בני הבית: ח"א - {היות ואינם בעלי המקום ואינם בהולים} מותר להם להציל הכל ואפילו מעות, אך לא לטלטל אפילו לכרמלית.

ביה"ל: פרמ"ג - ספק אם יכול להציל בעה"ב ג"ס עבור כל אחד מבני ביתו, מ"ב - נראה מתוס' שמותר. הצלת לחם משנה - מותר, שתיה - גם אחרי סעודה שלישית, אך יין רק לסעודות.

פס"ת: שכנים: דירות בבית משותף או בתים באותה חצר - דינם כבית הדליקה. כהמה: השיעור הוא מה שהיא צריכה כדי שלא תצטער, ולכן לחומרא שאם האכיל אותה בבוקר ולא תאכל עוד עד הערב - לא יציל בעבורה כלום.

[ב] טלטול המוקצה

ב"י:

בעל התרומה: חפצי ערך, כסף וכדומה מדברים המוקצים - מותר לטלטל כדי להציל מפני הדליקה או הגנבים (ראיה ממי שהחשיך שמותר להוליך כספו פחות מד' אמות) {כדי להצילו מאיסור חמור יותר}

תוספות: מתיר הנ"ל מפחד מושל או גנב {כי משום הפסד התירו טלטול}, אך לא מפני הדליקה (סמ"ג)

רשב"א: חולק ומקשה שלא הותרה שבות משום הפסד אלא כדי שלא יעבור איסור תורה חמור, ולכן בדליקה שאינן אסור אלא דרבנן של הוצאה בכרמלית - אין להתיר (רמב"ן, ר"ן, טור)

שו"ע:

מ"ר: יש מתירים לטלטל מעות או דברים מוקצים כדי להצילם, ויש אוסרים. לומר לגוי להציל סחורה מהגשם – גם יש אוסרים

רמ"א: [עיין שו"יט]

משנ"ב: באיזה בית: מה שמותר לטלטל המעות הוא בבית אחר לא בבית הדליקה [ביה"ל: ט"ז- מתיר אפילו בבית הדליקה, פרמ"ג- צ"ע בזה, ביה"ל ושה"צ: ולכן אין למחות במקילים] {מפני שהוא בהול ואם לא יתירו לו זה יבוא לכבות הדליקה, ולאוסרים היות והדליקה לא בביתו – אינו כל כך בהול [ועוד שאין להתיר דרבנן מחשש דרבנן אחר]} {למעשה: ב"ח- מתיר {שמא יחפור להטמין ויעשה איסור תורה}, מהרי"ל- התיר להוציא אפילו מחוץ לעירוב בשינוי [ביה"ל: ולד' סה"ת שהביא ב"י משמע שלא הותר אלא לחצר מעורבת]. גשם על סחורה: ודאי אסור ליהודי לטלטל. אמירה לגוי: מסימן שז עולה כי מ"ר פסק לקולא כהרמב"ם באמירה לגוי בשבות במקום צורך או הפסד גדולים, (ולא החמיר כרשב"א כאן).

שו"ע:

מ"ר: הציל פת טובה – לא יציל גרועה, אך להפך – מותר
משנ"ב: שאר בני הבית: אף שהציל בעה"ב, יכולים גם שאר בני הבית להציל לעצמם, וכן אפילו אם הוא בצום – מותר לו להציל, וכן אם יש לו עוד מה לאכול [ב"י]. וכן יכול להציל מין אחד (דגים) ואח"כ לומר שרוצה מין אחר ומצילו (בשר), וכל אלה יכול לעשות לכתחילה.

מהר"י אבוהב: מקשה (על הרשב"א): הרי אם יוציא יעבור על הוצאה וגם על הולכה ד' אמות, והיות ויש כאן הרבה איסורים יש להתיר כי הוא קל מטלטול המוקצה

ב"י: עונה (ומסכים על רשב"א): נכון אך הכל בדרבנן, והכלל הוא שיש להתיר דרבנן כדי להציל מדאורייתא ולא שיעשה דרבנן כדי שלא יעשה דרבנן שהוא חמור כמותו (אפילו שאז יעשה הרבה דרבנן)

בתים אחרים

מהר"י אבוהב (בד' הטור): בעל התרומה התיר אפילו בבית עצמו לטלטל המוקצה, הטור חלק עליו בבית עצמו אך ליושבי בתים אחרים – מותר ב"י [בד' הטור]: גם בבתי אחרים שעוד לא הגיעה אליהם הדליקה – לא מתירים לטלטל המוקצה

ד"מ: מציל שלוש סעודות מכל מין ומין (אור זרוע)

[ג] פת

מקור: ברייתא (ק"ז עב): "תנו רבנן: הציל פת נקיה אין מציל פת הדראה..."

ב"י:

אין

[ד] מחג לחג

מקור: ברייתא (ק"ז עב): "תנו רבנן: ... ומצילין מיום הכפורים לשבת, אבל לא משבת ליום הכפורים, ואין צריך לומר משבת ליום טוב, ולא משבת לשבת הבאה".

גמ' (ירושלמי, שבת, טז ג): "ביום הכיפורים מאי איכא למימר? על דעתהון דרבנן לא יציל כלום, כל עמא מודוי שמצילין מזון סעודה אחת מפני הסכנה".

מ"ר: משבת אין להציל ליום אחר, מיו"כ לשבת – מותר, ומיו"כ למוצאי יו"כ-

מותר מזון סעודה אחת

משנ"ב: {שכן לא יכול להכין בשבת מאכלים לאחר השבת, למוצאי מותר מזון סעודה אחת שלא ימשיכו לרעוב עם צאת החג}.

ר"ן: מיו"כ למוצאי יו"כ – מציל מזון סעודה אחת (רשב"א [הביאו מ"מ])

שו"ע:

[ח] חולצה זרעבתן

מקור: ברייתא (ירושלמי, שבת, טז ג): "תני: מצילין לחולה ולקטן בבינונית, ולרעבתן כדי מזונו"

ב"י:

ר"ן: חולה, זקן ורעבתן – כמו לבינוני

שו"ע:

מרן: חולה, זקן, רעבתן = כבינוני

משנ"ב: {דלא פלוג}

[ז] כלי אחד

מקור: משנה (טז ג): "מצילין סל מלא ככרות ואף על פי שיש בו מאה סעודות, ועיגול של דבילה וחבית של יין...". **גמ'** (קכ עא): והא תנא ליה רישא שלש סעודות ותו לא!

- אמר **רב הונא**: לא קשיא, **כאן** - בבא להציל, **כאן** - בבא לקפל. בא להציל - מציל את כולן, בא לקפל - אינו מקפל אלא מזון שלש סעודות. **רב אבא בר זבדא** אמר **רב**: אידי ואידי בבא לקפל, ולא קשיא; **כאן** - לאותה חצר, **כאן** - לחצר אחרת. בעי רב הונא בריה דרב יהושע: פירש טליתו, וקיפל והניח, וקיפל והניח, מאי? כבא להציל דמי, או כבא לקפל דמי? - מדאמר רבא: אטעיה רב שיזבי לרב חסדא, ודרש: ובלבד שלא יביא כלי שהוא מחזיק יותר משלש סעודות - שמע מינה: כבא להציל דמי, ושפיר דמי.

ב"י:

רי"ף: הלכה כרב הונא (**רא"ש**, **רמב"ם**)

טור: בכלי אחד יכול להציל כמה שהכלי מכיל אפילו הוא הרבה, ויכול למלא טליתו ולהוציא כמה פעמים.

מקבץ טליתו

בעל התרומה: לא ימלא יותר מכדי מזון שלוש סעודות בכל פעם (**הגהות מרדכי**)

ר"ן: מותר רק סיבוב אחד (**רשב"א** [הביאו **מ"מ**])

אופן ההוצאה

מ"מ: מביא כלים קטנים, מכניסם בטליתו ומוציא

רמב"ן: כינוס כלים – אסור, אלא מרוקן מה שיש בכלים קטנים לתוך טליתו ומוציא

ב"י: וכן עיקר (וכן הראה בד' **הטור** ו**רש"י**)

[ז] כלי תשמיש

מקור: משנה (טז ג): "ולשם מוציא כל כלי תשמישו..."

ב"י:

רש"י: מה שישתמש בשבת, כגון כוסות וצלחות

שו"ע:

מרן: מותר להציל כלי תשמישו שצריך לאותו היום, כגון: כוסות וצלחות

משנ"ב: פרמ"ג- וכן כפות וסכינים

[ח] בגדים

מקור: **משנה** (טז ג): "ולובש כל מה שיכול ללבוש, ועוטף כל מה שיכול לעטוף. רבי יוסי אומר: שמונה עשר כלים. וחוזר ולובש ומוציא..." **ברייטא** (קכ עא): "תנו רבנן: לובש מוציא ופושט, וחוזר ולובש ומוציא ופושט, ואפילו כל היום כולו - דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: שמונה עשר כלים, ואלו הם שמנה עשר כלים: מקטורן, אונקלי, ופונדא. קלבוס של פשתן, וחלוק, ואפיליות, ומעפורת, ושני ספרקין, ושני מנעלים. ושני אנפילאות, ושני פרגד, וחגור שבמתניו, וכובע שבראשו, וסודר שבצוארו".

ב"י:

שו"ע:

מ"ד: לובש בגדים ומיוציא ופושט ולובש שוב כדי להוציא, ויש מי שאומר שאינו מותר לעשות אלא פעם אחת

משנ"ב: {היות והוא לובשם לא יבוא לשכוח ולכבות} אכן להוציא הבגדים בידי - דינם כמו אוכל שמותר להיוציא רק מה שצריך עכשיו

רי"ף: הלכה כת"ק (רא"ש, רמב"ם)

ר"ן: לא חלק ר"י על רבנן אלא היכן שמוציא לרה"י, אך להוציא לרה"ר - מודו רבנן שאסור {שהוא כמשאוי}

ב"י: משמע שלת"ק מותר אף להוציא לרה"ר {שהוא דרך מלבוש} **(מרדכי)** (אלא שמדברי הטור במהשך משמע שסבר שהוא רק לרה"י)

חזון ומוציא

ספר התרומה: עקרון פושט ומוציא וחוזר הוא לכו"ע, (ר"י במשנה וחכמים בברייטא) **(סמ"ג)**

מ"מ: לא ברור מה דע' רמב"ם בזה

ב"י: משמע **שלרמב"ם** לא יכול לחזור ולהוציא, ולכן אסור לחזור וללבוש ולהוציא

[ט] אחרים

מקור: **משנה** (טז ג): "...ואומר לאחרים: בואו והצילו עמי, ואם היו פקחין עושין עמו חשבון אחר השבת..." **גמ'** (קכ עא): "חשבון מאי עבדתיה? מהפקירא קזכו! - אמר רב חסדא: מדת חסידות שנו כאן. אמר רבא: חסידי אגרא דשבתא שקלי? - אלא אמר רבא: הכא בירא שמים עסקינן, ולא ניחא ליה דליתהני מאחרים, ובחנם נמי לא ניחא ליה דליטרח. והכי קאמר: ואם היו פיקחין, דידעי דכהאי גוונא לאו שכר שבת הוא - עושין עמו חשבון לאחר השבת".

ב"י: לא כך אלא בכל פעם שהבעלים לא יכול להציל, מאיזה סיבה - הוי החפץ

להפקר
אחרים

ר"י מטראני: האחרים יכולים להציל כמה שרוצים ובכלים רבים {לפי שאין לגזור שמא יכבו שהרי אינו שלהם (ואינם מפסידים וע"י הדליקה מרויחים יותר!)}
רמב"ם: גם אחרים אינם מצילים אלא מזון ג"ס **(טור)**

{למה אין כאן שכר שבת?}

רש"י: כי לא הלכו מראש כדי להרויח

רמב"ם: כי אין כאן שם איסור, היות והוציאו למקום המעורב {הפקר}

רש"י: מי שרוצה - יכול לשמור הכל לעצמו, כי זכה בזה מן ההפקר כאשר בעה"ב אמר 'הצילו לכם'. (בכל אופן חסיד ראוי שהחמיר על עצמו במקום שיש נדנוד עבירה).

ר"ן: גם לולא אמר - הכל מותר להם כי להבעלים מותר להציל רק מזון ג' סעודות (וממילא השאר מופקר, וזה דומה למציל מזוטו של ים)

מהר"י אבוהב: מודה לרש"י שכן בלי שאמר בעה"ב עקרונית יכול הוא עצמו להציל והוא בהישג ידו.

שז"ע:

מ"ר: אומר ליהודים אחרים שיצילו לעצמם מזון שלוש סעודות, וללבוש – כל שירצו. היות ואמר 'הצילו לכם' הרי הם כמופקרים והמציל יכול לשמור לעצמו את מה שהציל, אם רוצה להחזיר – יכולה לבקש שכר טרחתו
משנ"ב: להציל לו: ח"א- אולי אם לא מבקש, מעצמם יכולים הם להציל עבורו הכל. בגדים: יכול לומר 'בואו והצילו לי', שכן הוא עצמו יכול להציל הכל,

(ולחזור וללבוש). אילו לא אמר 'הצילו לכם' – אין זה הפקר. החזירו לו בשבת עצמה – אולי זה כן שכר שבת.
ביה"ל: דחה סברת הר"ן (והב"ח) המשווה לזוטו של ים בטענה שיכול לומר שאילו ידע שהם יחמסו אותו היה יכול להשיג גויים שיצילו עבורו. לא אמר 'לכם': ב"ח- לא זכו, מ"ב- לא מבין מדוע ומשאיר בצ"ע.

[י] לחצר שאינה מעורבת

מקור: משנה (טז ג): "...להיכן מצילין אותן? לחצר המעורבת. בן בתירא אומר: אף לשאינה מעורבת".

ב"י:

רמב"ם: הלכה כת"ק שלחצר המעורבת בלבד (ב"י)
סמ"ג: הלכה כבן בתירה (רבינו ברוך)

שז"ע:

מ"ר: כל שהותר להוציא הוא לחצר סמוכה המעורבת איתה, אך שאינה מעורבת - אסור
רמ"א: יש מקילים אף באינה מעורבת
משנ"ב: מה שהקל רמ"א הוא רק לדין המלבושים כשהוא לובשם, היות וממילא נפסק שמותר לאדם לצאת לבוש בכמה בגדים שעליו, ואז הוא אפילו לרה"ר {ודע' מרן המחמיר כי בבהילותו ישכח עיקר שבת}.

שז"ע:

מ"ר: י"א שכל ההגבלות הם לחצר שאין לה גג הסמוכה לרה"ר, אבל לחצר שלו שאינה צריכה עירוב או לבית סמוך המעורב – יכול להוציא כל מה שירצה, ויש אומרים שאין חילוק
משנ"ב: למעשה היות והיא גזירת חכמים אולי אפשר להקל מבית לחצר להוציא הכל
(כה"ח: בל מקום שמרן כתב י"א להתיר וי"א לאסור – דעתו לאסור, ורק בשעת הדחק אפשר לסמוך להקל)

[יא] לחצר שלוב"י:

בעל התרומה: כל ההגבלות חלות על חצר סמוכה לרה"ר, אך בבית אחר המעורב עימו, או בחצר שלו (אף שאינה צריכה עירוב) – מוציא כל מה שרוצה (סמ"ג, סמ"ק, מרדכי, ר"ן, הגהות מרדכי)
רמב"ן: חולק ומקשה: היות לטעם הגזירה הוא שמא יכבה, מה זה ישנה להיכן יקח? (טור)
ר"ן: מה שמציל מזון ג"ס הוא רק כשרעב וכשנצרך לכך ואין לו מה יאכל
ב"י: אין נראה, (ואולי גם הר"ן יודה שאינו כך בדליקה)

[יב] כתבי הקודשמקורות:

1. משנה (טז א): "כל כתבי הקודש מצילין אותן מפני הדליקה, בין שקורין בהן ובין שאין קורין בהן, ואף על פי שכתובים בכל לשון - טעונים גניזה. ומפני מה אין קורין בהם? מפני ביטול בית המדרש..." **גמ'** (קטו עא): "איתמר: היו כתובים תרגום או בכל לשון, רב הונא אומר: אין מצילין אותן מפני הדליקה, ורב חסדא אומר: מצילין אותן מפני הדליקה..."

[מסכתות קטנות (סופרים, טו ב): "אף על פי שאמר רבן שמעון בן גמליאל 'אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית', הודה לחכמים שמצילין אותן מפני הדליקה, שאמרו: מעשה ברבן שמעון בן גמליאל שהיה עומד על גבי בניין בהר הבית, והביאו לו ספר איוב כתוב תרגום, ואמר לבנאי וגנזו תחת הנדבך. ואף חכמים עמדו בדבריהם..."]
משנה (מגילה א ח): "אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא: שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבות אלא אשורית, רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית".

גמ' וברייתא (קטו עב): "בעא מיניה ריש גלותא מרבה בר רב הונא: היו כתובין בסם ובסיקרא בקומוס ובקנקנתום בלשון הקדש, מצילין אותן מפני הדליקה או אין מצילין? ... אמר ליה: אין מצילין. - והא רב המנונא תנא מצילין! - אמר ליה: אי תניא - תניא. מאי תניא? - אמר רב אשי, כדתניא: [השווה משנה מגילה ב ב] 'אין בין ספרים למגילה אלא שהספרים נכתבים בכל לשון, ומגילה עד שתהא כתובה אשורית, על הספר ובדיו'".

2. גמ' (קטו עא): "ועוד: וכי מותר לאבדן ביד? אלא: מניחן במקום התורפה, והן מרקבין מאליהן".

3. גמ' וברייתא (קטו עב): "בעא מיניה רב הונא בר חלוב מרב נחמן: ספר תורה שאין בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסע הארץ מצילין אותה מפני הדליקה, או אין מצילין? ... אמר ליה: אין מצילין. איתיביה: תרגום שכתבו מקרא, ומקרא שכתבו תרגום, וכתב עברית - מצילין מפני הדליקה; ואין צריך לומר תרגום שבעזרא ושבדניאל ושבתורה. תרגום שכתבה מאי ניהו? (בראשית לא) 'יגר שהדוא' - ואף על גב דלית בה שמונים וחמש אותיות! כי תניא ההיא - להשלים. איבעיא להו: הני שמונים וחמש אותיות, מכונסות או מפוזרות? [רב הונא] אמר: מכונסות. [רב חסדא] אמר: אפילו מפוזרות. מיתיבי: ספר תורה שבלה, אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסע הארץ - מצילין, ואם לאו - אין מצילין. תיובתא דרב הונא! תרגמה רב חסדא אליבא דרב הונא - בתיבות".

ש"ע:

מ"ד: כיום מצילים כל כתבי הקודש {שמות לקרוא בהם}, וכן מטבע ברכות, וכן המתורגם לשפה אחרת עבור מי שמבין אותה השפה, וכן ס"ת שיש בו ללקט פ"ה אותיות מתוך מילים שלימות, או שיש בו אזכרה
משנ"ב: עדיפיות: מת, ספרי תורה, תנ"ך, משנה, תלמוד וכו'. {טעם ההיתר כיום מפני חולשת הזיכרון ומיעוט הלב הותר לכתבו הכל, שנאמר 'עת לעשות לה'...'}
מ"א: תנ"ך בעברית המועתק בדיו שאינה שחורה - אין לקרוא בהם אך מצילים אותו ויש לגונזו. {פ"ה תיבות: שעי"כ עדיין יש בו קדושת ס"ת, ומקורו בפרשת 'ויהי בנסוע' שיש לה פ"ה תיבות}. אם הפ"ה הם רק אותיות נפרדות ואינם מרכיבות מילים שלימות - אין להציל, אך חייב גניזה.

ביה"ל: ראב"ד: לא הותר לכתוב בלשון אחר אלא למי שאינו מבין עברית, שעבורו הוא תיקון וקירוב לתורה. **מ"ב:** ואם הוא במקום בו אנשים קוראים ומבינים אותה שפה, אף להמציל מבין עברית - חייב להצילו מכל מקום. **מחצית השקל:** מי שיודע עברית יש לו להעדיף לקרוא וללמוד תורה בעברית. ובחזרה או לימוד בע"פ - יכול לעשות שימוש בלשונות זרות.

פס"ת: מזוזה: עקריה אסורה שיש בזה מלאכת סותר, והיות והותרה אמירה לגוי ממש כדי להציל ספרי קודש [מ"ב ס' יח ס"ק מט] - גם כאן אומרים לגוי לכבות כדי להציל המזוזה (גם אם אין פקו"נ).

1. ספרים אחרים

רי"ף: הלכה כרב הונא שלא מצילים {כי אי אפשר לקרות בהם} (**רמב"ם, רא"ש**)

רבמ"ם: אסור אפילו למקום שיש שם עירוב
תוספות: בזה"ל מצילים כל ספר קודש {שכבר התירו לכתוב וללמוד בספרים רבים} (**רא"ש, מרדכי, טור, מ"מ, רמב"ן, רשב"א**)

בשפות אחרות

ראב"ד: ותרגום התורה ליוונית - לכו"ע מצילים {כי מותר לקרות בו}, וכן בכל לשון למי שמבין רק אותה (ולא מבין עברית) - גם מצילים {כי גם זה הותר} (**ר"ן**)

רז"ה: כיום כל ספר תושב"ע - מצילים {כיון 'שבציר ליבא' והתמעט כוח הזכרון} (**רמב"ן**)

2. גניזה

כ"י: בימינו שמותר לקרות בהם - חייבים גניזה

3. פ"ה אותיות

רי"ף: הלכה כרב הונא שרק מכונסות מצילים (**רא"ש, רמב"ם**)

[יג] מגילת אסתר**ב"י:**

מרדכי: היות ובמגילת אסתר אין הזכרות - אין בה קדושה ואין להציל התרגומים, אלא רק כאשר כתובה אשורית על הספר ובדיו

ש"ע:

מ"ר: יש מי שאומר שהיות ואין במגילת אסתר אזכרות, אם אינה כתובה כהלכתה בקלף בדיו ובכתב אשורי - אין להצילה
משנ"ב: מג"א- מה שאמר מ"ר הוא בזמנם, אך בזה"ז - מותר להצילה. כתובה עברית בסם וסיקרה - אין מצילים אותה {שהרי אין בה הזכרות שיגרמו להצלתה, והיא עצמה אין לקרות בה}. וספרים שאינם תנ"ך אין הקפדה אם כתובים בסם.

[יד] קמיעות**מקור:**

ברייטא (קטו עב): "תנו רבנן: הברכות והקמיעין, אף על פי שיש בהן אותיות של שם, ומעניינות הרבה שבתורה - אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפים במקומן [הן ואזכרותיהן]".

ב"י:

רא"ש: כיום - מצילים {כי התירו כבר לעשות סדר ברכות וכדומה} (**מרדכי**)

רמב"ן: אסור לכתוב פסוקי דרחימי ולכן - אין מצילים אותם

ר"ן: מודה לקולא בברכות ופרשיות תורה, ומודה להחמיר בקמיעות {לפי שאין בהם משום עת לעשות לה} (**רשב"א**)

ב"י: לא ברור אם ה**טור** שכתב קמיעין יחד עם ברכות נמשך בלשונו אך לא רצה להתיר, או שמא התכוין להתיר ממש.

[טז] תיק הספר**מקור:**

משנה (טז א): "...מצילין תיק הספר עם הספר, ותיק התפילין עם התפילין - ואף על פי שיש בתוכן מעות..."

ב"י:

בעל התרומה: וכן לשאר ספרי קודש (**סמ"ק**)

ש"ע:

מ"ר: בכתבי הקודש, מצילים התיק עם מה שיש בו אפילו יש בו מעות
משנ"ב: מקום: אפילו לחצר שאינה מעורבת {ולא הצריכו לנער המעות שמא יבוא להתעכב ולשרוף הספר}

[טז] תפילין וארנק**מקור:**

גמ' ירושלמי (טז ב): "ייבא כ"י דמר רבי יעקב בר אחא, אמר חננא קרתיגנאה בשם רבי הושעיה: דיסיקיא שיש בתוכה מעות נותן עליה ככר ומטלטלה".

ב"י:

שז"ע:

מ"ר: הניח תפילין בארנק – יכול להציל הכל אגב התפילין, ויש מי שאומר שהוא דוקה כשהניחם בע"ש

משנ"ב: מקום: אפילו לחצר שאינה מעורבת. לכתחילא: ט"ז מג"א- לכו"ע אסור להניח בשבת התפילים במעות כדי להצילן. בדיעבד – מותר להוציא. גר"א- לדיעה ראשונה גם מותר להניחן לכתחילא. וכל זה כדי להוציא לחצר שאינה מעורבת, אך כדי להוציא לחצר המעורבת י"א שמותר כבר ע"י ככר או תינוק [סעיף י"ז]

בעל התרומה: שם תפילין בארנק מלא בכסף – מציל הכל אגב התפילין, אפילו לחצר שאינה מעורבת (אבל אם הניח טבעת או כלי בארנק – לא יוציאו {שאולי הטבעת בטילה למעות}) (טור)

סמ"ג: וכל זה רק כשהיו התפילין בארנק מע"ש, אך להניח בשבת - אסור (מרדכי)

ב"י: מהירושלמי משמע שאף אם הניח בשבת – מותר להציל, וכן משמע בטור.

[יז] חפצים אחרים

מקור: [1. בסעיף הקודם]

2. משנה (טז א): "... ולהיכן מצילין אותן? למבוי שאינו מפולש. בן בתירא אומר: אף למפולש". גמ' (קטז עב): "אמר רב אשי: שלש מחיצות ולחי אחד - זה מבוי שאינו מפולש, שלש מחיצות בלא לחי - זה מבוי המפולש".

ב"י:

בשבת על ידי כיכר

סמ"ג: מירושלמי משמע שמותר להניח כיכר או תינוק בשבת, ולהציל מפני הדליקה או הסכנה, אך רק לרה"י (מרדכי, הג"מ, סמ"ק)

סה"ת: אין להקל (טור)

רבינו פרץ: אם הניח החפצים מע"ש – מותר לטלטל אגב מעות {שהוא בסיס לדבר האסור והמותר} (כל בו)

רשב"א: כל מה שהתירו הוא רק לתפילין וס"ת {כדי שלא יתעכב לרוקן התיקים כדי להצילם}, וה"ה לכלי מלא מפירות שמתלכלכים ויש בו אבן שיכול להוציא הכל, או כלי מלא מעות

ד"מ: ובתשובה אחרת התיר

2. להיכן?

רמב"ם: הלכה כת"ק שרק למבוי שאינו מפולש (סמ"ג, תרומה)

ר"ן: ואע"פ שלא ערבו בו

הגהות מרדכי: הלכה כבן בתירא לקולא, שאף למבוי מפולש - מותר

[יח] אמירה לגוי בס"ת

מקור: גמ' (עירובין, צח עא): "מני? - רבי שמעון היא, דאמר: כל דבר שהוא משום שבות - אינו עומד בפני כתבי הקודש".

ב"י:

רי"ד: מותר להוציא לכל מבוי שאינו מפולש, אפילו לא ערבו ולא שיתפו {קולא בספרי הקודש}. מותר לומר לגוי להוציא ס"ת לרה"ר כדי להצילו (שיבולי הלקט)

ב"י: אומנם המקור הוא לשיטת ר"ש ואין הלכה כמותו, אך אולי אפשר להקל באמירה לגוי שהרי אין כאן מעשה

שו"ע:

מ"ר: גאון אחד אמר שמותר לומר לגוי להציל ספרים, אפילו לרה"ר
משנ"ב: בעצם השכות היא דרבנן, וכהאי גוונה בגלל בזיון האזכרות הקילו. וזה כולל גמרות

[יט] שאר אסונות

ב"י:

רבינו ירוחם: כל מה שהותר בדליקה – מותר גם בשאר אסונות, כגון: שיטפון וכדומה.

שו"ע:

מ"ר: הצלה מימים או שאר אסונות = דינה כהצלה מדליקה

[כ] גליונות

מקור: ברייתא וגמ' (קטז עא): "איבעיא להו: הגליונים של ספר תורה מצילין אותן מפני הדליקה, או אין מצילין אותן מפני הדליקה?", [ולא איפשטא]

ב"י:

רמב"ם: הגליונות נקראים חלק מגליון הקלף הריק שלמעלה או למטה

רי"ף: אין מצילים (רא"ש, רמב"ם)

ר"ן: לא {כי מפשט הברייתא משמע שאין להציל, א"נ שב ולא תעשה עדיף}

שו"ע:

מ"ר: הגליונות שלמעלה או למטה, ושכין הפרשיות או הדפים, ומה שבתחילת הספר ובסופו – אין להציל

משנ"ב: ס"ת: גליונות שנחתכו מספר או שמנחקו ואין בהם עוד פ"ה אותיות {לפי שאיבדו קדושתם}. ספרים: הכורכים חותכים וזורקים עודפי הגליון וי"ל שהוי כאילו התנו כך מראש שלא יהיה בהם קדושה, למעשה אם כבר למדו בהם יש להחמיר שאין הם מאבדים מקדושתם.

[כא] כתבי אפיקורוס

מקור: ברייתא וגמ' (קטז עא): "גופא: 'הגליונים וספרי מינין אין מצילין אותם מפני הדליקה, רבי יוסי אומר: בחול קודר את האזכרות שבהן וגונזן, והשאר שורפן. אמר רבי טרפון: אקפח את בני, שאם יבאו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות שבהן, שאפילו אדם רודף אחריו להורגו, ונחש רץ להכישו – נכנס לבית עבודה זרה, ואין נכנס לבתיהן של אלו. שהללו מכירין וכופרין, והללו – אין מכירין וכופרין ... רבי מאיר הוה קרי ליה אוון גליון, רבי יוחנן הוה קרי ליה עוון גליון".

ב"י:

רש"י: מינים שכתבו תנ"ך שלנו כהלכתו בקלף

רבינו ירוחם: מינים אדוקים בע"ז, וכן המשומדים

שו"ע:

מ"ר: כתבי הקודש שכתב אפיקורס האדוק בע"ז, וכן מומר לע"ז, בשבת – אין מצילים, בחול – שורפם עם האזכרות

משנ"ב: כולל ספר שכתבו בדיוק כמו שלנו באשורית על קלף ובדיו, {והאזכרות היות וכתב במחשבת ע"ז – אין להם שום קדושה}. מטבעות: חוות יאיר-מטבע של גוי שיש עליה שם של קדושה – יש להתייחס ולא לעשות בה שימוש דתי כקישוט לס"ת, וכן אין לשים כספי הקופה בתוך ארון הקודש סגולה לרפואה, מ"ב- ובכלל אין לשים בארון שום דבר.

[כג] גרם כיבוי

מקור: **משנה** (טז ה): "רבי שמעון בן ננס" אומר: פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחזו בהן את האור מפני שהוא מחרך, ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה. **רבי יוסי** - אוסר בכלי חרש חדשים מלאין מים, לפי שאין יכולין לקבל את האור, והן מתבקעין ומכבין את הדליקה".

ב"י: הלכה שגרם כיבוי מותר כר' שמעון בן ננס, שסוגיית הגמ' כמותו [עין מקורות הסעיף הבא]

מ"ר: תיבה שאחזו בה האור – מותר לפרוס עור הגדי מהצד השני כדי להגן עליה. עושים מחיצה מפני האש בכל הכלים, אפילו חרס חדש מלא במים שודאי עתיד להתבקע {לפי שגרם כיבוי מותר}

רמ"א: במקום הפסד

משנ"ב: וכבר התברר שטילטול מוקצה מותר במקום הפסד, וה"ה הכא שעור הצבי הוא מוקצה

ביה"ל: ומשמע המגמ' שגם אם מתכוין לכבות עי"ז - מותר, שהוא גדר גרם המותר.

שו"ע:**[כג] טלית**

מקור: **גמ'** (קכ עא-ב): "אמר רב יהודה אמר רב: טלית שאחזו בה האור מצד אחד - נותנין עליה מים מצד אחר, ואם כבתה - כבתה. מיתיבי: 'טלית שאחזו בה האור מצד אחד - פושטה ומתכסה בה, ואם כבתה - כבתה. וכן ספר תורה שאחזו בו האור - פושטו וקורא בו, ואם כבה - כבה!" - הוא דאמר כרבי שמעון בן ננס. - אימר דאמר רבי שמעון בן ננס - מפני שהוא מחרך, גרם כיבוי מי אמר? - אין..."

[תוספתא (יג ו): "ספר שאחזו האור בראשו אחד - נוטלו וקורא בו אם כבה כבה, טלית שאחזו האור בראשה אחד - נוטלה ומתכסה בה אם כבתה כבתה, כלי שאחזו האור בראשו אחד - נוטלו ומשתמש בו אם כבה כבה"]

משנה (טז ז): "כופין קערה על גבי הנר בשביל שלא תאחזו בקורה".

ב"י:

אחיזה

ראב"ד [בד' הרי"ף]: נראה שסובר שלא נפסקה הלכה כרבי יהודה, שאף שפסק כר' שמעון בן ננס, גם הוא לא התכוין להתיר לקרב הכיבוי בידיים (**רמב"ן**)

ר"ן: הלכה שמותר לתת מים מצד אחד {שהרי המים אינן תחת האש מיד ולכן אינו כמכבה בידיים, אלא רק מונע התפשטותן} (**רמב"ן**, **רמב"ם**, **רשב"א** [לד' מ"מ], **הגהות מרדכי**)

קערה

טור: מותר לכפות קערה על הנר כדי שלא תשרוף הקורה

[לד' ב"י]: מותר דווקא שלא נתכון לכבות, אלא שאם אכן הוא צריך להתכסות הטלית - מתכסה ואינו חושש שע"ז יכבה {שהוא דבר שאינו מתכוין}. (ואף שהותר להרטיב ממש הטלית - שם אין זה אלא גרם כיבוש שהותר, אך כאן שע"י השימוש בטלית מנענע האש ועי"ז היא נכבית - מותר אך רק כשאינו נתכוין לכך)

רי"ף [לד' ב"י]: (מפשט לשונו משמע שאף) שמתכוין לכבות - עדיין מותר {שאינו אלא גרם כיבוי, ושאינו פסיק רישא כי לא ברור שיכבה עי"ז, וכן שאינו אלא כלאחר יד} (**רמב"ם**, **רא"ש**)

ד"מ: מרדכי - גרם כיבוי מותר רק במקום היזק (ואפילו ביו"ט)

נתינת מים מצד אחד

רי"ף: השמיט דין זה (**רא"ש**, **טור**)

שו"ע:

מ"ר: טלית שאחזו בה האור – מתכסה בה ואם נכבתה בכך מה טוב, וי"א שצריך שיעשה בלא כוונת כיבוי
רמ"א: מותר לכפות קערה על הנר כדי שלא יאחזו בקורה

משנ"ב: {כשפותח אותה מונע שתישרף מהר}. **הכונה:** ט"ז- צריך להתכונן שלא תתפשט בו האש יותר, אך לא שיכבה מה שדולק, ואם נכבה לא נורא. **מ"ב-** למעשה מקילים בזה אפילו מתכוין לכבות רק שלא יקפוץ או ינענע כדי לכבות שזה ודאי מותר. ויכול לקרוא לגוי שיכבה [ע"יין כאן סעי' יח וכו].
פס"ת: ניצוץ: אם נפל על מפה, יש מתירים לכבות מיד {כי ניצוץ אין בו ממש}, ויש מחמירים שינער מיד המפה ועי"ז יכבה מעצמו

[כד] נתינת שאר משקיםמקור: [כסע"ף קודם]ב"י:

רשב"ם: לא יכול ליתן מים מהצד השני של הטלית, ולא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו אלא בבגד מלוכלך [ע"יין סימן שב], אך משקה אחר כגון יין – תמיד מותר (תוספות, הג"מ, טור)

שו"ע:

מ"ר: י"א שאין לשפוך על הכלים שום משקה כדי שיכבה כשתגיע האש לשם, וי"א שכל משקה מותר חוץ ממים, וי"א שמותר הכל אפילו מים, והעיקר כסברה השניה
משנ"ב: {טעמים: א} אסור הכל - אע"פ שלכו"ע מותר בכלי מלא מים כי שם הוא כנוס ופה הוא גלוי, ג' מותר - גם זה גרם כיבוי ומותר, ב' מחמיר במים - מחמת שריה שהיא ככיבוס (ויש להגביל שי"א שאסור רק במלוכלך). [מ"ר] (שב ט) אכן סובר שמותר להרטיב במים בגד נקי, ורמ"א הביא שתי דיעות ו**בביה"ל** (שם ד"ה 'בגד שיש') דן בד' מ"ר לחומרא]

[כז] גוי שבא מעצמו

מקור: משנה (טז ו): "עובד כוכבים שבא לכבות - אין אומרים לו 'כבה ואל תכבה' מפני שאין שביתתו עליהן. אבל קטן שבא לכבות - אין שומעין לו, מפני ששביתתו עליהן". **גמ'** (קכא עא): "שמעת מינה: קטן אוכל נבלות - בית דין מצווין עליו להפרישו! - אמר רבי יוחנן: בקטן העושה לדעת אביו. דכוותה גבי נכרי - דקא עביד לדעתיה דישאל, מי שרי? - נכרי לדעתיה דנפשיה עביד.

גמ' (יבמות ק"ג ע"א-ב): "רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחי דבי מדרשא ברשות הרבים בשבתא, אתא לקמיה דרבי פדת, אמר ליה: זיל דבר טלי וטליא וליטיילו התם, דאי משכחי להו מייתי להו. אלמא קסבר: קטן אוכל נבלות - אין ב"ד מצווין להפרישו... ת"ש: 'עובד כוכבים שבא לכבות, אין אומרים לו 'כבה ואל תכבה, מפני שאין שביתתו עליהם; קטן הבא לכבות, אומרים לו אל תכבה, ששביתתו עליהם!' א"ר יוחנן: בעושה על דעת אביו. דכוותיה גבי עובד כוכבים דעושה על דעת ישראל מי שרי? עובד כוכבים אדעתא דנפשיה עביד.

ב"י:

גוי

ספר יראים: שכיר או עבד גוי שמכבה – עדיין עושה לעצמו ומותר (הג"מ)
 קטן [והשלם מסימן שמג]

רש"י: כל שאין לקטן דעת להבין שאביו רוצה בכך, אע"פ שאביו עומד עליו ומראה לו שנוח לו - עדיין מותר {שהיות ואין לבן דעת- אין האב מצווה לבן}, וכן אם יש דעת לבן אך האב לא עומד עליו וגם לא מראה לו שנוח לו – מותר.

ב"י: יש לחלק- לעולם בדליקה (שהיא נזק בולט), בן שיש לו דעת מבחין שהוא נוח לאביו, אף כשהאב לא מראה לו כלום - ולכן לעולם יש למחות, אא"כ אין לילד דעת להבחין מעצמו – ומותר. אך בהיזק שאינו ברור (כאיבוד המפתחות), כל עוד לא נאמר לילד כלום, אין הוא עושה אלא לדעת עצמו – ומותר {שהוא שווה לאין בו דעת להבחין}
רמב"ם: קטן שאינו עושה על דעת אביו – מותר להניח לו לכבות (סמ"ג, רבינו ירוחם)

שו"ע:

מ"ר: גוי בא מעצמו – אין מוחין בו, קטן בא מעצמו – מוחין בו
משנ"ב: גוי: אע"פ שבהדלקת הנר [רעו] אסרו להנות אף כשבא מעצמו – שם
 הוא משום שגופו של היהודי נהנה מזה, וכאן לא [ובהנאת הגוף, גם כשעושה
 מעצמו – יש גזירה לא להנות, חוץ מאשר בבית הכנסת שמשום מצוה דרבים
 הקילו להנות כשהגוי מדליק החשמל או המזגן]. גם על השכיר שלנו אומרים שבא
 מעצמו ומותר. קטן גם לפני גיל לחינוך: ב"י- קטן שבא מעצמו לכבות דליקה
 אפילו בבית אחר – יש למחות בו.

פס"ת: קטן שהגיע לחינוך שעושה מלאכה לעצמו (חוץ משריפה): כשאביו מוחה
 בו יש בזה מ"ע דאורייתא ולעיתים דרבנן. לא הגיע לחינוך: לא חייב למונעו ויכול
 להנות ממלאכתו, [הערה 11] אך ודאי שאין לבקש ממנו או לכווננו לעשות איסור
 תורה, אפילו הוא בן יומו, ודרבנן – צ"ע. גוי: יהודי אחר יכול לומר לגוי לכבות
 בבית היהודי שיש בו דליקה שאינו ביתו, או בבית גוי אחר, או בבית הגוי עצמו

רבינו ירוחם: עושה על דעת גדול אחר, אף שאינו אביו – גם אסור
רי"ף: כל פעם שקטן בא לכבות – יש למונעו {שמסתמא עושה על דעת אביו}
(רא"ש)
[תוספות:] ולעולם כשהגיע לגיל חינוך – מצוה לביה"ד להפרישו]

[כז] אמירה לגוי

מקור: גמ' (קכא עא): "אמר רבי אמי: בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד".

ירושלמי (טז ג): "מתניתא דרבי שמעון דאמר 'אין דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקודש'".
ב"י:

אמירה

רא"ש: ואף שאין הגוי שם יכול לשלוח לקרוא לו

ב"י: ואף אם הנזק כבר היה קיים מע"ש אלא שלא הספיקו לטפל בו, גם בזה
 מותר לקרוא לגוי

ר"י אבוהב: מותר לקרות לגוי ולומר לו 'כל המכבה אינו מפסיד'
 כיבוי בידיים

רמב"ם: המכבה דליקה מחשש איבוד ממונו – חייב מהתורה

מ"מ: אינו חייב אלא מדרבנן {כרבי שמעון שמשצ"ל פטור אבל אסור}

ר"ן: לא התירו כיבוי השריפה אע"פ שפוסקים כרבי שמעון ואינו אלא מדרבנן,
 (וגזרו בו אפילו שהוא מקום הפסד, שכן היא יכולה להיות צורך גופו ואז הופכת
 לדאורייתא)

כתבי הקודש

רשב"א: אם אינו מצליח להציל כתבי הקודש – מותר לכבות בידיים (ר"ן)

מרדכי: דוקה משום כתבי הקודש, אבל שאר ממון – אסור, ועתה נהגו לכבות
 וטוענים שהוא משום סכנת נפשות לקטנים, ועוד סכנה משום אימת מלכות, ואין
 זה היתר ברור – והנח להם לישראל

ראב"ה: גם כתב לאסור

אור זרוע: כיום מותר משום פחד הגויים (כדין עיר הסמוכה לספר) **(הגהות**
אשיר"י)

תרומת הדשן: ואפילו בספק – גדולי ישראל מכבים, ועוד יש להקל במי שיצאה
 הדליקה מביתו שכן מלכות הרשעה משליכה מי שהדליקה יצאה מביתו לתוך
 האש. ולמעשה הכל לפי ראות חכמי העיר, שבמקום שיש שלטון שמגן על
 היהודים – אין להקל לכבות

ד"מ: ובמקום שמותר לכבות וכיבו – אין מניחים להם לעשות איזה מעשה של
 כפרה – כדי שלא יחמירו ויכשלו לעתיד לבוא. דוקה כיבוי דליקה, אך העושה
 שאר מלאכות משום הפסד ממון צריך כפרה ארבעים תעניות, בה"ב לא רצוף, או
 יפדה אותם, וגם יתן צדקה **(אור זרוע)**

מ"מ: חולק וסובר שאינן כך ההלכה לד' ר"י

שו"ע:

מ"ד: בכל היזק שבא פתאום, יכול לומר לגוי או לשלוח לומר לו- 'מי שיכבה לא יפסיד'

רמ"א: כיום בין הגויים שיש בזה סכנת נפשות – כל הזריז לכבות הרי זה משובח, אך הכל לפי ראות עיני המורה, שבמקום שהיהודים בוטחים במושל שיגן עליהם – אסור, אך במקום ספק (אפילו הדליקה בבית הגוי) – מותר. ומה שהותר הוא רק כיבוי הדליקה אך מי שעבר וכיבה כדי להציל ממון – צריך לכפרה להתענות 40 תעניות בה"ב, וכן במקום קרבן חטאת יתן י"ח פשוטים לצדקה, ולפדיון התענית יתן י"ב פשוטים עבור כל יום.

משנ"ב: {מותר כי הוא רק רמז באופן סתמי, לא אליו דוקה}. [ומ"ד] (שז יט) הביא שתי דיעות והקל כמו כאן]. **מ"ב** - [שז ס"ק עא] לקרוא לגוי בלי לומר לו כלום – ודאי מותר. לומר ממש לגוי אסור והותר רק לצורך ספרי הקודש. **קדמה:** בריא, מסוכן, מת, ספרים וכו'. בשאר מלאכות – אסור לומר כך ברמז לגוי {ורק כיבוי התירו מתוך בהילות האדם, שאם לא יתירו לו יבוא לכבות בעצמו}. **נ"ק** ידוע: לא פשיטא לאחרונים אם אפשר להקל גם כשנודע על ההיזק קודם שבת (ואע"פ שבב"י פשט לקולא). **שכנה"ג, א"ר** - מעקרון הרמ"א נובע היתר כיבוי שריפה בכל מקום שכן תמיד יש איזה זקן שלא יצליח לברוח וכדומה. **פמ"ג** -

[כז] גחלת

מקור: גמ' (מב עא): "והאמר **שמואל**: מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים - בשביל שלא יזוקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ. ואי סלקא דעתך סבר לה כרבי שמעון - אפילו של עץ נמי! - בדבר שאין מתכוין - סבר לה כרבי שמעון, במלאכה שאינה צריכה לגופה - סבר לה כרבי יהודה".

ב"י:

רש"י: גחלת מתכת אין בה כיבוי מהתורה, של עץ - יש

רמב"ם: הלכה כרבי יהודה שאוסר למאכה שאינה צריכה לגופה, ולכן מותר רק בשל מתכת {שעצם איסורו מדרבנן ומקום היזק לא גזרו} (**כ"י**)

ל"טור: הלכה כר"ש, ולכן מותר אף בשל עץ {שכל כיבוי הוא בגדר מלאכה שאינה צריכה לגופה}.

ויש ללמד הרבים שמותר כדי שלא יבואו לידי סכנה. להצלת ממון: אסור הכל אפילו איסורי דרבנן (ובבעל חוב – יש לעיין {כי יש בו סכנה}). טילטול נר דולק: כדי להציל ממון – תענית ג' ימים בה"ב, **התעניות**: יכול לעשותם בחורף, אותו מניין אפילו לאיסור דרבנן, ובמוצאי אותם צומות לא יאכל בשר. **מ"א** - מי שעבר על תחומין צריך אותה כפרה. **מ"ב** - העובר סתם ומחלל שבת – צריך תשובה וכפרה יותר גדולה. יולדת ומי שכיבה בהיתר - אינם צריכים כפרה. **חטאת**: {ערכה הוא כ"ז מעות, מחיר חטאת זולה}, גם ילמד פרשת החטאת ויהיה הלימוד לתוספת כפרה, והעשיר יוסיף נדבה כפי כוחו.

לו"ח: מי שעבר על תחומין, או טלטל נר דולק, או שכח שהוא שבת הדליק גפרור ומיד השליכו, או כיבה דליקה להצלת ממון בחושבו שמותר – די להם בתענית יום אחד. הביא סתירה בדברי בא"ח אם הוא יום אחד או ג' ימים ודיעות אחרים המחמירים יותר, וסיכם שבימינו שהוא דור חלוש די ביום אחד, שהוא שוגג (שגם מי שעשה במזיד בחושבו שהוא מותר נחשב לשוגג) ויש להקל לבעלי תשובה. אך הוסיף שהתיקון הגדול הוא לימוד תורה וספרי מוסר, ותענית דיבור, ותיקון חצות, והעיקר שישבר ליבו ויתוודה בבכי, וישוב בלב שלם מחטאו (והשוגג בדרבנן – א"צ כפרה).

שו"ע:

מ"ד: גחלת במקום שרבים מצויים ויכולים להינזק – מותר לכבותה, ולהרמב"ם אסור בשל עץ.

משנ"ב: {דכיבוי הוא מלשאצ"ל ואיסור דרבנן, ובמקום סכנה גופנית (ולא ממונית) לרבים - לא גזרו}. אם אפשר לטלטלה ולהוציאה ממקום הסכנה – ודאי עדיף. {לד' **רמב"ם** חייב מהתורה במלאכה שאצ"ל, ולכן אסר אף בעץ}.

פס"ת: נקראו חוטי חשמל, אף שיכול לעמוד שם כל היום ולהזהיר הציבור - לא צריך, ומותר לו לקרוא לחברת החשמל, ועוד יותר בחפץ חשוד.

סימן של"ה – חבית

[א] חבית שנשברה סתם

מקור: משנה (כב א): "חבית שנשברה: מצילין הימנה מזון שלש סעודות, ואומר לאחרים: 'באו והצילו לכם', ובלבד שלא יספוג". **ברייטא** (קמג עב): "תנא: 'לא יספוג ביין, ולא יטפח בשמן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול'". (רש"י: חבית, מצילין הימנה מזון שלש סעודות - ואפילו צכליס הרבה, לחילו כחד מנא... דכמה דבעי מליל. לכם - כל אחד מזון שלש סעודות).

ב"י:

תוספות: אפילו בספוג שיש לו ידית אסור {שהרי הטעם הוא משום עובדין דחול, והחשש הוא שאגב כך ישכח ויספוג} (**רמב"ם**)
ר"י מטראני: ואחרים יכולים להציל בכלים הרבה {היות ואינם בהולים, כי אין זה רכושם, אין חשש שיבואו להביא דרך רה"ר} (**ר"ן**) {הביאו ב"י של"ד ט' מטפף}

רבינו תם: אם החבית לא שבורה אלא רק מטפטפת - מותר להביא כלים רבים {שהרי אין הוא בהול להציל כי אין זו נזילה חזקה} (**הג"מ**)
בעה"ת: ההגבלות הם במציל מחצר למחצר, אך מחצר לבית המעורב עימה - יכול להציל כראות עיניו {שכן לא יבוא לידי הוצאה}
כ"י {השלם שלד יא}: **הטור והרמב"ן** שם חולקים עם **בעה"ת**
בעה"ת: אם נשפך היין לארץ - גם יכול להציל כפי שרוצה בעזרת כלים קטנים {שכבר אין לו מה להיות בהול}
כ"י: הקשה ע"פ דברי תוס' בסוגיה שדחה רעיון זה, ולמעשה לא מקל כחילוק זה

[ב] נשברה בראש חג

מקור: גמ' וברייטא (ק"ז עב): "אמר ליה אביי: אלא הא דתניא, נשברה לו חבית בראש חג - מביא כלי ומניח תחתיה, ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט, כלי אחר ויצרף. התם מאי גזירה איכא? - הכי נמי, גזירה שמא יביא כלי דרך רשות הרבים. גופא: 'נשברה לו חבית בראש חג - מביא כלי ומניח תחתיה, ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט, כלי אחר ויצרף....' [קליטה וצירוף: ביאר המאירי שמותר לו להביא כלי אחד גדול לשים מתחת לחבית, אך לא יכול להביא כלים קטנים כדי לא לאבד כמה טיפות קטנות או אפילו אם נתמלאה החבית התחתונה לא יכול לקלוט הקילוח בכלים אחרים כדי לא להפסיד השאר וכדומה]
גמ' קע עא: "...אטעיה רב שיזבי לרב חסדא, ודרש: ובלבד שלא יביא כלי שהוא מחזיק יותר משלש סעודות - שמע מינה: כבא להציל דמי, ושפיר דמי. אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא: מאי טעותא? - אמר ליה. דקתני: ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט, כלי אחר ויצרף. כלי אחר הוא דלא, אבל בההוא מנא - כמה דבעי מציל."

ב"י:

סמ"ג: וכשמציל בכלי אחד מציל באיזה אופן שירצה, כולל על ידי קליטה או צירוף {שכבר יצא בכלל הגזירה}.

שו"ע:

מ"ד: נשברה בראש חג: מביא כלי ומניח תחתיה בכל אופן, אך לא יביא כלי אחר ויצרפו לראש חג
משנ"ב: **תוספת שבת** - עד שלוש סעודות יכול להקל ולהציל על ידי כלים הרבה וע"י צירוף וקליטה (**ב"מ** - וביותר מג' סעודות ממילא אסור ביותר מכלי אחד!),

פרמ"ג- מחמיר בקליטה וצירוף אפילו בפחות מג"ס (ואף בסעיף א' הותר בכלים רבים כשהם מונחים על הארץ בלבד). **כלי אחד:** מ"ב- בכלי אחד מציל גם יותר

מג"ס.

[ג] לאורחים

מקור: ברייתא (ק"ז עב): "... נזדמן לו אורחין - מביא כלי אחר וקולט, כלי אחר ומצרף. ולא יקלוט ואחר כך יזמין, אלא יזמין ואחר כך יקלוט, ואין מערימין בכך. משום רבי יוסי בר יהודה אמרו: מערימין".

ב"י:

רש"י: הדיון בהערמא הוא אם מותר להערים לכתחילה, והלכה שאסור לכתחילה [אך בדיעבד שבעבר ועשה אולי יהיה מותר?].

רמב"ם [לד' מ"מ]: אם קלט קודם שזימן האורחים, ולאחר מכן הזמין - מותר, והלכה כר"י בר"י שמותר {להקל בדרבנן} (הג"מ)

[רמב"ם [לד' מאירי]: לא יערים להזמין אורחים כדי להציל, ואם עשה זאת – מותר]

שו"ע:

מ"ד: אם יש לו אורחים, גם קולט בכלים שונים ומצרף הכל, אך אין לקלוט כבר על דעת שיבואו אח"כ אורחים, וכן אין לו להערים ולהזמין אורחים לאכול רק כדי להציל יותר

רמ"א: אם עבר וקלט ורק אח"כ זימן האורחים - מותר
משנ"ב: הערמה: **מג"א-** לד' **רמב"ם** מותר להערים לכתחילה להזמין אורחים שאינו צריך להם. **מ"ב-** קלט ע"ד לזמן ואח"כ לא זימן – אסור להנות עד מוצ"ש, ואם טעה וחשב שמותר לקלוט כך – מותר בשבת אפילו עבורו.

שו"ע:

מ"ד: תירוש הזב מגיגית ענבים שלא נדרכו, המשקה אסור בשבת – ישים מיטתו מתחת ואח"כ מותר לו לתת כלי לקליטה מתחת, וכשהכלי מלא ישפוך אותו חזרה לגיגית הענבים

משנ"ב: מדובר בחבית סדוקה, שאם הייתה שבורה – היה אסור אפילו לשים כלי אחד כדי לקלוט כלשהו ממנה (גם לו לא היה בזה בעייה של ביטול כלי) היות ואסור להנות המהשקה הזב בשבת [ראה ש"ב]. **כלי עם מים:** מותר **כד"מ** ולדע' **מג"א** מותר אף אם התרבה הדלף על המים {דקמא קמא בטיל}. **{מ"ב-}** אף שנפסק שאין עושין גרף של רעי לכתחילה, וכאן משום הפסד ממוני התירו לו {**ביה"ל:** **מג"א, רע"א-** כשהכלי התחתון מלא עדיף שישים כלי אחר מעליו וכך ימישך לקלוט, כי טלטול המוקצה חמור יותר מביטול הכלי החדש, **א"ר, פרמ"ג-** מפקקים בזה

ב"י:

כל בו: אם נוזל מיץ ענבים מחבית שבה ענבים לא דרוכות, היות והמיץ הוא נולד בשבת, הרי לא יכול להניח שם כלי ועי"כ לבטלו מהיכנו, לכן יניח מיטה או שולחן תחת החבית ואז הנזילה תהפך לגרף של רעי ורק אז יהיה לו מותר להניח כלי מתחת כדי לקלוט הנוזלים. כשהכלי התחתון יתמלא - ישוב וירוקן אותו בחבית המיץ, וכך עד מוצאי שבת.

פתרון שני: בחבית התחתונה ישימו מים, וכך המיץ הנוזל יתבטל במים ואין כבר ביטול כלי מהיכנו, והוא עצמו דחאו לפי שהמיץ הוא נולד והוא דבר שאין לו מתירים שלעולם אינו בטל

ד"מ: אישר גם הפתרון השני, לפי הכלל [יו"ד קב] שאף דבר שיש לו מתירין בטל כאשר התערובת היא מין בשאנ"מ

[ה] התפזרות פירות

מקור: ברייתא (קמ"ג עב): "תנו רבנן: 'נתפזרו לו פירות בחצר - מלקט על יד על יד ואוכל, אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה - שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול'".

ב"י: מהברייתא משמע שדוקה בכלים אסור, אך אל תוך חיקו או בגדיו - מותר

ב"י:

רא"ש: לא גרס 'ואוכל'

שו"ע:

מ"ר: פירות המפוזרים בחצר – יאסוף ביד בלי כלי ויאכל, אם נפלו במקום אחד – יכול לאסוף אל תוך כלי, אא"כ נפלו לתוך עפר שאז גם אין לאסוף בכלי אלא רק ללקט אחד אחד ביד.

משנ"ב: {הבעיה היא עובדין דחול, כך בקיבוץ לתוך כלי או לאיסוף המעורב בעפר}. באוסף מהעפר חייב לאכול מיד ואל"כ יש גם בעיה של בורר. **גר"א-** מש"כ בקיבוץ מתוך עפרורית הוא בדוקה ולכן קיבוץ לתוך חיקו בזה אסור (!) **ביה"ל:** דן בדע' **הגר"א** שסבר שהמילה 'ואוכל' היא לעיכובא גם ברישא שנתפזרו, ומשאיר באולי בד' מרן, אך בסיפא של הצרורות מודה לו שהוא לעיכוב ולכן לדעת מ"ב אין לאסוף לחיקו, וצ"ע

פס"ת: בעיית עובדין דחול הוא ענף של טירחא יתירה, ולכן קיימת גם בנתפזרו הפירות בדירה עם ריצוף, שאם נתפזרו הרבה יהיה אסור לקבצם.

ר"ן: מה שאסור הוא דוקה כשהפירות מפוזרות, אבל אם הן מרוכזות במקום אחד – יכול לאסוף כדרכו (**רשב"א**)

רמב"ן: אסור כי הן מפוזרות בחצר ומעורבות בצרורות ועפר (**רשב"א**)
רמב"ם: כשתפזרו ואוסף אותם לתוך כלי יש חשש שילחצם ובכך יבוא לידי איסור מעמר, ורק מותר ללקט על יד ולאכול

מ"מ: הקשה שהוא טעם רחוק

סמ"ג: אין לאסוף הפירות ולקבצם יחד משום מעמר, והתקשה שאין עימור בנקצר אלא דוקה במקום הגידול (**הג"מ**)

סימן של"ז – עמחים

[א] עליה באילן

מקור:

1. **משנה** (עירובין י ח): "... שרשיו גבוהים מן הארץ שלשה טפחים - לא ישב עליהן". **ברייתא וגמ'** (עירובין ק עא-ב): "תנו רבנן: ... לפי שאין עולין באילן, ואין נתלין באילן, ואין נשענין באילן. ולא יעלה באילן מבעוד יום וישב שם כל היום כולו, אחד אילן ואחד כל הבהמה... תני חדא: אחד אילן לח ואחד אילן יבש. ותניא אידך: במה דברים אמורים - בלח, אבל ביבש - מותר. אמר רב יהודה: לא קשיא; כאן - בשגזעו מחליף, כאן - בשאין גזעו מחליף. גזעו מחליף יבש קרית ליה? - אלא: לא קשיא; כאן - בימות החמה, כאן - בימות הגשמים. בימות החמה הא נתרי פירי! - בדליכא פירי. - והא קא נתרי קינסי! בגדודא. - איני? והא רב איקלע לאפסטיא, ואסר בגדודא! - רב בקעה מצא, וגדר בה גדר".

2. **גמ'** (עירובין לד עב): "ההוא פולמוסא דאתא לנהרדעא, אמר להו רב נחמן: פוקו עבידו כבושי כבשי באגמא, ולמחר ניזיל ונתיב עלויהו".
3. **גמ'** (עירובין ק עא): "תני חדא: אם עלה - מותר לירד, ותני חדא: אסור לירד. לא קשיא; כאן - מבעוד יום, כאן - משחשיכה. ואיבעית אימא: הא והא משחשיכה, ולא קשיא; כאן - בשוגג, כאן - במזיד. ואיבעית אימא: הא והא בשוגג, והכא בקנסו שוגג אטו מזיד קמיפלגי; מר סבר: קנסינן, ומר סבר לא קנסינן".
5. **גמ'** (עירובין ק עא): "... אבל בור שיח ומערה וגדר - מטפס ועולה מטפס ויורד, ואפילו הן מאה אמה".

4. חפצים

מ"מ: כל חפץ שהונח בעץ - אין להורידו בשבת

5. בור

ב"י: {אסור עליה בעץ אינו משום טרחא אלא שמא יתלוש, לכן בבור אין בעיה}, {ועשית הבורות בטיפוסו אינה פסיק רישא}

שו"ע:

מ"מ: אסור לטפס, להיתלות או להשתמש בעץ המחובר לקרקע, יבש או לח {שמא יעלה ויתלוש}. עלה - מותר לירד, אלא אם עלה במזיד בשבת, וי"א שגם מי שעלה מבעוד יום על דעת להישאר שם בשבת - לא ירד

רמ"א: הניח חפץ מבעוד יום - אסור לקחתו בשבת. עשבים רכים - מותר להשתמש בהם

משנ"ב: א"ר - יש מקילים ביבש לגמרי ללא עלים בימי החמה, **מ"ב** - לא נוטה להקל. אין להשען על עץ, להניח בו חפצים או לקשור בו בהמה, וכ"ז מג' טפחים ומעלה. {לרוב מותר לו לרדת כי גם בשיבתו בעץ הרי הוא משתמש בו, וכשאסור הוא קנס שלא ירד עד מוצ"ש}. **חפצים** - אסור להוריד חפץ {כי בזה דווקא הרי הוא משתמש באילן}. **קנים** - המותר ברכים דווקא (אע"פ שהם גבוהים מג"ט), אך אם עתידים להתקשות מיד אסורים, ה"ה לקלחי כרוב ודלעת מפני שמתקשים. **ט"ז, ב"ח** - רוצים להחמיר בכל ירק (נגד רמ"א), **א"ר** - הגין על רמ"א (ונטה להחמיר במתקשה כנ"ל).

פס"ת: מי שנפל טליתו על אילן, כל פחות מי"ט - מקילים שיסירונו

ב"י:

1. אילן

רא"ש: העתיק ההבדל בין ימות החמה לגשמים, שבקיץ שהעץ יבש ואין בו פירות שנשארו מימי החורף - מותר לעלות לעץ {לפי שאין כאן מראית העין} (**טור**)

רי"ף: השמיט דינין אלו

ב"י בד' הרי"ף: הכל אסור, אף היבש (**רמב"ם**)

מ"מ בד' הרי"ף: והוא חומרא על פי גזירת רב בגמ'

ב"י: הלכה כרי"ף ורמב"ם שאין לחלק

2. ירק

הגהות אשירי: קנים רכים הרי הם כירק ומותר להתשמש בהם {שאין עליהם גזירה}

3. דין העולה

רי"ף: לא חלקו החלוקה האחרונה שבגמ' (דקנסו שוגג אטו מזיד), לכן אסור לו לירד רק אם עלה במזיד משחשכה (**רא"ש**)

רמב"ם: עלה במזיד - לא ירד

מ"מ בד' הרי"ף: אסור לו לירד רק כשעלה במזיד בשבת (אבל תמיד כשעלה בעוד יום - יכול לרדת)

ב"י בד' הרי"ף: אם עלה אפילו מבעוד יום על דעת לירד בשבת - לא ירד כל השבת

[ב] שורשים

מקור: **משנה** (עירובין י ח): "... שרשיו גבוהים מן הארץ שלשה טפחים - לא ישב עליהן". **ברייטא וגמ'** (עירובין ק עא-ב): "תנו רבנן: שרשי אילן שגבוהין מן הארץ שלשה טפחים. או שיש חלל תחתיהן שלשה טפחים, אף על פי שצידו אחד שוה לארץ - הרי זה לא ישב עליהן...".

גמ' (עירובין ק עא): "איתמר: 'שרשי אילן הבאין מלמעלה משלשה לתוך שלשה. **רבה** אמר: מותר להשתמש בהן, **רב ששת** אמר: אסור להשתמש בהן'. רבה אמר: מותר להשתמש בהן - דכל פחות משלשה דארעא - ארעא היא. רב ששת אמר: אסור להשתמש בהן, דכיון דמכח איסור קאתי - אסורין. דדמו כמשונתא, דסלקין לעילא - אסורין דנחתין לתתאי - שרו. לצדדין - פלוגתא דרבה ורב ששת. וכן אניגרא, וכן בקרן זוית...".

ב"י:**רי"ף:** הלכה כרבה (**רא"ש**)

רמב"ם: היו השורשים גבוהים ג"ט, או שיש תחתם חלל של ג"ט, אפילו שיש צד אחר צמוד לריצפה - אין לישיב עליהם

שו"ע:

מרן: שרשים עד ג' מהקרקע - מותר להשתמש מהם {שבטלים לקרקע}, יותר מג' - אסור. ענף שבא מלמעלה מג' ועכשיו ירד פחות, בחלק הנמוך מג' - מותר להשתמש. ענף גבוה מג' וחלל תחתיו ובחלק הוא קרוב לרצפה תוך ג' - הכל אסור

משנ"ב: {חכמים גזרו גם על ענפים, אפילו שאין מה לתלוש מהם}. **פמ"ג** - עץ פרי או ירק הראוי לאכילה, אפילו שהוא פחות מג' - אסור להשתמש {ששייך בו שמא יתלוש}. מותר להשתמש בגזע האילן כל פחות מג' טפחים.

ביה"ל: גובה ג"ט מהאדמה יש לחשב יחד עם עובי הענף עצמו.

[ג] שימוש בעשבים

מקור: **גמ'** (עירובין ק עב): "**אמר רמי בר אבא** אמר רב **אסי**: אסור לאדם שיהלך על גבי עשבים בשבת, משום שנאמר (משלי י"ט ב): 'ואץ ברגלים חוטא'. תני חדא: מותר לילך על גבי עשבים בשבת, ותניא אידך: אסור. לא קשיא; הא - בלחים, הא - ביבשים. ואי בעית אימא: הא והא בלחים, ולא קשיא; כאן - בימות החמה, כאן - בימות הגשמים. ואיבעית אימא: הא והא בימות החמה, ולא קשיא; הא - דסיים מסאניה, הא - דלא סיים מסאניה. ואיבעית אימא: הא והא דסיים מסאניה, ולא קשיא; הא - דאית ליה עוקצי, הא - דלית ליה עוקצי. ואיבעית אימא: הא והא דאית ליה עוקצי, הא - דאית ליה שרכא, הא - דלית ליה שרכא. **והאינדא דקיימא לן [כרבי שמעון]** - כולהו שרי".

שו"ע:

מרן: מותר ללכת על עשבים {שתלישה כאן הוא דבר שאינו מתכוין}. האוכלים בגנות לא יטלו ידיהם מעל לצמחים {שהוא פ"ר של משקה}, אך מותר להטיל מי רגלים או משקים חריפים {שאינם מצמיחים}

רמ"א: לכן טוב שלא לאכול בגינות אם יודע שישתמש במים {כי קשה להיזהר מזה}

משנ"ב: {לפי שתלישת העשבים ברגליו אינו אלא דבר שאינו מתכוין}, עשבים שנדבקו בהליכתו ברגליו או בנעליו - לא יתלשם ביד {מוקצה דמחוברים בין השמשות}. יזהר לא לרוץ או לילך מהר שהוי פ"ר שיתלוש. בגינת חבירו - יש מתירים להתיר מים שהוא פ"ר דלא ניחא ליה, **ומ"ב** נוטה להחמיר. מי רגלים - וה"ה יין, ויש להיזהר במשקים רבים לכתחילה {כי מעורבים בהם מים}.

טור: מותר ללכת על גבי כל סוגי העשבים בשבת {שהוא דבר שאינו ממתכוין}

ספר התרומה: מי שאוכל בגינתו יזהר לא ליטול ידיים על גבי הצמחים (**סמ"ג**, **סמ"ק**, **מרדכי**, **הג"מ בשם הגאונים**)

סמ"ג: מיהו בגינת חבירו אינו אלא פס"ר דלנ"ל - ולד' **הערוך** יהיה מותר

סמ"ג: מותר להטיל מי רגלים או שאר משקים {שאינם מצמיחים} (**סמ"ק**, **סה"ת**, **מרדכי**, **הג"מ**)

ספר יראים: אסור להשתין בגנות {שגם זה מצמיח}

ועוד סברות אחרות, לכן למעשה כתב שהלכה כדברי מרן לקולא גם בשאר משקים חריפים, אף בקרקע שלו, אך טוב להיזהר לא לשפוך על הצמחים עצמם אלא סמוך להם (אפילו תוך ג"ט)

פס"ת: כיור- כיור שמימיו זורמים בצינור עד שמגיעים לשדה, לד' **שש"כ** מותר לפי שהצינור היא כוח שני וגרמא מותר, אך לד' **אז נדברו** אסור. גינה ציבורית- גם עליה יש לומר שניחא ליה ודינה כשדהו שלו ואסור לשפוך בה מים, ואם כבר ירד שם גשם יש להקל כי המים הנוספים אינם משקים אלא מרקיבים.

שו"ע:

מרן: יש להיזהר שלא להשליך זרעים במקום בו יכולים לצמוח. המאכיל תרנגולים בשבת יתן להם כמות ליום או יומיים בלבד, או ישליך במקום דריסת רגלי אדם {שאינו מצמיח}
משנ"ב: אסור בכל מקום שהוא לח ועלול להצמיח אם ישארו שם שלושה ימים ומעלה

ביה"ל: מי שרץ מהר ע"ג עשבין חייבים לומר שיש כאן פ"ר של תולש. אע"פ שיין או משקה אחר מרפים הקרקע א"כ יהיה זה אסור לא מדין זורע אלא מדין תולדת חורש? י"ל שאין ההרטבה נכנסת לכלל חורש אם אינה מועילה מדין זורע לזרעים! ודוחק. **תפארת ישראל** הקשה שלפי המדע השתן מועיל לקרקע – אעפ"כ אין העולם נזהרים בזה.

לו"ח: על דברי התפ"י ותשובתו שנשתנו הטבעים, הביא שדין מי רגליים תלוי במחלוקת אחרוני הראשונים (יראים שאסר וספר התרומה שהתיר), ואולי אפילו הכי אינו פ"ר כי אינו ודאי שהחומרים המעורבים בשתן יועילו לאותם הצמחים,

[ד] השלכת זרעים

ב"י:

הגהות מרדכי: יש להיזהר לא להשליך זרעים במקום שעלולים לצמוח, לכן כשמאכיל התרנגולים ישליך רק שיעור אכילת יום או יומיים, או אם הוא במקום שכולם דורכים – אין בעיה {כי שם לא יצמח דבר} (**הג"מ**)
ד"מ: והוא גם דע' **הכלבו**

[ה] עשבים שע"ג כלי

מקור: גמ' (קז עב- קח עא): "אמר אביי: האי מאן דתלש פיטרא מאונא דחצבא - מיחייב משום עוקר דבר מגידולו. מתיב רב אושעיא: התולש מעציץ נקוב - חייב, ושאינו נקוב - פטור. - התם לאו היינו רביתיה, הכא - היינו רביתיה".

ב"י:

טור: עשבים העולים על אופן הכלי מחמת הלחות – אסור לתולשם

שו"ע:

מרן: אסור מהתורה לתלוש עשבים שעלו באופן הכלי
משנ"ב: {שהוא תולדת קוצר} וכאן הוא מדאורייתא לפי שהוא מקום ודרך גידולו
פס"ת: אין להוציא גרעין אבוקדו שהשריש בכוס, או לזרעו שם.

[ז] תחובים בעפר

מקור: גמ' (נ עא-עב): "אמר **רב הונא**: האי סליקוסתא, דצה שלפה והדר דצה - שריא, ואי לאו - אסיר. אמר שמואל: האי סכינא דביני אורבי, דצה שלפה והדר דצה - שרי, ואי לאו - אסיר... אמר ליה רב מרדכי לרבא, מתיב רב קטינא תיובתא: הטומן לפת וצנונות תחת הגפן, אם היה מקצת עליו מגולים - אינו חושש לא משום כלאים, ולא משום שביעית, ולא משום מעשר, וניטלין בשבת! - תיובתא.

ב"י:

ד"מ: רבינו ירוחם: חיטים שנזרעו, אם עוד לא השרישו – מותר לעוקרן, (**ד"מ**): והוא נגד ד' התוספות), ייחור של אילן שנפשח באילן ולא יחיה עוד – מותר לתלוש הפירות שבו [השווה דע' רמב"ם סעיף יב].

תוספות: מותר לתלוש בשני תנאים: א. לא השרישו, ב. לא התכוין לזרוע (**ר"ן**)

שו"ע:

מין: ירקות התלושים שתחבם בעפר כדי לשמור על לחותם – מותר לתולשם בשבת, בתנאי שלא התכוין לזרעם ושלא השרישו

משנ"ב: כל עוד שהוא תוך ג' ימים מזריעתם ובתנאי שלא כיון להשרישם – מותר לתולשם משם

[ז] תלישה מעציץ

מקור: **משנה (י ו):** "התולש מעציץ נקוב - חייב, ושאינו נקוב - פטור. ורבי שמעון פוטר בזה ובזה", **וגמ'** (צה עב) "בעא מיניה ההוא סבא מרבי זירא: שורש כנגד נקב, מה לי אמר רבי שמעון? אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי. זימנא חדא אשכחיה דיתיב וקאמר: ומודה רבי שמעון שאם ניקב בכדי טהרתו. אמר ליה: השתא שורש כנגד נקב בעאי מינך ולא אמרת לי ולא מידי, ניקב בכדי טהרתו מיבעיא? אמר אביי, ואי איתמר להא דרבי זירא - הכי הוא דאיתמר: ומודה רבי שמעון שאם ניקב למטה מרביעית".

ב"י:

רש"י: אם יש נקב, אפילו בצד העציץ – כבר אסור {לפי שהוא יונק ממנו}
רשב"א: וזה כל עוד הנקב כנגד האדמה של העציץ, אך מעל לזה - מותר
ב"י: המידה היא שניקב בכדי שורש קטן

שו"ע:

מין: אסור לתלוש אפילו מעציץ שאינו נקוב
משנ"ב: משאינו נקוב – דרבנן, מנקוב – דאורייתא. נקוב הוא כל עוד יש לו נקב דק כדי שיצא שורש קטן, כל עוד הוא כנגד אדמת העציץ.
ביה"ל: בגדר חומר העציץ, מה מלחלח הנחשב כנקוב יש כמה שיטות, עיי"ש.
 מרן כתב כאן שהכל אסור כי פסק לחומרה במחלוקת הראשונים בנוגע לחומרים עץ וחרס [גר"א].
פס"ת: שיעור הנקב - חז"א - לא יודעים, מנח"י - 2 ס"מ

[ח] העברת עציץ

מקור: 1. **גמ'** (ירושלמי, ערלה א ב): "רבי יצחק בר חקולה בשם חזקיה: הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, ר' יוסי אמר: מפני שהשרשין מפעפעין אותו, רבי יונה מפיק לשנה. כלי חרש עומד בפני שרשין. רבי ירמיה בעי נטע בו דלעת מאח' שהוא כנקוב אצל האילן כנקוב הוא אצל זרעין".
 2. **גמ'** (פא עב): "אמר אביי: פרפיסא, הואיל ואתא לידן לימא ביה מילתא; היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות - מיחייב משום תולש, היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע - חייב משום נוטע" **[רש"י: פרפיסא – עציץ נקוב]**

ב"י:

1. סוגי חומרים

רש"י: חרס – לא צריך נקיבה {כי הוא נקוב ועומד}, עץ – צריך (רא"ש, טור)
תוספות: עץ – לא צריך נקיבה {כי הוא יותר מלחלח מחרס}, חרס - צריך
ר"ת: חרס – צריך נקיבה, עץ – גם נקוב נחשב כלא נקוב (!)

2. תלישת העציץ

רש"י: התולש חייב מדרבנן בלבד {שרק דומה לתולש}

הגהות אשיר"י: {טעם רש"י לפי שעדיין כשמונח ע"ג היתדות הרי יונק מהקרקע דרך האויר, ואינו עקירה ממש} לכן אם הניחו על מה המפסיק ממש יניקתו, כגון עצים או בד – חייב מדאורייתא

רמב"ם: חייב מדאורייתא בשני המקרים {ב"י: דדומה לדין גבשושית}

שו"ע:

מין: יש להיזהר שלא ליטול כל עציץ מעץ או חרס (אפילו שאין בו חור) מע"ג הקרקע ולהניחו ע"ג יתדות או להפך
רמ"א: ייחור שנפשח ולא יחיה עוד – מותר לתלוש ממנו (אע"פ שעדיין מחובר מעט לעץ) [ומקורו בד"מ סעיף ו']
משנ"ב: יש להיזהר שלא לקחת מהרצפה עציץ או אגרטל כדי לשים על השלחן, או להפך שיש בזה תולש או זורע (דרבנן, או דאורייתא בנקוב)
ביה"ל: כד של תבואה העומד על הרצפה, אפילו נקוב – מותר להגביהו, כל עוד לא עמד שם ג' ימים {כי התבואה לא השרישה מהקרקע שמתחת לעציץ}. נפשח-
פרמ"ג [וכה"ח]: אין להקל בדין נפשח כי העולם לא בקיאים בזה.
פס"ת: בבית מרוצף אפשר להקל שאין לעולם לעציץ יניקה מהקרקע. עציץ ממתכת, זכוכית, פלסטיק, או נקוב שנתון בתוך צלחת מחומר כזה – דינו כאינו

להזיזו בעדינות.

נקוב. מוקצה- הביא שלוש דיעות, ואם אינו יקר ומיוחד אפשר להקל לטלטלו לצורך גופו ומקומו. אגרטל עם פרחים הנפתחים - יש מחמירים, ואפשר להקל

[ט] קשקשים בצינור

מקור: ברייתא וגמ' (כתובות ס עא): "תניא, נחום איש גליא אומר: צינור שעלו בו קשקשין, ממעכן ברגלו בצנעא בשבת ואינו חושש. מאי טעמא? מתקן כלאחר יד הוא, ובמקום פסידא לא גזרו בה רבנן. אמר רב יוסף: הלכה כנחום איש גליא". [רש"י: סתימת העשבים גורמת לדליפה בתוך הבית, ועושה ע"י שינוי ברגל]

ב"י:

רי"ף: העתיק הדין (רא"ש)

תוספות: {ואין כאן מראית העין שהרי לפי הכלל שהאסור בפרהסיא אסור גם בחדרי חדרים שהוא רק כשיבואו לחשוב שעושה איסור תורה, אך כאן שאינו אלא כלאחר יד גם מי שיראה הצנעא יחשוב שאינו אלא דרבנן – בזה לא גזרו} ר"ן: לכן אפשר שיהיה מותר אפילו בפרהסיא

שו"ע:

מ"ב: מותר לדרוס ברגליו בצינעה עשבים שעלו במרזב וגורמים למים ליזול בבית {היות והוא תיקון כלאחר יד – לא גזרו במקום צער} **משנ"ב:** פרמ"ג- הכוונה שהעשבים תלושים {ואינו אלא שבות של מתקן כלי שהותר במקום הצער}. מ"ב- רק מותר למעכם, מאירי- ואסור להסירם לצדדים **ביה"ל:** פרהסיא- ב"י – גם פרהסיא מותר, מ"ב- נראה שאין להקל בזה **לו"ח:** מבואר בראשונים שמדובר בעשבים מחוברים ושיש כאן איסור תורה (כשעושה כדרכו) וכאן היות ותולש ברגלו, הוא כלאחר יד מדרבנן, ומשום פסידא הותר.

פס"ת: פתיחת סתימה בצינור המים, אם היא סתימה קלה מותר להפעיל משאבת גומי כדי לפותחה (ועוד שיש בזה משום כבוד הבריות), ועדיף ע"י גוי.

[י] זרחת עשב או פרי

מקור: גמ' (סוכה לו עב): "ואמר רבה [גרסת הב"י: רבא]: הדס במחובר - מותר להריח בו, אתרוג במחובר - אסור להריח בו. מאי טעמא? הדס דלהריח קאי, אי שרית ליה - לא אתי למגזייה, אתרוג דלאכילה קאי, אי שרית ליה - אתי למגזייה".

ב"י:

רי"ף: העתיק הדין (רא"ש, רמב"ם)

גאונים: גורסים להפך, שהדס – אסור {כי היות ורגיל להריח בו יבוא לקוצו}, ופרי מותר (ר"ן) **ב"י:** הלכה כשלושת העמודים

שו"ע:

מ"ב: מותר להריח בענף ריחני המחובר (הדס), אך בפרי אסור (אתרוג) {שמא יתלוש כדי לאוכלו} **משנ"ב:** הדס- יש המחמירים ומ"ב מקיל כמרן, ואם הוא נמוך מג"ט גם אינו מוקצה. אסור לנגוס ולאכול פרי המחובר. **לו"ח:** מביא עוד אחרונים שמותר לאחוז ההדס בידו, רק שלא יתלשו (נגד ד' ט"ז).

[יא] שריית זרעים

מקור: גמ' (זבחים צד עב): "רבא לטעמיה, דאמר רבא: זרק סודר למים - חייב, זרק פשתן למים - חייב. בשלמא סודר עביד כיבוס, אלא זרע פשתן מ"ט? וכ"ת משום דמקדח, אי הכי, חיטי ושערי נמי! הנך אית להו רירי. א"ה, שלחים נמי! התם קעביד לישא".

ב"י:

רמב"ם: השורה זרעים במים, חייב בכלשהו {שהוא תולדת זורע}

שו"ע:

מ"ד: לשרות זרעים (חיטה ושעורה) במים בשבת – אסור מהתורה בכלשהו {שהוא תולדת זורע}
רמ"א: מותר לשים במים ענפי אילנות קצוצים, כל עוד אין בהם פרחים {שיפתחו מחמת המים}
משנ"ב: ח"א- השורה תבואה כדי לעשות מאלט (לתת), חייב מיד שכוונתו להצמיחה, אך מותר לשרות כדי להאכיל בהמתו {שאינן כוונתו להצמיחה וגם לא ישהה ג"י כי הבהמה תאכל מיד}. יש זרעונים הנבללים ויש להזהר ממלאכת לש [ע"י שכד ג]. ענפי אילן – **תוספת שבת** – מותר להחזירם למים שהיו בה קודם שבת, אך אסור להוסיף מים לאגרטל או להחליפם, **פרמ"ג** – אף מתיר לשים במים

[יב] יבש

מקור: גמ' (חולין כז עב): "דאמר רב חייא בר אשי אמר שמואל: תאנים שצמקו באיביהן – מטמאות טומאת אוכלין, והתולש מהן בשבת – חייב חטאת; לימא מסייע ליה: ירקות שצמקו באיביהן כגון הכרוב והדלעת – אין מטמאין טומאת אוכלין, קצצן ויבשן ס"ד? עץ בעלמא הוא! וא"ר יצחק: בעל מנת ליבשן ... ת"ש: אילן שנפשת ובו פירות – הרי הן כתלושין, יבשו – הרי הן כמחוברין, מאי לאו, מה תלושין – לכל דבריהן, אף מחוברין – לכל דבריהן? מידי איריא? הא כדאיתא, והא כדאיתא".

ב"י:

רמב"ם: תאנים יבשים על העץ או כל עץ שיבשו בו פירותיו – עדיין אסור לתלוש אותם בשבת
ד"מ: מהרי"ל: מותר להניח במים ענף אילן תלוש, אך אם יש בו פרחים – אסור {כי הם יבואו להפתח מכוח המים}

שו"ע:

מ"ד: אסור מהתורה לתלוש תאנים שיבשו באיביהן או פירות יבשים {שהרי הם עדיין מחוברים לאילן}
משנ"ב: נ"א- וה"ה אם הפרי טרי אך האילן יבש ממש – גם אסור (!). **מ"א-** תלישת עשבים יבשים – איסור דרבנן. התולש בצלים שנשתרשו בעליה – חייב {כי רצה בכך}, ואם נתכסו באדמה – חייב אפילו לא רצה להשרישם {כי זה דרך גידול}.

ב"ה"ל: מביא מחלוקת הראשונים אם מותר ממש כשהעץ יבש ומת לחלוטין או שמא עדיין יש בזה איסור, ומסיק שאם השטח שלו חייב מכל מקום משום פ"ר דחורש, שמרפה הקרקע בתלישה זו.

[יג] יידי אילן וצידי צדדים

מקור: גמ' (קנה עא): "והלכתא: צדדין – אסורין, צדי צדדין – מותרין. אמר רב אשי: השתא דאמרת צדדין אסורין, האי דרגא דמדלא – לא לינחיה איניש אדיקלא, דהווי להו צדדין, אלא לינחיה אגוואזי לבר מדיקלא, וכי סליק – לא לינח כרעיה אגוואזי, אלא ליתנח אקנין".

ב"י:

ר"ן: אין לסמוך הסולם לאילן עצמו, אבל אם יש יתד תקועה – מותר מע"ש לסמוך הסולם ולעלות בו בשבת [בעקבות הבנת **המ"ב**, וצ"ע במקור שאינו פשוט]

מ"מ: כגון: תלה כלכלה על יתד, היתד היא צדדין, והכלכלה – צידי צדדין
ב"י: ומשמע שמותר להניח בשבת חפצים בתוך הכלכלה, אך ליטול אותה עצמה – לעולם אסור {כי זה יהיה שימוש בצדדין}

שז"ע:

מרון: אסור להשתמש בצידי האילן, אך מותר להשתמש בצידי צדדיו. לכן אין לעלות על סולם הנשען על האילן, אך אם השעינו בע"ש על יתד התקועה באילן – מותר לעלות עליו בשבת, וכן אם תלה סל ביתד – יכול להשתמש בו.

רמ"א: מותר לגעת בעץ אך אסור להזיזו. מותר לעלות או לירד בבור או על ערימת חול (ולא חוששים שמא יעקור קרקע) [ומקורו במקורות הב"י ס"א 5]

משנ"ב: הגדרה – כל גוף האילן הוא עצם האיסור, והקשור או התחוב בו הוא צד, והנשען בתחוב הוא צידי צדדים (אפילו שנשען או קשור בכוח). כלכלה – הוא צידי צדדים, לכן מותר לשים ולקחת ממנה בשבת אך היא עצמה אסור להוציאה או לתלותה בשבת כי אז הוא משתמש בצד ממש. להישען (בלי להזיז) – מי שתש כוחו אסור כי הוא נשען עליו ממש והוי משתמש, ובבריא מותר, ולעולם אסור להזיז העץ שזה גופו משתמש.

ביה"ל: להישען – מי שנשען בכל כוחו, בא לכלל משתמש ואסור וזה אף אם אינו מנידו על ידי כך, והנשען בלא כוח, ואף לא מנידו – מותר

אורחות חיים [כת"י]: אם יש כלי או חבל קשור לעץ – הוא צדדין, אך אם תלה כלי ביתד – מותר להשתמש בכלי עצמו, ואפילו להורידו משם {שהוא צידי צדדין} [עיין פרישה שביאר מה היה קשה לב"י מכאן].
אורחות חיים [כת"י]: מותר לגעת בעץ אך אסור להזיזו

סימן של"ז – כיבוד

[א] גרירת מיטה וריבויז הבית

מקור: 1. גמ' וברייתא (כב עא): "והלכה כרבי שמעון בגרירה. דתניא: רבי שמעון אומר: גורר אדם מטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ". גמ' (כט עב): "מתיב רב יוסף, רבי שמעון אומר: גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. קתני גדולים וקתני קטנים, קשיא לתרוייהו! עולא מתרץ לטעמיה, ורבי ירמיה רבה מתרץ לטעמיה. עולא מתרץ לטעמיה: מטה דומיא דכסא. ורבי ירמיה רבה מתרץ לטעמיה: כסא דומיא דמטה. מתיב רבה: מוכרי כסות מוכרין כדרכן, ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, והצנועין מפשילין במקל לאחוריהן. והא הכא, דאפשר למיעבד כצנועין, דכי קטנים דמי, וכי לא מתכוין - שרי רבי שמעון לכתחלה! תיובתא דרבי ירמיה רבה! תיובתא".

גמ' (ק"ג עא): "אביי ורבא אמרי תרוייהו: מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות!".
2. גמ' (צה עא): "אמימר שרא זילחא במחוזא, אמר: טעמא מאי אמור רבנן - דילמא אתי לאשווי גומות, הכא ליכא גומות. רבא תוספאה אשכחיה לרבינא דקא מצטער מהבלא, ואמרי לה מר קשישא בריה דרבא אשכחיה לרב אשי דקא מצטער מהבלא, אמר ליה: לא סבר לה מר להא דתניא: הרוצה לרביץ את ביתו בשבת מביא עריבה מלאה מים ורוחץ פניו בזוית זו, ידיו בזוית זו, רגליו בזוית זו, ונמצא הבית מתרביץ מאליו. אמר ליה: לאו אדעתאי. תנא: אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת. והאי דנא דסבירא לן כרבי שמעון - שרי אפילו לכתחלה".

ב"י:

1. גרירה

רי"ף: מותר לגרור מטה או כסא אפילו גדולים {לפי שאינו ספ"ר שיעשה חריץ אלא רק דבר שאינו מתכוין} (**רא"ש**, **רמב"ם**, **סמ"ג**, **תרומה**, **רוקח**, **הג"מ**)
רא"ם: קטנים – אסור [וגרסת **ספר יראים** שלנו להפך: גדולים אסור]
ב"י: {כי יכול להרימו בידיו בלי לגרור} והוא נובע מגירסה שונה בגמ', אך הגרסה שלנו עיקר. (עוד ביאר, שגם אם היה פ"ר, חריץ זה שנעשה על ידי רגלי המיטה אינו אלא איסור דרבנן כי אינו כדרכו)
רוקח: בגדול מאוד – יש לאסור {לפי שהוא פ"ר שיעשה חריץ}

שו"ע:

מרן: כל מלאכה אסורה הנגרמת כתוצאה מביצוע מלאכה מותרת באופן שרק עלולה לקרות היא דבר שאינו מתכוין ומותרת, ואם היא תמיד תקרה – זוהי פסיק רישא האסורה, לכן מותר לגרור רהיט אפילו כבד, כל עוד אינו מתכוין לעשות חריצים. מותר לרביץ [=להתיז מים על רצפת] הבית כדי שלא יעלה אבק, כל עוד אינו מתכוין להשוות גומות

משנ"ב: *הקדמה* - כל הנעשה לריפוי ויפוי הקרקע הוא תולדת חורש, כגון: חופר או עושה חריץ או משווה גומות. גדר - דבר שאינו מתכוין הוא מלאכה צדדית שלא קורית תמיד ושאינך מתכוין לעשותה. **מ"א** - רהיט גדול מאוד אסור {ודאי פ"ר דחורש} ואפילו במרוצף {גזירה אטו קרקע}, **שעה"צ** - ואם כל העיר מרוצפת – אין לגזור. ריבויז - אפילו בקרקע מותר {שאינו פ"ר}.

לו"ח: כבד מאוד - נראה שדעת מרן בב"י היא שאף הכלים גדולים אינו ודאי שיעשה חריץ אלא רק ספק פ"ר, שעדיין נשאר בגדר דבר שאינו מתכוין, ועוד שגם אם יעשה אינו אלא כלאחר יד ומקלקל שאינו אלא דרבנן, ועוד שלא ניחא לו שהוא גם דרבנן, וא"כ הוא פ"ר בתרי דרבנן, ולכן למעשה גם בגדולים מאוד יש להקל ומותר (ולכן השמיט מרן חילוק זה), וה"ה לעגלה של תינוקות שלעולם לא יהיה יותר מאשר ספק פ"ר (ועד הטעמים שכתב לעיל, שקרקע עולם היא כשל חבריה ולא ניחא ליה וכו') ומותר, וכך נוהגים. *אופניי* - הוכיח במישור שהוא מותר ואין בו שום איסור, והביא כמה אחרונים שהתירוהו במקום שיש עירוב (בא"ח ברב פעלים, ר"ע הילדסהיימר), ושאיין לנו לגזור גזירות בזה"ל, ואעפ"כ

פס"ת: עגלת ילדים- אף גדולה עם תינוק כבד מותר להסיעה בכל מקום, מכמה טעמים.

סיכם להלכה 'כיון שרבו האחרונים שכתבו להחמיר בזה, בודאי שכן ראוי להורות להחמיר'. [ונהגו להתיר בתלת-אופן לקטנים]

[ב] כיבוד חבית

מקור: משנה (ביצה ב ז): "אף הוא [רבן גמליאל] אמר שלשה דברים להקל: מכבדין בין המטות, ומניחין את המוגמר ביום טוב, ועושין גדי מקולס בלילי פסחים, [וחכמים] – אוסרין". גמ' (קכד עב): "אמר רב: מכבדות של מילתא – מותר לטלטלן בשבת, אבל של תמרה – לא. רבי אלעזר אומר: אף של תמרה. במאי עסקין? אילמא לצורך גופו ולצורך מקומו – בהא לימא רב של תמרה לא? והא רב כרבא סבירא ליה! אלא מחמה לצל, בהא לימא רבי אלעזר אף של תמרה? – לעולם מחמה לצל, אימא: וכן אמר רבי אלעזר".

ב"י:

1. כיבוד קרקע

סה"ת: {טעם שאסור גם במרוצף – כי יש 'אשוויי גומות' בחריצים שבין האבנים, או גזירה משום מקום שאינו מרוצף שבאותה העיר}, אך מעיר לעיר – לא גוזרים, וכן מותר לכבד השולחן מהפירורים {שלא גזרו בזה} (הג"מ)

ד"מ: ר"ן: מותר לעשות גומא בתוך קמח וכדומה
ר"ן: מה שהתירו לכבד הבית בשבת, הוא רק בתנאי שכיבדוהו מע"ש ועתה בשבת לא נתלכלה הרצפה בקליפות מוקצה של אגוזים וכדומה, ואם לא כבדוהו מע"ש – אפילו שעתה אין קליפות מוקצה – אסור לכבדו
רשב"א: אפילו יש בו קליפות מוקצה – מותר לכבדו {שדינם כמו גרף של רעי (שמותר לפנותו בדיעבד)}

מ"מ: ונהגו להקל כדברי רשב"א
ב"י: הלכה שאסור לכבד בית שאין לו ריצוף (ואם כבר נהגו להקל – יש להם על מה לסמוך להמשיך מנהגם), ובבית המרוצף – מותר לכבד לכתחילה
ד"מ: פשוט המנהג לא לכבד גם במרוצף, ואין לשנות

פס"ת: מברשת שטיחים- יש להחמיר בזה משום מלבן ועובדין דחול, אך מותר להעביר עליו מברשת רגילה להוציא הפירורים שעליו. גוי- אם משתמש בסחבה כדי לנקות הבית – מותר, ואפילו שסוחט אותה {שהרי יש לו דרך לעשותו באופן המותר ואינו עושה כך אלא לעצמו}. מטאטא- של שערות – מותר, של קש – אסור.

בה"ג: מותר לטאטא במכבדות של תמרה (תוספות)

(רי"ף): מכבדות של תמרה אינן מוקצה לפי שמלאכתן להיתר

תשובת הרי"ף: חכמים של המשנה הוא רבי יהודה ולכן אין הלכה כמותם אלא הלכה כר"ג, ומותר לכבד בכל מקום (בה"ג, רמב"ן, רשב"א)
טור: ובספרד נוהגים להקל כרי"ף

ר"ן: {ועניין טלטול העפר המוקצה אינו בעיה, כי זהו טלטול מן הצד (על ידי דבר אחר) ומותר משום כבוד יו"ט}

תוספות: מכבדות הן מוקצה, וממילא משמע שאסור לטאטא {כי מזיז העפר ממקומו} (רא"ש, סמ"ג, סמ"ק, תרומה, מרדכי)
רבינו ירוחם: וכן עמא דבר, שאסור לכבד הבית

מהר"ם מרוטנבורג: ומותר לגוי לטאטא מעצמו, וא"צ למחות בו

אגור: אסור במטאטא אך מותר בבד או מטלית
ד"מ: נוהגים להקל לכבד במטלית או בכנף אווז {היות והם קלים רק מזיזים העפר מלמעלה ואין כאן השוואת גומות}. **שלטי גבורים:** יש להזהר לא להשתמש במטאטא כזה שיש בו פ"ר שנשברים קיסמיו, וכן במברשות בגדים יזהר בזה.

2. כיבוד רצפה [=מרוצפת]

סה"ת: ריבוי- תמיד אסור, כיבוד – תמיד מותר

ב"י: משמע מד' רש"י שאם הבית מרוצף, אין פ"ר ומותר לכו"ע לכבד (מ"מ בד' רש"י ותוס')

רמב"ם: אסור לכבד {שמא ישווה גומות}, אך אם הרצפה מרוצפת באבנים – מותר

טור: לד' ר"י [מבעלי התוס'] הכיבוד אסור בכל מקום, והלכה כמותו

רא"ש: נהגו לאסור כר"י בכל מקום

שו"ע:

מ"ר: במקום שאין ריצוף אסור לטאטא הבית, ואם מרוצף – מותר, ויש המתירים בכל מקום

רמ"א: ויש האוסרים בכל מקום, והוא המנהג ואין לשנות. מותר על ידי גוי, וכן מותר לטאטא בעזרת מטלית או כנף אוזו {שהם רכים ואינם משווים הגומות}. אסור לכבד הבגדים על ידי מברשת שמא ישברו הקיסמים

משנ"ב: {טיטוא אסור כי הוא פ"ר דאשוויי גומות, והמתירים סוברים שאינו פ"ר, ורמ"א שמחמיר בכל גזור מרוצף אטו אינו}. אמירה – מותר אפילו בקרקע לפי שבאמירה לגוי אין לאסור פ"ר. כנף – מותר אפילו בקרקע {כי אינו מזיז אלא העפר שלמעלה}, ולכן מותר לטאטא במברשת רכה, ואפילו יש קליפות מוקצה ברצפה {לפי שהוא גרף של רעי} ויש להקל רק במרוצף. ובמברשת קשה אסור להשתמש מדרבנן, לרצפה לבגד או לשולחן משום סותר בכלים.

[ג] סיכת חקרקע

מקור: **תוספתא** (טז יד): "... לא יתן אדם שמן על גבי טבלה של שיש להתעגל עליה, לפי שאין סכין, ואין נופחין, ואין מדיחין את הקרקע ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת". **גמ' וברייתא** (מ עב): "תדע, דאמר רב יהודה אמר שמואל: מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ, ובקש להדיח קרקע ואמר לו: אין מדיחין. לסוך לו קרקע – אמר לו: אין סכין".

ב"י:

טור: אסור לסוך או להדיח הקרקע אפילו היא מרוצפת {גזירה אטו לא מרוצפת} **ב"י:** {באלה גזרו מרוצף אטו לא לפי שאין בהם כל כך צורך}

[ד] צידוד חבית

מקור: **גמ' (קמא עא):** "ואמר רבא: לא ליצדד איניש כובא, דילמא אתי לאשוויי גומות".

ב"י:

טור: אסור לצדד חבית על הארץ {שמא יבוא להשוות גומות}

ביה"ל: טיטוא – אם כיוון להשוות גומות, לד' תוס' חייב חטאת, ולד' רמב"ן אפילו כיוון אינו אלא שבות של בונה כלאחר יד. מרוצף – אם רוב בתי העיר מרוצפים – מותר {שבזה לא גזרו}. מברשת – יש חשש שבירת הקיסמים **[וחיד"א ומאמ"ר]** חלקו על כך לקולא] ולכן יש להתיר רק המברשת רכה של שערות (שנכפפים ואינם נשברים) וטוב שיהיה זה מטאטא מיוחד שלא יהיה כעובדין דחול. כנף אוזו – אף באינו מרוצף יש למקל על מי לסמוך.

לו"ח: טיטוא – לספרדים – מותר לטאטא בית מרוצף, ובקרקע יאמר לגוי לטאטא, ולאשכנזים – אסור לעולם ע"י יהודי, וע"י גוי לעולם מותר. מברשת – הקשה שהרי לחתוך חלק מדבר תלוש הוא היתר ממש אלא אם עושה בזה כלי {מתקן מנא} או שחותכו במידה {מחתך}, לכן כאן אין שום חשש איסור בשבירת שערות המברשת.

שו"ע:

מ"ר: אין לסוך [=בשמן] או לשטוף [=במים] הרצפה, אפילו במרוצף **משנ"ב:** {בכל משום אשוויי גומות, וגזרינן מרוצף אטו קרקע, ומרן הקל ולא גזר בטיטוא כי הוא דבר יותר מצוי ונצרך} (ועוד יש להזהיר בזה משו כיבוס) **ביה"ל:** לנפוח מותר ומקורו בתוספתא ופסקוהו הפוסקים, ולמעשה מי שאין לו מטאטא מותר לו לנפח בפיו האבק שבביתו, ואולי אפילו בכלי יהיה מותר. **פס"ת:** נשפכו מעט מים – יניח עליהם בד שיספוג ולא יגע, הרבה מים – יעביד במגב. שיש המטבח דינו כשולחן ויכול לשוטפו במים.

שו"ע:

מ"ר: אסור לצדד חבית על רצפה {כי ודאי על ידי זה יבוא להשוות גומות, והוא פ"ר}

משנ"ב: הנאסר הוא בחבית מלאה וכבידה ולכן גם אין להטותה כדי לשפוך ממנה אלא יש להגביה {והכל הוא מדרבנן}. מרוצף – **תוספת שבת** – מותר, **פרמ"ג** – אסור שגזרינן. [וכל האמור בסמך זה – ה"ה ביו"ט]

סימן של"ח – השמעת קול

[א] השמעה קול דרך שיר

מקור: משנה (עירובין י יד): "... וממלאים מבור הגולה ומבור הגדול בגלגל בשבת, ומבאר הקר ביום טוב". **גמ'** (עירובין קד ע"א): "עולא איקלע לבי רב מנשה, אתא ההוא גברא טרף אבבא. אמר: מאן האי? ליתחל גופיה דקא מחיל ליה לשבתא. אמר ליה רבא [גירסת רי"ף ו"י: רבא]: לא אסרו אלא קול של שיר. איתיביה אביי: מעלין בדיופי, ומטיפין מיארק לחולה בשבת. לחולה - אין, לבריא - לא. היכי דמי? לאו דנים וקא בעי דליתער? שמע מינה: אולודי קלא אסיר! - לא, דתיר וקא בעי דלינים, דמשתמע כי קלא דזמזומי. **[רש"י: קול של שיר - הנשמע כעין שיר בנעימה ובנחת, מיארג - כלי מתכת מנוקב]** **גמ'** (ירושלמי ביצה ה ב): "אמר רבי לעזר: כל משמיעי קול אסורין בשבת. רבי שמואל בר רב יצחק: סבי אקושי דבי כנישתא הוה [לפי גרסת ב"י ופירוש ק"נ: סבו היה שמש בהכ"נ והיה מקיש על הדלת כדי לקרוא לתפילה]. רבי ליל [שמון] בי ר' אלם - מקש על פסא. רבי אילא עני בסדרא [=התעכב בבהכ"נ] סלק לביתא אשכחון דמיכין [=יושנים] רבע [=רבץ, שכב] ליה על סולמא בגין דלא מקשה על תרעא בשובתא. רבי ירמיה הוה פשט [=לומד] עם בריה דרבי אימי, אזל בעי מתערתא בקריצתא דשובתא שרי, מיקש על תרעא, אמר ליה [=בנו של ר"י]: אבא מאן שרא לך? רבי אבא בר כהנא בעא קומי רבי יסא: מהו מקשה על כריסא בשובתא? אמר ליה - בחולא מאן שרא לך? [=למטה מטיבורו משום הרהור, או סכנה]".

שו"ע:

מדרן: אסור להשמיע קול בכלי שיר, אך קול דרך מה שאינו כלי שיר כשלא מתכוין דרך שיר - מותר, כגון: הקשה על הדלת (בכלי) **רמ"א:** וקול ללא כלי גם מותר, כגון: לשרוק בפה, או להקיש ביד על הדלת, אך אסור להשמיע קול בכל כלי המיוחד להרעיש (אפילו שאינו קול שיר), כגון: להקיש בדלת על ידי טבעת העשויה לכך **משנ"ב:** {גזירה שמא יעשה כלי שיר} וגם בלי כלי אסור להשמיע קול שיר, כגון: טיפוח ומחיית כפיים [להלן שלט ג], וכלאחר יד מותר. כלי המנגן על ידי טיפוף [=מיארק] אסור כדי לנגן (אך להרדים או להעיר - יש אופנים מותרים). {בפה לא גזרו כי גזרו רק על כלים, אך **רמ"א** מחמיר בכל כלי שמא יתכוין להשמיע בדרך שיר}, אסור להשתמש במזלג מנצחים, בחוט המושך פעמון שבבית, אך מותר להקיש בעזרת המנעול על הדלת {לפי שהוא מיוחד לסגירה ואינו כלל מיועד להשמיע קול}. פעמוני ס"ת-ט"ז אסור להשתמש בשבת בבגד ס"ת או רימונים שיש בהם פעמונים {לפי שהם עשויים להשמיע קול}, **ש"ך**, **מ"א**- מותר {כי הוא צורך מצוה ואינו מתכוין כלל לניגון אלא לרעש כידי שיקומו מפני התורה}, **שער אפריים**- אסור לכתחילה ובדיעבד המקל יש לו על מי לסמוך. דלת שיש בה ענבל- תלוי במחלוקת הנ"ל, **ט"ז** המחמיר ו**מ"א** המקיל, ויש טעם לחומרא שכאן אין הוא כלל מצוה לכן יש להוציאו או להשתיקו מע"ש, ובדיעבד יכול לסמוך על המקילים כדי להיכנס לביתו. בימה- מותר להכות עליה בשבת.

ב"י:

רי"ף: הלכה כרבא שקול שאינו של שיר - מותר, (ואף שכמה פסקו לחומרא בעקבות הירושלמי, במחלוקת בין בבלי לירושלמי - הלכה כבבלי) (**רמב"ם**, **הג"מ**) **ר"ח:** הלכה כעולא שאין להשמיע שום קול (ואף שרבא ענה על כל קושיותיו, התיירוצים הם דחוקים ואין הלכה כמותו) (**ר"י**) **רא"ש:** הביא את שתי השיטות **ב"י** בד' **הרא"ש:** מתוך שהביא דברי הרי"ף אחרון - נוטה להקל כמותו **מהר"ם מרוטנבורג:** (נוטה להחמיר כר"ח, אעפ"כ פסק) אם יש בדלת טבעת המשמיעה קול בעת הפתיחה - יכול להכנס שם ואינו צריך לחשוש {לפי שאינו מתכוין ואינו צריך כלל אותו הקול} **ר"ת:** מותר להקיש בדלת {שאינו דרך שיר} (**מרדכי**, **ראבי"ה**) **מהרי"ל:** אסור להקיש על הדלת בכלי המיוחד להשמיע קול (**אגור**, **פסקי התוספות**) **ב"י:** מקשה: מה ההגיון של חומרא זו ממ"נ? ואולי י"ל שסובר כרבא שמותר קול שאינו של שיר, אך מחמיר בכלי המיוחד לקול (אפילו שאינו קול שיר) {שמא יכווין לשיר}. פוסק: הלכה לקולא שמותר כל קול שאינו של שיר. **ד"מ:** המנהג להחמיר לא להקיש בטבעת הדלת, וכן להעיר לבית הכנסת ביד אבל לא בכלי המיוחד לכך. **תרומת הדשן:** מותר להקיש באגודל ואמה כדי לשחק עם הקטנים. **שלטי גבורים:** מותר לשרוק בעזרת האצבעות בפה {שאין כאן מעשה של זמר}

לו"ח: מתוך שמרן השמיט דין המיארק משמע שאינו סובר שיש להחמיר ולאסור השמעת רעש שאינו של שיר בכלי המיוחד לשיר, כד' רמ"א, כגון: הקשה בדלת בטבעת מיוחדת לכך, ולמעשה יש להקל בזה.

פס"ת: צעצועים: א. המיועדים להשמיע קול – מוקצים ואין לשחק בהם. ב. היועדים למשחק ודרך אגב משמיעים קול – מותר לילדים קטנים לשחק בהם, ומותרים בטלטול לגדול, וילד שגדל לא ישחק בהם. פעמוני נוי שבכתר תורה או בבגדי ילדים – מותרים.

ביה"ל: ולד' גר"א יש לפסוק כר"ח שאסור כל קול, אלא שהעולם נוהגים להקל בזה, (ואולי סומכים על רמ"א שכתב שאין בקיאים). להקיש על דלת כלאחר יד – לכו"ע יהיה מותר (שדומה למחיא כף כלאחר יד שמתירו מרן). מי שאינו יכול להיכנס לביתו אלא ע"י הקשה בכלי מיוחד – יכול להקל (ע"ס הרמב"ם בפיה"מ שהתיר בהדיא שהרי אינו מכויין לדרך שיר), והרי לדידן דפסקינן כרבא להקל אינו אסור אלא משום עובדין דחול, וכאן הוא לצורך עונג שבת. משיכת חוט הפעמון – אסור (אלא אם אינו יכול להיכנס לביתו כנ"ל).

[ב] אמירה לגוי לנגן

ב"י:

ראב"י"ה: מותר לומר לגוי לנגן בשבת לכבוד שמחת חתונה {שבמקום מצוה לא גזרו} {מרדכי, הגהות אשר"י}

טור: אין להתיר אמירה לגוי לצורך מצוה אלא רק כשהמצוה עצמה דוחה שבת, כגון מילה {תוספות [ש"ז]}

ד"מ: מהרי"ל: היה רוצה לבטל המנהג לומר לגוי לנגן בחתונה. **תוספות:** האידנא שאין אנו בקיאים בתיקון כלי שיר – מותר לרקד ולספק ומטעם זה גם כן מותר לומר לגוי לנגן (דרבנן). **מרדכי:** אפילו מותר לומר לו לתקן כלי שיר! (דאורייתא).

שו"ע:

מרן: יש המתירים לומר לגוי לנגן בכלי שיר לכבוד חתן בשבת

רמ"א: ולצורך חתן בלבד – מותר אפילו לומר לו לתקן הכלי {משום כבוד חתן}. בזה"ז נהגו להכות לטפוח ולרקוד [השלם שלט ג ברמ"א]

משנ"ב: {לפי שהוא שבות (שמא יתקן) דשבות (אמירה לגוי) ובמקום מצוה מותר}. **כה"ג-** נהגו להחמיר בשבת ולהקל רק כשאמרו להם מע"ש. **מ"ב-** אין להקל כרמ"א (שהתיר תיקון כלי שהוא דאורייתא) אפילו לחתן, ובשאר שמחות מותר רק אם אמרו להם בע"ש. **עוגב בבית הכנסת-** אסור אף בחול על ידי גוי {כי הוא מנהג גויים}. **שמחה אחרת- רמ"א-** נוהגים להקל לומר לגוי, **מ"ב-** נוטה להחמיר.

לו"ח: מסיק שאין להקל לומר לגוי לנגן בשום שמחת מצות (כגון שמחת תורה) אלא רק מה שהתיר מרן בשמחת חתן, ואין לפרוץ גדר, ואפילו לקשקש בפעמונים אסור וק"ו שאסור להפעיל גרמופון (אפילו מכאני).

[ג] שיעון

מקור: ברייתא וגמ' (יח עא): "תנו רבנן: 'פותקין מים לגינה ערב שבת עם חשיכה, ומתמלאות והולכת כל היום כולו...' אבל אין נותנין חטין לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום. מאי טעמא? - אמר רבה: מפני שמשמעת קול."

ב"י:

אגור: מותר למתוח את קפיץ השעון מע"ש כדי שיעבוד בשבת, ואע"פ שמשמיע קול, {ואף שאסרו נתינת חטים בריחים שיטחנו בשבת משום השמעת קול, שם שייך שיחשבו שנתן החיים בשבת, אך כאן שכולם יודעים שאפשר למתוח בע"ש וכך יעבוד כמה שעות – מותר}, אך אין למתוחו בשבת עצמה.

שו"ע:

מרן: שעון המצלצל השעות, מותר למתוחו מע"ש על מנת שיפעל ויצלצל בשבת

משנ"ב: {כי כולם יודעים שזהו כלי שאפשר למתוחו מע"ש ויפעל שעות רבות}. בשבת- **עצר:** ודאי אסור למתוחו (תיקון כלי), עדיין עובד: יש להחמיר לכתחילה לא למתוחו, ויקל לחולה וכדומה, וע"י גוי לחולה הכל מותר. מכאני- (שחוזר לפעול ע"י נענוע פרק היד) אסור לנענעו כשפסק בשבת.

לו"ח: שעון- למתוח קפיץ השעון כשהוא עדיין עובד – רבו המתירים ויש לסמוך עליהם, וכך נהגו. שעון מכאני אוטומאטי שנמתח מפעולת היד – מותר לעונדו {מטעם ס"ס}. [וכך נוהגים]

פס"ת: שעון מעורר מכאני – מותר למותחו ולכוונו מע"ש, ואף למשוך הנצרה בשבת בערב כדי שיצלצל למחרת – מותר, ולסברת חז"א זה דומה לבונה או מכה בפטיש, ולדעתו יהיה מותר רק לצורך מצוה. כשמצלצל מותר ללחוץ הכפתור כדי להפסיק הצלצול. כיוון שעת הצלצול – יש מתירם ויש אוסרים. יש להחמיר לא

להעריך רדיו טייפ או שירות יקיצה בטלפון – משום זילותא דשבתא. מתיחת הקפיץ- נהגו להקל כל עוד הוא עובד (נגד מ"ב) ואם הפסיק אסור. כיוון השעון- יש מתירים ויש אוסרים. מתיחת קפיץ של משחק מיכאני- יש מתירים ויש אוסרים.

[ד] שימור פירות

מקור: גמ' (עירובין קד עא): "...איתיביה: המשמר פירותיו מפני העופות ודלעיו מפני החיה - משמר כדרכו בשבת, ובלבד שלא יספק ולא יטפח ולא ירקד כדרך שהן עושין בחול. מאי טעמא - לאו דקמוליד קלא, וכל אולודי קלא אסיר! - אמר רב אחא בר יעקב: גזירה שמא יטול צרור."

ב"י:

טור: מותר לשמור פירותיו מפני המזיקים בתנאי שלא יספוק, לא יטפח ולא ירקד

שו"ע:

מרן: המשמר פירותיו אסור לו לספוק כפיו, לטפוח על ירכו, או לרקוד כדי להבריחם {שמא יטול צרור}

משנ"ב: (כיום- שאין רה"ר אלא מדרבנן אולי אפשר להקל {כי הוא כבר גזירה לגזירה}). למחזות כפיים – כלאחר יד מותר.

[ה] משחק באגוזים

מקור: גמ' (עירובין קד עא): "...ואלא הא דאמר רב יהודה {רב יהודה} אמר רב: נשים המשחקות באגוזים - אסור. מאי טעמא - לאו דקא מוליד קלא, וכל אולודי קלא אסיר? - לא, דלמא אתי לאשוויי גומות. דאי לא תימא הכי - הא דאמר רב יהודה: נשים משחקות בתפוחים אסור. התם מאי אולודי קלא איכא? אלא: דילמא אתי לאשוויי גומות."

ב"י:

ב"י: {הטעם העיקרי הוא משום אשוויי גומות, והוא לרי"ף ולר"ח} **רבינו ירוחם:** לד' ר"ח - אסור לשחק באגוזים אפילו על מחצלת {כי עדיין יש בזה השמעת קול}, ולד' רי"ף - מותר {כי אין אשוויי גומות}

אגור: אסור לשחק בזוג או פרט

ב"י: {א. משום שמא ישחק ברצפה, 2. משום דמחזי כמקח ומימכר}, לכן בכל משחק שהתירו הוא כשאין כרוך בזה ריוח או הפסד.

ד"מ: מותר לשחק משחקי לוח {לפי שאין כאן קול של שיר}

תוספות: ואם יש נשים או ילדים שמשחקות באגוזים באיסור - אין לחמות בידם {שמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים} (סמ"ג, הג"מ)

מרן: אסור לשחק באגוזים או בכדורים אחרים {שמא ישווה גומות}

רמ"א: מה שאסור הוא על קרקע, אבל על שולחן - מותר. מותר לשחק בשח- מט, אך משחק שבו יש העברת בעלות - אסור {משום מיקח ומימכר}, אלא שאין למחות בילדים או בנשים שמשחקים {שמוטב שיהיו שוגגים}

משנ"ב: משטח אחר- מותר לשחק על גבי שטיח או עץ, אבל על רצפה - אסור {גזירה אטו קרקע}. **ברכי יוסף, מהר"א ששון-** יש להתרחק מכל המשחקים משום מושב לצים.

פס"ת: גולות- בימינו מותר לשחק בגולות בבית, ובחוץ אסור. **שש"כ-** משחקי חברה- אם יש בהם שטרות וערכי כסף, או מניין נקודות - יש להימנע, רביעיות - מותר (ויזהר מבורר).

[ו] שאיבה בגלגל

מקור: ברייתא וגמ' (עירובין קד ע"א-ב): "...תנן: ממלאין מבור הגולה ומבור הגדול בגלגל בשבת. במקדש - אין, במדינה - לא. מאי טעמא - לאו משום דאולודי קלא ואסיר? - לא, גזירה שמא ימלא לגינתו ולחורבתו. אממר שרא למימלא בגילגלא במחוזא, אמר: מאי טעמא גזרו רבנן - שמא ימלא לגינתו ולחורבתו, הכא - לא גינה איכא ולא חורבה איכא. כיון דקא חזא דקא תרו בה כיתנא אסר להו".

ב"י:

רמב"ם: אסור למלאות מבור {שמא ישקה את גינתו}, לכן אם הבור בחצר – מותר {כי אין שם גינה ואין חשש שישקה}
מ"מ בד' הרמב"ם: כלומר כל בור שבחוף - אסור (טור)
כ"י בד' רמב"ם: אפילו בור שחוף לחצר יהיה מותר, כל עוד אין גינה סמוכה לבור, (אך לשון הרמב"ם שכתב 'בחצר מותר' לא תומך בהבנה זו)
ר"ת: מה שנאסר הוא בגלגל גדול שבו קבועים הרבה דלאים והוא שואב כמות גדולה של מים שלא בטורח, {ויש חשש שמא ישקה לגינתו או שישרה כותנה}, אבל בגלגלים שלנו הקטנים – מותר {שאינן חשש שמא יעשה בו איסור או אפילו עובדין דחול}

[ז] כיסוי הפירות

מקור: משנה (ביצה ה א): "משילין פירות דרך ארובה ביום טוב, אבל לא בשבת. ומכסים פירות בכלים מפני הדלף, וכן כדי יין וכדי שמן, ונותנין כלי תחת הדלף בשבת", וגמ' (ביצה לא עא): "אמר עולא: ואפילו אוירא דלבני, רבי יצחק אמר: פירות הראויין. ואזדא רבי יצחק לטעמיה, דאמר רבי יצחק: אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת. תנן: מכסין את הפירות בכלים. פירות - אין, אוירא דלבני - לא! - הוא הדין דאפילו אוירא דלבני, ואידי דתנא רישא משילין פירות - תנא סיפא נמי מכסין את הפירות".

ש"ע:

מ"מ: מי ששם פירותיו ליבוש על גגו ועתה בא גשם – אסור לשלשלם דרך ארובה, אך יכול לכסותן, ואפילו הם דברים מוקצים
משנ"ב: {אסור לשלשל לפי שטורח שלא לצורך השבת}. מוקצה – אם אין לו במה לכסותם – אסור לטלטלם
פס"ת: כיסוי גדולי קרקע ביריעות- שבה"ל- אסור על סמך הירושלמי שיש בזה חשש זורע, ר"ח פלאצי- מתיר

רי"ף: הלכה כעולא (רא"ש)

רש"י: מה שהותר לכסות פירות או לבנים - הוא רק ביו"ט {שאינן בו כ"כ טורח ולכן לא גזרו במקום הפסד}, אבל שבת הכל אסור {מפני טירחא שלא לצורך}
ר"י: מה שהותר כיסוי פירות או לבנים - הוא גם בשבת (רא"ש)
טור בד' רש"י: מותר בשבת לכסות פירות בלבד, אך בלבינים מוקצים – אסור (ולדעתו גם הרא"ש הבין כך המחלוקת)

[ח] נתינת כלי תחת הדלף

מקור: משנה (ביצה ה א): "...ומכסים פירות בכלים מפני הדלף... ונותנין כלי תחת הדלף בשבת", גמ' (ביצה לו עא): "תנן: נותנין כלי תחת הדלף בשבת! - בדלף הראוי. תא שמע: פורסין מחצלת על גבי לבנים בשבת! - דאייתור מבנינא, דחזי למזגא עליהו. - תא שמע: פורסין מחצלת על גבי לבנים בשבת! - באבנים מקורזלות, דחזיין לבית הכסא..." גמ' (שם לו עב): "ונותנין כלי תחת הדלף בשבת. תנא: 'אם נתמלא הכלי - שופך ושונה ואינו נמנע'. בי רחיא דאביי דלוף, אתא לקמיה דרבה. אמר ליה: זיל עייליה לפוריק להתם, דלהוי כגרף של רעי, ואפקיה. יתיב אביי וקא קשיא ליה: וכי עושין גרף של רעי לכתחלה? אדהכי נפל בי רחיא דאביי. אמר: תיתי לי, דעברי אדמר".

ב"י:

רמב"ם: אפשר לתת כלי תחת הדלף, רק אם מי הדלף ראוי לשימוש
טור: הקשה: מדוע רמב"ם החמיר כך בעקבות דעתו של ר"י (שאין כלי ניטל אלא
 לצורך דבר הניטל), והרי נפסק שאין הלכה כמותו?

ר"ן: {הטעם לדלף הראוי הוא מחמת בעיית ביטול כלי מהיכנו}

ב"י: ענה לטור שאולי החמיר הרמב"ם כד' הר"ן – של ביטול כלי מהיכנו, אך
 מלשון המרב"ם משמע שאינו חושש אלא לעשיית גרף של רעי לכתחילא,
 (וממילא אם כבר הניח הכלי, עתה בדיעבד יכול לטלטלו)

ד"מ: הגהות אשיר"י: נראה שאותן המים עצמם של הדלף אינן ראויים, ודינם
 כדין נהרות המושכים מים בשבת מחוץ לתחום

שו"ע:

מרן: בדלף ראוי לרחיצה – מותר לשים כלי תחתיו וכשזה יתמלא ירוקנו ויחזירו
 לשם, ואם המים אינן ראויים לרחיצה – אסור {כי הדלף הוא מוקצה והוא מבטל
 הכלי משימוש}. בדיעבד אם נתן כלי תחת הדלף, ואף שאינו ראוי – מותר
 לטלטל הכלי {כי הוא גרף של רעי וחכמים הקילו בדיעבד משום בזיון}

משנ"ב: ראוי לרחיצה – {שכבר אין הגשם מוקצה} וכן אם ראוי רק לשתיית
 בהמה. גרף- אסור לעשות דבר שימאס לכתחילא על סמך זה שאח"כ יהיה לו
 מותר לפנותו, ואפילו אם מתכוין להשאירו כך מלא גם אסור. ובדיעבד מותר
 להוציאו אם הוא במקום שיושב שם ומפריע לו {מפני כבודו}.

ביה"ל: {כשמתכוין להשאיר הכלי שם מלא, זה גופו 'מבטל כלי מהיכנו' שהרי אי
 אפשר לעשות שום שימוש בכלי מלא במוקצה, וזה איסור בפני עצמו}. **ח"א-**
 במקום צורך גדול אפשר לסמוך על הטור שמותר שאף שהדלף אינו ראוי מותר
 להזיזו, **מ"ב-** וע"ז סומכים לטלטל מי הנטילה, (והביא עוד תירוצים).

פס"ת: שלג- אינו מוקצה, מותר לפנותו או להטיל עליו מלח. כדורי שלג- אין
 להחמיר לילדים רק שלא יעשו צורות ממש.

סימן של"ט – כמה גזירות

[א] רכיבה

מקור: משנה (ביצה ה ב): "כל שחייבין עליו משום שבות משום מצוה בשבת, חייבין עליו ביום טוב. ואלו הן משום שבות: לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטין על פני המים, ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין... כל אלו ביום טוב אמרו, קל וחומר בשבת...".

ש"ע:

מ"ר: אסור לרכוב ע"ג בהמה

משנ"ב: עיין שה יח

ב"י:

עיין סימן שה

[ב] שחייה

מקור: משנה (ביצה ה ב): "... ואלו הן משום שבות: לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטין על פני המים... כל אלו ביום טוב אמרו, קל וחומר בשבת...", גמ' (ביצה לו עב): "ולא שטין על פני המים - גזרה שמא יעשה חבית של שייטין".

גמ' (שבת מ עב-מא עא): "אמר רבי זירא: אנא חזיתיה לרבי אבהו דשט באמבטי, ולא ידענא אי עקר אי לא עקר. - פשיטא דלא עקר. דתניא: לא ישוט אדם בבריכה מלאה מים, ואפילו עומדת בחצר! - לא קשיא, הא דלית ליה גידודי, הא - דאית ליה גידודי".

ש"ע:

מ"ר: אין שוחים בנהר {שמא יעשה חבית של שייטים}, ואפילו בבריכה אסור {שכשהמים יוצאים ממנה דומה לנהר}, אך אם יש לה שפה סביב - מותר

משנ"ב: גדר - אסור כששוחה בכל גופו ועוקר רגליו מהקרקע. ברכה ברה"ר - אסור שמא יתיז המים ד"א.

פס"ת: דעת הפוסקים כיום שאין לרחוץ בבריכה מכמה טעמים

ב"י:

רי"ף: אין לשוט בבריכה, אפילו של חצר, ואם יש לה גדר סביב - מותר {כי גם אם יעקור המים בתוך הבריכה} **(רמב"ם)**

ר"ן: רי"ף הבין 'עקר' על המים, ואם עקר זה דומה לנהר והוא בכלל הגזירה של שייט על פני המים, ואם לא - הוי ככלי, ורש"י הבין 'עקר' על רגליו, ולמעשה אם יש גדר הוי ככלי {דליכא למיגזר בו שמא יעשה חבית} **(רא"ש)**

[ג] מציאת כפ"ים, הקשה

מקור: משנה (ביצה ה ב): "... ואלו הן משום שבות: ... ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין... כל אלו ביום טוב אמרו, קל וחומר בשבת...", גמ' (ביצה לו עב): "ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין - גזרה שמא יתקן כלי שיר".

2. גמ' (ירושלמי ביצה ה ב): "ולא מספקין" - סיפוק שהוא מחמתו, כמה דאת אמר: 'ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו'. 'ולא מטפחין' - טיפוח שהוא לרצונו. רבי יונה וחברייא, חד אמר: הכין שרי והכין אסור, וחורונה אמר: בין הכין ובין הכין אסור, ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא, מן מה דאמ' רבי יונה: אית הוה סבין ביומינו והוון מטפחין לאחורי ידיהן בשובתא, הוי דו אמר הכין שרי והכין אסור. רבי הוה מסב לרבי שמעון בריה [בהילוליה] [=סעודת שבע ברכות] והוון מטפחין לאחורי ידיהן בשובתא, עבר ר' מאיר ושמע קלהון, אמר: רבותינו! הותרה השבת? שמע רבי קליה, אמר: מי הוא זה שבא לרדותינו בתוך ביתינו? ואית דאמרי, הכין אמר: מי הוא זה שבא לצנענו בתוך ביתינו? שמע ר"מ קליה וערק [=ברח], נפקין פריי [=עבדיו דרבי] בתריה, מפרי אפרח רוחא פיקייליה מעל קדליה דר"מ [=הסודר מעל צוארו], אודיק [=השקיף] רבי מן כוותא וחמא קדליה דר"מ מן אחורוי, אמר: לא זכית אנא לאורייתא אלא בגין דחמית קדליה דרבי מאיר מן אחורוי".

4. **גמ'** (ביצה ל עא): "אמר ליה רבא בר רב חנין לאביי: תנן, אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין, והאידנא דקא חזינן דעבדן הכי, ולא אמרינן להו ולא מידי? - אמר ליה: ... הכא נמי - הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. והני מילי - בדרכנן, אבל בדאורייתא - לא!?! ולא היא, לא שנא בדאורייתא ולא שנא בדרכנן לא אמרינן להו ולא מידי, דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא הוא, ואכלי ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי."

ב"י:

1. ניגון

תוספות: כיום גזירה זו לא שייכת שכן אין אנו בקיאים בהכנת כלי שיר
רב האי: מותר לרקוד בשמחת תורה {משום כבוד התורה} (**מהרי"ק**)
ב"י בד' **רב האי:** אך אין הוא מקיל כד' מי שאמר שאין גזירה בימינו

2. כלאחר יד

רמב"ם: סיפוק כלאחר יד - מותר

רי"ף: משמע שלד' רבי מאיר גם כלאחר יד אסור, (ואפשר לומר שגם הוא היה מתיר אלא שבאותו מעשה חשב שהיו מוחים כדרכם ולכן ברח מבושה), והלכה כרבי יונה - שמותר (**רא"ש**)

סמ"ג: מותר כלאחר יד (שהרי ברור מדברי רבי עצמו שהיה מתיר בזה, ואיתו עוד רבים שהיו שם)

3. צורות אחרות

רמב"ם: להכות בצבע על הריצפה, או אחת על אחת, או לקשקש באגוז או בפעמון - הכל אסור {והוא בכלל הגזירה}

מהרי"ל: מותר להקיש גודל באמה

ב"י: דוחה ראיותיו, שהם חלשות מכדי לחלוק על דעת הרמב"ם

ד"מ: מותר להקיש גודל באמה כדי לשעשע הקטנים

4. הטועים

ב"י: העתיק דין הגמ'

שו"ע:

מרן: אסור לטפוח כפים, או לספוק כף על ירך, או לרקוד {שמא יעשה כלי שיר}, ומשום כך גם אין להקיש על לוח עץ, או להקיש באצבעו, או באגוז או בפעמון. סיפוק כלאחר יד - מותר

רמ"א: נוהגים לא למחות בעושים כל אלה כי מוטב שיהיו שוגגים, וי"א שהוא מותר ממש כי היום אין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר [השווה שלח ב רמ"א], ונראה שעל סמך זה נהגו להקל בכל אלה

משנ"ב: שמחת תורה - מותר לרקוד {משום שמחת המצוה} ויש להיזהר שלא ינגנו בפעמונים. אצבע באצבע - **מ"א** - כדי להעיר אדם - מותר {שאינו דרך שיר}, **פרמ"ג** - גם אסור. קולת רמ"א - רק בטיפוח, סיפוק וריקוד בלבד, [ביה"ל - אבל ודאי לא בנגינה בכלים או פעמונים] וגם זה רק משום 'הנח להם'.

ביה"ל: כלאחר יד - הקילו דוקה מחיאת כפיים, אך קשקוש בענבל - אפילו כך יהיה אסור. מעתיק באורך דברי הפוסקים נגד מחולות מעורבים והביא התקנות שהבחורים ירקדו בנפרד מהבחורות.

לו"ח: טיפוח וריקוד - ספרדים יש להם להחמיר בזה כעיקר דין המשנה שפסקה מרן, אף בשמחת מצוה, ורק יקילו בשמחת תורה. ניגון - מסכים לד' מ"ב שרמ"א לא היתה דעתו להקל אלא טיפוח וריקוד, לכן ניגון מותר רק ע"י גוי לשמחת חתן וכלה בלבד [כנ"ל].

אוה"פ: מחיאת כפיים - יש להחמיר, אך אין למחות במקילים בזה. ניגון - יש להחמיר אפילו בגרמופן (אפילו שיש שהקילו בזה), נהגו להקל לנגן בכלי הקשה היות ואינם יכולים להתקלקל לא נכנסו לכלל הגזירה.

פס"ת: הכאה - יש להחמיר לא להכות בקצב על השלחן ביד וק"ו שלא בכלי. מחיאת כפיים על נאום - מותר {שאינו מכוין לשיר}. צעצוע המשמיע ניגון מרגיע לתינוק - יש לעשות שאלה.

[ד] דיון משפטי

מקורות: 1. **משנה** (ביצה ה ב): "כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת, חייבין עליו ביום טוב... ואלו הן משום רשות: לא דנין, ולא מקדשין, ולא חולצין, ולא מיבמין, ואלו הן משום מצוה: לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ... כל אלו ביום טוב אמרו, קל וחומר בשבת...". **גמ'** (ביצה לו עב-לז עא): "ואלו הן משום רשות: לא דנין. והא מצוה קעביד! - לא צריכא, דאיכא דעדיף מיניה. 'ולא מקדשין' - והא מצוה קעביד! - לא צריכא דאית ליה אשה ובנים. 'לא חולצין ולא מיבמין'. והא מצוה קא עביד! - לא צריכא, דאיכא גדול, ומצוה בגדול ליבם. וכלהו טעמא מאי? - גזירה שמא יכתוב."

2. **גמ'** (גיטין עז עב): "ההוא שכיב מרע דכתב לה גיטא לדביתהו בהדי פניא דמעלי שבתא ולא הספיק למיתביה לה, למחר תקף ליה עלמא, אתו לקמיה דרבא, אמר להו: זילו אמרו ליה ליקניה ניהלה לההוא דוכתא דיתיב ביה גיטא, ותיזיל איהי ותיחוד ותפתח ותחזיק ביה..."

3. גמ' (ביצה לז עא): "ואלו הן משום מצוה: לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין" - גזרה משום מקח וממכר".

4. ירושלמי [כל הראשונים מציינים אליו, אך אבד מהירושלמי שלנו]

ב"י:

1. חתונה

ר"ן בשם ר"ת: מהסוגייה משמע שכשאין גדול ממנו מותר לדון, מי שאין לו אשה ובנים – מותר לקדש, ואם אין אח גדול – מותר לחלוץ ואף לייבם ר"ת (בתשובה): אין לקדש בשבת אלא לצורך גדול

הג"מ בד' ר"ת: ולמעשה גם ר"ת לא היה מתיר לקדש (סמ"ג)

סמ"ק: ואין לקדש גם ביו"ט (ב"י: כלומר לד' ר"ת) (הג"מ, כל בו)

רש"י: הכל אסור תמיד כמסקנת הגמ' {גזירה שמא יכתוב} (ומה שהובא בגמ' הוא רק לתרץ ההו"א) (רי"ף, רא"ש, רמב"ם)

2. גירושין

ר"ן: גירושין – גם אסור

תוספות: ובשכיב מרע הקלו בו ומותר {שמא תטרף דעתו} (ר"ן)

3. הקדש והערכה

מ"מ: אין לציבור להחרים כלום בשבת אלא אם הוא לצורך השבת (ספר

העיתים)

4. בדיעבד

רי"ף: כל אלה אם עשו – בדיעבד עשוי (טור)

רמב"ם: משמע שמי שעבר והקנה חפץ בשבת – עשוי (רא"ש)

5. פרטים נוספים

ריב"ש: אין לפדות הבן בשבת (מהרי"ל)

ד"מ: תרומת הדשן: מותר לשער שישים, לביטול איסור שנעשה בשבת [השלם

לעיל סימן שכ"ג ח' במ"ב]

שו"ע:

מ"ד: אין לדון, לחתן, לחלוץ, לייבם או לכנוס. וכן אין להקדיש, להעריך או להחרים. אין להפריש תרו"מ, לפדות הבן, לגרש (- חוץ מאשר גט שכיב מרע), וכל אלה שנעשו בדיעבד מכל סיבה ואופן שיהיה - עשויים

רמ"א: ואין לכלוא אדם אפילו שכבר נתחייב בעונש ועלול לברוח, אין להלקות. ויש מקילים לקדש למי שלא קיים פרו"ר ולא נהגו להקל בזה לכתחילה, אלא רק בשעת הדחק כשהכל כבר הוכן לחופה ולא השתוו אלא רק אחרי שקיעה {משום כבוד הבריות}

משנ"ב: גזר - מירושלמי עולה שאיסור הדיון בדיני נפשות הוא מדאורייתא {כדי לתת מנוחה אפילו לפושעי ישראל ביום השבת}. פרטים - דיני ממונות או רק סידור הטענות – אסור מדרבנן. קבילה כגון טענת בתולים – מותר. קבלת עדות או דיון למניעת עיגון – מותר. ביטול התמיד - רגמ"ה - בשבת אסור אלא אם כבר ביטל ג"פ ולא הועיל או לעניין ציבורי. קידושין - {שמא יכתוב} (ואין בעיה של קניין כי אין החופה קונה אלא הייחוד קונה). פרו"ר - מי שלא התחתן וכן מי שהוליד אך הוא בלי אשה. שעת הדחק - ח"א - שלושה תנאים: א. לא קיים פרו"ר, ב. הפסד ממוני גדול, ג. יש ביוש. ביה"ש - אפשר להקל יותר שהרי מותר בו שבות לדבר מצוה, ומ"מ מומלץ שלא לקבוע חתונה כלל ביום ו' מחשש לחילול. חליצה, גט - {שמא יכתוב שטר}. ייבום - {שמא יכתוב כתובתה, וקניין}. הקדש, הערכה, חרם, פדיון - {דומה למיקח ומימכר}. הפרשה - {דומה לתיקון} בדיעבד: במזיד לא יאכל רק במוצ"ש, שוגג יאכל מיד. (בדיעבד עשוי - חוץ מהפריש תרו"מ במזיד כנ"ל).

אוצ"פ: יש להתקנות מתנה לבר מצוה לאדם אחר מע"ש כדי לתיתה בשבת לחתן פס"ת: הפקר - יש מי שהשווה לדיון משפטי ולמכר ואסר (פר"ח, רעק"א), ויש מי שהתיר שאינו מעביר לרשות אחר אלא רק משחררו מרשותו והשני קנאו ממילא (מאירי, ברכ"י), ולצורך מצוה – לכו"ע מותר, וכן לזרוק ברחוב, וכן להפך לזכות מההפקר כגון מציאה - מותר. תרו"מ - חז"א - מי שאין לו זמן להפריש בע"ש יעשה תנאי כתוב כדי שיוכל להפריש בשבת. שלום הציבור - אם יש אדם המסכן את שלום הציבור, כגון: גנב או כדומה, מותר לעוצרו ולחובשו בשבת.

[ח] כינוס**ב"י:**

ר"ן: אפילו אם קידש מבעוד יום – אסור לכנוס בשבת {כי בזה קונה אותה לדיני ירושה}

תשב"ץ קטן: לכן בנישואי אלמנה שלא נקנת בחופה – יש לעשות ייחוד מבעוד יום (מרדכי)

ב"י בד' תשב"ץ קטן: משמע שהוא דווקא באלמנה {שבבתולה חופה קונה אותה}, ומספיק ייחוד

ד"מ: לא מחמיר בכל אלה

שו"ע:

מ"ר: הכונס האלמנה – לא יבוא עליה ביאה ראשונה בשבת או ביו"ט
משנ"ב: {היות ואלמנה אינה נקניק בחופה, היא שנקנת בחיבת ביאה לא יבוא עליה בשבת}, וכן גרושה, ומדברי מ"ר [בא"ע סד ה] עולה שדי ייחוד הראוי לביאה. וכן לד' האחרונים ה"ה בבתולה שיש לעשות ייחוד מע"ש, כדי שיהיה מותר לו לבוא עליה בשבת, ולא דוקה הראוי לביאה, לכן אפילו היתה נידה – מהני (משא"כ באלמנה שבנידה לא מועיל ייחוד)

לו"ח: הכונס האלמנה טהורה, לד' מ"ר די אם התייחד עימה מע"ש כידי שיותר לו לבוא עליה ביאה ראשונה בשבת, ואין לחשוש לקניין (או לסכנה).

אוצ"פ: נהגו הרבה אחרונים להקל, שבדיעבד אם נשאה מע"ש הרי שקנאה לכל דבר, ויכול לבוא עליה בשבת.

[ז] השטת דבר נמים

מקור: גמ' (ירושלמי ביצה ה ב): "ולא שטין על פני המים" – ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו: זאת אומרת שאסור להשיט דבר ולהוליכו מאצלו, ודכוותה: 'אסור לאדם להשיט דבר ולהביאו אצלו'. רבי אבא מרי ורבי מתניה הוון יתיבין, חמון לחד בר נש פצל מיא לכא ולכא ושתי, אמר רבי אבא מרי לרבי מתניה: הדא היא דאמר רבי יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו 'אסור לאדם להשיט דבר ולהוליכו מאצלו'! א"ל הדא היא דתנינן 'שובר אדם את החבית לוכל ממנה גרוגרות'."

ב"י:

מרדכי: העתיק דין הירושלמי

הגהות אשיר"י: אסור לפצל קיסמים שעל פני המים (כדי לנקות המים)

אגור: **רבינו ישעיה** היה נוסע בספינות שבניציאה {כי הגוי מנהיגה לצורך עצמו}

ב"י: הקשה וכתב שהיתר זה הוא דבר תימה

[ז] כניסח לספינה

מקור: גמ' (קלט עב): "אמרו ליה רבנן לרב אשי: חזי מר האי צורבא מרבנן, ורב הונא בן רבי חיון שמיה, ואמרי לה רב הונא ברבי חלוון שמיה, דשקל ברא דתומא ומנח בברזא דדנא, ואמר: לאצנועיה קמיכוניא. ואזיל ונאים במברא, ועבר להך גיסא וסייר פירי, ואמר: אנא למינם קמיכוניא. - אמר להו: הערמה קאמרת? - הערמה בדרבנן היא, וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחילה".

ב"י:

1. הערמה

רש"י: היתר זה קיים כאשר האיסור עצמו הוא דרבנן {והיות ומדובר בת"ח לא חוששים שאם נתיר לו באופן של הערמה, יבוא לבסוף לקלקל ולעשותו

לכתחילה, שכן הוא יודע חומרת איסורי דרבנן ואינו מקיל בהם (אך ע"ה שעלול לזלזל בדרבנן – מחמירים שאף הערמה לא יעשה)}

רא"ש: בהערמה באיסורי דרבנן יש שלושה סוגים: א. מה שהתירו לת"ח לעשות, ב. מה שהתירו לכל לעשות, ג. מה שאסור על הכל

שז"ע:

מ"מ: מותר להיכנס לכלי שייט בשבת אם הוא מונח על הקרקעית, או אם הוא קשור בנמל

משנ"ב: נכנס מע"ש שבת ושבת בה שביתה – מותר אפילו שתפליג בשבת אל חוץ לתחום, אבל להערים לישון בשבת על דעת שתפליג – אין לעשות (ואפילו בתוך התחום). לגביית חוב – מ"א – אפילו בריא היזקה אסור, ת"א – אפשר להקל תוך התחום.

לו"ח: דין המערים לישון בתוך הספינה כתוב להיתר בגמ', ואף שכיום יש ת"ח לכמה דינים, בדין זה יש להחמיר ולאסור למעשה.

מ"מ בד' הרמב"ם: {רמב"ם השמיט לגמרי דין זה, כי אין גדר ת"ח בזה"ז} 2. ספינה

רמב"ם: מבעוד יום – מותר להיכנס ע"ד שתפליג בשבת מחוץ לתחום {שהרי היא מפליגה לעצמה}, בשבת עצמה – גם מותר להיכנס {לפי שאינו עושה דבר (והלכה כב"ה בשביתה כלים)}

רא"ש: חולק על רמב"ם {דדמי לאמירה או דדמי לשט בנהר ושייך גזירת חבית או שמא ינהיג הספינה ודומה למוליך ד"א בכרמלית} **(תוספות, רשב"ם, ריצב"א)**

מהרי"ק: מותר לשוט בספינה המשוכה ע"י חבלים קרוב לשפת הנהר, אם נכנס בה ג' יומים קודם שבת

גאוני: מותר לרדת מהאוניה לחוף על ידי בוצית קטנה

רבינו אביגדור: אסור לבוא לחוף בבוצית אך אם היא קשורה – מותר לעלות עליה {שהיא נחשבת כאדמה} **(אגור, שיבולי הלקט)**

תשובת הגאוני: מותר לעלות לספינה רק אם מונחת על הקרקעית **(שיבולי הלקט)**

ב"י: אם היא מונחת על הקרקעית בחוף, או שהיא רק עוגנת (אע"פ ששטה) – מותר לעלות, וכן המנהג, והיות והוא דרבנן יש להקל **(הכל בו)**

סימן ש"ם – דינים שונים

[א] נטילת ציפורניים ושערות

מקור: משנה (י ו): "הנוטל צפרניו בזו בזו, או בשיניו, וכן שערו, וכן שפמו, וכן זקנו... רבי אליעזר מחייב, וחכמים אוסרים משום שבות", וגמ' (צד עב): "אמר רבי אלעזר: מחלוקת ביד, אבל בכלי – חייב... ואמר רבי אלעזר: מחלוקת לעצמו, אבל לחבירו – דברי הכל פטור". גמ' (שם): "תנא: הנוטל מלא פי הזוג – חייב, וכמה מלא פי הזוג? אמר רבי יהודה: שתיים... תניא נמי הכי... רבי אליעזר אומר: אחת. ומודים חכמים לרבי אליעזר במלקט לבנות מתוך שחורות, שאפילו אחת – חייב. ודבר זה אף בחול אסור, משום שנאמר: 'לא ילבש גבר שמלת אשה'".

ב"י:

רמב"ם: הנוטל שער או צפרניו ביד, לעצמו או לאחרים – עבר על איסור מדרבנן {שהלכה כחכמים}, ובכלי – חייב חטאת (**טור**)

רבינו חננאל: {הלכה כרבי אליעזר} והוא איסור תורה (**ר"ן**)

טור: שיעור האיסור הוא שתי שערות. המלקט לבנות מתוך שחורות אסור לעולם, ובשבת על אחת כבר חייב

שו"ע:

מ"ד: נטילת שערות או ציפורניים אסורה לעולם (ביד, בכלי, לו או לאחרים), ושיעורו לחיוב: שתי שערות. ליקוט לבנות מתוך שחורות אסורה לגבר גם בחול משום 'לא ילבש', ובשבת שיעורו לחיוב: שעה אחת.

משנ"ב: נטילת ציפורניים או שיעור – וכן אפילו בשיניים, ביד אסור מדרבנן, ובכלי אסור מהתורה משום גזוז. שיעורים – בכל השיעורים האמורים באיסורי שבת גם חצי מן השיעור הוא איסור תורה (כמו באיסורי אכילה), אלא שהשיעור מחייב לקורבן. שיעור נטילת ציפורן – **א"ר** – ציפורן אחת. טבילת אשה – **מ"א** – שכחה ליטול והוא ליל טבילתה, מותר לומר לגוי ליטול אף בכלי {שהוא שבות דשבות לצורך מצוה}, אין גויה – תנקה בעיון תחת הציפורן ודיה.

פרטי מלאכת גוזז

א הגוזז צמר או שיער מבעלי שערות, שיעורו: לטוות חוט של ארבעה טפחים.
ב גם גוזז מן המת – חייב, תולש מן החי – פטור {כי אין דרכו}. בעופות גם התולש נוצה מן החי – חייב {שזוהי גיזתו}. **ג** הטווה צמר מן החי – פטור {כי אין זה דרך}

ביה"ל: [מפירוש ר"ח כת"י מתברר שגם **הר"ח** סובר שהלכה כחכמים]. מלאכה שאינה צריכה לגופה – **מתוספות** עולה קושיה: למה יהיה איסור תורה הרי הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהרי אינה רוצה את הציפורן או השיער, אלא רק שלא יהיו שם? **ריב"ש** ביאר כי במלאכת גוזז אף שאינו רוצה התוצאה הוא איסור תורה שכן כך היה במשכן שהיו גוזזים העורות כדי להכשירם, ולכן הוא כן מלאכה הצריכה לגופה, (וכמותו סברו גם ר"ח, רמב"ן, רא"ש וסמ"ג). טבילת אשה – היות ואין כוונתה אלא להתכוון לטבילה לד' **הש"ך** הוא משאצ"ל ולכן יכולה לומר לגוי ליטול אפילו בכלי. וברגליים תסתפק בניכור בלבד {כי הוא מיעוט שאינו מקפיד עליו, לעומת הידיים שהוא מיעוט שכולם מקפידים על נקיונם}. [מוכיח שתולש שיער מן המת חייב מדאורייתא]. חצי שיעור – לד' **מג"א** עולה שחצי שיעור אסור מדאורייתא מהטעם שחזי לאיצטרופי (והוא הטעם

בכלי, ועדיף שלא תושיט לה את ידה אלא הגוייה תמשוך היד בעצמה (שלא תהייה מסייעת), ואם אין גויה, תטבול על ידי ניקור טוב ודיה.
פס"ת: ציפורניים- כשמנקה עצמה תיזהר לא לגרור מגוף הציפורן. חיכוך- מותר לחכך בנחת בזקן או בשערות ויזהר לא לתלוש שיער. נוצות מבושלות- מנהג העולם לא להקפיד ולהסיר קצות הנוצות מן העוף המבושל.

הנאמר באיסורי אכילה). ליקוט לבנות- שיעורו שיערה אחת, ומסתפק אם חומרה זו היא רק כשהיתה רק שיערה אחת או גם כשהיו לו עוד לבנות נוספות שנשארו (שאז הוצאת אחת לא כל כך מיפה אותו), ומההשוואה עם האיסור בחול שהוא בשיערה אחת – עולה שה"ה לעניין שבת.
לו"ח: [פשוט שמרן סובר שמשאצ"ל פטור וכאן אסר כשיטת הריב"ש, כפי שביאר בבית"ל]. טבילת אשה- מותר לה לומר לגויה לקצוץ הציפורניים אף

[ב] יבלת

[מקור: משנה (עירובין י ג):] "חותכין יבלת במקדש – אבל לא במדינה, ואם בכלי – כאן וכאן אסור". **וגמ'** (עירובין קג עא): "ורמינהו: 'הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום, וחתכת יבלתו – אין דוחין, רבי אליעזר אומר: דוחין' רבי אלעזר ורבי יוסי בן חנינא, חד אחר: הא והא בלחה, ולא קשיא, הא – ביד, הא – בכלי; וחד אמר: הא והא ביד, ולא קשיא: הא – בלחה, והא – ביבשה"

ב"י:

רמב"ם: החותך יבלת מגופו – לעולם פטור, (ביד או בכלי לעצמו או לאחרים)
מ"מ: קשה על פטור בכלי לפי שמשמע מהסוגיה שחיתוך יבלת לחת בכלי הוא כחיתוך הציפורן והוא איסור תורה

שו"ע:

מ"מ: אסור לעולם לחתוך יבלת, ביד או בכלי, לו או לאחרים
משנ"ב: יבלת- ביד או בשיניו הוא דרבנן, וכשנוטל יבלת לחה בכלי – עובר על איסור גוזז מדאורייתא. שאר ציצים- גם אסור לנוטלם [השלם שכח לא]
ביה"ל: גדרים- איסור חיתוך היבלת הוא משום גוזז, נגד ה"ט"ז שסבר היש בזה עוקר דבר מגידולו. רק בתלישה בכלי חייב כי דרך לחתוך יבלת בכלי, אך ציצים שלא פרשו רובם וחתכם ביד – אפשר שחייב חטאת {כי דרך לחתכם ביד}.

[ג] מחיקה

[מקור: משנה (ז ב):] "... הכותב שתי אותיות, והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות..." **וגמ'** (ע"ה עב): "כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים – פטור, מחק אות גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים – חייב, אמר רבי מנחם ברבי יוסי: וזה חומר במוחק מבכותב" [השווה לתוספתא יב י ששם הוא להפך]. **תוספתא** (יב יא): "... נפלה דיו על ספר ומחקה, שעוה שעל הפנקס ומחקו, אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות- חייב".

ב"י:

רא"ש: {אומנם ראוי לחייב על מחיקת אות אחת, אלא שאינו ראוי לחייב על מוחק יותר משורש דינה שהוא כותב, שאינו חייב אלא על כתיבת שתי אותיות}. מחיקת טשטוש דיו, על גבי שטח של שתי אותיות – חייב.
מרדכי: מחיקת אותיות שעל העוגה הוא איסור דרבנן, ולכן הקילו לקטנים {ואינו דאורייתא כי אינו מוחק על מנת לכתוב}

שו"ע:

מ"מ: מחיקת דיו מעל נייר או קלף, או שעוה של פנקס - לעולם אסור, ושיעורו לחיוב: אם יש במקום המחק לכתוב שתי אותיות.
רמ"א: אסור לשבור, אפילו דרך אכילה, אותיות שעל גבי העוגה - משום מוחק
משנ"ב: גדר- האיסור קיים על כל מחיקת כתב שעל גבי בסיס חזק, כגון: עץ וכדומה. טיפת שעוה- משמע מן האחרונים שהם סוברים שיש מחיקה בהסרת נטיפת שעוה מעל גבי אותיות [אם היא מדובקת חזק ומסתירה את האותיות].
קראית התורה- פרמ"ג- אם יש טיפת שעוה על אות, לא יוציאו ספר אחר אלא יקראו אות זו בעל פה. **זמן הכתיבה-** כדי לחייבו צריך שימחקו על דעת לכתוב, ולא חשוב מתי התכוין לכתוב (וה"ה בסותר ע"מ לבנות או בקורע ע"מ לתפור).
פרשים- לא ילחך בפיו דיו רכה שנפלה על ספר מחמת מוחק. **אותיות שבועה-** –

לו"ח: שעה המכסה הכתב- אם הטיפה בפרשה אחרת – ימשיכו לקרוא, אך אם היא בפרשת השבוע – יש להוציא ספר אחר {לפי שאין לקרוא לכתחילה בע"פ}. אותיות בעוגה- יש להתיר לא רק כשהאותיות מגופ העוגה והוא דרך אכילה אלא אפילו כשנעשו מצבע מאכל וכדומה, ואפילו ששוברם בידו {שהוא פס"ר דלא ניהא ליה בדרבנן ומותר}. כתוב בראשי הדפים- מותר לפותחו, וכך נהגו להקל {וה"ה לקנח בנייר שיש בו אותיות לועזיות}.

פס"ת: פחם הסיר- ח"א- מי שהתלכלכה ידו מפחם שבתחתית הסיר- יזהר לא לנגב ידיו אחר הנטילה שזה כמוחק, כה"ח- אין להחמיר בזה {שהוא דבר שאינו מתקיים, וכן אינו מוחק ע"מ לכתוב}. אותיות עוגה- יש להיזהר לא לשבור אותיות שעל עטיפות המאכלים, כגון בקבוקים או ביצים וכו', ובמקום הצורך יעשה בשינוי. חזו"א- מחמיר הרבה בזה, אפילו כשהאותיות ממי פירות או ממין המאפה ואפילו בשבירה דרך אכילה. קינוח בנייר שכתובים עליו אותיות- יש אוסרים ויש מתירים. כתב סתרים- פרמ"ג- אם לא ניכר בשעת הכתיבה כלל, הוא איסור דרבנן, כגון: מיץ לימון או מי עפצים. מדחום עם פס טרמי- יש אוסרים ורוב הפוסקים מתירים כי האותיות כבר כתובות, ויכול להקל בקצת חולי, או ודאי אם אינו מראה מספרים אלא רק פס בצבעים שונים. מנעול- מותר להשתמש במנעול מיכאני עם קומבינציה של מספרים ואין בזה כתיבה [צי"א ועוד]

הוא איסור דרבנן {פ"ר של מוחק, אלא שאין דרכו}, אם האותיות מחומר אחר עדיין מותר לתת לקטן לאוכלה, ואם הן מחומר העוגה עצמה – מותר לאוכלה {שאין שם כתיבה על כך}, וה"ה לקולא באותיות מדבש או מי פירות. דגול מרבבה- מקיל לגמרי, מ"ב- יש לסמוך עליו כששובר האותיות דרך אכילתו בסתם. כתוב בראשי הדפים- לבוש, מג"א- אסור לפתוח הספר משום מוחק, רמ"א- הקיל בזה {שהוא כפתיחת דלת ואינו דרך כתיבה}, וכן נוהגים והמחמיר לקחת ספר אחר – מה טוב, שעה"צ- ולכתחילה לא יכתוב כלום על חודי הדפים. ביה"ל: סברה- חייב על מחיקת טשטוש כי עיקר האיסור הוא מחיקה במחשבת כתיבה, וזה קיים גם במחיקת הטשטוש. גדרים- חידש הפרמ"ג שאם בעצם המחיקה היה תיקון למוחק, כגון שהיה שטר חוב ומחק פרט חשוב – הרי זה נכנס לגדר 'על מנת לכתוב' וחייב, כי עצם המחיקה היא תיקון לו, וכן המוחק האות האחרונה של הספר כדי לכתוב האחרונה ולהשלימו – כבר חייב. הסרת שעה מקלף- שבות יעקב- אינו אלא איסור ממוחק, ולכן אינה אלא ככיסוי מלמעלה ומותר להסירה בשבת בלי לגעת בה. מ"ב- פוסק למעשה להחמיר כס' הב"ח שביאר שכיסוי השעוה שמטשטש הכתב וכשמיסרו שוב אפשר לקרוא - דינו כמוחק על מנת לכתוב ואסור. פרמ"ג מסיק מס' הב"ח שאף אם נדבקו דפים בשעוה זה לזה במקום האותיות – אין לפותחם.

[ד] כתיבה שאינה מתקיימת

ב"י:

אור זרוע: יש להיזהר שלא לכתוב במשקים שעל גבי השלחן, וכן לא לשרטט באצבע באפר נגוב. לסמן ביד באויר אותיות - מותר (תרומת הדשן)

שו"ע:

מרן: יש להיזהר שלא לכתוב באצבע בדיו שאינו מתקיים, כגון: על משקה שעל שולחן או באפר
רמ"א: אך מותר לרשום באויר כמין אותיות
משנ"ב: הגדרה- רישום בחומר שאינו מתקיים או על גבי חומר שאינו מתקיים – הוא איסור דרבנן. אפר- וה"ה שאסור לכתוב ע"ג חול, לחות שע"ג זכוכית וכו'
פרטי מלאכת כותב ומוחק-

א) אינו חייב מהתורה אלא עד שירשום בחומר המתקיים ע"ג בסיס המתקיים, והוא הגדר גם למחיקה. **ב)** כתב בדיו על הבשר – חייב, שירטט על בשרו – פטור {שאינו דרך כתיבה}. **ג)** הכותב על גבי כתב באותו חומר שכבר היה כתוב- פטור {שלא הועיל בזה כלל}, אך אם כתב בכתב שונה וטוב יותר מהחומר שבו כבר היה כתוב (כגון: דיו ע"ג סיקרא) – חייב משום מוחק ומשום כותב, ולהפך – פטור {שהוא מקלקל}. **ד)** שיעורין – שתי אותיות לדין חטאת, אך כאמור גם חצי שיעור אסור מהתורה; כתב אות אחת ובזה השלים ספר שלם – חייב חטאת; כתב אות כקיצור מילה שלימה – עדיין פטור; חילק אות אחת ועשה ממנה שתיים (כגון: מאות ח' עשה שני ז') – חייב אם התכוין לכך, להפך רצה לכתוב אחת

שאינם מרכיבים מילה (כגון: א'א', ב'ב'). רישום שאינו אות- מן הירושלמי עולה שחייב אף על אחד, וכך משמע בלשון הרמב"ם וס"פ במ"ב.

לו"ח: מוכיח שהרבה מאוד ראשונים ואחרונים סברו שכתבת אותיות לועזיות אינה אלא איסור דרבנן, ואפשר לצרפו שעוד שיקול להתיר.

פס"ת: מותר לילך בחול או שלג בנעל לה יש סוליה עם אותיות הנחרטות, כי הוא פ"ר בתרי דרבנן, אינו מתקיים וכלאחר יד. לימוד מקצוע- אם לומד מהגוי ע"מ שיהיה לו פרנסה בכבוד – מותר בשבת ללמוד מהגוי {כי הוא בכלל חפצי שמים}. גדר כתב המתקיים מעט- י"א שהוא די ביום אחד ואחרים כתבו שצריך הרבה יותר. חותמת- הוא איסור כותב מהתורה. כתיבה במחשב- **שבה"ל אחרי חזו"א-** גם הוא איסור תורה {כי הוא מתקיים ומתפקד כמו כתיבה ממש}. נייר קופי- י"א שחייב מהתורה אפילו על אחת בגלל שהיא שפעולה אחת שגרמה שתיכתבנה שתי אותיות, והולכים אחר תוצאת וכוונת המעשה, וי"א שגם אם כתב שתיים אינו חייב אלא מדרבנן כי הוא גרמא בכתיבה. מספרים- הכותב שני מספרים שווים חייב {כי יש להם משמעות}. מצלמה- צילום בה הוא כותב מהתורה. משחקים עם אותיות- היות והאותיות אינן מתחברות אין כאן כתיבה על דבר המתקיים ומותר לילדים, וה"ה פאזל או מספרים. טביעת אצבעות- היא כצורה בעלת משמעות והוא איסור תורה.

ויצאו לו שתיים (כגון: התכוין למ' ויצא כ'ו) – פטור. ה) מתחייב אפילו אם שתי האותיות לא מרכיבות מילה בעלת משמעות; בסת"ם אם כתב אותיות אע"פ שלא תייג – כבר היא כתיבה גמורה; יש איסור תורה בכל לשון ושפה; ו) יש חיוב אפילו באותיות מרוחקות כל עוד הן נקראות יחד, (כגון: בשני קירות צמודים), ואם אינם נהגים בבת אחת (כגון: שני דפי פנקס) – פטור. ז) כלאחר יד- פטור, (כגון: בשמאלו, בגב ידו, ברגלו וכו'); כתב על מנת לקלקל העור – חייב, ובמחיקה ע"מ לקלקל – פטור. ח) ציורים ורישומים שאינם אותיות – חייב משום כותב, וכן המוחק רישום וציור כדי להכשיר המקום – חייב; המחבר אותיות כסף לפרוכת – פטור שהוא מעין כותב, וכן המסיר שהוא מעין מוחק

פרטי מוחק ומשרטט-

א) מוחק על מנת לתקן הכתב- חייב, כגון: אותיות יתירות שבס"ת. ב) כלאחר יד- **ח"א-** בשמאל גם חייב, ברגלו – פטור. ג) שרטוט נייר או קלף כדי לכתוב שתי אותיות תחת השרטוט – חייב, או משרטט כדי לכוון מידת חיתוך העור – חייב, וה"ה בסימון החיתוך בצבע ע"ג עץ או אבן- חייב משום משרטט.

ביה"ל: גדר- ביאר הרשב"א שגדר דבר המתקיים הוא לאו דוקה לעולמי עד, מספיק שיהיה חומר או דיו שמתקיים לזמן מה ודרכם של אנשים לכתוב בו, מ"ב- לכן חייב מדאורייתא גם על כתיבה בעיפרון, וכן חייב על כתיבה על דברי מאכל; פטורים- אות המשלימה תיבה שלימה – אינו חייב, וה"ה בשתי אותיות זהות

[ח] רישום בציפורן

[מקור: תוספתא (יב ו): "הסורט סריטה אחת על גבי שני נסרים כאחת – הרי זה חייב. אמר רבי יוסי: שכך רושמיין על גבי המשכן, לידע איזהו בן זוגו"].

ב"י:

טור: מותר לרשום סימן בציפורן על ספר {כי אינו מתקיים}
ד"מ: אור זרוע: אסור לרשום

שו"ע:

מרן: רישום בציפורן בלבד על גבי ספר לסימון – מותר, {שהוא דבר שאינו מתקיים}

משנ"ב: ויש מחמירים שלא לרשום. וגם למרן לא הותר אלא סימן סתמי אך לא שרטוט בצורת אות, דווקה בציפורן ולא בכלי שחורט, ודווקה על קלף אך לא על נייר {שכל אלה מתקיימים}.

ביה"ל: גדר- ב"ח – משמע מגמ' ותוספתא שבדבר המתקיים הוא איסור תורה וא"כ באינו מתקיים אינו מותר אלא פטור. ט"ז- נראה שד' הטור ומרן שאין הלכה כר"י דתוספתא ולכן במתקיים הוא דרבנן ובלא הוא מותר ממש כפסק מרן (וכן רוב הראשונים), מ"ב- הד"מ הביא האור זרוע האוסר, ולד' כנס"ה וברכ"י ראוי להחמיר. תיקון טעות- פרמ"ג- אם עושה הרישום כדי להגיה הספר משמע שהוא איסור תורה, מ"ב- אין כן הלכה. [מבאר הסתירה בגרסאות הירושלמי והתוספתא שהיא שורש מחלוקת הראשונים בדין רושם כשאינו מתקיים אם הוא היתר או דרבנן].

פס"ת: קיפול ראש הדף לציון העמוד - מותר

[ז] מתיחת חוט תפירה

מקור: משנה (ז ב): "... התופר שתי תפירות..." וגמ' (עה עא): "אמר רב זוטרא בר טוביא אמר רב: המותח חוט של תפירה בשבת – חייב חטאת..."

ב"י:

רש"י: מדובר בבגד תפור שנפרם בתפירה, מי שמותח חוטי התפירה על מנת להדק חלקי הבגד – חייב

הגהות מרדכי: חייב רק כאשר קשר החוטים בסוף {כי בלי זה אינו מתקיים}

רמב"ם: המותח חוט של תפירה, שהוא החוט שרוצה לתפור בו כדי שלא יהיה מכווץ – חייב {שהוא מצורכי התפירה}.

שו"ע:

מרן: אסור למתוח חוט של תפירה, {משום תופר}

משנ"ב: חייב כאשר על ידי הידוק התפירה חיבר חזרה שתי חלקי הבגד ולבסוף גם עשה קשר (אפילו שאינו של קיימא), בלי קשר – פטור.

פרטי מלאכת תופר -

(א) גדר - התופר שתי תפירות, ולבסוף חזקם בקשר, אפילו שאינו של קיימא – חייב, ואם לא עשה קשר – י"א שהוא פטור; **(ב) קרי"ז -** אסור לתחוב מחט פעמיים בבגד אף בלא חוט, ואם תחב שלוש תחיבות – חייב מדאורייתא **לו"ח:** מותר לתחוב מחט ללא חוט אפילו שלוש תחיבות כדי חבר שני חלקי בגד, ואפילו שדעתו שיתקיים, וה"ה בתחיבת סיכת ביטחון – כל זה אינו בגדר תפירה.

פס"ת: שימוש במהדק דפים – אסור כי דרך לחבר כך, **שש"כ -** אפילו אם אינו מתכוין להשאירו אלא יום אחד בלבד. יש אוסרים להוציא סיכת המהדק, ובקליפס ודאי מותר, (ויש אוסרים להכניס ניירות לתיק מסמכים עם פס מתכת המחזיק הדפים). **כפתור -** יש להחמיר לא להדק חוט של כפתור רופף. **סיכת ביטחון - חזו"א -** הקל בזה כפי המנהג, ויש שרצו להחמיר בזה. **פס סקוטש -** מותר להשתמש בו.

שו"ע:

מרן: מותר למתוח חוטי שרוול כדי להדק הבגד כאשר הנקבים רחבים ועשויים עם עיגול בתפירה

משנ"ב: {כשיש נקבים מוכנים זה דומה להכנסת קרסים בלולאות שהוא ודאי מותר}. אם לא נוהג להדקו טוב ולעיתים פושט הבגד כך כשהוא מהודק – אסור להדקו בשבת. הנקב צריך שתהיה לו עין מעובדת סביבו, ואז מותר להשחיל אפילו חוט המחזיק במחט או בסיכה, ואין טלטול במחט קבועה זו.

ב"י:

רבינו פריץ: אסור למתוח חוט העשוי בשרוולים כדי להדק הבגד לגוף, ואם עשו שם נקבים רחבים ומעוגלים – מותר (**מרדכי, הג"מ בשם סמ"ק, טור**) **רבינו ישעיהו (דטראני):** מותר להדק חוט הנתון בשרוולי הבגד בנקבים, ואפילו לא היה נתון שם מע"ש, ואפילו טופסו בעזרת מחט {כי תופר הוא כאשר האדם רוצה שהתפירה תישאר מהודקת לעולם, אך כאן אינו אלא להידוק זמני של הבגד ומותר}, ואם אין נקבים אלא רק חוט תפור – אסור. (וה"ה לשרוכים) (**שיבולי הלקט**)

ספר יראים: אם הוא בגד שאי אפשר להוציאו בלי לרופף ההידוק – מותר ואם לאו – אסור וחייב {כי זוהי תפירה מועילה לתמיד}.

ד"מ: **הגהות מרדכי:** מה שאסור הוא דוקה בתפירה שהיא לשם קיום ובלי פירוד, אך הידוק החוט שבשרוול ואפילו לקושרו – מותר. וכך נהגו להקל

[ח] נתינת מוכין בכסת

מקור: ברייתא (מח עא): "רב חסדא שרא לאהדורי אודרא לבי סדיא בשבתא [רש"י: להחזיר מוכין שנפלו מן הכר לתוכן] ... לא קשיא: הא בחדתי, הא בעתיקי"

ב"י:

טור: מותר להחזיר לכסת מוכין שהיו בה, (אך אסור ליתנם שם לכתחילה בשבת)
רש"י: {חדש אסור מפני שהוא מתקן כלי}

שו"ע:

מרן: מוכין שנפלו מן הכסת – מותר להחזיר, אך אם לא היו בה מע"ש – אסור לתיתם בשבת

משנ"ב: ואם לא היו שם מתחילה – חייב משום מתקן מנא.

פס"ת: נפוח כדור או מזרוני אויר – יש מתירים כי אין כאן בעיית המוכין כלל. יש מתירים רק להוסיף אויר לתוך חפץ שהיה בו כבר אויר מקודם, ויש אוסרים גם בזה רק מה שדרך להשאיר שם האויר הרבה זמן, ויש אוסרים הכל.

[ט] קיבוץ מלח

מקור: משנה (ז ב): "... והמעמר... ", וגמ' (עג עב): "אמר [רבא] האי מאן דכניף מלחא ממלחא – חייב משום מעמר. [אביי] אמר: אין עימור אלא בגידולי קרקע".

ב"י:

רמב"ם: הלכה כאביי (רא"ש)

ב"י: כלומר שדאורייתא הוא רק בגידולי קרקע, אך דרבנן אסור בכל דבר
טור: אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח שדומה למעמר

שו"ע:

מרן: אסור לקבץ מלח ממקום עיבודו {נראה כמעמר}. אסור לקבץ כל דבר ממקום גידולו

משנ"ב: גידולי קרקע – עימור הוא איסור תורה רק בגידולי קרקע, ובדברים אחרים כגון מלח – אינו אלא מדרבנן. במקום שאינו מקום גידול – איסוף גידולי קרקע שנתפזרו בבית – מותר. שיעור מעמר – מעט מאוד [ראה ברמב"ם וכאן].

פס"ת: איסוף כיצים – אין לאסוף ביצים המפוזרים בשטח בשבת מטעם מעמר, חוץ מאיסור מוקצה ונולד, ואפשר במקום הפסד לרמוז לגוי שיאסוף.

שו"ע:

מרן: העושה עיגולי דבילה מתאנים, או המשחילים לחוט עד שנתקבצו יחד – חייב שהוא תולדת מעמר, וכן הדומה לו

משנ"ב: נשמת אדם – חייב גם כשעושה כך בביתו.

פס"ת: אין לאסור החלקת מאכל שמתמעך במגע האצבע ואין בין חלקיו קשר של ממש {כי אינו דומה לבונה}. אין לחרוז פנינים על חוט, מותר לילדים לשחק בהכנסת חזרוזים על חוט {היות ואינו עשוי לקיום} ויזהרו שלא לעשות קשר של קיימא.

ב"י:

רמב"ם: המקבץ תאנים ועושה מהם דבילה, או שנקב התאנים לשימם בחוט כדי שיהפכו לגוף אחר – חייב {משום תולדת מעמר}

[י] קיבוץ דבילה

[יא] חיבוץ שומשומין בדבש

[מקור: תוספתא (יג יב) [לא מצאתי]]

ב"י:

רמב"ם: מותר לערב שומשין בדבש, אך יזהר לא לחבצם בידו יחד

ש"ע:

מ"ר: אין לחבץ התערובת של שומשין ודבש

משנ"ב: החיבוץ הוא ההפרדה של של האגוזים מן הדבש, והוא מלאכת בורר

[יב] נתינת זרעים במים

[מקור: גמ' (זבחים צד עב): "רבא לטעמיה דאמר: זרק סודר למים – חייב, זרק פשתן למים – חייב.... אלא זרע פשתן מאי טעמא? וכי תימא: משום דמקדח, אי הכי חיטי ושערי נמי? הנך אית לנו רירי, אי הכי שלחים נמי? התם קעביד לישא"].

ב"י:

רמב"ם: הנותן זרע פשתן או שעורה במים – חייב משום לש {לפי שהם מתערבבים לעיסה} (טור)

ש"ע:

מ"ר: אין לתת זרעי פשתן או שומשין במים, לפי שעושה בזה עיסה וחייב משום לש

[יג] קריעת נייר

[מקור: משנה (ביצה ד ה): "אין שוברין את החרס, ואין חותכין הנייר לצלות בו מליח....", וגמ' (ביצה לב עב): "מאי טעמא? משום דמתקן מנא"].

ב"י:

רמב"ם: העתיק הדין

ש"ע:

מ"ר: אסור לשבור חרס או לקרוע נייר, מפני שהוא כמתקן כלי משנ"ב: מחתך – אם חותך על דעת גודל מסויים – חייב על מחתך. קורע – אם קורע לקרעים ומשתמש בשני הקרעים לתשמיש כלשהו, חייב משום קורע כי באופן זה הוא בא לכלל 'על מנת לתקן' [עיין השלמה בביה"ל]. אגרת – אסור לקרעה, אפילו לומר לגוי לפתוח יש להיזהר ורק לצורך מותר, ועדיף שיאמר לגוי 'איני יכול לקוראה כך', ואם הבין ופתח – מה טוב.

ביה"ל: גזרים – נכנס לגדר 'קורע ע"מ לתקן' בכל פעם שבמעשה הקריעה הוא מתקן את שני צידי הקרע {כמו במשכן}, כגון: שקורע הנייר לכמה קרעים ומתשמש בכולם – עבר על קורע; 'מתקן מנא' הוא כאשר בקרוע הוא עושה כלי ממשי [ומשמע מהבנתו ברמב"ם שכשהכלי חד פעמי ומתכלה ע"י שימוש אינו אלא דרבנן]. (חולק ודוחה דע' שו"ע הרב שאין קריעה אלא במה שמחובר מחלקים רבים). אגרת – פר"ח – הקורע איגרת חייב חטאת שהוא קורע על מנת לתקן, חכם צבי ושא"א – חלקו עליו שאינו אלא דרבנן, ומ"ב סובר כמותם, ובודאי שיש להקל בזה יותר כאשר המכתב נתון במעטפת נייר נפרדת, ולכן פסק שיתן לגוי לפתוח, והטוב יותר שירמוז לו בלבד.

פס"ת: צמר גפן – למעשה אין לאסור קריעת צמר גפן מגוש, היות וכולו עשוי סיבים ואין בהפרדת חלק משום קורע או מתקן כלי, [וכן התיר הגאון ר"ע, בס' טהרת הבית], רק יזהר שלא יכוין למידה שאז יעבור על איסור מחתך. נייר

המקיל יש לו על מה לסמוך; למחמיר בשעת הדחק שאין לו נייר חתוך כתב **שש"כ** שיקרע בשינוי במרפק ולא במקום החיתוך. אגרת- **חז"א**- אגרת הנתונה במעטפה מותר לקרוע (דרך קלקול) כדי לקרוא בשעת הדחק, אם המעטפה מגוף האיגרת (איגרת אויר) - אסור לפתוח אלא ע"י גוי כמ"ב.

טואליט- יש מי שרצה לאסור משום תיקון כלי ורובם חלקו עליו, רוב הפוסקים אסרו משום מקרע על מנת לתקן (כמשמע מן הביה"ל), **[במנוחת אהבה]** כתב שיש להחמיר למעשה אף שמדינה אין טעם ממשי, ומורי **הרב משה מלכה** התיר בשופי בכמה מקומות בספרו 'מקוה המים', לכן אף שנהגו להחמיר לכתחילה

[יד] דיבוק נייר

ב"י:

רמב"ם: המדבק עורות או נייר בדבק הסופרים – חייב שהוא תולדת תופר, המפרק עורות או ניירות דבוקים (ולא התכוין רק לקלקל) – חייב משום תולדת קורע

שו"ע:

מ"ר: המדבק ניירות או עורות בדבק – חייב משום תולדת תופר. המפרק ניירות דבוקים או עורות דבוקים (לא בכוונת קלקול) – חייב משום תולדת קורע

משנ"ב: שיעור- שווה לתופר שהוא שתי תפירות. **הגדרה**- 'על מנת לתפור' הוא לאו דווקא על מנת זאת אלא גם כל תועלת שמתכוין להפיק ממעשה ז. **קלקול**- נתכוין לקלקל – פטור אבל אסור. **לא לקיום**- דפים שנדבקו בטעות על ידי הכורך (כגון: שנשפך עודף הדיו), היות ואין זה לקיום כלל, אין איסור כלל לפותחם, אך אסור לקרוע דפי ספר חדש שלא נחתכו מעולם {וחייב משום מכה בפטיש}. מותר למשוך בגדיו מבין הקוצים ואם נחתכו – לא חשוב, וה"ה ללבוש בגד חדש שאולי חלק ממנו יקרע על ידי כך, וכן לשבור אגוזים בתוך מטלית - מותר ואין לו לחשוש שאולי הבד יקרע {שאינו אלא דבר שאינו מתכוין}

ביה"ל: עץ- מדבק חתיכות עץ בדבק – תולדת תופר. שיעור- משמע שבמלאכה זו 'קרוע' ע"מ לתקן שיעור האיסור הוא לפי השימוש שיביא לו התיקון, לקולא או לחומרא (כגון טפח על מתו וכו'). 'על מנת'- פירושו על מנת לתקן תיקון כלשהו ולא דווקא ע"מ לתפור, (והוא לדע' כל הפוסקים). **סברה (בהבנת רש"י)**- נכנס לגדר המלאכה כאשר במעשה הקלקול הוא אכן עושה קלקול, אף שזה יביא לו אח"כ תיקון, ולא שהתיקון נעשה בעצם פעולת הקלקול, שאז אינו בגדר 'קורע'. דפי **כריכה**- **פרמ"ג**- אסור משום קורע ע"מ לתקן, **מ"ב**- אסור מטעם מכה בפטיש שכך דרך הכורכים לסיים עבודתם בחיתוך הניירות שנדבקו.

לו"ח: נייר על מנעול- דוחה שיטת **הפר"ח** שאסר מדאורייתא קריעת הנייר הדבוק על מנעול שעל פי תנור, והעלה להתיר {כי במעשה הקלקול לא מתקן דבר בגוף הנייר ואינו אלא דרבנן} וע"י גוי לצורך שבת מותר, ואם לא מצא גוי – יעשה ע"י ישראל {לפי שכל הדבקותם לא היתה לקיום}. **גדר**- איסור קריעה הוא דווקא כשהניירות נדבקו לקיום ולא באופן זמני. **טיטולים**- מותר להשתמש בטיטולים, ואין לאסור פתיחתם או סגירתם {שאינו לקיום}.

פס"ת: **טיטולים**- לד' כמה פוסקים יש חילוקי דינים רבים בעניין הדבקות הטיטולים, דפי **ספר**- יש בו כמה חילוקי דינים ולכן יש להמנע מקריעתם.

סימן שמ"א – התרת נדרים

[א] ליצורך שבת

מקור: משנה (כד ה): "מפירים נדרים בשבת, ונשאלים לנדרים שהן לצורך שבת", [רש"י: הפרה- בעל לאשתו, שאלה – לחכם], וגמ' (קנז עא): "'ונשאלין', איבעיא להו: כשלא היה לו פנאי, או דלמא: אפילו היה לו פנאי? תא שמע: דאיזדקינן ליה רבנן לרב זוטרא בריה דרב זירא, ושרו ליה נידריה, ואף על גב דהוה ליה פנאי".

ב"י:

רש"י: {מותר לבעל להפר נדרי אשתו אפילו שלא לצורך, לפי שאם לא יתירם ביום שומעו – שוב לא יוכל להפירם}

רי"ף: העתיק הדין, שמותר להפר אפילו שלא לצורך שבת (רא"ש, טור)

שו"ע:

מ"ר: מותר להשאל לביטול נדר בשבת, אם הוא לצורך השבת, ואפילו היה לו פנאי להשאל מע"ש ולא עשה כן – עדיין מותר. בעל יכול להפר כל נדר שעשתה אשתו {שאם לא יפיר היום – שוב לא יוכל להפירם}.

משנ"ב: לצורך מצוה- גם מתירים אף שאינו צורך השבת {שעה"צ- שהתירו טירחא לצורך מצוה}. דוגמאות של צורך שבת- שנדר שלא לאכול בשר, או חלה, או לשתות יין, או לישון ולנוח בשבת. הפרה לאשה- וה"ה אב לביתו הנערה, ולא יפיר בפה אלא רק בליבו ויאמר לה 'לכי וקחי...'. זמן ההפרה- באותו היום ששמע בלבד, כלומר מהערב עד הערב למחרת (אם שמע סמוך לחשיכה – יש לו עד לשקיעה בלבד).

ביה"ל: ולכתחילה מי שיש לו נדר המפריע לקיום שבתו, פשיטא שיש לו להתירו בע"ש, אך אם שכח – אין קונסין אותו ומפירים לו.

שו"ע:

מ"ר: מי שמסיים את זמן קיום נדרו בשבת, ויש לו פתח להתיר – נשאל עליו בשבת (אע"פ שאינו לצורך שבת)

משנ"ב: חרטה- אם אין לו פתחים אך יש לו חרטה, הופך החרטה לפתח וממנו מתירים לו.

ביה"ל: זה שתם זמן קיום נדרו אף שפשע שלא התירו מע"ש – אין קונסין אותו ומתירים לו בשבת בכל מקרה.

שו"ע:

מ"ר: נוהגים להתיר חרמות ציבוריים בשבת (אע"פ שאינם לצורך שבת)

משנ"ב: {הטעם כמבואר ברשב"א שהובא בב"י}

ב"י:

רשב"א: מי שנשבע לעשות מלאכה האסורה בשבת ויום האחרון של קיום שבועתו הוא בשבת – מתירים לו בשבת {כי עדיף לדחות איסור שבות מפני הפרת שבועתו מדאורייתא}

[ג] חרמי הקהל

ב"י:

רשב"א: נהגו להתיר חרמי הקהל בשבת, ואף שמעיקר הדין היה ראוי לאסור, הנח להם לישראל שכך נהגו {והוא משום שהוא יום כינוס, ואם לא יתירוהו בשבת לא יבואו להתכנס רק עבור זה וישאר באיסורו} (אגור)

סימן שמ"ב – דין בין השמשות

[א] שבות לצורך מצוה

מקור: משנה (עירובין ג ג): "נתנו [לעירוב] באילן, למעלה מעשרה טפחים – אין עירובו עירוב, למטה מעשרה טפחים – עירובו עירוב..." וגמ' (עירובין לב עב): "... לעולם דקאי ברה"ר, ונתכוון לשבות למטה, ורבי היא דאמר: כל דבר שהוא משום שבות – לא גזרו עליו בין השמשות". **משנה** (ב י): "ספק חשיכה ספק אינה חשיכה: אין מעשרין את הודאי, ואין מטבילין את הכלים..."

ב"י:

מ"מ: משמע מהמשנה בשבת שלא התירו שבות בבין השמשות אלא לצורך מצוה
טור: כל שבות דרבנן מותרת בבין השמשות לצורך מצוה, וכן מותרת אמירה לגוי באיסור תורה בבין השמשות
רמב"ם: כל שבות אינו נאסר בבין השמשות במקום מצוה וכן אף בשעת הדחק, כגון שהיה טרוד וממהר.
ב"י: מקשה על חידושו של הרמב"ם על שעת הדחק, שלא מובן מה מקורו, (ותירץ בו שני תירוצים)

שו"ע:

מ"מ: חכמים לא גזרו על איסורי דרבנן בבין השמשות, ולכן מותר לעשותם, בתנאי שיהיה זה לצורך מצוה או בשעת הדחק, טרדה וחיפזון, ואפילו אמירה לגוי במלאכה דאורייתא.

משנ"ב: גדר – כל זה נאמר כל עוד לא קיבל עליו השבת 'בלכה דודי', ואפילו רק הציבור קבל ע"ע – זה כבר מחייב כל אדם, (אך עדיין יכול לומר לגוי). **הגבלה** – אין כללו של מין חוק כללי, שכן יש דברים שאסורים מד"ס האסורים אף בבין השמשות לצורך מצוה, {כי הם קרובים למלאכה גמורה} (כגון: להעביר פחות מד"א ברה"ר). **דין ביה"ש של מוצ"ש** – **מג"א** – ספק, **ח"א** – לא כולל, **בית מאיר**, **חיד"א** (מד' **רשב"א**) – מתיר לקולא, **מ"ב** – למעשה אין להקל {כי גם לא ברור גדר זמן ביה"ש}, **ביה"ל** – ויש להחמיר בכל דיני שבת עד סמוך לצאת הכוכבים (שהוא ביה"ש דר"י). **טורח** – **גר"א** – רק לצורך טורח גדול. **חפזון** – **מהרש"ל** [במ"ב רסא טז] – כל דבר שאם לא יעשה עתה בשבת יהיה לאדם מזה צער גדול, וכן אם יהיה לו מזה הפס"מ בשבת.

ביה"ל: [ביה"ש – גם ס' **בית מאיר** כתב להחמיר למעשה עד צה"כ כי אין אנו בקיאים בגדר ביה"ש]. **תוספת שבת** – **פרמ"ג** – גם כשמקיל צריך שיאסור באיזה רגע בבין השמשות כדי לקיים דין תוספת שבת. **גדר** – מה שהוא לצורך עונג שבת, אע"פ שיכול לעשות שבת כשירה בלעדיו, הרי הוא בכלל המצוה, וגם לצורך קיומו הותרה שבות בביה"ש.

לו"ח: כלל – במלאכה שאינה צריכה לגופה ראוי להחמיר, אף שהיא איסור דרבנן, {לפי שהיא סמוכה על איסור תורה}, (ורק יקילו במקום מצוה או לצורך גדול). **קבלת שבת** – יחיד שקיבל ע"ע שבת עדיין יכול להקל בשבות בבה"ש, אך ציבור שקיבל – כבר נאסר עליו; לכן אשה אע"פ שהדליקה נרות – עדיין מותר לה להתפלל מנחה או להפריש חלה (וק"ו לאיש שכלל לא מקבל ע"ע שבת בהדלקה). **מוצ"ש** – העלה לקהל שלא גזרו על שבות אף בביה"ש של מוצ"ש.

פס"ת: גם צורך אורחים נחשב דבר מצוה. **קבלת שבת- שבה"ל-** אם רק קבל על עצמו תוספת שבת – לא אסר על עצמו השבותין ; **חת"ס-** ואשה לא אוסרת ע"ע השבותין בהדלקת הנרות.

סימן שמ"ג – קטן

[א] גדרי הפרשת קטן מאיסור

מקור: גמ' (יבמות ק"ג ע"א-ב): "רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחי דבי מדרשא ברשות הרבים בשבתא, אתא לקמיה דרבי פדת, אמר ליה: זיל דבר טלי וטליא וליטיילו התם, דאי משכחי להו מייתי להו. אלמא קסבר: קטן אוכל נבלות - אין ב"ד מצווין להפרישו... ת"ש: 'עובד כוכבים שבא לכבות, אין אומרים לו כבה ואל תכבה, מפני שאין שביטתו עליהם; קטן הבא לכבות, אומרים לו אל תכבה, ששביטתו עליהם!' א"ר יוחנן: בעושה על דעת אביו". **גמ'** (יבמות קיד עא): "ת"ש: ... קטן הבא לכבות - אומרים לו אל תכבה, ששביטתו עליהם; אמר רבי יוחנן: בעושה על דעת אביו... ת"ש: 'לא תאכלום כי שקץ הם' (ויקרא יא), 'לא תאכלום' - להזהיר הגדולים על הקטנים, מאי לאו דאמר להו 'לא תאכלו'? לא - דלא ליספו ליה בידים...?"

ב"י:

רמב"ם: אין בית דין מצווה להפריש קטן העובר על איסורי דרבנן בשבת
רמב"ם: קטן אוכל נבילות ואין בית דין מצווים להפריש, אך להאכילו - ודאי
אסור (**סמ"ג, טור, רמב"ן**).

טור: וה"ה אפילו באיסורי תורה שאין בית דין מצווה להפרישו (**ספר המצוות, בעל התרומה**)

מ"מ: קשה על הרמב"ם מהמעשה במפתחות בית המדרש ממנו משמע שאין להפרישם אפילו בדאורייתא? (**טור**)

ב"י: העיר שבש"ס שלנו המעשה מיוחס לרב פדת, והטור ייחסו לרב יוחנן, וקשה שבש"ס שלנו יש מעשה סותר עם רבי יוחנן (קכ"א עא). ומשמע שלרמב"ם אין ב"ד מצווה להפרישם אלא בטומאה ועוד שתי עניינים בלבד, אך להאכיל - ודאי לעולם אסור.

טור [יו"ד שע"ג, מד' **הרמב"ם**]: אין בית דין מצווה אלא שלא לטמא בידים את הקטן אך אם לקח מעצמו אין ב"ד מצווה להפרישו, אך שאביו חייב להפרישו מדין חינוך.

תוספות: כל מה שנאמר שאין ב"ד מצווה להפריש קטן הוא לפני גיל חינוך, אך אחרי כן ב"ד ודאי מצווה להפרישו, ואולי יש להבחין בין מצות עשה שמצווה אביו לחנכו, ומצוות לא תעשה שמותר לו לתת לו לאכול.

ר"ן: באיסורי דרבנן, אם הוא לצורך הקטן, אפילו אחרי גיל חינוך - מאכילים אותו (**רשב"א**)

תשובת הר"ן: הבהיר שלא כתב מה שכתב בחידושו כדי שיקלו בזה למעשה!
רמב"ם: להאכילו בידים אסור אפילו איסורי דרבנן, וכן לחלל שבת אפילו בשבויות.

שו"ע:

מ"ר: אין בית דין מצווים להפריש קטן מאיסורים כלל. האב כן מצווה להפרישו, וברור שאסור לאב להאכילו בידים אפילו איסורי דרבנן, וכן אסור להרגילו בחילולי שבת ומועדים אפילו באיסורי דרבנן.

רמ"א: מה שנאמר על הפרשת האב את הקטן הוא רק מאיסורי תורה (אך להאכילו - אפילו בדרבנן). י"א שכל זה הוא בקטן לפני גיל חינוך, אבל בהגיע לחינוך - אדם מצווה להפרישו, וי"א כי לעולם אין חינוך להפרשה אלא על האב בלבד. מי שעשה עבירות בקטנותו, לדינא אינו צריך תשובה כשיגדל, אך ממדת חסידות טוב שיקבל על עצמו דבר מה לכפרה, ויתקן את חטאות נעוריו.

משנ"ב: לצורך גדול - קטן העושה איסור בשביל גדול - בית דין מצווה להפרישו. אם- יש הסוברים שמצוות חינוך מטלת גם על האב. *הפרשה מדאורייתא* - אב שלא מפריש את בנו מאיסורי תורה - בית הדין מתרה בו. *להאכיל - גר"א ומ"ב* - אם הוא לצורך הקטן, אפילו צורך מעט - מותר אפילו איסור תורה, ועדיף שיעשה ע"י גוי, כגון: להאכיל חמץ בפסח לקטן; **מ"ב** - אם אינו לצורך הקטן - אפילו לתינוק שאינו בר דעת יש איסור, שאם הוא איסור תורה שמאכילו - עבר האב על איסור תורה, ודרבנן - על דרבנן. *לשה"ר* - יש לחנך הקטנים להיזהר מדיבורם אסורים כשקר ולשון הרע. *גיל חינוך לעשין* - כל ילד לפי התפתחותו הרגשית והשכלית כשמבין עניין אותה המצווה; *גיל חינוך ללאוים* - מרגע שהילד בר הבנה להבין שדבר מה אסור [כלומר יצא מכלל בן תינוק, סביבות גיל שלוש]. *אשת כהן* - מותרת להיכנס לאהל המת, {שהוא ס"ס, שמא תולד בת, ושמא יהיה נפל}. *אחרים* - **ח"א** - סובר כסברה ראשונה של רמ"א באיסורי דאורייתא לקטן שיש לו גיל חינוך שכל אדם מצווה להפרישו (ובדרבנן - רק האב). *עונשים* - קטן שגנב אינו צריך להחזיר (אם הגניבה לא בעין) אך בי"ד מצווים להכותו {שלא יתרגל}, ולפנים משורת הדין - יש לו לשלם תשלומי נזקין.

פס"ת: אכילה לפני קידוש- ומותר להאכיל קטם מעט לפני קידוש או הבדלה. *השלמה*- קטן שלא שמע קידוש או הבלדה אין צורך להרגילו להשלים אח"כ, כגון הבדלה ביום א', שכן יש לחנכו לקיום המצוה ולא להשלמתה (וה"ה בחיסור תפילה). *מצוות לא תעשה*- יתחיל להרגילו בסביבות גיל שלוש להתרחק מאיסורים, אך להביאו לעשות מלאכה בשבילו – אפילו בבין יומו אסור, ולתת לפניו איסור שיעסוק בו – מותר (לפני שלוש) ורק באיסורי אכילה יש להחמיר מאז שנולד. *טלטול איסור*- באוכל יש מחמירים שלא לתת לו לטלטל עוגה שלימה ע"ד זה שיאכל חציכה קטנה, ויש מתירים ברה"ר שלנו (ולד' שו"ע הרב מותר לתת לקטן באופן אקראי לעשות איסור דרבנן לצורך מצוה, ולא ירגיל שמא אתי למיסרך).

ביה"ל: *טלטול סידור*- **רע"א**- אומנם נוהגים לסמוך על סברת **הרשב"א** שמותר להאכיל קטן איסורי דרבנן (ואינו דע' מרן), אך הוא רק לצורכו, ולכן העיצה למעשה שיתנו לקטן לטלטל הסידור והחומש שלו עצמו כדי שיקרא בו בבית הכנסת, ואגב כך יצטרף הגדול אליו בשימוש בספר.

לו"ח: *חינוך*- מצוה חינוך קיימת על הבנות כשם שהיא קיימת על הבנים. *אשת כהן*- מותר לה להיכנס לאוהל המת (כד' המ"ב שאינו אלא ס"ס). *סידור*- מותר לסמוך להקל להוציאו ע"י קטן רק במקום שאין שם גוי מצוי, ובמקום שיש עירוב של צורת הפתח, מי שמחמיר לא לסמוך עליו ודאי מותר לו לתת לקטן לקחת את ספרי הקודש לביה"כ.

סימן שמ"ד – הולך במדבר

[א] אינו יודע מתי שבת

מקור: גמ' (סט עב): "אמר רב הונא" היה מהלך בדרך או במדבר, ואינו יודע מתי שבת – מונה ששה ימים ומשמר יום אחד. חייא בר רב אומר: משמר יום אחד ומונה ששה. במאי קמפלגי? מר סבר: כרייתו של עולם, ומר סבר: כאדם הראשון... תיובתא דרב חייא בר רב תיובתא. אמר רבא: בכל יום ויום עושה לו כדי פרנסתו... אלא: כל יום ויום עושה לו כדי פרנסתו, אפילו הוא יומא, והוא יומר במאי מינקר ליה? בקידושא ואבדלתא..."

ב"י:

ר"ן: מה שמותר לו לעסוק בפרנסתו הוא הבסיסי בלבד {כי לדידו הוא פיקוח נפש}, וזה בתנאי שהוא עני ואין לו ממש מה לאכול, אך אם יכול להתפרנס מבני החבורה – יתפרנס מהם ולא יעשה מלאכה בשום יום, עד שתכלה פרנסתו זו. ומותר לו להלך בכל יום, גם ביום שקידש {הואיל ותחומין מדרבנן, ולדידו הוא פיקוח נפש} (תוספות, רא"ש, מ"מ בשם הרמב"ן).

שו"ע:

מ"ר: מי שהלך לאיבוד ואינו זוכר מתי שבת, יתחיל למנות [יום אחד] מיום שחשב על כך, וביום השביעי למניינו יעשה קידוש והבדלה, ומותר לו לעשות מלאכה בסיסית למחייתו בכל יום, ולעולם לא יותר מכך (כולל השביעי), וללכת גם מותר לו בכל יום.

משנ"ב: קידוש – אם אין לו יין יצא י"ח על ידי תפילות השבת. כדי מחייתו – לחם בעלמא. הרויח הרבה – אם בדיעבד או מסיבה כלשהי הרויח יום אחד יותר מהצריך – למחרת אסור לו לעבוד כלל {כי אינו פק"נ}. איסורי דרבנן ביום השביעי – מ"ב – אסור, א"ר – מתיר {שהוא ספק בדרבנן}. **שעה"צ** – חייל שחייב להשלים מלאכה מסוימת ולהגישה ביום השבת, חייב להתאמץ להכין הכל מע"ש, (ורק יחלל אם לא היה לו שום זמן ואפשרות לעשותו מע"ש).

ביה"ל: חגים – מי שאיבד מניין החודשים או מניין ימי החודש, יחמיר כנ"ל בכל יום מחשש קדושת יו"ט עד שיהיה בטוח שכבר חלף זמנו. עיני – **תוספת שבת** – אם יכול לענות עצמו יום אחד בשבוע – מה טוב (שאינו פקו"נ). **בגדי ישע** – אינו צריך להחמיר בכך שהרי זה יאחר יציאתו מן המדבר. תפילין – נראה שיניח כל יום כולל ביום שמקדש, אלא שיסירם בשעה שמתפלל תפילות השבת.

פס"ת: יפן – ביפן שיש בעיה של קו התאריך, יש מחלוקת אם השבת ביום ז' או ביום א', ודע' שבה"ל שיעשה שבת בפרטיה ודקדוקיה ביום ז', וביום א' ימנע מעשיית מלאכות, ויעשה ההבדלה אור ליום ב'. טלפון – רוב הפוסקים מתירים לאדם לדבר בטלפון עם גוי בארץ אחרת אפילו ששם עדיין שבת, ואפילו לומר לו לעשות מלאכות בזמן שבמקום הגוי הוא עדיין שבת ואצל המטלפן הוא חול. טיסה – מי שטס במוצ"ש למקום שעדיין שבת, אין לו לעסות כך כי לדידם טס בזבת, ובדיעבד יעשה שבת בפרטיה במקום שאליו הגיע, ונחלקו אם חייב גם בקידוש והבדלה.

[ב] יודע מתי יצא

מקור: גמ' (סט עב): "...אמר רבא: אם היה מכיר מקצת היום שיצא בו – עושה מלאכה כל היום כולו..."

שו"ע:**ב"י:****אין**

מרח: אם יודע מספר הימים מיציאתו, אך אינו זוכר מהו היום בשבוע בו יצא, בכל יום שמיני ליציאתו, {שהוא היום בו יצא, וודאי לא יצא בשבת} יוכל לעשות כל מלאכתו בלי הגבלה.

משנ"ב: אם יכול לעשות ביום ההיתר שלו (השמיני) מלאכה לכל ימי השבוע – יעשה כך ולא יעבוד שאר הימים {כי יצא מכלל פקו"נ}

כללי מלאכות נוספות

הסורק- גדר: הסורק, צמר, פשתן או גידים, כלומר שחובט במקל כדי לעשות חוטים (אך המנפץ גבעולי פשתן – הוא מלאכת דש)

הטווה- גדר: הטווה, בכלי או ביד, כל דבר הנטווה, צמחי או מן החי, שיעור: חוט באורך ד' טפחים. תולדות: הטווה מן החוטים, והעושה בד לבד

העושה שני בתי גירין- תולדה: העושה נפה או אורג מיטת חבלים, שיעור: שני בתים, כלומר: חוט אחד בשתי וחוט אחד בערב.

המסך- גדר: המותח היריעה הנארגת על ידי שני אנשים. תולדה: כאשר שני אנשים שובטים כ"א בצד אחד של היריעה.

האורג- גדר: כופל היריעה ומכניס השתי בערב. תולדה: מפריד החוטים בעת האריגה. פרטים: בכל חומר צמחי או חי התלושים, וכן עשיית חלונות (?)

הפועע שני חוטים- גדר: רמב"ם- שמוציא השתי מן הערב, ראב"ד- חותך שני חוטים מן המסכת אחר האריגה, כגון: הפרדת חוטי הגזה.

- ברוך הנותן ליעף כוח, ולאין אונים עוצמה מרבה,
תם חלק שלישי ביום י"ב תשרי תשס"ה
לכשירצה, גם בשאר החלקים יזכני ואראה -